

Mondo Aŭrora

-

Dawnworld

Hajnalvilág Foundation
2009

Petoj

- *Kontinueco*: ene de la unuopaj ĉapitroj de la libro mi disvolvas mozaikece temojn malpli grandajn, ofte malproksimajn unu de la aliaj, tamen kroĉiĝantajn iel unu al aliaj, tiel ke la ĉapitroj finsume apogas sin unu sur aliaj. Malgraŭ ĉi tiu diskontinua stilo indas do legi ilin laŭ ilia fluo, sen pli grandaj saltoj...
- *Mediokonscio*: mi ne scias, kio preferindas: legi centpaĝan libron per komputilo (energikonsumo) aŭ printi ĝin (papero). Ĉi-momente mi volus peti vin legi la elektronikan version prefere per malpli konsumaj rimedoj (e-librilo, tekkomputilo), aŭ post printado (laŭeble sur repapero) pludoni ĝin, se ĝi plaĉis al vi.
- *Reago*: la elektronika versio estas senpage akirebla, kaj se estos ankaŭ presita versio, oni devos pagi nur ties produktokostojn. Kompense mi volus peti de vi reagojn. Vane mi klopodas kun mia plejebla zorgemo elekti la plej gravajn vidpunktojn kaj trapensi ilin, mia scio estas limigita kaj mia verko respegulas nur unu vidangulon. Min interesus ĉiaj ideoj, subtenaj aŭ kontraŭaj opinioj, kiujn mi atendas al la retpoŝta adreso kl [heliko] hajnalvilag [punkto] hu. La retpoŝtan adreson de la sendinto mi ne uzos por alia celo kaj konservos ĝin ekskluzive en okazo, se oni petos min por tio.
- *Kunagado*: aparte min interesus ĉiuspecaj proponoj, kiuj rilatas al la efektivigo de la voĵplano de Mondo Aŭrora.
- *Lingvo*: la celo de Mondo Aŭrora estas krei tutteran strukturon, kiu uzas Esperanton kiel komunan lingvon. Konforme al tio pretiĝis la esperantigo de la libro, kiu tradukeblas en aliajn naciajn lingvojn kun unusola kondiĉo: la libro publikigeblas ekskluzive en formo dulingva, kun la Esperanta vortumo maldekstre; kaj tio validas ankaŭ por la hungara varianto. Esceptita estas kompreneble la Esperanta versio, kiu eldoneblas ankaŭ memstare.

Dankon

Kedves Loránd

Aŭtoro:	Loránd Kedves, 2008-2009
Tradukis:	Jozefo Horvath
Kontrollegis:	Ottmár Járeb
Lingvo:	Esperanto
Lasta modifo:	11.11.2010

Fondaĵo Hajnalvilág

Requests

- *Continuity*: I process smaller, sometimes remote topics inside the big sections like a mosaic – however these topics are related to each other, and the sections are founded upon the previous ones. It is better reading continuously, without jumping in contempt of its rugged style...
- *Environmental consciousness*: I don't really know if it is better to read a book of hundred pages on a computer (consumption) or to print it out. I would like you to read the electronic version on a low consumption gadget (e-book reader, netbook), or pass on the (recycled) paper version after reading, if you liked it.
- *Feedback*: the electronic version is free, the printed version (if any) will be available on price of the manufacturing. In return I would like to get feedback. Although I do my best to thoroughly select the most important points and analyze them – my knowledge is finite and shows only a single viewpoint. Please send your supporting opinion or critics in email to [kl \(at\) hajnalvilag \(dot\) hu](mailto:kl(at)hajnalvilag(dot)hu). I will use your address to the conversation only and keep it only if you request that.
- *Cooperation*: I am really interested in any ideas on implementing the Dawnworld road map.
- *Language*: the aim of Dawnworld is to create a global structure using Esperanto as the common language. For this reason, the book was translated to Esperanto that should be translated to any national language with one exception: the book can be published in double-language with Esperanto on the left – including the original Hungarian text. Natural exclusion is the Esperanto version that can be printed alone.
- *A special note for the English readers*: I made this rough translation for those, who, like me use English as a global intermediate communication language. This version should later be replaced by a translation by a native speaker, but neither should be used as the source of further translations; the only legitimate sources are the Esperanto or the original Hungarian version.

Thank you

Kedves Loránd

Author:	Lorand Kedves, 2008-2009
Translation:	Lorand Kedves
Proofreader:	
Language:	English
Last modified:	2011. 03.01

Hajnalvilág Foundation

*En ajna direkto ni ekiras,
ni ne evitos fari erarojn dumvoje
... kaj se ni neas ilin aŭ obstinas pri ili,
certe ni maltrafos la celon.*

*Wherever we go, it is inevitable
that we will make mistakes along the way
...but if we deny or adhere to them
we surely miss our aim.*

Kial?

Nia mondo pelata de ĉiopovaj „ekonomiaj procezoj” agonias en akceliĝa ritmo.

Ni dividas ĉi tiun planedon kun specioj, de tago al tago malpliigantaj, ĵetas ĝiajn resursojn en plirapidiganta sinsekvo al gigantaj rubamasegoj, ĝiajn malpuraĵojn en ĉiam pli ofte revomantajn akvojn. En la vivon de la „civilizita homo” ĉiam pli profunde penetras la odoraĉo kaj bruo de maŝinoj; en nia cerbo konkuras produktoj de profesiaj psikologoj, kiam ni serĉas respondojn al la demandoj de nia vivo, enkorpiĝantaj en ŝampuoj, lesivoj aŭ aŭtoj. Samspecaj „sciencistoj” truditamburas politikon en nian ĉiutagon; eĉ tri frazojn ni ne povas elparoli sen uzi „devizon jam okupitan” de iu partio; el ĉiuj pli gravaj temoj fariĝas „komunikaĵo de proparolanto” – kies kernon konsistigas ne la senco de la frazoj sed la taksita nombro de esperataj voĉdonantoj.

Niajn interhomajn kontaktojn analizas ĉiam pli subtilaj algoritmoj kaj ne plu gravas, eĉ ke oni legas niajn leterojn, se la „servo” estas cetere „senpaga”. Ni konatiĝas kaj amikiĝas el distanco de cent, mil kilometroj, sed ĉiam malpli ni konas la homojn tuŝe apudestantajn, kiuj dividas kun ni la teron, aeron, nutraĵon kaj vivon – sen paroli ja pri kompreno, tuŝo, amo.

Eĉ se ni ne prozorgas, tamen ni rezigne fleksiĝas sub tiun jugon, kiu mezuras finsume ĉion per mono kaj fermas nin ĉu rekte, ĉu pere de la ĝin servanta kaj teorie nin reprezentanta ŝtato en iun karceron de la senfina ĉeno de bankoj. Nia vivo dividiĝas inter miloj da virtualaj karceroj, indulgon ni ne povas esperi, ja niaj provosoj estas vampiroj vivantaj el nia sango: la impostoj, kreditoj kaj interezoj estas fakte nia vivotempo transformita en monon.

Kiel ĉiu organizo, tiel ankaŭ la homaro estas memkonserva sistemo, ĝia imuna sistemo ekfunkciis kaj nun ĝi laboras. Ĝi klopodas formi malgrandajn insulojn ĉirkaŭ bone limigeblaj problemoj, protekti lokajn valorojn: lernejon, rojon, vivulojn. Ĝi provas „ĉelnivele” regeneri sin; plimultiĝas rondoj strebantaj restarigi la internan ekvilibron, harmonion de la homo, ekz. religiaj, spiritaj aŭ rondoj pri kuracherboj, homeopatio, feng-ŝuo.

Ĉi tiuj rimedoj havas enorman signifon, sen ili la sistemo – la homa civilizo – eble jam estus kolapsinta sub la premo de la malsano. Kun tio mi tamen opinias, ili solaj servas por konservi kaj kuraci la funkcikapablon de nur unuopaj insuloj, sed ne taŭgas por la bridado de la malsano, resanigo de la sistemo.

La nuna homa civilizo troviĝas en stato de sepsemio: la sistemoj organizantaj-certigantaj ĝian propran funkciadon, vivon estas infektitaj: kune kun la nutraĵoj ili saturas ĉion, al kio ili ligiĝas, ankaŭ per veneno. Ne estas do hazarde, ke la menciitaj insuloj devas barakti ne nur kun siaj propraj taskoj, sed ankaŭ kun senĉesa ŝtata-institucia premo. Ĉi tiu stato ne kuraceblas per la eltranĉo de la difektitaj partoj, kun ili ja la tuta organizo pereus.

Ekzemplon liveras ankaŭ ĉi-foje la imuna sistemo: la unua paŝo devas esti la rekono de la patogenaj mikroboj. La rekono ne povas resti specifa; por trovi la kaŭzintojn oni devas nepre plurigardi trans la konkretajn fenomenojn, rolantojn, tendencojn. Ekzemple: veneniĝo elvokas inflamon en la hepato, kiu estas kompreneble krita problemoj kaj postulas tujan intervenon, sed por la resaniĝo oni devas pluri kaj identigi la patogenajn, fonton de la veneniĝo – sen tio ni estas trudataj al senĉese defenda, retreta lukto, kiun laŭlogike ni perdos, la homa korpo ja ne estas batalekampo kaj ne kapablas normale funkcii en senĉesaj luktoj furiozantaj en ĝia interno.

Why?

Our world powered by the almighty “economics” is dying at an increasing speed.

Day after day, we share this planet with less and less number of species, its resources are faster and faster forwarded to giant heaps of waste, and oceans that throw it up back to us more often. The smell and noise of the machines penetrate the life of “civilized humans” deeper; products made by psychologists race in our brains when looking for answers to the questions of our life – materialized in shampoos, cleaning agents or cars. The same “scientists” smash politics into our everyday life, we cannot say three sentences without using words “reserved by” political parties; any important topic will be transformed to “spokesman's statement” – in which the point is not the meaning but the estimation of the number of gained votes.

Our personal relations are analyzed by sophisticated computer algorithms, it's not that bad that our emails are scanned if the “service” is “for free”. We meet with our pals from hundreds or thousands kilometers distance, but hardly know anything about our neighbors with whom we share the ground, air, food and life – not to mention empathy, touch or love.

Although we don't agree, but get used to the yoke that finally evaluates everything by money, and locks us up in the cells in the endless lists of the banks either directly or using the state that in theory represents us, but really serves them. Our life is dissolved among thousands of virtual prisons, we can hope no mercy because our guards are vampire living on our blood: tax, loan, interest – in fact they are our lifetime traded for money.

Just like any organism, mankind is a self supporting system, its immune system is working. It creates well-defined islands around different problems, tries to save local values: schools, streams, environment. It tries to regenerate itself on “cell-level”, groups emerge around restoring the inner balance of the human being: religious, spiritual movements, healing herbs, homeopathy, feng-shui...

These efforts are very important, without them the system – the human civilization – might have already collapsed under the weight of its illness. Although I think that they are essential to keep up the operation or heal a separate islands, this is not enough to stop the disease and cure the whole system.

Today's human civilization is in the state of blood-poisoning: its life sustaining, organizing systems are toxic, they reach everywhere and with nutrients they also pump poison into all parts. No wonder that those islands fight not only for their aims but against a continuous administrative pressure. This state cannot be healed by “removing the broken part” – without internal organization the whole system dies.

Following the analogy of the immune system: the first step is to find the cause. This cause cannot be local, we have to see through the local phenomena, people, movements. For example, the poison causes inflammation in the liver, which is of course a critical problem and needs immediate actions; but to heal the patient we have to see through it and locate the agent, the source of the poison. Without this, we are doomed to a constant defensive retreat that we lose for sure, because the human body is not a battleground, cannot operate normally with a constant war inside.

La sama analogio validas por la protekto de la medio, naturo, malplimultoj, malavantaĝuloj, maljunuloj, homaj rajtoj ke: ĉiu aparte estas elstare grava tasko, sed izolate ili estas perditaj aferoj. Se ni ne konsciiĝas pri tio, *kial propre necesas la protekto* de ekz. „niaj konstituciaj rajtoj” kaj ni ne trovas kontraŭrimedon por la radiko de la problemo, tiam bedaŭrinde neeviteble kaj definitive ni perdos la „malsanulon”: la homan civilizon.

Kompreneble ni povus diri, ke la vivo ne haltos, la leĝoj de la evolucio pluvalidas; kio neniigas, tio ja devas laŭnature neniigi. Mi tamen diras, ke ĉi tiu nuntempa mondo homa estas tiu, kiun mia patro, la patro de mia patro, ĉiuj miaj prauloj imagis al si kaj konstruis! (La „patro” ĉi-sence estas la krea ideo, dum la patrino la ĉiutempa ricevanta, koncipiganta kaj konservanta ento – ĉi lasta ankaŭ nuntempe estas senŝanĝa, dum la „semo” estas malsana.) Ja vere povas mortigi infekto ĉi tiun mirindan organismon, kadavrovoruloj povas disŝiri ĝin kaj prilabori ĝian korpon kaj tio estas procezo tute konforma al la leĝoj de la naturo. Samtempe estus honte nure algapi kun dorsmetitaj manoj –, eĉ, gvidataj de momentaj interesoj ankaŭ aktive partopreni tion kaj poste konstati kun disetenditaj brakoj, ke „estis ja homoj pli malbonaj ol mi”.

Ni mem estas tiuj, kiuj individue kaj kiel specio uzas la rezultojn de la praulaj fortostreĉoj traarkantaj generaciojn, por prirabi, detruu kaj veneni la mondon, kiun ni postlasos al niaj infanoj. Ni scias, sentas tion, sed sub la premo de la amaskomunikiloj gurdantaj nian etecon, senpovecon rezigne ni mansvingas pri la antaŭa frazo kaj ŝaltas la televidilon, aŭ ni daŭrigas nian senesperan lokan batalon defendante iun el la organoj.

Ĉi tiu verko temas pri la kaŭzoj de la malsano, pri tio, kiel ĝi estiĝis, kio faras ĝin mortiga, kio kaŝas ĝin for de la imuna sistemo kaj kio vivigas ĝin en la organismo de nia civilizo, kiel eblas identigi kaj apartigi ĝin disde la procezoj de la vivo.

Ĝi konsistas el jenaj ĉefpartoj:

Fenomenoj

kelkaj terenoj prenitaj el nia mondo, kiuj bone ekzemplas la misfunkciadon.

Kaŭzoj

problemoj kaŝitaj malantaŭ la fenomenoj pelantaj nin al la genero de la listigitaj fenomenoj.

La efektiva rolo de la faktoroj de la krizo

kio estas la signifo, utilo de tiuj faktoroj, kiujn ni eskapas?

Elvojo

bazaj pensoj, kiuj povas utili ĉe la ĝusta kunmuntado de la pecoj.

Penseroj

pensoj naskitaj dum la verkado kaj nur loze rilataj al la temo.

Postvorte

miaj personaj motivoj.

The same analogy applies to protecting the environment, nature, minorities, handicapped, old, human rights, etc.: they are indeed very important, but lost cases alone. If we don't find out *why we have to defend anyways* our constitutional rights for example, and we don't find a solution to the cause of this problem, we inevitably and finally lose the “patient”: the human civilization.

Yes, we can say that life does not stop, the evolution rules, anything that disappears must disappear anyway. But I say this human world is what my father, my father's fathers and all my ancestors dreamed and built along their lives! (Father stands for the creative idea, while mother is the accepting, conceiving and caring quality – mother is fine, the “seed” is sick.) True, an infection can kill this wonderful organization, carnivores can tear up and digest its body, and this totally fits to the laws of the nature. However, it would be a shame just to watch it calmly – or furthermore, actively being involved in the process following our temporal interests, and finally say: “there were even worse than me”.

We ourselves (on personal and race level) are those, who use the results of the efforts of generations of our ancestors to rob, smash and poison the world that we pass on to our children. We know and feel this, but under the pressure of the media that shows us being small and hopeless, we just shrug reading the previous sentence and switch on the TV – or continue our desperate battle for protecting a local “island”.

This book is about the cause of the disease, how it emerged, what makes it lethal, what hides it from the immune system and what keeps it alive within our civilization – how we can identify it and separate from the life sustaining processes.

The book consists of the following parts:

Phenomena

some extracted sample from our world demonstrating the malfunctions;

Causes

the problems hiding behind the phenomena, driving us to create those phenomena;

The real role of the crisis factors

what is the actual use, benefit of those factors that we try to hide away from

Solution

basic ideas that might help matching the parts properly

Raisins

ideas lazily connected to the topic that popped up during the writing

Closing words

my personal motivations

Fenomenoj

Mi babilas kun najbaroj, parencoj, konatoj; spektas televidon, legas. Ĉio, kio venas al mi tra ĉi tiuj kanaloj, sugestas, ke la „situacio pligraviĝas”: kvazaŭ ia obskura potenco peziĝus sur la mondon kaj elpremigus antaŭ niaj okuloj el ĝi, el ni la vivon, la feliĉon kaj la tempon liberan kaj reciproke por ni utiligeblan. Ju pli mi cerbumis pri ĉi tiu sento, des pli mi konsciiĝis, ke ĉi tiu imago estas tre preciza, kvankam sufiĉe malhela; do permesu al mi ilustru la okazaĵojn per kelkaj aktualaj ekzemploj. Kompreneble tio baziĝas sur partaj konoj akireblaj ĉe kuireja tablo, sed ankaŭ en posedo de konkretaj informoj mi/ni ne povus esprimi nin pli unusence, temas ja ne pri kulpuloj kaj jurprocesoj, nur pri fenomenoj.

Mono...

Nia mondo subiĝis al la regado de la mono. Finfine ĉion ni ŝanĝas en monon, ĉion ni mezuras per ĝi; la realigebleco de ĉiuj niaj planoj dependas de ĝi: „ĉio kaj ĉiu estas aĉetebla, restas nur demandi, kiam kaj por kiom”. Efektive, la supra frazo elvokas en multaj homoj, tiel ankaŭ en mi fortan malaprobon kaj mi ekkrias idealiste-optimisme: tamen ekzistas, kion mi donus, farus por neniom da mono! Kaj mia realema memo respondas: bone, se oni jam promesis miloble pli multe kaj vi same diris neon, ĉu oni ne trovas homon anstataŭ vi, kiu emus entrepreni por samtiom?

Ankaŭ la bazo de la valormezurado estas la mono, tiel ĉiuj demandoj decidiĝas finfine en la borso aŭ unu nivelon malpli alte, ĉe la bankoj. Ili estas, kiuj donas aŭ rifuzas fontojn kaj siajn decidojn ili faras ekskluzive surbaze de la antaŭvideblaj riskoj kaj mallong-perspektivaj rendimentoj. Ili eĉ ne povas fari alimaniere, en la donita momento signifas ja konkurencon malavantaĝon ĉiu decido, kiu en la intereso de la postmorgaŭo reduktas la hodiaŭan gajnon, aŭ faras oferojn por mone ne mezureblaj evoluigoj (ekz. ĝusta pritrakto de rubaĵoj, plibonigo de la ĝenerala farto de la laboristoj ks). Rezulte malboniĝas la borsa prijuĝo, falas la akciaj indeksoj, malboniĝas la bankaj kondiĉoj, malvastiĝas la kreditfontoj. Kompreneble la sekvoj de tiaj neraciaj decidoj dum pli-malpli longa tempo traviveblas, sed se la ”ĝenerala financa situacio malboniĝas”, ĉi tiuj firmaoj logike formortadas, aŭ aĉete englutas ilin konkurantoj ne okupiĝantaj pri similaj „akcesoraĵoj” (ekz. kiuj laborigas Hindiajn sklavojn kaj havas, eĉ singarde esprime, obskuran mediokulturon).

La plej timiga eco de tia valormezurado estas, ke por ĝi mankas fiksitaĵoj aŭ oni ne devas ilin atingi. Mankas emo kontentigi ian homan, socian bezonon per utiligo de konvenaj resursoj; nuras la strebo esti finance sukcesa, produkti profiton. Eĉ se oni ne sukcesas atingi la „principan celon”, ne gravas, oni nur ne fiasku je tio. La celo estas ja realigi vendeblajn servojn, minimumigi la kostojn, pliigi la enspezojn.

Se evidentiĝas, ke iu servo estas sukcesa, aperos la konkurenco, kiu klopodas doni la saman servon al la sama personrondo; tio neeviteble malpliigas la nombron de alparoleblaj homoj. Sekve la konkurantoj en plena akordo plialtigas la prezon de la servo (kompreneble senĉese konkurencante en la amaskomunikiloj), dum ili reduktas siajn elspezojn (tiel praktike la kvaliton), ĝis ili sinkas al nivelo, kie ni ricevas servon kun apenaŭ akceptebla kvalito sed ankoraŭ pagebla prezo, por kiu pluraj firmaoj konkuras (kaj elspezas sian monon por stultaj reklamoj).

Oni komprenu bone: la monopola situacio, do kiam mankas konkurantoj, estas avantaĝa, nur ĝis kiam la firmao efektive koncentras sin al la servo kaj troviĝas ekster la vido de la financa mondo. En la momento, kiam investo, banko, borso venas en vidon, ree ekflamas la konkurso, sed nun jam tute sendepende de ĉiaj materialaj ligoj: gravas ekskluzive la financa plenumo: el kiom da investoj kiom da profito realigeblas; se la negoco bone prosperas, oni devas plivastigi ĝin, se en la aĉetantoj „ankoraŭ troviĝas rezervoj”, oni devas allogi ilin per novaj prezkampanjoj, lertaj plikarigoj ktp). Jen TION oni nomas sukceso el financa vidpunkto!

Phenomena

I chat with neighbors, relatives, watch TV, read. All the information that come through these channels talk about “the situation is increasing”: like a dark regime sits on this world, and squeezes the life out of it – out of us: happiness, spare time that we could spend on being with other people. The more I think about it, the more I feel this picture is though dark, quite exact; let me demonstrate the progress by a few examples. Of course these examples are based on partial information that I can reach while sitting in the kitchen, but I could not be more exact even if I have the details – this is not about lawsuits and sins, but the phenomena.

Money...

Our world under the power of money. All in all we trade everything for money, we evaluate all by it, the feasibility of all our plans depend on this; “anything and anyone can be bought, the question is only when and how much”. This sentence sounds weird for many people including me, and cry out in an optimistic-idealistic way: there are things that I would not sell or do for any money! My realistic self responses: okay, if they have offered a thousand times more and still replied no, can't they find someone else to your place who would do it for that much money?

The evaluation is also based on money, so finally all decisions are made on the stock markets, or a level deeper, at the banks. They give or revoke the funds, their decisions are based only on the estimated risk and the short-term revenue. They cannot do anything else, because any decision resulting short term bad for a longer advantage, or sacrifices resources on developments which cannot be monetarized (like correct waste handling, provide better working environment, etc.) means handicap in the global race. Worse stock market reports, falling stock index, worse bank conditions, less loan. Such irrational decisions can be survived for a while, but under worse financial conditions these firms are lost naturally or are bought by a competitor that does not take care about such eye-candies (like it works with Indian slaves, has “questionable” environment protection policies, etc.)

The most dangerous attribute of this evaluation method is that it has no aims, or they don't have to be reached. We don't care to fulfill a human or social need by using a rational amount of resources, we want financial success, making profit. It is no problem if we don't reach the “theoretical aim”, we only have to avoid bankruptcy. So the aim is to create a “market-ready service”, minimize the cost, increase the income.

If our service seems to be successful, competitors arise, trying to sell the same service to the same customers – thus decreasing the number of the accessible clients (means “income”). The competitors will hand in hand rise the price (competing in the media all the time), while reduce the costs (the quality in fact) until reaching the level of having an almost unacceptable quality service for an almost unfordable price, for which multiple companies keep fighting (and spend our money on stupid advertisements).

To avoid misunderstanding: monopoly without competitors is better only when the company really focuses on the service, out of the reach of the monetary system. As soon as investment, bank, stocks enter the picture, the race starts again but now independently from any material bonds, the sheer financial profit counts: how much income can be made on how much investment; if it works good it has to be marketed, if the customers have a reserve, it has to be mined out by new actions, smart price increases; if the company has reserves (“human” working habits, social services, etc.) it has to be decreased. THIS is what we call financial success!

Kaj kiu ne sekvas ĉi tiujn regulojn, tiu mem malfermas pordon al konkurenco pli aroganta ol li, por kiu ne gravas principoj. Aĉetanto kiel amasano mezuras per financaj parametroj, aĉetas melonon en supervendejo, vestaĵon de ĉina ĉipvendisto kaj la princip-obeo etbutiko fermas sin, la najbaro dungita en kudrejo fariĝas senlabora.

Resume: estas mode diri, ni ne estu pesimismaj, ni ne vidu ĉion tiel malhele, ni iom malstreĉu nin. Sed mi diras: ni ne malstreĉu nin, ĉar la malbono estas ja pli granda! Aliflanke estas dolĉe trankvilige „trovi la respondeculon”, demonstri, ke XY estas kulpa pri malversacio, koluzia komerco, ofica preterlaso ktp kaj merite puni lin. La sistemo mem kaj la procezoj gvidataj de ĝi ne havas respondeculojn ligeblajn al personoj. Multe pli da deliktoj ni ĉiuj faras ol publike videblas (ekde la komplica rideto pri fakturoj ĝis la reciproka okulumo de gvidantoj pri multaj milionoj) sub premo, al kiu ni ne povas kontraŭstari.

Ni ĉiuj kune konsistigas ĉi tiun potencon sistemon, sub kies egido ni trudas unu la aliajn en ĉiam pli malfacilan situacion. Jes ja, ekzistas kulpuloj, kiuj konscie parazitigas sur homaj suferoj, havante potencon ordonas al aliuloj neniigi iliajn kontraŭulojn: mafianoj, teroristoj, „spiritaĵoj” kaj ŝtataj gvidantoj; la homo restas sama, diferencas nur la historia rolo. Sed ili estas tro malmultaj por tio, ke ni povus nomi ilin vere respondecaj; respondecaj estas ni mem, kiuj konsistigas ĉi tiun sistemon kaj ebligas tiel, por kelkaj subevoluintaj animoj, direkti aliulojn.

La afero similas al ĉevalĉaro. Dum nia historio tra longa tempo ni havis la feliĉon sperti, ke la koĉeroj pli-malpli frue misuzas sian potencon, ĉu ili estas reĝo, prezidanto, partiestro, oficeja ĉefo aŭ provoso. La „granda generacio” do decidis rifuzi la tutan sistemon, elĉariĝis kaj foriris pluki florojn. Kiam evidentiĝis, ke tiel la ĉaro haltas, jam neniue residiĝis sur la sidboko, oni cedis la kondukilojn al la ĉevaloj – dirante, ke ili (la „libera”merkata ekonomio) obeos siajn leĝojn, kaj sekvis el tio neniam pli granda malbono. La ordono estas: hot! ha! hot!, difinita direkto ne estas, ni ĝojas, ke la markoŝtonoj postlasiĝas unu post aliaj (kreskas la malneta enlanda produkto). Sed la ĉevaloj ne antaŭvidas longdistance, la ĉaro pasas inter manĝoj kaj trinkoj laŭ tio, ĉu la ĉevaloj estas ĝuste malsataj aŭ soifaj kaj ĉe danĝero ili panike kuras en direkto, kiu en la aktuala momento ŝajnas pli sekura. Nuntempe de tago al tago kreskas la danĝero, ke nia tuttera civilizo fariĝos malstabila (pro la difektoj de la homa kaj natura medioj vivtenantaj ĝin), kvazaŭ la rivereto, kiun ni kutime trapasas, estus ŝveliĝinta. La ĉevaloj timas, puŝtiradas la ĉaron, la tempo, dum oni povas transbordiĝi, ĉiam malpliĝas. Por transpasi oni devas iri en direkto, kiu estas por la ĉevaloj certe pli malbona ol iu ajn alia: rekte en la akvon. *Per si mem ili neniam iros tiudirekte*, la tempo de saviĝo baldaŭ konsumiĝos, kaj la akvo eble kaptos kun si la ĉaron. Ni ne havas alian elekton: la Homo (post kiam li alfrontos la kaŭzon de sia eskapo kaj prilaboros siajn misajn motivojn) devos residiĝi sur la sidboko, repreni la kondukilojn en siajn manojn, ĉar li sola posedas la donacon de antaŭvido kaj kredo pri la estonteco.

Financa krizo

Bone vestitaj, seriozaj fakspertuloj klarigas, kio okazas nuntempe en la mondo, ne malmultaj el ili mem estis partoprenintoj, kreintoj kaj gajnintoj de tiu ludo, kiu nun ŝajnas fali. Ni vidu mian interpreton.

La mono ebligis origine la abstraktadon de la valoro de la produktitaj bonoj, t.e. la greno produktita de mi iĝis ŝanĝebla al pano, fromaĝo, martelo produktitaj de iu alia, sen neceso marĉandi ĉe ĉiu interŝanĝo. Helpe de la mono mi povas akiri eĉ produktojn de homoj, kiuj momente ne bezonas la bonojn produktitajn de mi.

Those that do not follow these rules opens the door for the more arrogant competitor that does not care about these ethics. The mass of customers evaluates by money, buys the grocery in the mall, clothes from “the Chinese”, the “ethical” small shop closes, the neighbor used to work in a sewing factory gets unemployed.

Summary: it's quite trendy to say not to be pessimistic, not to see all so dark, relax a little. I say do not relax, because we are in great trouble! On the other hand, it is so calming to “find the responsible one”, point out that John Doe is guilty in malpractice, insider trading, failures etc. and punish him/her well. There is no single person responsible for tis system, and the processes guided by it. We all commit more crimes than the counts appear in the shop windows (from smiling above a “smart” bill to the million dollar winks of the leaders) under an irresistible pressure.

We all form this huge system, and in its name we force each other into the harder and harder situation. Yes, there are true criminals, consciously sponge on human pain, who use their power to command others to destroy their enemies: godfathers, terrorists, “spiritual” and state leaders – the man is the same, only the historical role differs. However, there are too few of them to call them “responsible” - it is all of us to be blamed who form this system and let some immature beings to control others.

This is like a horse wagon. Throughout our history we had the luck to experience that the driver sooner or later abuse his power – be it a king, a president, a secretary general, a boss or a jailer. This is why “big generation” decided to refuse the whole system, get out of the wagon and go collect some flowers. When it turned out that so the whole wagon stops, no one took the dickey-seat, let the reins loose saying that the “horse” (the “free” economy) will follow its own rules and that should make no trouble. The command is: “Go, go, go!”, direction unset and we are happy counting the kilometers (GDP increases).

However, the horses don't see far ahead, the wagon runs between food and drink depending on whether the majority is hungry or thirsty at a time; and in the case of a danger they more and more scared run back and forth, depending on what seems a little safer at the present moment.

Day after day, the danger grows that our global civilization becomes unstable (because of the harm done to the sustaining human and biological environment), just like the stream that we use to go through started to flow. To get through we have to go in a direction that the horses consider worse than anything else: straight into the water. *They alone will never go that way*, the time for the escape may be gone and the whirl can grab the wagon. We have no other choice: the Human (after facing why fled from it and worked up the faulty motivations) has to sit back into the driver's seat, grab the rein, because we are the sole owner of the gift of foresight and faith in the future.

Financial crisis

Serious and smartly dressed experts explain what happens in the world today, most of them were players, creators and winners in the game that seems to wreck now. Let's see my interpretation.

The money originally was a tool to represent the abstract value of the goods, so the grain that I have produced could be exchanged for some bread, cheese, or a hammer without bargaining at each trade. Money makes it possible for me to get products of even those people who don't need my products right now or at all.

Alte organizita civilizo havas pli perspektivan vidon kaj efektivigas investojn; ĉi tiuj estas agadoj, kiuj aktuale ne alportas profiton, mankas „produkto”, kiun oni povus interŝanĝi por la nun foruzataj resursoj; profito estiĝos nur pli malfrue, kaj por ĝi necesas „kredito”. Se la mono ankaŭ plue reprezentus bonojn, la interrilato estus rekta: mi pretas investi kvin monatojn da laboro en entreprenon, kies produktoj servos poste por mia aŭ aliula utilo laŭ la mezuro, kiel ili kovros miajn fortostreĉojn.

La sistemon venenas tamen la inventaĵo de maldiligentuloj: la interezo. Ĝi estis origine la laborprezo de homo „negocanta” per riĉfontoj. Li alportas ne la rezulton de sia laboro en la plenumon de la tasko sed zorgas pri tio, ke la diversaj faktoroj necesaj por la investo estu disponeblaj en la konvenaj loko kaj tempo, haviĝu laboristoj, manĝo kaj trinko, krudmaterialo ktp. Ĉi tiujn donas (aĉetas per sia mono) la posedanto de riĉfontoj, la investanto, proprietulo esperante, ke lia investo repagiĝos, kaj poste li gajnos el ĝi pli da mono.

La akumulita mono ebligas, ke la kreditoro kaj la entreprenisto apartiĝu unu de la alia. La entreprenisto ne povas realigi sian ideon, ja aktuale li ne havas sufiĉan monon por produkti estonte bonojn, kiuj kovros poste la komencan investon, li bezonas do la helpon de kreditoro. La kreditoro dividas per sia mono la riskon de la entreprenisto, tial (kvankam efektivan laboron li tute ne alportas en la sistemon) li kalkulas interezon.

Tragike estas en ĉi tiu ludo, ke la kreditoro funkcias ne kiel servanto, kies tasko estus racie grupigi la resursojn, do disponigi fontojn, dividi la riskojn kaj kompanse dividi la gajnon, por ke la entreprenisto produktanta realajn bonojn laŭeble plej bone profitu. Male, la kreditoro konsideras la interezon sia propra gajno, kiun li ne devas returni en la produktadon, malkiel „bona mastro” kaj „proprietulo”. Konforme al tio, ju pli da mono disponas la kreditoro, en des pli da entreprenoj li povas eniri, des pli da profito li povas noti al si, kiun li povas refoje alprunti kiel krediton. Tiel do ĉiuj rolantoj de la financaj procezoj estas interesitaj en tio, ke laŭeble plej multe da mono cirkulu, kiu deprunteblas kiel kredito kaj el kiu kontinue rikolteblas interezogajno.

Pro tio ne estas mirinde, ke naskiĝas la regulo, laŭ kiu banko povas alprunti pli da mono, ol ĝi disponas, ĉar la produktanto ja iel aŭ tiel repagos ĝin, kaj la profito de la banko estas la interezo. Ties maniero kaj grandeco estas kompreneble kontinue kontrolataj de inspektaj organoj, sed kiom serioza povas esti tia kontrolo, kiam komuna intereso de ĉiuj partneroj estas la kreskigo de la kvanto de la cirkulanta mono (pli ĝuste la kredita mono)? Naskiĝas manieroj lerte pretergliti la regulojn de la deviga rezervigo, respektive la bankoj ĉiam malpli ekzamenas la efektivan repagan kapablon de la kreditprenantoj, ja ĉiu forinto, dolaro, eŭro, kiuj ripozas en la monŝrankoj de la banko, estas perdo, ili ja ne rentumas. Ekserpentumas diabla spiralo, fine de kiu la kvanto de mono traktata de la financa mondo multoble (en centa grandoklaso) superas la sumon de la disponeblaj valoroj.

Hodiaŭ ĉiuj niaj agadoj baziĝas sur mono: ni ricevas monon por la plenumita laboro, pagas monon en vendejo. Je ĉiutaga nivelo la mono funkcias kiel normala valorportanto; kiu havas relative malmulte da ĝi, ankaŭ tiu povas regi per ĝi sian vivon. Ni ĉiuj kredas, ke ni povas aĉeti panon en la vendejo, ricevas gason kaj elektron, se konvenan parton de nia salajro ni elspezas por ili. Ĉi tiu nia kredo komuna tenas en movo la realan, ĉiutagan vivon.

Samtempe la organizoj, en kies mano akumuliĝis terure grandaj havaĵoj, venis en tute nerealan situacion. Kalkulante per la nunaj kurzoj ili povus aĉeti la duonon de la planedo, eble eĉ la tutan, sed ekzistas aliaj centoj, kiuj povus same fari. La kovro de la havaĵo troviĝanta en ilia mano praktike ne ekzistas. Se ili komencus aĉeti, ankaŭ la aliaj komencus aĉeti, kaj proponante unu kontraŭ la aliaj ili suprenpelus la prezojn, falegus la valoro de la mono, ĝis krevus ĉi tiu terura baloneto. Sed kio okazus, se la prezoj subite plialtiĝus plurcentoble? Kompreneble ankaŭ la salajrojn oni devus konforme plialtigi, la kostoj de investoj flugus en la ĉielon, responde plialtiĝus la interezoj ktp – la fina rezulto estus totala ĥaoso.

A highly organized civilization looks beyond trade and makes investments: these are actions that has no benefit right now, there is no “product” that could be traded for the resources used up today, because those products will appear later – such actions need credit. If money still represents goods, the contact would be direct: I am ready to invest five months of work into a venture because its products will be so beneficial to me or to others that it will worth my present efforts.

Alas, the system is poisoned by the invention of the lazy: the term of “interest rate”. Originally this is the salary of the person trading with resources. He adds to the solution not the product of his efforts, but takes care of that all factors for the project will be available at the right place and time; let there be enough worker, food, drink, materials etc. This is given (bought) by the owner of the resources, the venturer in the hope that the investment pays back and he will have even more money.

The accumulated money makes it possible that the roles of the creditor and the owner separate. The venturer cannot accomplish his ideas, he has not enough money in the present to make the goods in the future which would at least cover the initial investments, he needs a creditor. The creditor shares the risk with the investor with his money, and therefore (although he puts no real work in it at all) charges an interest rate.

The tragedy of this game is that the creditor is not a “service provider” whose task would be the proper organization of the resources: provide the needs, share the risk and re-invests the gain, all for the most benefit to the venturers creating the real goods. No, the creditor considers the interest as his own income, which he does not have to re-invest into the production as a “fair owner”. So, the more money he has, the more ventures he can enter, the more gain he can harvest on them, and the more he can loan. Consequentially all members of the monetary processes want to have more money in the circulation, so it can be loaned and interest rate collected.

No wonder that a new rule is born: the bank can lend more money than it actually has, because the product maker will pay it back; the income of the bank is the interest rate upon the loan. Of course this money “production” is controlled by dedicated organizations, but how strict can a control be if all the “guards” benefit from the increasing amount of money (more precisely: issued credit)? Smart ways appear to cheat the reserve requirement rules, the banks don't check the payback risk of the loan (or trade with it) – just because any forint, dollar, euro sitting in the bank is a deficit: it does not produce interest. A vicious circle starts, where by the end the amount of money in the financial world exceeds multiple (hundreds!) times the amount of all values available in the real world.

Today all our actions are based on money: we get salary for the job we do, we pay money in the shop. In our everyday life money acts as a normal value transporter; those who have just a small amount can control their lives with it. We all believe that we can buy the bread, get the gas and electricity if we spend the proper share of our income on them. This (and only this) common faith keeps our normal, everyday “world go round”.

However those organizations that have accumulated huge amount of money are in a totally surrealistic situation. On the current prices, they could literally buy half, maybe the the whole planet – but a hundred competitor stands nearby who also could do just the same. Their “wealth” is practically not covered by real values. If they start buying, the others would start the same, their bidding would rise the prices and drop the value of money until this horrible balloon collapses. But what would happen if the prices rise hundred times? Salaries have to follow it, investment costs would go up to the skies, interest rates rise too etc. – the result is a total chaos.

Por eviti ĝin, la bankoj „kuracas” nuntempe la ŝanceliĝintan fidon per kreo de terura kvanto da pli nova fabelmono. Pli klare: kiam banko devas alfronti, ke post ĝiaj kreditoj ne ekzistas kovro, eldonis ĉiun monon havatan en sia mano kaj ne ricevos ĝin pro la simpla kaŭzo, ke ne ekzistas en la sistemo tiom da produktitaj aŭ produktotaj valoraĵoj, kiuj efektive alportus la pretendatan interezprofiton, tiam la ŝtato diras: jes ja, jen al vi la mono, kiu nun mankas al vi. Estas evidente, ke ankaŭ post ĉi tiu mono ne sidas reala valoro, la mankantan muron oni ŝajnigas per tapeto, ĝi ja aspektas simile. Ne ekzistas alia maniero eviti la haoson, sed ĉi tiu „interveno” restigas en vivo, eĉ plunutras tiun sistemon, kiu kondukis al tiel malfeliĉa stato, kaj kiu havas nenian internan motivon elrampi el ĉi tiu marĉo.

Periodaj militoj

La buŝe kaj ankaŭ skribe tradiciita historio de la homaro egale atestas pri tio, ke spite nian evoluon en regulaj tempospacoj ni „aranĝas” militojn, dum kiuj (rezulte de nia evoluo) en ĉiam pli granda nombro ni neniigas niajn samspecianojn, kiuj persone neniel damaĝis al ni krom tio, ke post siaj armiloj celitaj al ni ili volus resti vivaj. Post la ĉeso de la bataloj naskiĝas kortuŝaj artaĵoj pri la senceco de la murdado, heroeco, sinofero kaj pri la amo al la vivo, kaj post kelka tempo denove ĉio rekomenciĝas ĉiufoje en tia grado de organiziteco, kiun ni aktuale atingis: tribo, landoj, ŝtaliancoj, fine en formo de mondmilitoj.

Ni faras tion malgraŭ la fakto, ke ni scias: individue ni estas nek fizike nek spirite pli evoluintaj ol la homoj de la pli fruaj generacioj; niajn pli bonajn ĝeneralajn kondiĉojn ni povas danki ekskluzive al tiu akumulita scio kaj organiziteco, kiun de tempo al tempo ni forviŝadas. Eĉ pli, „defende de la interesoj de la organizo” (familio, tribo, nacio, religio), sen personaj motivoj ni neniigas la vivon unu de la aliaj.

Ĉi tiu tendenco ŝajnas interrompiĝi niaepoke, ja nediskuteble, la lasta mondmilito okazis antaŭ pli ol duonjarcento, sed sub la surfaco laboras la samaj detruaj fortoj kiel antaŭe kun la diferenco, ke nun ne spektaklece, sur batalkampoj ni murdas unu la aliajn sed sur la tutteraj ekonomiaj, politikaj, religiaj batalkampoj; aŭ kaŝrimede, post la kulisoj iras milito „kontraŭ la terorismo” en ĉiuj punktoj de la mondo. Niaj nocioj restas senŝanĝaj, ankaŭ plu ni pentras ĉion ruĝa kaj blua, la batalo estas fiksita en la statutoj de ĉiuj niaj sistemoj, kaj dume definitive ni detruas nian propran vivospacon.

La principa problemo estas delonge konata, nenombreblaj libroj estas jam verkitaj pri ĝi (kun seniluziige malmulta efiko) – nur kelkaj el la de mi konataj: Ernest Callenbach: *Ecotopia* (1975), Daniel Quinn: *Izmael* (1992), David C. Korten: *Mondregado de financaj societoj* (1995), Soros, György: *Krizo de la tutmonda kapitalismo* (1998). Sed la por mi plej klaran analizon donis la libro de Helmut Creutz: *Monsindromo* (1995). Li klarigas per tre simplaj kalkuloj, kiel garantias la neklarigiteco de la nocio de la mova-organiza forto de nia civilizo, la mono (samtempe rimedo por resursotransigoj, individua rezervokreo kaj kreditado) la estiĝon kaj eksponentan kreskon de havaĵaj diferencoj.

El tio jam unusence demonstreblas, kiel la nocio de la mono kaj proprieto, la rilato de la membroj de la socio al la mono praktike neprigas la neregeblan kreskon de ekonomiaj-sociaj distancoj inter la individuoj kaj la netolerebliĝon de la akompana streĉo – kaj sekve la militojn. Se oni sukcesas ŝovi la respondecon al „ekstera malamiko”, eksplodas milito (kiu alportas eksteran, divideblan „proprieton” en la sistemon por la venkinto kaj samgrade malriĉigas la perdinton), se ne, tiam ekflagras revolucio, en kiu refoje (deklarita, kvankam karakterize ne atingata) celo estas la egala divido de bonoj. Ambaŭ eventoj sekvigas grandegan detruon en la proviza sistemo, t.e. ne eblas tuj ree akumuli resursojn (proprieton), sed en la intereso de la vivrestado ili devas esti disponigataj por la efektivigo de tujnepraj celoj (nutroproduktado, loĝebligo, trafiko, instruado, sansistemo,...), kaj tio portempe redirektas la monon en la rolon de transiganto de resursoj.

To avoid this, banks “cure” the decreasing trust in the system by issuing enormous amount of fairy tale money. Precisely: when a bank has to accept that its credits are not covered, has thrown out its money and will not get it back simply because there is and will not be enough real value in the system to make the assumed interest income – then the state says yes, the money you need is “here”, tadaam. Of course there is no cover behind the “new money”, the missing wall is “fixed” by a sheet of wallpaper because it looks just the same. There is no other way to avoid the chaos, but this “operation” keeps and feeds further the system that has already created this impossible situation and has no motivation to change its ways.

Periodic wars

The written and verbal history of mankind both shows that in spite of our progress we regularly “organize” wars, in which (thanks to our development) we kill increasing amount of fellow human who personally did no harm to us, apart from the fact that they also would like to survive behind their guns pointed at us. At the end of the fight, touching artworks appear about the pointless killing, heroism, self sacrifice – and soon the whole stuff starts again; always on our current organization level: tribes, states, allied states, and world wars.

We do this in spite of knowing that we personally are not physically or intellectually stronger than people of the previous generations; our common better living environment is only the result of the cumulated knowledge and organization, that we regularly wipe away in wars. Furthermore, we kill others in order to “defend the interests of our organizations” (family, tribe, nation, religion), without any personal reason.

This tendency seems to break in our era, as the last world war is more than a half decade away – however under the surface the very same old destroying power is in action, yet today we don't kill in a public show, but on the global economical, religious battlefields, secret weapons behind the scenes; we fight a “global war against terrorism”. Our mindset is the same, we paint everything to red and blue, the fight is the base of all the systems – and destroy our place to live forever even without noticing it.

The theoretical problem is known for ages, plenty of books were written about it (with annoyingly small effect) – just to mention a few: Ernest Callenbach: *Ecotopia* (1975), Daniel Quinn: *Izmael* (1992), David C. Korten: *When Corporations Rule the World* (1995), George Soros: *The Crisis of Global Capitalism* (1998). My personal favorite analysis is Helmut Creutz: *The money syndrome* (1995). He presents very simple calculations to explain that the driving, organizing power of our civilization, the money is poorly defined (a tool for value transfer, personal reserve and crediting) and how this mistake guarantees the appearance and exponential growth in wealth differences.

Based on this, we can easily find out how the term of money and wealth, in fact the connection between members of the society and money makes the financial distance among people reach an unacceptable level simply inevitable, and so the tension comes with that unbearable – and so: wars.

If we can blame an “external enemy”, it results a war (that brings external, shareable wealth to the winner, and makes the loser mostly equally poor); if not, a revolution breaks out in which the (declared but in fact never reached) aim is to share the wealth equally. Both actions do a serious damage to the sustaining system, so the resources cannot be accumulated immediately (personal wealth), but they must be designated to accomplish immediate targets for the sake of survival (food, shelter, transportation, education, health care etc.) and this forces the money back to the original value transporter role.

Sed kun la restarigo de la ordo tuj komenciĝas erozio: akumulado de havaĵoj, kreditoj, interezoj, financoj – la streĉo ree komencas kreski.

Ĉu povas malpravigi ĉi tiun teorion la fakto, ke la dua mondmilito estis la lasta „granda kaj sanga” amasmurdado en nia historio? Laŭ mia opinio ne, temas nur pri tio, ke la mondo ŝanĝiĝis, kaj estiĝis nova mirinda rimedo: la moderna demokratio.

La signifo de la vorto demokratio estas: popolregado, sed fakte apenaŭ ĝi havas ion komunan kun ĉi tiu signifo, ja la nocio de la „popolo”, samkiel tiu de la „regado”, fariĝas tuj malklara ĉe pli grandaj mezuroj ol civito, homgrupo formanta rektan vivkomunumon kun samaj religio, lingvo kaj genta aparteno. La moderna demokratio estas nenio alia ol apartigo de la praktika (financa) potenco disde la videbla (politika) potenco kun organizado de periodaj, reguligitaj „internaj militoj” por la ellaso de la akumultaj sociaj streĉoj, kion oni nomas parlamentaj elektoj.

Dume la regado de la posedantoj de la praktika potenco (bankoj, investistoj) estas seninterrompa, eĉ... Ni vidu simplan ekzemplon: la populareco de la politikaj partioj multe dependas de ilia apero en la amaskomunikiloj: reklamoj, fakspertuloj, konsilantoj, enketoj – la diskonigo havas potencon kaj tre multekostan industrion. La posedantoj de la amaskomunikiloj estas kompreneble ne politikistoj (por la defendo de la demokratio), sed „civilaj” potenculoj, esence la samaj, kiuj donas monon al la partioj por tio, ke ili financu siajn kampanjojn. Kaj la politikistoj diligente reklamas, aĉetas fakspertulojn, televidajn reklamojn, afiŝojn kaj programtempon kaj tiel *ili pagas la subvencion al tiuj, de kiuj ili ricevis ĝin* – kun la diferenco, ke dume ili fariĝis devontigitoj.

Ĉi tiu solvo estas cetere fakte grandega antaŭenpaŝo kompare kun la pli fruaj sangaj revolucioj: la infrastrukturo kaj scio akumultaj en la produkta periodo ja ne damaĝiĝas, ne okazas vana homofero. La milito pludaŭras en milda formo, sed ĝuste pro tio ĝi perdas ankaŭ sian pli fruan bonefikan influon: ne forviŝas la fakturojn, kreditojn kaj ŝparojn, la financaj sistemoj ne devas esti refunkciigataj de nulo. Ne estiĝas urĝe kaj nepre solvendaj taskoj, kiujn oni ne povas ŝajnigi, forkovri per kontraktoj, eksterfirmaĝi, antaŭkalkule bankrotigi ktp, ĉar ili unusence, rekte efikas al la vivokvalito, perspektivoj de la partoprenantoj.

Tio memorigas pri riveroreguligo, kiu kvankam ŝirmas la homan infrastrukturon, tamen senigas la ŝirmatajn kampojn je nutrosubstancoj venantaj kune kun la inundoj, kio longdaŭre postsekvigos la elĉerpiĝon de la grundo – sekve malebligos la produktadon, kvankam la rimedaro restas netuŝita. Klaralingve: la ĉiam pliiganta streĉo incitita de financaj nepraĵoj, havaĵaj diferencoj ne malaperas el la sistemo kaj fariĝas neregebla eĉ por la elpensintoj de la reguloj.

Por pli-malpli longa tempo iluzieblas la „reganta popolo” per la imagobildo de la „konsumula socio”, sed la planedo suferas gravan difekton pro tio. Per fabelecaj kreditoj poste per ŝtata ŝtopado de la estiĝintaj breĉoj kreeblas ja la monkvanto postulata de la rigora matematiko, sed estas ĉiam pli malfacile konservi la ŝajnon, ke ĉio ĉi ankoraŭ reprezentas iaspecan konkretan valoron, produkton. Per sekretservaj metodoj eblas gvidi tutteran militon kontraŭ nevidebla malamiko, kiu vivante ie en formonda anguleto, inter teruraj vivcirkonstancoj, ekmalamis la altruditan, por li nur malavantaĝan pensmanieron kaj levis sin por venĝo. Oni povas marŝi kun arsenalo sufiĉa por la neniigo de la duonmondo kontraŭ Irako, Irano kaj ankaŭ Nord-Koreio, kiu skuas siajn pugnojn el sia tukvasta teritorio preskaŭ „kontraŭ la tuta civilizo”.

La milito iras fakte kontraŭ la fantomo de la ĥaoso. Ni estas tro fortaj por tio, ke ankoraŭfoje ni perdu nian „speci-nivelan memregon”. Al la supre (kaj ĉi-libre daŭre) kritikata „ordo” *ni povas danki*, ke hodiaŭ ses miliardoj da vivantaj, pli-malpli sanaj homoj loĝas pli-malpli en paco ĉi tiun planedon, kio estas ja ekologie potenca defio, sed multe pli bona rezulto ol kelkaj milionoj da radioinfektitaj mutaciintoj vagantaj dise inter la ruinoj de la tuttera civilizo. Estis ne malmulta ŝanco por tia disvolviĝo...

Alas the restoration of the order immediately triggers the erosion: accumulating wealth, credit, interest, business – and the tension starts building up again.

Does the fact that WWII was the last big and bloody war in our history break this theory? I don't think so, it just means that the world has changed and a new wonderful tool has been invented: the modern democracy.

The word democracy means the reign of people, but in fact it is hardly like that, because in the case of population above the level of a city in close living community of same religion, language, nationality both the “people” and the “reign” term becomes opaque. Our modern democracy is nothing more but separating the real (financial) from the visible (political) power, and release the growing tensions by regular, controlled revolutions called parliament elections.

All across them the rule of the real power owners (bankers, share holders) is not touched, but... Just a quick example: the support of a political party is largely dependent on their media appearance: experts, advertisements, consultants, polls – huge and expensive industry of marketing. The owners of the media are (of course for the sake of democracy) not politicians but “civil” lords, in fact the same who give money to parties to support their campaign. Politicians now busy advertise, buy experts, TV ads, roads signs and media time, and *pay the support money back to those they have received from*, but are bond to them at the same time.

This solution however a giant leap forward compared to the previous revolutions because the infrastructure and knowledge accumulated in the “production time” is intact, no senseless sacrifices. The war goes on in a mild way, but just because of this it loses its former benefit: it does not clear the bank accounts, credits and reserves, it does not reset the financial system. There appear no immediate and clear needs that cannot be faked, packed into contract, outsource, thoughtfully bring to bankruptcy etc. because they visibly and directly affect the life quality and prospects of the local people.

It is like controlling the flow of a river: it protects human infrastructure but takes away the nutrition coming with the flood from the soil of the affected area, causing the loss of power of the soil in long term – this makes farming impossible despite the intact infrastructure. Translation: the growing tension generated by the financial basic rules and growing wealth differences remain, and finally even their creators and masters will not be able to control the rules of the monetary world.

For some time the “ruling people” can be fooled by the image of “consumer society” but it wrecks the planet. The amounts of money required by the merciless laws of mathematics can be covered by fairy tale credits, and the resulted gaps filled by the state, but it is always harder to keep the illusion that all this represent any real value, product. It is possible to fight a never ending global war against an invisible enemy that somewhere in a hidden corner of the world, living in miserable conditions started to hate the ideas forced upon them that brought problems only, and cries for revenge. It is possible to line up an arsenal able to destroy the half of the planet against Iraq, Iran, North Korea because they are against the whole global civilization in their tissue-sized land.

In fact, the war is against the monster of global chaos: we are too strong to lose our “race-level temper”. To the system that I criticize here (and continuously in this book) we must say thanks for that six billion, more or less healthy human being more or less in peace inhabits this planet; which is truly a great ecological challenge but a much better result than a few millions of scattered, irradiated mutants wandering around the remnants of a global civilization. There was a big chance of this outcome...

Ni devis do eviti la „kutiman” sangan nuligon de la financa sistemo, sed kun tio ni bedaŭrinde nur prokrastis la alfrontiĝon kun la faktoj. Per la entrudo de la kontinua mortotimo en civilizitajn kadrojn ni trapasis efektive eksterordinare rapidan tehnikan evoluon, sed ĝi fariĝis nuntempe jam tute memcela: generado kaj kontentigo de svagaj „konsumulaj bezonoj” por konservi la ampleksojn de la produktado kaj servoj, ĉar se tio ĉi mankas, aperos senlaboreco kaj recesio, krizo kaj ĥaoso. Kaj dume suferas en terura stato la ekologiaj sistemoj donantaj la bazon de nia vivo, la konservaj-organizaj sistemoj de la socio kaj la homa animo.

Medio kaj naturo

Unu el miaj ŝatataj herooj estas Bjorn Lomborg, kiu ne timas tuŝi kritike la batalon kontraŭ la klimatsanĝiĝo kaj per tio kolerigas kontraŭ si tre multajn bravajn homojn, kvankam kion li faras, malfacile kontraŭargumenteblas. Unuflanke li atentigas, ke ni scias ridinde malmulte pri la funkciado de nia planedo por fari perspektivajn konkludojn: ni ja povus tiri radikale diferencajn konkludojn el la samaj mezuradoj. Sed ankaŭ la mezuradoj estas eksterordinare malcertaj kaj interpreteblaj laŭ la intencoj de la esploristo: kvazaŭ pulo analizus la vivociklojn de la ĝin portanta gorilo. Aliflanke li avertas, ke la klimatsanĝiĝo estas la organika parto de nia nuna civilizo, la batalo kontraŭ ĝi rezultas ne multon krom politika voĉoĉasado aŭ investoj venditaj laŭtvoĉe kiel „verdaĵ”. La plej grandaj poluantoj de la mondo ne bezonas la argumentojn de Lomborg por rifuzi la kunlaboradon; sufiĉas, se ili rigardas la fontojn de siaj enspezoj.

Aŭ ĉu ni estus forgesintaj la kampanjon „Ni savu la pluvarbarojn”? La koncertojn por la malsataj infanoj de la mondo? La tiamaj „pintofamuloj” kaptis avide la temon, la amaskomunikiloj gurdadis ĝin tra kelkaj tagoj kaj noktoj, centmiloj dancis laŭ la „verdaĵ melodioj”, sed la tropikaj arboj ne fariĝis malpli vendataj; samkiel ne ĉesis tiuj ekonomiaj interesoj, kiuj neniigis la memkonservajn komunumojn kapablajn kontentigi la lokajn bezonojn kaj postlasis amasojn dependajn de subvencioj. Nun ili estas ĉiuj: steluloj de la amaskomunikiloj ekde la Greenpeace-piratoj ĝis la mondsavaj sciencistoj kaj la miraklotehnikoj prisilentigitaj de „malicaj kapitalistoj”, ĉar estas multe pli agrable kredi fabelmondon, en kiu finfine venkos la bonuloj, kaj ĉio refariĝos bela, ol akcepti, ke ni ne estas pli bonaj ol la antaŭaj generacioj, kiuj sukcesis atingi malpli multe.

Kvankam zorgoj ekzistas ja efektive. Ni estas la unua – kaj konsiderante la provizojn de nia planedo – la unusola generacio, kiu fakte kapablas neniigi signifan parton de la arbohavaĵo. Ni estas tiuj, kiuj kapablas forfumi la milionjaran naftotrezoron de la planedo en la aeron pro la „nepre necesa trafikado” aŭ superŝuti per ĝi la teron kaj la oceanojn en formo de trinkaĵaj, lesivaj, ŝampuaj ktp flakonoj. Ni povas forlavi la vivan grundon en la akvojn „per la nekutime intensaj pluvadoj”, ni povas renversi la dum jarmilionoj disvolviĝintan ekologian sistemon de tutaj regionoj per memproduktitaj kaj/aŭ importitaj fremdaj specioj. Ni povas malŝpari la miljaran scio- kaj spertotrezoron de nia civilizo, sen kiu daŭremaj lokaj komunumoj bedaŭrinde ne povas ekzisti. Ekzemple por tio, ke iu pretigu meblon por ducent jaroj sen gigantaj maŝinoj el juglandarbo proksime kreskinta (tiel la familio bezonos pli novan juglandarbon plej frue post ducent jaroj) ne sufiĉas rigardi videofilmon, por tio necesas kapablo kaj dekjarigo pasigita kun diligenta laboro en lignaĵistejo sub la direktado de majstro... Kaj juglandarbaj lignoj sekiĝantaj tra dudek jaroj en la laborejo de la majstro, ĉar el ĉi-jare hakita arbo emas fari meblojn nur freŝbakita metilernanto.

Jes ja, ni estas la unusola generacio, ĉar al la sekva ne restos sufiĉe da arbaroj, nafto, kultivebla grundo; en la kamparoj aperos pli frue nekonataj damaĝinsektoj, malsanoj, sed malaperos la kutimaj ordotenantoj, ekzemple la abeloj. La pli fruaj patroj laboris por tio, ke iliaj infanoj havu pli bonan vivon, nun la devizo estas „estu al ni bone”, kaj por ni ne plu gravas, kion faros niaj posteuloj kun la postlasita mondo, kaj se tio tamen enkapiĝas al ni, ni flankenrigardas.

So, we had to avoid the “regular” bloody reset of the financial system, but by this we have procrastinated facing the facts. We accomplished a really lightning fast technical development by giving civilized regulations to the constant fear of death, but for now this works almost totally for its own sake: we create and fulfill “customer needs” out of thin air in order to keep up the volume of production and service systems, otherwise there comes the unemployment, recession, crisis and chaos. In the meantime the foundations of our existence got to miserable state: our nature, the sustaining systems of the society, and the human soul itself.

Environment and nature

One of my favorite heroes is Bjorn Lomborg who dares to criticize the fight against climate change and makes a lot of good people angry with him, even though it is hard to argue with what he says. First, he points that we know ridiculously little about how our planet works to derive complex consequences, so we can calculate different results from the same measurements, but even these values are questionable and can be explained by the researcher's will: just like a flea would analyze the life cycle of the gorilla that he lives on. Furthermore he warns us that changing the climate is an integral part of our civilization today, fighting against it is merely a political vote-hunting and marketing of huge “green” investments, nothing more. The greatest polluters do not need Lomborg's statements to refuse cooperation, it's enough to simply check the sources of their income.

Or have we forgotten the “save the rain forests” campaign? Concerts for the starving children? “Celebrities” of that time picked up the topic, the media ran a few circles, millions danced to the “green hits” – but tropical wood did not lose its fame; as also remained those economical interests that broke the self sustaining local communities, leaving an aid-dependent mob there. Today everybody becomes media stars from the Greenpeace pirates to world saving scientists and the wonder-technologies suppressed by “evil capitalists”, because it is much better to believe in a fairy-tale world where everything turns to the good at the end, instead of accepting that we are not better than the previous generations and they have achieved only what we have now.

Problem is what we have indeed. We are the first – and according to the capacity of our planet – the only generation that can really destroy most of the forests on Earth. We are those who can use up the million years old oil wealth by puffing it into the air because of the “absolutely necessary transportation”, or in the shape of beverage, cleaning agent or shampoo flasks dig into the ground or flush into the oceans. We wash the fertile soil into the waters by “surprisingly heavy rains”, we break the million years old ecological system of whole regions by alien animals and plants. We can throw out the treasure of knowledge and experience accumulated in our civilization for thousand years, without which self sustaining local communities cannot exist indeed. For example to create furniture for the next two hundred years out of the nut tree growing in the neighborhood without huge machines (so the owner family will need another nut tree only after two hundred years) it is not enough to see a video – it takes talent and a decade spent on busy working in the workshop of an old master... And nut plank that has been drying in the master's attic for twenty years, because the tree cut today will be usable after another twenty years, by the one who is a little pupil now.

Yes, the only generation, because the next one will not have enough forest, oil, soil for agriculture; new insects, diseases appear in the country, the old guards like honeybees disappear. Former fathers worked for the benefit of their children – we want good for ourselves and we don't care what our children will do with what we pass on to them, when this pops into our minds we just shrug and look away.

Kaj kiu tamen tiel pensas, ke kolektos al si belan havaĵon por „siaj maljunulaj tagoj” aŭ postlasos ĝin al sia infanoj, al tiu mi mesaĝas: jam ne pasos multa tempo, kaj *iĝos honte posedi havaĵon!* Ĝia valoro cetere estas ridinda ono de tio, kion ĝi principe signifas (ja la produktadon de la tuta planedo, antaŭprojekciitan por jardekoj ni jam „dolarigis” en formo de donitaj kreditoj, kion do vi povos aĉeti por ĝi?), sed la respondeco fariĝos plena: vi estis riĉa, vi estus povinta fari ion por tio, ke ni ne devu vivi sur via rubamaso! Unu loĝeblan planedon ni ŝuldas al niaj infanoj, ne la prezon de dek...

La argumentoj de Lomborg estas pravaj, se ni volas mezuri la klimatsanĝiĝon en Celsiusaj gradoj aŭ marnivelo, kiel nun ni faras. La „klimato” tamen signifas la totalan, tutplanedan medion, ĝia sanĝiĝo estas la modifiĝinta dislokiĝo de precipitaĵoj, forŝoviĝo de la veterkurboj, transformiĝo de la vivocikloj kaj biotopoj de la vivestaĵoj. Ni konsideras la nunan staton ĉiamvalida; ĉio, nia el financa vidpunkto ekstreme optimumigita (el ĉiuj aliaj vidpunktoj brutale malŝpara) ekonomia sistemo baziĝas sur tio, ke ni ĉiam havos ion por manĝi kaj trinki, la tero ja niakrede produktados.

Kiom nia mondo kapablos regi la situacion, se subite ni vidos – ne nur en la televido –, ke centmiloj malsatas en rifuĝtendaroj, kaj ĉi tie, en la „evoluinta Okcidento” neatendite tro malmultiĝas nutraĵo? Kompreneble malaperos la „kutimaj malsatantoj” el la amaskomunikiloj, ĉar ili ja mortos. Kio okazos, se pro la plioftiĝantaj inundoj kelkaj asekuristoj bankrotos, kaj la ceteraj ofertas siajn servojn kun ĉiam pli malbonaj kondiĉoj aŭ tute ne por la agrokulturaj produktantoj? La ŝtatoj fabrikos pli novajn fabelmonojn kaj kredite depruntos ilin por savi la bankojn, kaj tiuj praktike amasaĉetos la grundojn, kaj komenciĝos ia stranga sklaveco, kvankam ni elpensos por ĝi multe pli belsonan nomon. Aŭ: kolapsos la sistemo de la fabelmono, restos la senpere interŝanĝa komerco, kaj denove aperos la rabado je industria nivelo, nu kaj kompreneble la popolmigrado, ĉar ni kapablos nur je la iomono de la produktaĵo de la nuna intensa nutraĵindustrio bazita sur tutraj sistemoj, sekve la pliparto de la nuna populacio de la planedo bedaŭrinde formortos.

Evidente, oni povus senfine pluŝpini la fadenon, fari scenarojn kaj diskuti pri ili, sed tio ne havas sencon. Laŭ mia opinio ni antaŭstaras la sojlon de drasta ĝenerala transformiĝo, ne teneblas la nuna tendenco, kiu sub la regado de momentaj interesoj definitive ekspluatas la medion; sed sensenca estas ankaŭ la „tre verda” sinteno, samkiel tiu serĉanta la solvon en la malproksima estinteco, ĉar ili preteratentas la motivojn de la nuna homo (eĉ la motivojn de la idealigita homo de la malproksima estinteco, kiuj ja kondukis nin ĝis ĉi tie...) kaj la tutteran haŭson, kiun la efektiviĝo de niaj sonĝoj sekvigus. Kaj dum la du laŭtvoĉaj tendaretoj orelŝire interkriaĉas kun ruĝiĝintaj kapoj, kaj la plimulto senespere kroĉas sin je sia sidilo, la ĉaro vigle bruimpetas malsupren sur la deklivo (ho, ĉi tiu estas tre hungareca planedo ☺).

Laboro

La bazo de la pluekzistado de nia socio estas por ni plimultaj la laboro: kiel plenkreskuloj ni pasigas ĉirkaŭ unu kvaronon de nia vivo per laboro, por tio ni ricevas nian salajron kaj per ĝi ni aĉetas la laboron de aliuloj: ni manĝas, trinkas, vivas en varmo kaj tiel plu.

Al apenaŭ iu estas donita laboro, kiu ne ekspluatas lin fizike aŭ home pli multe, ol kiom li volus, kaj tamen ebligas al ili vere trankvilan vivon. Ties kaŭzo estas la pli frue eksplikita financa evoluo eĉ la laborprenantoj: dum la saman taskon eblas solvi per malpli da homoj (aŭ la konkurenco kapablas tion), dum eblas trovi homon, kiu faras la saman laboron por malpli da mono – aŭ por la sama mono faras pli multe –, la personaro malpliĝas, kaj interŝanĝiĝas la homoj. La bona ĝenerala farto, la sencohave pasigataj jaroj, la vivanta, kunagema laborkomunumo donanta amikecon kaj fidon ne gravas por ĉi tiu vidmaniero, eĉ ĝi estas damaĝa, ĉar la grupo home „kuntenas sin” kaj klopodas protekti siajn membrojn, kio signifas, ke ĝia funkciado ne estas centprocenta. La ideala laborulo estas la sin tropelanta, la postenon de siaj laborkunuloj kaŝavidanta, karierema strebulaĉo, jen kion la sistemo premias.

For those who care for their children and grows a nice sum of money for the old days or for them, I have a message: in a short time, *wealth will be shame!* Its real value is ridiculous portion of what it means in theory (because we already monetized the total assumed growth of the global economy for decades in the shape of credits, what can you buy an that?) – but the blame will be total: you were rich, you could have done something to protect us from living on your wasteland! We owe to our children a livable planet, not the price of ten...

Lomborg's statements are right, if we measure the climate change in Celsius or sea level – as we do it today. However, “climate” means the total global environment, its change means different rain density, temperature measures, animal and plant life cycles and habitation areas. We take the current state for granted: our whole, optimized to the limits financially (thus brutally expensive from all the other viewpoints) “western” economic system is based on that we will always have enough to eat and drink because the earth will produce food.

I guess how our world can cope with that when we don't just watch hundreds of thousands starving in camps in the TV, but here in the “advanced west” food becomes a shortage? Except for the “normal local hungry homeless dudes” disappears form the media because they simply die. What happens when because of the growing number of floods some major insurance companies goes to bankruptcy, the other provide worse, then no insurance for agriculture workers? The states issue new huge amounts of tale-money and save the banks, which practically buys up the land through credits, and a new slavery system starts, of course under a much nicer name. Or: the tale-money system collapses, direct bargaining remains, re-enters robbery on community level, mass migration – because the agriculture that falls back with hundreds of years will be able to produce only a fraction of todays output, so the majority of global human population unfortunately dies.

Of course we could chew this forever, create different scripts and quarrel above them, but this makes no sense. My opinion is that we stand at the beginning of a drastic change: we can't keep the current direction that exhausts the environment driven by the momentary interests; the “big green future” or the “golden past” plans for solution is also useless because they forget the real motivation of current people (and the motivations of our ancestors that lead the whole world to just this point) – and the global chaos that the realization of those dreams would result. And meanwhile the opposing groups keep yelling at each other with red faces, while the frightened majority desperately holds on to their chairs, the wagon rushes happily down the hill (this is a very Hungarian planet indeed ☺).

Job

The life for the majority in the society is based on our jobs: after growing up, roughly one quarter of our lifetime we spend working, we get paid for that and we buy products of others' work: eat, drink, warmth etc.

However, only a few people has a job that takes no more physically or intellectually that he/she is ready to give, but provides fair income. The cause of this is the previously detailed financial evolution, now viewed from the employees' side: while the same task can be accomplished with less people (or the competitor can do it); while another person, who can do the same task for less money (for a while) can be found, or do more for the same money, the staff shrinks, people are replaced. Good working conditions, our years spent on important tasks; living, cooperating working community based on friendship and trust does not count in this approach, it is rather a problem because such a group holds together in a human way, tries to protect the members, which means its operation is not perfect. The perfect employee is a self exhausting careerist bastard, hunting for the position of the other group members, this is honored by the system.

Kiu ekzemple havas ankaŭ komunumajn taskojn, pro kio li ne havas tempon aŭ laboras ne kun plena koncentriĝo, ne plu estas sufiĉe efika, necesas forŝanĝi lin. Kaj kiu havas aŭ ŝatus havi infanojn, tiu forgesu siajn dezirojn, ĉar li kaŭzas nur komplikajojn: li forestas, se la infanoj malsanas, oni ne povas lin loke kaj tempe tien-reen tiri-ŝovi, li havas zorgojn, pro ĉiuspecaj reguloj eĉ elĵeti lin estas malfacile, do plej bone estas, se oni eĉ ne dungas aŭ ĝustatempe forŝanĝas lin.

Tio ne estas cinika sinteno, atribueblas ne al la „ŝtipkapa ĉefo”, tutsimple la labordonanto devas konformiĝi al valormezura sistemo, kiu lin trudas al tia konduto, eĉ ŝancon li ne havas fari alimaniere. Ankaŭ li mem estas laborprenanto aŭ entreprenisto timzorganta pro siaj investoj aŭ partopaganta siajn ŝuldojn kaj ne taŭgas en sia posteno, se li ne povas vringi el la sistemo direktata de li la financon maksimumon. Krome ĉie troviĝas „blankkolumaj krimuloj”, kiuj antaŭscias, ke ili bankrotigos sian firmaon, sed subofertas al la pli honestaj konkurantoj, per kio ili elpuŝas ankaŭ ĉi tiujn el la konkurso. Ili, estas karakterize, iel elturniĝas kaj daŭrigas same, ĉar la instancoj inspektantaj pri la reguloj simple ne havas sufiĉan laborkapablon kaj forton por fermi ĉiujn „dosierojn” estiĝintajn kaŭze de la bazaj misfunkcioj de la sistemo kaj pro tio ade-ree reproduktiĝantajn. Kaj se oni eventuale sukcesas „kapti” iujn, tio estas la natura selektiĝo de ĉi tiu krimula rondo, kaj postrestas la pli ruzaj, disponantaj pli bonan advokatan helpantaron, kontraŭ kiuj la honestaj konkurantoj havas eĉ malpli da ŝancoj.

Pli altan nivelon reprezentas la gvidantoj de transnaciaj entreprenoj, kiuj „en la intereso de la konsumantoj” povas iam ajn transmeti aliloken la produktadon, serĉi novan subliveranton aŭ importi akvomelonojn el Grekio – puŝante la lokajn produktantojn en bankroton. Ili ne plu estas krimuloj sed bonvenigataj investantoj, kiuj alportas kapitalon en la landon. Kaj rapide ni forgesu, ke ili faras tion ekskluzive por tio, ke ili esperas elpremi el ni pli multan profiton, ol se ili metus sian monon en bankon. Kaj la profito apartenas al ili, kaj ili kunportas ĝin tien, de kie „ili alportis la kapitalon.”

Revenante al ni: pro la supraj reguloj konsideriĝas malofta escepto tiu, kiu trovas ĝojon en sia laboro, sekve restas nur apatio kaj malpliiganta plenumkapablo, aliflanke malbona ĝenerala farto kaj detruiganta fizika stato. En atmosfero plena de streĉoj ni plenumas monotonan laboron, kroĉas nin al nia salajro kaj al tio, ke poste, en semajnofinoj, dum libertagoj ĉio fariĝos alia; iom ni resopiras la tempon, kiam la homo laboris subĉiele, laciĝis, vespere metis fajron kun siaj amikoj, gapis al la steloj, kantis kaj dancis kune, rakontis kaj aŭskultis fabelojn. Kvankam tiuj homoj laboris praktike de vekiĝo ĝis kuŝiĝo kun tre malbona efikeco, ili ja povis uzi nur sian fizikan forton kaj ne disponis infrastrukturon, kiu povus mobilizi vere grandajn, unu de aliaj tre distancajn amasojn por la efektivigo de samaj taskoj. En tio, ke nun oni povas enrigardi en malsanulon helpe de ultrasono, kuŝas la laboro de pluraj centmiloj da homoj, de la instruistoj de la homo projektinta la aparaton tra la laboristo fabrikanta por ĝi ŝraŭbojn ĝis la kuracisto uzanta la instrumenton. Niaj prauloj sonĝis pri tio, ke iam venos la tempo, kiam ili povos meti pontojn super riveroj, konstrui digojn kontraŭ inundoj, kiam ŝtono levita ne rompos piedon, kaj se ĝi tamen rompas ĝin, ili ne fariĝos kripluloj por sia tuta vivo. *Ili sonĝis pri nia vivo.*

Kaj suferante ni travivas ĉi tiun revitan mondon, verŝante neeviteble nian konfuziĝon kaj koleron je individua kaj ankaŭ je specia nivelo sur nian medion. Ni havas potenciajn eblojn, rimedojn, ni fariĝis mirinde organizita specio, sed ni ĉiuj sentas esti finrezulte dentoradetoj de stulta sistemo, kaj kiel ties partoj ni reprezentas ne komunajn sed inter si kontraŭajn interesojn, pro kio ni senĉese interfrotiĝas, disputas, akumulas streĉojn.

Finfine kio do estas la frukto de nia seninterrompa, streĉa laboro? Sensenca enhavo pakita en brilantan, individue dezajnitajn rubon, per kiu oni plenŝarĝas la senfinajn bretojn de magazenoj. Mi havas novajn, pucajn, ĉiosciajn poŝtelefonojn, kvankam mi volus nur babili kelkfoje kun iu, kiu ne troviĝas apud mi. Mi havas mirtelividilojn, kvankam mi sopiras nur societon, aŭdi rakontojn, veron. Mi havas novajn aŭtojn, kvankam jam nun terure multe da ili troviĝas, ili forsuĉas de mi la aeron, forbruligas la nafton, kiun eble ankaŭ mia nepo volas uzi (aŭ eĉ, puŝas milionojn en teruran malsatadon), transformas la urbojn kaj ankaŭ la provincon en maron da furiozantoj fermitaj en metalskatoloj.

People having for example community tasks and therefore is not always reachable or does not work with full concentration is not efficient enough, needs to be replaced. People having or wanting children should forget their dreams because they are just trouble: they stay home with a sick child, cannot be grabbed to and fro in time and among places, they are sometimes worried, they are hard to fire because of stupid rules – better not to employ them or replace in time.

This is not a cynical approach, does not depend on the “redneck boss” – the employer simply must fit to an evaluation system that forces him/her to behave like this, has no chance to anything else. The employer is also an employee, or a venturer protecting the investment, paying the loans back; he/she is improper for the position if he cannot squeeze the financial maximum from the controlled system. Furthermore there are those “white collar criminals” who know that they will bring their companies to bankruptcy but go under the fair competitors price and kick them out of the race. Those criminals mostly survive and continue this method because the the official control simply cannot cope with all the cases which are the result of general faults of the financial system so reappears all the time. If they can really catch a bad guy, that is in fact the natural selection of criminals; the smarter guy having stronger lawyers remain – against whom the fair competitor has even less chance.

Multinational companies are on an even higher level, which can put the production to another country, find another supplier, get watermelon from Greece pushing local farmers into bankruptcy, all “for the sake of the consumer”. They are not criminals but welcomed investors bringing money into the country – and quickly forget that it does this in the hope of squeezing more income out of us than keeping that money in a bank. The multi has the gain and takes it back to where in has brought the money from (the banks?).

Back to us, because of these rules a rare exception is a person who finds joy in his job – the result is: boredom, worse production, bad feeling and physical condition. We do a monotonous work in a stressful environment, we hang on to our salaries and to the hope that the weekend, the holiday will be better, a bit wish back those times when people worked out on the fields, when they got tired in the evenings they made fires, watched the stars, sang and danced, told and listened to tales with friends. However they worked from early morning to late night with very low efficiency because they could only use their physical power, had no infrastructure that could move big distant masses of people organize to solve big common tasks. Our ability to peek into a patient's body with ultrasonic waves is based on the work hundreds of thousands people, from the teachers of the engineers designing the tools, through the workers producing the screws to the doctors diagnosing with it. Our parents dreamed of the times when they can emerge bridges over the rivers, gates to stop the floods, when the rocks they try to lift does not break their legs – or if does they still not get crippled for the rest of their lives. *They dreamed our life.*

Yet we suffer in this dream world, our embarrassment and anger on personal and society level we flush upon our environment. We do have enormous abilities and tools, we are a wonderfully organized race – but we all feel that we became cogwheels in a stupid system, being such we have not common but conflicting interests, so we scratch each other, quarrel and build up tension all the time.

And what is the final result of the efforts? Senseless content nicely wrapped up in brilliant, uniquely designed garbage that can fill the endless shelves of supermarkets. New shiny super intelligent mobile phones, though I just want to hear someone's voice when she is not there. Super TV sets, yet I just want community, stories, truth. New cars, although we already have too much of them, using up the air from me, burning the fuel that my grandchildren also may need (or push millions deeper into starvation, this is biofuel indeed), and their magic turns cities and the country into oceans of raging fools in tin boxes.

Krome: novaj „aferoj”, aktoj, leĝoj, dokumentoj, identigiloj, kiujn gravuloj ŝovadas tien-reen, priopinias, subskribas, registras, resendas, kaj kiam ni priskrapas la surfacon de ĉi tiuj aferoj, videblas nur, ke ĉio havas nur unu funkcion, pravigi sian necesecon, ĉar la faka scio perdiĝas, la respondeco dividiĝas, poste malaperas el la sistemo.

La nocia krizo de la laboro similas tiun de la financo, ĝi ja nutras sin el ĉi lasta. La strebo kontentigi efektivajn bezonojn kaj la konfrontado de la efektivaj kostoj (resursoj kaj rubaĵoj) kun la postuloj rezultigus, ke la pliparto de la nuna freneza rapidemo, kvalitmurde plenumita, multfoje ripetiganta „amaslaboro” malaperus. Ni memoru: la financa valormezura sistemo strebas ekskluzive al mone mezurebla efikeco, en ĉiuj aliaj rilatoj ĝi senlime malŝparas. Se mi kontraktus kun fabriko pri tio, ke ĝi liveru al mi ŝuojn, evidente ĝi estus interesita produkti longdaŭrajn kaj komfortajn piedvestojn kaj ne volus generi modondojn per reklamoj, por vendi pli da pecoj kaj ne reduktus la postulon pri daŭreco. Se la reguloj de la komunumo enhavus la ĉiamvalidajn rimedojn de sencoĥava kunlaboro kaj ne fiksus konfliktajn interesojn, tiam oni ne devus ade-ree ripari, kontroli la regulojn kaj tiel plu. Sed sen tio ni pasigas nian valoran kaj ne revenontan vivotempon – malgraŭ ĉiuj bonegaj cirkonstancoj – sub senĉesa premo sciante, ke tio, kion ni faras, efikas ofte en superflua kaj malbona direkto.

Sanitara sistemo

La sanitara sistemo estas tipa demonstra figuro de malsanoj, vera el-ligna ferringo. Unuflanke: ĝi estas unu el la plej rudimentaj homaj postuloj, unu el la rimedoj de la efektivigo de la persona vivsekureco, se tiel plaĉas: ĝia frontlinio. Kvankam menciindas ĉi-rilate krome ankaŭ la instruado, polico, fajrobrigado, sed la lernejo jam estas post mi, policanon, fajroestingiston „kial bezonus ĝuste mi?”, male kuraciston pli-malpli frue mi renkontos; laŭ tio, kiel pasas la jaroj, kun ĉiam pli da verŝajno. Estas do trankvilige scii, ke kiam mi bezonos, mi venos inter la manojn de homoj, kiuj elektis kiel vivdestinon la kuracadon de homoj.

Aliflanke: la sanitara sistemo (precipe ĝia plej grava parto, aŭ se plaĉas al vi, pro kio ĝi ricevis sian nomon, la profilakto) ne produktas monon. „Ĝia produkto” estas la bona ĝenerala farto, sano, laborkapablo, konservataj tra pli longa tempo, restarigitaj en pli malbona okazo per diversaj intervenoj. Plie, maljuniĝantaj homoj bezonas ĉiam pli da „restarigoj”, sekve ili estas pli kostaj, samtempe malpli „utilaj” laŭ financaj indicoj.

La baza kondiĉo por la bona funkciado de la sanitara sistemo estas la finance neniel motivebla redundo: la multobla trocertigo kompare al la „averaĝaj bezonoj”. Traŭmatologia sekcio funkcias bone, se la kuracistoj, asistantinoj, flegistoj kaj diagnozistoj „enuas”. Nur ĉi-kaze ili nombras sufiĉe por tio, ke ili ne devu starigi vicordon inter vunditoj de akcidento kaj ĉiu enhospitaligita malsanulo ricevu prizorgon de tia nivelo, kvazaŭ li sola estus alveninta. Ne estas indiferente, kun kiagrada trocertigo kapablas realigi la ambulanca servo la laŭnorme 15-minutan atingotempon.

La sanitara servo baziĝas sur la senpera interhoma kontakto de la helpobezona, malsana homo kaj la lin prizorganta flegista personaro devanta toleri ĉiujn liajn plendojn, timojn kaj kolerajn. La ĉi-kampe laborantoj devas elteni tre gravajn psiĥajn kaj fizikajn ŝarĝojn, sed bedaŭrinde ne produktas profiton, aldone ilia agado bezonas minimuman identigeblan fakscion. Tiel do la malpliigo de la nombro de la plej malalta nivelo: la malsanulportistoj, flegistoj, flegistinoj per „interŝanĝo por pli malmultekostaj”, minimumigo de iliaj salajroj estas evidenta rimedo de kostoreduktado, sekve ilia laboro ricevas nek moralan nek materialan rekonon nek esprimiĝantan en konvenaj laborkondiĉoj.

New cases, files, laws, documents, identifiers, which important people pass to and fro, notify, sign, register, resend – and when we scratch the surface we can see that the only reason for the whole process is to show its own importance; the real expertise is lost, the responsibility is dissolved and disappears from the system.

The crisis of the term “work” is similar to, in fact the result of the financial crisis. If we seek to really fulfill real needs, if we compare the real total costs (resources and waste) with the requirements would result that the majority of current mindless rush, faulty and repeated mass working disappears. Remember: financial evaluation system focuses only on the efficiency that can be measured financially, in all the other ways it can waste resources without control. If I sign a contract with a factory that it should provide me with shoes, it would have interest in making comfortable and long lasting items, it would not create trend waves by ad campaigns to “sell” more, and surely would keep high endurance. If the rules of the community contain the foundations of fair cooperation instead of stating opposite interests, we would not control and fix them all the time – and so on. But in this way, we spend our precious and never returning lifetime under a constant pressure in spite of all the wonders in our environments, knowing that most of what we do is useless or goes in the wrong way.

Health care

Health care system is a perfect demonstration of our world. First of all: it is a most basic human need, the essential factor of personal feeling safe, a front line if you like. Yes, there is education, police, fire department – but the school was a long time ago, and “I think I will never need” policemen or firemen; on the contrary I will surely meet doctors with increasing chance as the years go by. It is good to know that when I will need it, I will be in the hands of good people who chose curing other people to be the aim of their lives.

On the other hand, health care (especially the most important part, or where its name comes from: health care, prevention) does not produce money. Its “product” is the long time kept, or in worse case somehow restored good condition, health, working ability. Furthermore, the older people needs more and more “reparation”, thus more expensive and less profitable according to the financial measures.

The most important factor of a reliable health care system is a financially insane redundancy: over-covering the “average need” multiple times. An ER unit works fine if the doctors, nurses, diagnostics experts are “bored”. Only in this case they are enough to care the several patients of a bigger accident almost as if they have come one by one, without queuing them. It really matters with how much excess the ambulance can provide the required 15 minutes arrival to the scene.

Health care is based on the direct contact of the sick, fallen patient and the nurses who must tolerate all the pain, fear, anger. People working here must stand a very serious mental and physical burden – yet alas, they do not produce any profit, furthermore their talent and skill is hard to identify. This is why it is the easiest way for a cost reduction to minimize the wages, replace for cheaper people on the lowest level: nurses and alike – so their heavy work does not get the proper honor in moral, financial ways and acceptable working conditions.

La vera fonto de la enspezoj de la sanitara servo estas la bone salajrata, tiel do alte asekurita malsanulo, respektive ties du tipoj: la akuta malsanulo, kiu estas prizorgata pro ia akcidento, ne antaŭvidita okazaĵo kaj la kronika malsanulo, kiu partoprenas longdaŭre kuracistajn konsultadojn kaj bezonas kontinuan medicinan traktadon. Unu parto de la sumo „gajnita” pere de ili elspezeblas por la kuracado de „pli malmultekostaj” malsanuloj.

Konsiderante nur pure financajn vidpunktojn la sanitara servo devas funkcii jene:

- Ne valoras okupiĝi pri la kreo de sankonserva vivmaniero, ĉar tiamaniere reduktiĝus la nombro de homoj venantaj en ĝian interesosferon;
- ne valoras okupiĝi pri la kvalito kaj disetendo de profilaktaj ekzamenoj, ĉar ili tre malofte „kaptas” pagantajn pacientojn: ĉefulo ja ne havas tempon atendi unu horon en asperganta pluvo en parkejo antaŭ la kontenero de pulmonologia ekzamenejo.
- ne valoras atingi definitivan resaniĝon, tiam ja la malsanulo elvenas el la atingosfero. La kronika malsanulo estas la „plej bona konsumanto”, li ja nepre bezonas la produkton vendatan al li, volas kredi pri ties efikeco kaj se li povas esperi nenion pli bonan, li do atendas esti trompata, kondiĉe ke tio agrable sonu;
- male, valoras doni elstarajn servojn por malvasta rondo (luksaj cirkonstancoj, sci-fi-ecaj diagnozaj kaj ĥirurgiaj rimedoj). Tio generas la mirigan evoluon (teĥnikan kaj enspezan) de la medicinaj instalaĵoj.

La fortostreĉon, per kiu ni produktas mirinstalaĵojn, ni povus uzi ankaŭ por transigi jam 25 jarojn ekzistantajn teĥnologiaĵojn al evolulandoj, postrestintaj regionoj. Evidente, ni perdus „ĉi tie” multajn centojn da homoj en okazoj, kiam vere gravas la diferenco inter la du diagnozaj niveloj – aliflanke ni povus dediĉi pli da atento al la utiligo kaj konservado de fakspertoj de malnovaj kuracistoj.

Sed la ŝparitan monon povus ricevi asistantinoj, instruistoj de medicina gimnastiko, diplomitaj flegistoj, oni ne devus preni kreditojn ktp. Kaj en la postrestintaj regionoj signifus centoblan utilon la proviziteco per instrumentoj, nun bedaŭrinde nerealigebla en mondfinaj lokoj. Efika rimedo por reguligi la populacion estas arte konservi, je alta nivelo, la proporcion de mortokazoj kaj individue selekti laŭ financaj-ekonomiaj vidpunktoj (ja tiel oni nomas la aferon!), sed eble ne la sola...

La sama rimedo kontribuas al la konservado de la alta grado de la tutteraj civilizaciaj streĉoj. Eĉ en la lasta kabanaĉo oni povas havi televidilon kaj spekti la prihospitalajn telenovelojn perantajn la amerikan sonĝon; eĉ tiu vidas la „suferojn” de la riĉuloj, kies tria infano mortas pro intestoinfekto (nur tion ne, ke centoj da miloj de liaj samsortanoj vivas en mizerego, elpuŝitaj el la mondo de mirakloj). En ilia loko ankaŭ mi furioze atencus iun ajn, kiun nomas kiel respondecan tiuj, al kiuj mi fidas: kaj jen pretas la freŝbakita terorismo.

Estas absurdo super absurdoj, ke por la ŝirmo de sana homo, interese de la konservado de lia sanstato oni devus konsili nur tiajn aferojn, kiuj el ekonomia vidpunkto estas plej malkonvenaj. Ekzemple: ne alportigu nutraĵojn genmanipulitajn, trokonservitajn per ĥemiaĵoj ks el milkilometra distanco, sed manĝu tion, kio produktiĝas en la najbareco, kaj tiam, kiam ĝi produktiĝas: por via organismo evoluinta tia dum milionoj da jaroj estas fremdaj la fridujo, nutraĵindustrio kaj transportado; ili estas establitaj por utiligi la disponeblajn resursojn. Laboru tiom, inter tiaj cirkonstancoj kaj por tiaj celoj, kiujn vi vere konsideras bonaj, gravaj, jen tio konservas vin en spirita freŝeco kaj sano; la konstanta laboreja streso mallongigas je jaroj vian vivon, krome ĝi pelas vin en staton, ke vi eĉ ne zorgas pro tio. Vivu en medio, kie vi bone fartas, ne veturu mil kilometrojn por „libertempumi”; la seninterrompe agrabla ĝenerala farto pli valoras ol furioze „intensa distriĝo” post la frustrigaj ĉiutagoj. Evidente, hodiaŭ ni jam estas pli saĝaj kaj fruktuzas la scion de generacioj por plibonigi nian ĝeneralan farton, sed ni rimarku, ke la sistemo konstruita sur ekonomiaj interesrilatoj estas interesita pri ties kontraŭo.

Health care system profits from the rich patient having an expensive insurance, of two types: acute patient cured because of an accident or a surprising event; and the chronic patient taking part in consultancy for a long time, needs continuous medication. The profit gained on them can be spent on curing “cheap” patients.

From financial viewpoint the health care system should work in the following way:

- It is not worth supporting a healthy lifestyle because this reduces the number of potential “customers”,
- should not extend the reach and quality of community screenings because they very seldom catch a paying patient: a “boss” has no time for queuing in front of a lung scanning container in a parking lot, in light rain;
- it should not finally cure the patient, because that gets out of reach. The chronic patients are the “best customers”, who literally need the product sold to them, they want to believe in them, in the worst case they even want to be fooled just to sound better;
- at the same time it is worth providing extra service to the small, paying segment (luxury environment, sci-fi diagnostics and surgery equipment). This besides generates the flattening evolution of medical tools (both in technology and price).

The same effort we have spent on inventing wonderful machines could have been spent on sending a 25 years old technology to developing regions. Indeed we would have lost hundreds of patient “here” in cases where the difference between the diagnostics levels mattered – we may have spent more on keeping and analyze the experience of the old doctors. The spare money could have been shared among nurses, physiotherapists, etc., no loans should be taken...

However, the underdeveloped regions would have profited hundreds times from the “old” equipments, which are just as unreachable today. Yes, it is an effective way to control the population growth to keep dying rate high and to select people to life by financial, ecological factors (because this is just that!), but maybe not the only one...

This approach also supports keeping global tension high. People living in a wrecked hut can watch TV and the “American dream” in hospital soap operas; the “suffers” of the rich get to those who hold their third child died from diarrhea (but cannot see that in the “land of dreams”, hundreds of thousands of their fellows live on the streets, who are just crowded out of the wonders). If I were them, I would probably hatefully attack anyone blamed for this by leaders whom I trust: here is the recipe of the freshly cooked terrorism!

Atop of all this, most of all the suggestions that can keep a human healthy are indeed a financial misery. For example: do not bring safely treated with pesticides, genetically modified food from thousands of kilometers, but eat those things that grow in the neighborhood, when it grows: your body has adapted to consume the local resources, and is not compatible with long distance transportation, food industry or even with a freezer. Work the proper amount of time, in proper conditions and for purposes you really care for – this keeps your mind fresh and healthy; constant working stress shortens your life by years and drives you into a mental state in which you don't even care. Live where you like, without the need of traveling thousand kilometers for a “holiday” – a constant well being is better than the raging “intensive relaxation” after the frustrating everyday life. We are indeed smarter and can use the knowledge of generations to make our circumstances more comfortable, but note that the system based on financial interests benefits from the total opposite.

Sporto

Se ni volas vidi veran, plensangan karikaturon pri tio, kiel la monbazita regosistemo tordas ĉiun frazon, vorton, literon kaj interpunkciaĵon de ideo, la sporto plej taŭgas kiel ekzemplo.

Pri kio ni pensas aŭdante la vorton „sporto”? Pri sano, ŝvito, rideto, distriĝo, agrabla koncentriĝo, kaj poste pri la meritita ripozo, vivo. Kaj kion ni vidas? Plurmilionajn semajnomonojn por futbalistoj kaj futbalpilkojn fabrikatajn en Ĉinio (dume ni fieras, ke sekve de internacia premo ĉi-kampe ĉesis [surpapere] la infanlaboro – ĉu ni ankaŭ kredas tion?). Krome nekredeblajn sciencajn atingojn, kiuj servas por tio, ke XY plibonigu sian rezulton je tri milonoj da minutoj. „Gravas la partopreno” sonas la principo, sed efektive la sponsoroj konkuras por la unualokitoj, en kiuj ili vidas kelkajn jarojn da reklamaj surfacoj kaj aĉetas ilin per oro. Kaj ĉar neniu ŝatas aparteni al la „ceteraj”, ĉiam pli penetra ĥemiaĵodoro ĉirkaŭŝvebas la tutan aferon, sportistoj mortadas en konkursoj, trejnadaj ktp.

Mi vidis kelkfoje mian filon en futbalaj trejnadaj en la bazlernejo kaj, mi konfesas, mi ne fariĝis multe pli feliĉa pro la vidaĵo. Ĉar jen kio modas: senartikulacie kriaĉi kaj konfuze kuregi por golo – ho, enbatita! Interpuŝadi per etenditaj brakoj kurante post la pilko – jen kaptita! Lamige piedbati ali-teamanon, kiam la ludjuĝisto ne povas vidi – nu, kio malbona?! Aktoraĉi, konvulsie tordiĝi surtere en espero de punŝoto – jen kiel brave! Lamenti kaj furiozi, kiam ne esperigas la ludo kaj la kontraŭulo estas pli brava kaj prave superanta – nu jes. Kaj la alia flanko: observi la neskribitajn regulojn de la sporto, obei la instrukciojn de la trejnisto, kuri ankaŭ tiam, kiam tio jam lacigas kaj dankinte por la tempo, agrable kunpasigita, manpremi kaj alrideti la ali-teamanojn sendepende de la rezulto – jen kio ankoraŭ ne tro sukcesas al ni. Propradire mi estas feliĉa, ke laŭ la supra listo ĉi tiuj knaboj ne estas „veraj sportistoj” kaj sincere mi esperas, ke neniam ili iĝos. Bedaŭrinde mi ne povas citi ekzemplojn el la amaskomunikiloj pri tio, kion mi nomus sporto – nu ja, ĉar la ekzemploj ne estas „kongruaj” kun ĝi.

Sportistoj ne havas eblon elekti, estas tre malofta esceptulo, kiu vivante normale homan vivon kapablas „resti en konkurso” kun tiuj, kiuj ĉion ofertas por la „rezulto”, preparas sin per trejnadaj de neelteneble granda kvanto kaj intenseco por tio, ke kelkfoje, en plej bona okazo tra kelkaj jaroj ilin salutu la himno kaj ili okupu la titolpaĝojn. Koran dankon al la Grafithomo (Dániel Merényi), kiu skribis pri Marco Olmo. Iun tagon ni vidos unuhoran kompilon, ni diru en Discovery Channel, pri tio, kiel kontribuas la scienca prepariĝo, sportiloj, nutrado al tio, ke iu gajnu la Supermaratonon Mont Blanc (166 kilometroj, 9000 m da niveldiferenco – trakurado de Mont Blanc). En ĝi oni supozeble ne mencias lian nomon, kiu kun neniu el tiaj rimedoj en aĝo de 59 kaj 60 jaroj gajnis dufoje unu post alia ĉi tiun konkurson antaŭ profesiaj sportistoj disponantaj la menciitajn rimedojn.

Pri kio fakte temas? Pri mono, kiu doniĝas nur al pintuloj kaj strebantoj al la pinto. Kiun oni ne juĝas esperiga, tiu pli-malpli longe luktas senŝance postdorse de aliuloj, poste rezignas. Pri scienco, kiu streĉas sin por elpremi ankoraŭ kelkajn gramojn, milonsekundojn el la homa organismo. Pri nacia, teama kaj individua fiero, kiu validas nur por la venkopodio. Tio, ke XY fariĝis deka kun nova tutlanda rekordo en konkurso, aŭ elfalis kun sia individua plejbono el la antaŭfinalo, sufiĉas nur por malgaja rideto kaj rezignema gesto esprimanta „vidu, la situacio de la hungara sporto...”, „la aliaj dopas”...

Mi ne havas personan konflikton kun la Budapeŝta Olimpika Movado (kiel mi povus, mi ja ne tiom gravas), sed... laŭ ĝia retejo ŝtata mono de 2800 miliardoj da forintoj havus bonan lokon, se ni, por la nutro de „nia nacia fiero” elspezus ĝin por la aranĝo de olimpiko. Kaj jam nun estas „senekzempla interkonsento” pri tio, ke oni devas fari studon pri ĝia realigeblo (mi pensas senpage, pro sindevigo al la nacia afero). Nu, se temas pri nacia fiero..., ĉu ni ne povus fieri prefere pri tio, ke ekzemple nia lando decidis uzi nur nialandajn sportilojn kaj klopodas krei ĉi tiujn kun scienca fono konforme al la bezonoj de sia propra popolo.

Sport

If you want to see a perfect, full blown cartoon of how the money-based control system turns upside down each statement, word, letter and punctuation of a true idea, the best example is the sport.

What comes to your mind hearing the word “sport”? Health, sweat, smile, recreation, concentration and then the well worth relaxation – life. And what do we see? Weekly paid millions to football players, the balls made in China (and we are so proud that child employment disappeared thanks to the international pressure – believe it, do you?) Unbelievable scientific studies to help XY gain 3 hundredth seconds. “Participation is important” says the principle – but the sponsors race for the winners, who actually are ad placement areas for a few years and by it in golden price. As no one likes to belong to “the rest”, the chemical smell fills the whole business, sportsmen die in competitions, trainings, etc.

I have seen my sons at school football trainings, and I admit I was not happy with the view. Animal yelling and rushing after a goal – yes. Tossing each other with straight arms when chasing the ball – yepp. Kick down the other behind the referee – right. Acting, rolling on the ground in the hope of a free kick – exactly. Moaning and huffing when it does not go well and the other team leads – aye. The other side: keeping the unwritten laws of sport, respect the commands from the trainer, run even when I am tired, and finally honestly smiling at the members of the other team, and shake hands, say thanks for the time spent pleasantly together, independently from “the result” – well, this does not go that well. In fact I am happy that the kids are not “real sportsmen” and I hope they never will be. To my sorrow what I would call sport I cannot really show any example in the media – of course, because it does not fit.

A sportsman has no choice, a very seldom exception who is able to live a normal human life and stay in contest with those who give up everything for the success, who prepare with almost unbearable intensity and amount of training to have the cover page and hear the hymn a few times, at best for a few years. Many thanks to 'grafitember' (Daniel Merenyi) who wrote about Marco Olmo. One day there might be a one hour show about what scientific preparation, equipments, nutrition can help someone to win the Mont Blanc Ultra marathon (166 kilometers, 9000 meters vertical difference – literally run through the Mont Blanc). His name will probably not mentioned, who, with none of those aids, in his 58 and 59 years of age, overtaking all the professional sportsmen has won this contest in 2006 and 2007.

What all this is about? It's about money falling on people on the top or fighting upwards; those in whom they don't see any chance can fight hopelessly for a while then give up? About science that seeks for ways to squeeze yet another few grams, seconds out of a human body? About national pride reserved only for the winners – the fact that XY finished tenth with a new country record, or fell out of the semifinals with his personal best, is enough for a sad smile and a shrug with noting “the state of Hungarian sports” or “the others doped”.

I have no personal conflict with the Budapest Olympics Movement (who am I for that), but... according to their homepage 2800 billion Forints of state budget would be well spent on organizing the Olympics games in our “national pride”. Furthermore, we have an “unprecedented agreement” on making the preliminary studies (free of charge I suppose, for the commitment to the national issue). Well, if talking about national pride... can we please rather be proud of something like this: our country committed to use local made sports equipments and tries to work them out with proper scientific background according to our own population's needs?

Kaj ĉion ĉi pro tio, ĉar ĝi fiksas al si cele servi la sanon de la hungaroj ne per ilia sidigo antaŭ la televidajn ekranojn, konstruo de por ili nepageble multekostaj hoteloj, stadionoj kaj „olimpika vilaĝo”, sed per la persona demonstro de bona ekzemplo kaj kreo de vere altiraj sporteblecoj. Sed por tio oni devus plenumi efektivan laboron (kiu ne estas mediat-kongrua) – kun minimuma kaj loke reinvestebla financa gajno (kiu tamen estas seninteresa por la bankoj). Restas do la preparo de la olimpiko.

Disfalanta individueco

Dum sia socia evoluo la homo pasigis sian tutan vivon en tre etnombraj komunumoj; la cetera parto de la mondo praktike eĉ ne ekzistis por li. Laŭ esploroj la lima nombro de regeblaj homaj kontaktoj por la plimulto el ni estas ĉirkaŭ 120 (al mi eĉ tiom ne doniĝis), ĉi tiu estas la plej granda komunumo kapabla efike kunlabori; aŭ inverse: dum la selektado de nia socia evoluo la regado de tiom da kontaktoj estis ĝuste sufiĉa por la funkciado de memkonservaj, aktive kunlaborantaj komunumoj.

Nia vivo estas mallonga, ni ne povas travivi, trasperti ĉiujn eblajn vivojn, ellerni ĉiujn metiojn, akiri ĉiujn konojn, tial ni serĉas modelojn, ni observas homojn, aŭskultas rakontojn. Estas karakteriza demando: kio lernindas el tio? Kiuj estas la mozaikeroj en la rakonto, kiujn indas noti al ni, kiuj povos utili al ni dum nia vivo.

La mitologioj kaj religioj (al kiuj dankeblas esence la konstruo kaj kunteno de komunumoj, kreo de pli altaj celoj) precize indikas ties gravecon: pere de sennombraj nomoj, *rakontoj pri dioj aŭ homoj* ili pludonas moralajn instruojn, manierojn regi streĉojn aperantajn en la homaj interkontaktoj kaj prijuĝo de la sorto, avertas pri la damaĝaj sekvoj de ne subtenataj kondutmanieroj. Kelkaj religioj eĉ pluiras: ili forĵetas la pli fruan historion kompilitan el sennombraj rakontomozaikoj kaj metas en la centron la vivon kaj instruon de *unusola homo*, pritraktas unusolan, absolute pozitivan modelon konsiderante, ke se oni sukcesas kompreni ĉi tiun unusolan, ĝi sufiĉos por la konvena vivado. Ĝuste ĉi tiuj „minimumismaj”, „unupersonaj” religioj fariĝis la plej sukcesaj: (ne laŭ vicordo de graveco) Jesuo, Budho, Mahometo, Kriŝno... La historia sperto do montras, ke por la formado de la individueco, kreo de fortaj, amoplenaj, sukcese kunlaborantaj, la etendiĝon bone tolerantaj komunumoj la vojo kondukas ne tra la ekkono de laŭeble plej multe da modeloj, sed tra la enprofundiĝa studado de eĉ nur unu, sed absolute pozitiva ekzemplo.

La klerisma civilizo strebas ne en ĉi tiu direkto. La amaskomunikiloj ebligas inundi nian vivon, konscion per multaj modeloj; ĉi tiu fenomeno estas samaĝa kun la libropresado. Jam tiutempe signifis por multaj homoj eliron el la neakceptinda, tamen decida loka (vilaĝa) komunumo la alia, nekonata mondo venanta al ili pere de libroj (la eblon de efektiva forŝiriĝo signifis nur la senpera dungiĝo je la servo de la eklezio aŭ feŭdulo). Per la libroj, eblo de lernado, elformiĝo de la urba vivmaniero komenciĝis tiu procezo, en kiu ankaŭ la individuo mem povis elekti la sekvindan pensmodelon, en pli feliĉa okazo ankaŭ la akceptantan komunumon.

Sed por la transpreno de modeloj necesas serioza antaŭklariĝo: *kapablo legi*, por kio oni devis kontaktiĝi kun tiutempe maloftaj, legokapablaj homoj, kiuj transdonis ne nur la kapablon de legado sed ankaŭ mondovidadon, pensmanieron, ideojn. Manke de tradukoj necesis la *ekkono* de unu aŭ pluraj *aliaj lingvoj*, manke de lernolibroj ankaŭ tio okazis per de-al-homa transdono, kio signifis senperan kontakton kun fremdaj kulturoj, vidmanieroj, historioj. La verkistoj, ofte same kleraj homoj, regule referencis al aliaj verkistoj kaj verkoj, kaj por ties kompreno necesis *la konceptado de pli grandskala kultura reto*. La ekkonitaj artistoj, scienculoj estis verŝajne ne ĉiuokaze tute sinceraj sed kontruis la sistemon de karakterize homaj aŭ spiritalaj valoroj, klopodis kun laŭebla zorgemo malkaŝi kaj prirespondi la aktualajn aŭ eterne validajn homajn, komunumajn problemojn.

All because decided to serve the health of Hungarian people not by making them sit down at the TV, creating unfordable hotels, stadiums, Olympic village, but by showing up personal examples that they can follow and providing really attractive sports facilities. Alas, this can be achieved by real work (which is not media-compatible), with minimal and locally reusable profit (which is out of the interest of the banks). So, the preparation for the Olympics remains...

Split up personality

Along the the evolution of the human community, the population spent their whole lifetime in small groups; the rest of the world was simply non existing. Studies show that the top number of manageable human relationships is around 120 for most of us (to my sorrow I have even less); this is the natural size limit of an efficiently cooperating community – or from backwards: during the evolution of human society, for the self sustaining, actively cooperating communities this number of connections was the most efficient.

Our life is short, we cannot live all the possible lives, experience everything, learn all the skills, knowledge, because of this we seek for patterns, watch people, listen to stories. Basic question: what's the lesson in this? Which are the fragments in the story worth to remember, and can be useful in my life?

Mythology and religions (we should thank building communities, keeping them together, forming higher aims to them) clearly indicate the importance of this factor: using countless names, in stories of gods or people they pass on moral lessons on how to handle the tensions that appear in human relations or in meeting our fate, show the harms caused by improper behaviors. Some religions go even further, throw the mosaic build up from lots of small stories and focus on the life and teaching of a single human, they circle around a single, absolutely positive sample with the concept that if one can understand that single being would be enough to live well. These “minimalistic”, “one-man” religions seems to be the most successful: Jesus, Buddha, Mohamed, Krishna (no importance order). The history demonstrates that to form the human personality, to build strong, love-based, successfully cooperating, growth accepting communities it is not necessary to show big amounts of samples, even a single, but absolutely positive ideal, and its deep study can be enough.

Our enlightened civilization goes the other way. The mass media can flood our minds, our lives with models; the phenomenon was born with the printed books. Even at that time it was a way to escape from the unaccepted but controlling local (village) community to meet another, unknown world through the books (while true escape was to go away and enter the direct service of a landlord, the church or the king). The books, the chance for learning, the growing city lifestyle started the process where someone could even choose the thinking patterns to follow and in a lucky case, the actual human community as well.

However, to reach these alien patterns one needed a serious education: the rare knowledge of reading, and to get it one had to personally connect to some of the exceptional scholars, who in fact taught not only reading but the view of the world, concepts, ideas, a way of thinking. In the lack of professional translators one had to learn one or multiple other languages; without language books this also happened via human relations, that meant direct contact to different cultures, viewpoints, history. The authors being highly educated people themselves regularly referred to other authors and works, to understand them it was essential *to grasp a larger cultural network*. Of course those artists and scientists were not fully honest in many cases, but anyways, they have built a solid structure of human or spiritual values, they wanted to show and answer to some actual or eternal human or social problems as thoroughly as they could.

Ĉio ĉi postulis enorman laboron de la transprenanto, kiu povis alveni al la novaj modeloj nur pere de sia persona evoluo sendependa de la senpera komunumo, kaj konforme al tio li klerigis sin samranga, libera pensulo. Li foriĝis de la modeloj, aŭtoritate regantaj la lokan komunumon sed esploris kiel sendependa, ekstera observanto, memstara estulo ankaŭ la ricevitaĵajn modelojn. Lia situacio ne ebligis al li adaptiĝi al iu el ili, transpreni kaj senkritike realigi ilin, li estis devigita konstrui sian pensmanieron, mondobildon laŭ konscia, elektema maniero el la malnovaj kaj novaj ekzemploj. En okazo de sukceso li fariĝis loka intelektulo, instruisto, eble kreulo; la literatura priskribo de sensukcesa integriĝo estas la figuro de Don Kihoto.

Konsiderante ĉion ĉi indas observi, kion faras la nuntempa mediat-baza civilizo kun la individuo. Por la akcepto necesas nenia kapablo, la modeloj venas al la akceptanto en formo de bildoj, sonoj en lia propra lingvo, propra kultura medio. La torento de modeloj aperas jam en etinfana aĝo, kiam la konscio ankoraŭ ne evoluis ĝis nivelo kapabla konsideri sin kiel individuan estulon apartiĝantan de la medio. La akcepto do okazas sen prilaboro kaj kritiko, ĝi baziĝas ne sur la konscia elektado kaj konstruado de la individuo sed sur asimiliĝo, transpreno de viditaj roloj.

La signifa parto de porinfanaj programoj enbruligas antaŭdifinitajn rolojn en la elekti ne kapabla konscio, kaj ilia celo estas unusence market-orientita: ili konsideras la infanojn kiel aĉetantan publikon, ili deziras krei bezonon por siaj produktoj: ludiloj, dolĉaĵoj, menuoj, lernejaj iloj kc, plektitaj ĉirkaŭ la aktuala rakonto. Kaj la fona historio estas laŭeble simpla: amuza konservaĵo vekanta laŭeble malplej multe da pensoj. Tio sola eble ne estus tro malbona, sed la kromefikoj estas tragikaj el homa, komunuma vidpunkto: ĉesas esti ĉefa demando „kiu mi estas?“, kaj anstataŭ ĝi aperas la demando „kia mi estas?“; la lokon de la unusola, neripetebla, de ĉiaj cirkonstancoj sendependa *mio (subjekto)* transprenas la *amaso de roloj (identecoj)* alprenataj en diversaj situacioj.

La akiro de scio hodiaŭ ne estas la eblo de interesiĝantaj kaj sindediĉaj malmultuloj sed nur devo de la amaso sentanta ĝin kiel trudon. La roloj ŝanĝiĝis, la instruisto transdonas nur lernendan materialon al pliparte seninteresa klaso; ne kulturon, scion, travivitajn intelektulajn, pensulajn vivmodelojn; la modelo, kiun la infano vidas, estas efektive kontraŭa al la pretendata: la lernado estas devo, kaj la sinvalidigo, sukceso estas sendependa de ĝi; tio tuj videblas en la lernejo kaj ĉe la instruistoj post komparo kun ekzemploj el la medio kaj filmoj.

La taŭge „prilaboritan“ amason elvenintan el la baza instruado prenas jam profesiuloj en la manojn. Ĉiu havas rajton, kvazaŭ komunuman devon, havi televidilon, kiu fariĝas parto de la plej intima vivospaco, ĝi ĉeestas en ĉiu hejmo kaj seninterrompe superŝutas nin per diversaj viv- kaj surfacaj scieroj. Krome ĝi ne bezonas propran cerbofunkciadon kiel legado, lernado kaj la de ili movata fantazio, ĉio ŝutiĝas el ĝi preta, kvazaŭ ĉio estus propra travivaĵo. Jen la sekva grandega zorgo: en la limigita provizo, el personaj konatoj, de nia cerbo la lokon de realaj homoj okupas elpensitaj rolantoj, niaj ĉiutagaj babiloj temas ne pri nia vivo, niaj spertoj sed pri elpensitaj rakontoj. Kaj la celo de la nuntempaj artokreantoj jam delonge ne estas la plibonigo de la socio kaj la homo, ili ne plu transprenas respondecon por la interveno, kiun ili faras; ilia celo estas „amuzi“ kaj pere de tio integri varojn, vidpunktojn konformajn al investistaj intencoj en la pensadon de la spektantoj.

Oni povus objeti, ke ni rigardas ne nur dolĉecajn televidseriojn sed ankaŭ informprogramojn, intervjuojn, raportaĵojn pri vivantaj homoj, famuloj, politikistoj... Jes, ili estas vere vivantaj personoj, sed tra la komunikiloj venas al ni ne ilia tuto kiel ekzemplo, ni ricevas ja nur bildon desegnitajn pri ili de la amaskomunikiloj. Feliĉe, ĉi tiu mondo estas dividita, tiel ni povas samtempe vidi sur la ekrano la saman personon antaŭ impona fono, en eleganta kostumo fari memcerte deklarojn, diri saĝaĵojn kaj embarasite retiriĝi, furioze ataki en alia kanalo, dum la kamerao alproksimiĝas al liaj nervoze vibrantaj manoj, timpelata rigardo. Ĉi tie li estas diablo, tie respondeca patrioto, kiu do estas lia vera vizaĝo?

All this required a huge amount of work from the readers, who could get these new patterns only via their own personal development – this way they trained themselves to equal free thinkers. They separated from the set of patterns governing the local community, but could also examine the new models as independent, external analyst. The learning process made it impossible to adhere to, accept and realize any of them without critics, they had to build their own view in a conscious, selective way from the original and the fresh patterns. If succeeded they became a local scholar, teacher, inventor – the failed integration is nicely demonstrated in the story of Don Quixote.

Considering this it is worth to watch what the modern, media-based civilization does to the personality. No skill is required to reach the content because it comes in pictures, sounds, in our own language and culture to us. The flood of models hit us already in childhood, when the mind had not reach the level of separating the independent self from the environment. Therefore accepting happens without processing and critics, is not based on conscious selection and self-building but adherence, picking up the seen role.

Most of the child programs burn predefined roles into the immature mind unable to select, and its aim is clearly profit-oriented: children are target consumers, they want to generate need for the by-products: toys, candies, stationery etc. built around the current story – which is better to be a most simplistic, the least thought-provoking tin of banalities. This may not be that bad in itself, but its human and social side effect is tragic: the most important question: “who am I?” is replaced by the “what do I look like?”; the single, unique, context-independent *self (subjectum)* falls behind the set of behaviors adapted to the conditions, the *mosaic of identities*.

Getting knowledge is not a chance for the interested and determined minority, but the masses feeling this to be a burden. The roles have changed, the teacher gives the required material to a mostly bored class instead of showing culture, mental skills, intellectual life models; in fact the model the children can see is the opposite of the phrases: learning is merely a due, while career, success is mostly independent from it – this is immediately visible on the school and the teacher compared to examples taken from the local environment and films.

The mob created and properly “treated” by the elementary education fall into the hands of professionals. All of us have the right or almost required to have a TV that becomes part of the most intimate living areas, it is there in all the homes and floods us with various mosaic pieces of shallow life and knowledge. It does not require a personal brain operations like reading, learning and fantasy moved by the latter two; things come out of it “ready”, almost like a personal experience. This makes the next huge problem: the limited amount of place for known people in our brains are filled with artificial heroes instead of real people; our topics of thinking is not our and friends' stories and experiences but fictions. Nowadays authors already do not want to make better the society or the human, do not take the responsibility for the effects of their actions – their task is to “entertain”, and through this to implant the proper goods and views into the minds of the audience, as required by the investors.

I could say that I don't watch soap operas only, but news, talks, interviews about living people, stars, politicians. True, they are real people indeed, but through the media I don't get the whole information, example as they form it, but a sketch painted by the media. In fact it is a great luck to have this divided world, we can see the same person talking confidently, well dressed with a nice background saying smart things – and on the other channel to retreat in shame, attack furiously while the camera catches trembling hands and embarrassed eyes. Here he is the devil, there was the reliable patriot – which indeed?

Ne parolante pri la por-vivtenaj famuloj, kiuj verŝas en nian vivoĉambron informojn pri si, realajn aŭ ĵus elpensitajn de tute seninteresa intimo... Ni povas trankviliĝi: la amaskomunikiloj estas negoco, tra ili neniel povas veni al ni tuteca, pripensebla ekzemplo, efektiva homa valoro, samkiel mankas eblo ankaŭ transpreni verajn ekzemplojn el la historio, literaturaĵoj aŭ de ie ajn: iujn ekzemplojn influas la aktuale reganta politiko, aliajn la personeco de la verkisto.

La rolantoj estas skize desegnitaj, ne havas eĉ pri- kaj elpensitan profundon, historion, homan ekziston, tiel, konforme al la verkista intenco, ili estas multe pli „facile digesteblaj” ol vivanta homo. Krome se ili ne plaĉas, mi povas malŝalti ilin, mi povas trankvile klaĉi pri ili, insulti ilin aŭ ion ajn fari kun ili, mi ja neniel ofendas ilin, sekve ili ne rebatos ktp. Pro tio pli ol iam mi izoligas de la realaj, karnaj homoj havantaj personecon, sorton, kiujn mi devus respekti, kiujn mi ne povas uzi por mildigi miajn stresojn, kiuj, se ofenditaj, sentas efektivan doloron kaj povas ankaŭ kontraŭataki.

Propradike iĝas al mi dezirinde, ke ĉiuj homoj ĉirkaŭ mi estu simple manipuleblaj rolantoj, kun bone difinitaj prembutonoj, kiuj, se premataj, igas okazi kutimajn aferojn. Ĉi tiu idealigita, unusenca konduto retroefikas al mi, tiel same mi ja ŝatus havi klaran vivovoĵon, kutimajn komunumojn, aferojn ne ŝanĝiĝantajn, do ke ĉio estu kvietaj kaj kutimaj, neniam mi estu malgaja, senespera, kolera, mi ne devu elekti inter malbonaj ebloj. Mi do kreas amason da por mi simpatiaj roloj, serĉas la komunumon de homoj elektintaj similajn aŭ kongruajn modelojn kaj mi ludas mian rolon. Kaj tiam evidentiĝas, kiom senprofundaj estas la alprenitaj modeloj: ili donas respondon nur al kelkaj situacioj; ni babilas sammaniere pri la samo, estas feliĉe, ke la amaskomunikiloj donas ĉiam novajn temojn. Kaj kio eĉ pli gravas: mankas la konscia, respondeca elektado inter la modeloj, kaj surprizite mi konfrontiĝas kun tio, ke pro la damaĝoj kaŭzitaj dum la plenumo de mia rolo oni prirespondecigas min.

Savon el tio ofertas la roloj, eĉ pluraj, alprenitaj en diversaj komunumoj de Interreto, kie pro la manko de fizika kontakto estas kaŝeblaj, ŝanĝeblaj aŭ tute seninteresaj la plej bazaj karakterizaĵoj de mia ekzisto (sekso, raso, kleroj, staturaj ks). La sekvoj estas forŝoveblaj per ŝultrolevo: kial do, mi ne pensis serioze la rasneniigon proponitan de „ikso 7”, kaj cetere tio estis ne mi... nenion komunan mi havas kun tio, ke pliĝas la interreta streĉeco.

Sendepende de tio mi estas bedaŭrinde la unusola biologia estaĵo kun bone difineblaj ecoj kaj kapabloj, finhava kaj ĝene mallonga vivodaŭro kaj komunuma rolanto kun spiritaj kapabloj evoluigeblaj nur per seriozaj fortostreĉoj ĝis uzebla nivelo. Ĉiam pli grandan parton de mia mallonga ekzistado mi malŝparas per tio, ke mi serĉas, konstruas kaj efektivigas ne mian taskon, miajn eblojn, mian mion, „mian subjekton”, unuvorte: *mi vivas ne mian propran vivon*, mi nur ludas plurajn elpensitajn, fragmentajn kaj apenaŭ uzeblajn personec-erojn. (Mi dankas por la inspiraj prelegoj de d-ino Petra Aczél, kiuj helpis min formi miajn pensojn.)

Disruliĝantaj komunumoj

Pro nia laboro ni veturadas: multaj pendolas inter siaj labor- kaj loĝlokoj, aliaj faras longajn oficajn vojaĝojn. Ni regule veturas propaafere, sur malpli longaj distancoj: por aĉeti, aranĝi aferojn, amuziĝi, veturigi infanojn aŭ parencojn; sur longaj distancoj pro familiaj kialoj, por ekskursi, somerumi. Subite, dum unu generacio la distanco traveturita dum nia vivo nemezureble plilongiĝis. Ĉu tio estas reala bezono aŭ deziro nutrata de ebloj?

Tio estis pli frue fizike neebla: la perpieda trafiko, la senpera resursbezono (nombro de transportbestoj) kaj efikeco (instalitaj resursoj kontraŭ la nombro de transportataj homoj kaj rapideco) de la trafika infrastrukturo konsistanta el ĉaroj, ĉevaloj, diliĝencoj ne povis solvi la transgrupigon de grandaj amasoj da homaj resursoj. Tio faris nerealebla la pliparton de la nuntempe kutimaj „megainvestaĵoj”.

Not to mention people who are “famous for food”, who flush their totally indifferent intimate, real or fictional details of their lives into our living room... We should be assured: the media is a business, there is no way to get full examples, real human values worth to think about, as there is no way to get whole models from history, literature or anywhere else: the first is affected by the current politics, the latter by the writer.

So the players are rough, none of them have a thoroughly grounded personality, story, existence; thus according to the authors' will, it is much easier to “digest” them than a real human being. Furthermore, they can be switched off if I don't like them, I can talk behind their backs, blame or do whatever with them because they will never get hurt, will not hit back, and so on. This further increases the gap between me and the real flesh and blood people around me, who are real persons, have faiths, should be respected, cannot be used to ease my tensions on them, who feel the pain and might give it back if I hurt them.

It feels somehow comfortable to have simple, easy to handle humans around me with well defined buttons, if I press them the routine things happen. The assumption of this idealized straightforward behavior reflects on me: I also want to have a clear path, regular communities, where things don't change, everything is calm and normal – I would never be sad, depressed or angry, should never choose among bad and worse. So, I create the sympathetic set of roles, search for the communities of people who choose similar or matching pieces and play my role. Now it gets clear that these pattern fragments lacks true personality: they answer only a few situations, we talk about the same things in the same way – luckily, the media provides us with new topics (do not miss the next episode!). More importantly: it lacks the conscious, accountable selection among the patterns, I might be surprised that I am impeached for the damages that I have caused along playing the role out.

A way of escaping from this is to have multiple parallel communities, or parallel identities in the same community on the net where, without physical contact, even my basic attributes (sex, race, knowledge, shape etc.) can be denied, replaced – or totally indifferent. The consequences can be handled by a shrug: come on, the genocide suggested by “bubu17” was not serious, and it was not me anyway... why do you blame me for the increasing ethnic tension?

Apart from all this and sadly enough: I am a single, finite biological entity with annoyingly short lifetime and well defined attributes and abilities; I can get only a few physical or intellectual skills and only via hard work and practice that can be useful for my community. I waste the greater portion of my already short lifetime on not searching, building and using my own tasks, abilities, self, “subjectum” - in short: *I don't live my life*, but merely act the plenty of fictional, limited and useless model fractions. (Thanks to Dr. Petra Aczel for her inspiring lectures that helped me shape these ideas.)

Communities rolling apart

We travel for work: lots of people shuttle between their workplace and home, others travel long distances for business. We travel for personal reasons regularly short distances: for shopping, arrange things, carry the kids or relatives; long distances in family matters, hiking, on holidays. A sudden, incredible growth in the average traveled distance in a lifetime just along a single generation. Is this a real need, or just a new thirst driven by the opportunity?

A short time ago this was physically impossible: the direct resource need of the transportation infrastructure (going on foot, wagons, horses, mail-coaches) both in numbers (horses) and efficiency (amount of resources compared to the speed and the number of carried people) could not solve mass relocations. This simple factor totally precluded the majority of those nowadays common big projects.

La evoluon de vojaĝado/transportado katalizis supozeble la militoj, ĉi tie ja ŝlosile gravas, kiel rapide povas transgrupigi la interbatalantoj grandajn amasojn da homoj kaj militaj rimedoj. Kaj la elkonstruita infrastrukturo, rimedoj kaj spertoj plu servas ankaŭ en paca tempo – ĉefe al la venkinto (tiuj de la venkito ja plejparte neniĝas).

Ĉi tiuj solvoj do finfine ebligis, kvankam ne tute kontentige, la evoluigojn postulatajn de la nova epoko. Oni povis konstrui grandegajn fabrikojn, ĉar realigebis la alloka transportado de la necesaj resursoj kaj la defora kontentigo de la bezonoj de la novaj urboj konstruitaj por la transloĝigitaj homoj (do ne organike evoluantaj, relative memkonservaj). La spertoj kaj rimedoj kreis evidente novajn situaciojn: antaŭ la ŝveliĝo de la urboj malaperis la bariero levita ĝis tiam de la memkonserva kapablo; ĝuste mezurita transporta infrastrukturo (konsumajoj enen, rubaĵoj kaj ekskremento elen) ja ĉion solvas. Kio samtempe signifas ankaŭ tion, ke la urbo povas etendiĝi, ĝis ĝia servosistemo kolapsos...

La evoluigo de la servosistemo pezas per teruraj kostoj sur la komunumo – kompanse por la realigo de la pli frue neblaj planoj, tial la demando de transportado kaj vojaĝado iĝas komunuma tasko kaj konforme al tio naskiĝas taŭgaj solvoj: relvojo, komunuma ŝipveturado, kamionoj kaj aŭtobusoj. La gvidprincipo estas transporti laŭeble plej grandan amason kun laŭeble plej malaltaj kostoj, por ke la investo repagiĝu por la financanta komunumo.

Sed la postaj planoj kaj investoj ricevas la infrastrukturon, la loke provizatan homamason kiel ekzistantajn, tial ili ne plu okupiĝas pri la demando de transportado, ĝin ili konsideras donita respektive ili efektiviĝas en lokoj, kie jam ĉio ĉi disponeblas. La transportindustrio restas sen merkato, tial ĝi serĉas novan kaj trovas ĝin inter la individuoj: komenciĝas la individua vojaĝigo, kreo de la logbildo de aŭtoveturado, unue nur kiel luksa servo por konforma prezo (oni ja devas financi per iuj ties infrastrukturon, do vojojn, trafikregulojn, sekurigajn instalaĵojn, benzinstaciojn, servoreton), kaj poste, kiam ĉio ĉi jam disponeblas, plu malpliĝas la kostoj, kaj celgrupo fariĝas „ĉiuj”.

Limon starigas ankaŭ ĉi-foje la bankroto de fonaj servoj, la senĉesaj trafikŝtopiĝoj, akcidentoj. Laŭ neracia maniero ĉio ĉi fariĝas refoje temo por la marketiko: en aŭtoreklamoj aperas la movlibereco, la solece glitanta aŭto – kaj oni forgesas, ke la amaso superruzita per reklamoj kreas efektive tiun inferon, el kiu ĝi elsaviĝos laŭ la sugesto de la reklamfabelo. Ŝlosilvortoj estas la sekureco, la valorindikaj steloj de rompotestoj, kvankam la plej sekura aŭto estas tiu, en kiu mi ne sidiĝas, en ĝi mi ja neniel mortos... Estas kurioze, ke la plej simpla maniero de sekureco: la limigo de la maksimuma rapideco ne rolas en la listo, kvankam la magia „movenergio” – detruanta ĉe kolizio kaj dispeciganta min – duapotece proporcias al ĝi, samkiel rekte proporcias al ĝi ankaŭ la same kontinue pliiĝanta maso...

La alia „fona servo” de la aŭtoindustrio, la pagipova postulo bedaŭrinde same bankrotis. Vane oni blindigas la „popolon” per reklamoj, se ĝi ne povas pagi la aŭton. Sed intervenis bonaj bankoj, kiuj donis kreditojn, tiel malfermiĝis la fabelmondo por ĉiam pli novaj amasoj, kiuj fine povis permesi al si akiri aŭtojn – kaj jam ne plu Ladaon ripareblan en garaĝaĉoj, sed manovrante per diversaj kreditoj ĉiam pli novajn kaj novajn miraklaĵojn.

Kaj kiam la nombro de aŭtoj transpasas certan limon, la publika veturigo ekiras dekliven. Ĝi ne plu estas komforta, tia veturilo ja same krablas en ŝtopiĝoj kiel la personaŭtoj, kvankam se oni sidigus en komfortajn busojn la samtempe veturantojn, pli ol sufiĉus spaco sur la vojoj. Ĉiam malpli da homoj do uzas la publikan trafikon, tiel ĝi fariĝas malprofita, ĉesas liniveturoj, iĝas pli malfacile adaptiĝi al ĝi, sekve malpli da homoj veturas publike – jen diabla cirklo. La laborlokoj ĉiam malpli kalkulas kun la kostoj kaj tempobezono de la regula veturado (al laborloko, por aĉeti, aranĝi aferojn, akompani infanojn ktp), oni diras: ĝi estas individua problemo, ĉiu mem solvu ĝin. Kaj la malplioftiĝanta publika trafiko, la ĉiam pli longaj enurbaj distancoj trudas sidiĝi, ja karakterize, la virinojn en aŭtojn (eventuale en la duan de la familio).

Presumably the wars catalyzed the improvement of travel/transportation means, because a key factor of success is how fast the opponents can relocate big masses of soldiers and equipment. The created infrastructure, tools and experience then serves further mostly the winner (as the loser's is mostly destroyed) in peace times.

These solutions yet scarcely but finally allowed the expansions required by our modern era. Huge factories could be built because it had become possible to transport all the resources there in time, and to supply the cities built only for the brought people (thus not organically developed, relatively self-sustaining) from remote resources. New experience and instruments create a new situation: the sustainability that limited the swelling of the towns disappeared, the properly sized transportation infrastructure (consumer's goods in, waste and excrements out) solves everything. This also means that all towns grow until their supply system breaks...

Improving the supply system is very expensive, for permitting to realize previously impossible plans – so transportation and travel is a community task with the corresponding solutions: railway, public shipping, trucks, buses. To carry the bigger mass for the smaller cost, to make the investment worth for the financing community.

The subsequent plans and projects however receive the infrastructure, the locally supplied masses for free, so they don't care about the transportation, or settle to locations where these are available. The transportation improvement industry is left without a community demand so looks for a new market which it finds in people: this time starts building the fame around personal journeys and cars, first like a luxury service with a corresponding price tag (because this infrastructure has to be built: roads, traffic rules, safety gadgets, gas stations, service networks), and then, when all this is ready, the costs start to fall and “everyone” will be a possible target customer.

The limit is only the crash of the supply services: constant traffic jam, accidents. Irrationally this becomes part of the marketing again: the car ads are full of freedom, a car gliding alone etc., in fact the masses believing these ads create the hell they are supposed to escape from by this tale. Keywords also are the safety, the stars of crash tests, although the safest car is in which I never take a ride: I will surely not die in that one... Surprisingly enough the easiest way for increasing safety: maximizing the speed never appears on the list, though the magic “kinetic energy” that appears in all accidents and crushes our bodies is square proportional to it – as it also proportionally grows with the volume of the car.

Unfortunately this new supporter of car industry, the solvent customer has also bankrupted. It is useless to blind the crowd with shiny ads if it cannot pay for the car. The savior is the good old bank that provide credit, so the wonderland had opened for new masses who now finally can afford to get those vehicles – forget about the old junks and buy newer and newer miracles, balancing among the different loans, leasings, etc.

At the same time, when the number of cars exceed a certain limit, the public transportation gets onto a slope. It's not comfortable any more because it crawls in the traffic jam just like the cars (although if we could put all the traveling people onto buses, there roads would be almost free). That's why less people uses the public way, it creates deficit, lines are canceled, it gets harder to adapt to the rest, even less people use them – here's the vicious circle. The cost and time of the regular travel (shuttling to work, shop, administration, carrying kids) is less and less considered by the employers (personal business, solve it somehow), this adds to the thinning public transportation, growing in-town distances and forces people (mostly women) into cars (generally the second car of a family).

La resursojn necesajn por la elkonstruado kaj funkciigo de vere komforta, sekura publika trafiko eltiras la bankoj kaj aŭtofabrikoj praktike po partoj el la poŝoj de la homoj – postlasante amason, kiu fakte ne povas akiri al si aŭton, kaj kiu iom post iom elpremiĝas ankaŭ el la ruiniĝanta kaj samtempe ĉiam pli kosta publika trafiko. Kaj la „ŝajnriĉulo” havanta aŭton penas senespere kovri la partopagojn de la kreditoj kaj ne havas tempon okupiĝi pri tiaj problemoj...

Ĉu tio estas optimuma solvo? Ne ja. Optimuma ĝi estis, kiam la kostojn pagis tiuj, kiuj uzis la veturigajn servojn, depost tiam la servantoj optimumigas siajn enspezojn koste de la pli frue establita priserva fono, respektive koste al la socio „prilaborata ĉiam pli multe per reklamoj”.

Sed ne nur la kreintoj de la publikaj trafikebloj trovis sin en aermanka spaco, kiam la baza trafika infrastrukturo establiĝis, same sentis sin ankaŭ la veturigantoj mem kaj la konstruintoj. Ne estas do mirinde, ke ankaŭ ili malkovris la homojn „kiel merkaton”. Analoga procezo kiel la historio de la aŭtoveturado okazas ankaŭ ĉi-kampe: la „veturigantoj” enigas en la publikan konscion siajn liberajn kapacitojn en formo de „nur por malmultaj atingeblaj luksaĵoj”. Tiam ankoraŭ ĉio estas multekosta, la veturiganto ja devas kovri siajn kostojn kaj tiujn de la elkonstruado de la rilata priserva sistemo. Sed ju pli la sistemo elkonstruiĝas, des pli ĝi iĝas malpli kosta, deposte ja ne plu necesas investado, oni devas nur elprodukti la profiton de la konstruintoj; sekve aperas la somerumado kiel amasa servo. Nun la konkurso celas ne tion, ke „ni unufoje en nia vivo vizitu la Kanariajn insulojn”, sed kiu kiomfoje, kiel malproksime partoprenu en kiel multekostaj somerumadoj/vintrumadoj kaj kiajn „lokajn ekstremajn specialaĵojn” manĝu, trinku, ludu, sportu ktp tie. Ĉiun el ĉi tiuj servoj enplanas zorgemaj marketikistoj en la servojn ĝuste por tio, ke ni povu rakonti pri ekzotaĵoj, vekti per tio pliajn enviantojn kaj potencialajn aĉetontojn.

La vojaĝado similas ĉiam malpli al „aventurado”, ĝi iĝas plie tumultado ĉe ŝanĝo de laŭhore trafikantaj veturiloj kaj lukto por „bonaj lokoj”; ankaŭ la „ekzota veturcelo” estas tia kiel hejma plaĝo kun la diferenco, ke ĝi pli multe kostas, kaj oni renkontas malpli da najbaroj; estas vere, kiujn ni tie renkontas, tiuj reprezentas proksimume la saman „socian tavolon” kiel ni mem. Ni do apenaŭ elŝiriĝas el nia ekonomia kastosistemo, samkiel ankaŭ la „granda vojaĝo” malpli rezultigas „medioŝanĝon” kun bonefikaj psiĥaj postsekvoj.

Laŭ mia opinio, kiam oni elpensis ĉi tiun „kuracilon” por enuantaj riĉuloj tedataj de sia vivo (indas rememori ĉi tiun priskribon dum spektado de pri-somerumaj reklamoj), sub medioŝanĝo oni komprenis tion, kio komenciĝas ĉe la haŭto de la homo: spertadon de fremdaj homoj kaj sortoj, adaptiĝon al tute nekonata kulturo, travivadon de kutimoj, ĝojoj kaj malĝojoj, similecoj kaj malsamecoj de vivantaj, energiplenaj komunumoj. Tio rezultigis, ke oni fine povis rigardi sin iom de ekstere, elpaŝi el la kutimaj pensadaj tretoradoj, trovi novajn pensojn, novajn vojojn.

Eĉ menciis ne indas, ke tiu ĉi celo estas ĝuste kontraŭa al tiu de la „sistemo”. Se oni jam sukcesis eduki iun bona konsumanto, kiu ĵus pagis por ia dezirata vojaĝo ekkonita pere de siaj konatoj, el dolĉecaj televidserioj aŭ de ie ajn, tiam por nenio en la mondo oni devas instigi lin sperti ŝanĝojn en sia vivo. Pro tio li jam povas antaŭrigardi sian hotelĉambron en Interreto, preparoli la tutsemajnan programon kun sia bonfartiga trejnisto, virtuale trairi la tutan hotelon, antaŭmendi ĉiujn biletojn. Kaj surloke oni klopodos paroli kun li en lia propra lingvo, meti antaŭ lin liajn proprajn ŝatmanĝaĵojn kaj kelkajn „lokajn specialaĵojn” faritajn konsumeblaj por „blankuloj”, kiujn la lokanoj eble eĉ ne rekonas. Same li ricevas „ekzotan kulturprogramon” organizitan kaj kontrolatan de la hotelistoj (kiun li kompreneble jam vidis sur kolorfotoj, eĉ scias la nomojn de la partoprenontaj dancistoj kaj povis ĝisrigardi la tutan programon de la ensemblo en la turisma oficejo). La aventuremuloj povas „perdiĝi” en la „tumulto de la bazono” aŭ io konforma al ĝi – laŭŝajne kompreneble, ja neniuj estas interesita, ke okazu ia prestiĝmurda „asekura afero”, kaj oni pretas ankaŭ elspezi iom tiucele.

In fact the resources that would be far enough to build a really comfortable, safe public transportation are stolen from the system through individuals' pockets by the car factories and the banks – leaving those behind who really cannot get a car, but slowly gets crowded out from the always more expensive public transportation as well. The “mock-rich” people having a car keep rushing to cover the loans and has no time to deal with such problems...

Is this an optimal solution? Nope. It was optimal when the costs was backed by the same who needed the service, when transportation was a public business – since then the service providers optimize their income using a previously created infrastructure and the fake needs of an ad-manipulated society.

It was not only the vehicle producers who found themselves in a vacuum when the basic infrastructure had been built; the actual transporters and builders felt the same. No wonder that they have also found their market in the mob. The story here is analogous with the cars: “transporters” implant their spare capacity into the common thinking as “special luxury for the unique people”. Long distance journeys are expensive at this time because the costs cover building the transportation and remote accommodation infrastructure. The further it develops the cheaper it gets as there is no more investment, it only has to cover the gain of the owners – so holiday appears as a public service. The race is not about who can see the Canary Islands in his life, but that how many times, how far, how expensive journeys he attended, what local bizarre specialty he had eaten, drunk, played etc. Each of these are carefully designed by marketing experts in the service, just in order to feed the guests with stories to tell, and generate envious and so potential new customers.

Journey is less and less related to adventure, it's rather just shouldering at the changes of the scheduled flights, fighting for the “better seats”; the “exotic target” is almost like the nearby lake at home, only it is more expensive and we meet less of our next door neighbors – however those people we meet there is roughly from the same “social layer” as we are. We still don't break out of our “financial caste”, and the “big travel” brings less and less spiritually beneficial “environment change”.

I suppose earlier times, when travels were used as a “treatment” for lethargic rich people bored of their own lives (keep this description in mind when checking holiday ads next time), doctors thought of environment as something starts at the skin of the patients: personally experiencing alien people, faiths, accommodation to a totally different culture, living the similarities and differences of customs, joys and sorrows within a strange community full of life and energy. The result is that you can at last see yourself from an external viewpoint, leave the regular mental tread wheel and search for new ideas, new paths.

Pointless to mention that this is in total opposition to the aims of the “system”. If at last you were transformed to a good consumer and you have just paid for a journey that you picked up from a soap opera or from a pal, you should never be driven to bring any change into your life. So, you can see your room on the internet, arrange the fitness program with the trainer, virtually wander around the hotel, book all the tickets. People will try to talk to you on your language, serve you with your own food – and a few “local specialty” customized for white people, which real local people would not even recognize. You will receive some “exotic culture program” organized and controlled by the hotel (which you have also seen on color pictures, can already know the names of the dancers, and seen the show in your office). “Adventure seekers” may sink into the crowd of the bazaar or something alike – virtually, because no one is interested in the chance of something “image breaking insurance matter” happens to you, and they are ready to spend some money on that.

La „konstruintoj”, kiuj iam laboris por mendoj kaj celoj de komunumoj, nun kreas „simbolojn de la nacia (aŭ firmaa) fiereco”, konstruas por-turistajn spektaklaĵojn, neniel motivitajn per ekzistantaj bezonoj: estiĝas centetaĝaj domoturegoj, monumentaj sportinstalaĵoj, teatroj, sidejoj.

Post kiam ni vidis la kulisojn de la servoj, ni ĵetu rigardon al la vojaĝceloj. La turismo progresigas regionojn, alportas monon, kreas laborlokojn, certigas eblojn de evoluo, eĉ senprecedantajn. Hmm...

Ekzemple iu komunumo vivas de jarcentoj sur iu teritorio – sen borso, longdistancaj veturadoj, rubotransporto kaj similaj benaĵoj – en ekologie fermita, stabila sistemo. La anoj de la komunumo havas imagon pri la estonteco, vivsekurecon, kvankam pro la subevolueco sufiĉe grandas la „varianco”: naskiĝas multaj infanoj, sed relative malmultaj ĝisvivas la plenan aĝon, forta biologia/socia selektiĝo efikas. Kiuj ĝisvivas la plenan aĝon, estas belaj, fortaj, „ekzotaj”.

Alvenas nun al ili la beno de la civilizo, la turismo kaj renversas la ekvilibron. Ĝi kreas laborlokojn, jes: unue la nocion mem. Ni aĉetas vian teron, konstruas sur ĝi hotelon. Ĉi tie vi ne plu rajtas kultivi teron, ĉasi, fiŝkapti, vi ne plu povas travivi viajn religion, socion, viajn pli fruajn kutimojn, sed vi povas vendi ilin al ni, se vi faros ilin tiaj, kiajn ni inklinas akcepti. Donu al ni vian korpon, vi ricevos por ĝi monon, eventuale perforton, morton, aidoson... Donu al ni vian infanon! Vi povas servi nin por mono, por kiu vi povos aĉeti tiajn aĵojn, kiajn ni havas. Kompreneble ni laboras efike, kion ni povas efektiviĝi per unu homo kaj maŝinoj, por tio ni ne bezonas vilaĝon da homoj – ili serĉu laboron aliloke. Nu ja, ĉi tie pli ne estas...

Kaj la rezulto? Post la diseksplozigo de la komunumo ekestas etnombra, kompare al la ĉirkaŭaĵo bone salajrata servistaro kaj granda, mizere vivanta amaso sen estonteco. Anstataŭ mastrumado kalkulanta longperspektive kun la donitaĵoj kaj la estonteco: gigantomaniaj konstruaĵoj kaj medioŝanĝado: la „ekzotaĵo signifas ne la spertadon de la vere diferenca ĉirkaŭaĵo, sed ĝian „spektadon” el la kutima fotelo, konsumante la kutimajn manĝon kaj trinkon, babilante pri la kutimaj temoj kun la kutimaj partneroj. La rubaĵo, malpuraĵo restantaj post la aĵoj servantaj la komforton de la turistaj amasoj, la barbare distretitaj vegetaĵoj kaj grundo estas en feliĉa okazo nur transportproblemo, se entute iu okupiĝas pri tio.

Post la trarigardo de la maniero de la vojaĝado kaj ties influo al la celloko indas esplori ankaŭ, kion ĉio ĉi faras kun la homo, kun la komunumo, kies vivneceso fariĝis vojaĝadi kaj vojaĝigi.

La malfacilaĵoj de la lokoŝanĝado (malrapida, tre kosta kaj riska) kaj la fakto, ke la havaĵo estas malfacile kunportebla, ligis ĉiun homon al la loka komunumo kaj limigis sur tre malalta nivelo la proprietajn malsamecojn. Dum la „havaĵon” reprezentas tritiko en la grenejo aŭ bovaĵo, ne ekzistas „akumulado de kapitalo”, la kapitalo ja estas io granda kaj malfacile traktebla. La baza regulo, ke ju pli da greno mi havas kaj ju pli da malsatantoj troviĝas ĉirkaŭ mi, des pli altan prezon mi ricevos, ne validas inter lokaj cirkonstancoj, ĉar pli-malpli frue mi ne povos defendi mian havaĵon aŭ eĉ mian vivon. Kaj se mi ne vendos mian grenon, ĝi malboniĝos kaj valoros neniom, mi do estas interesita interŝanĝi ĝin laŭeble plej frue (do kun relative malgranda profito) por aliaj utilaĵoj, servoj. Kvankam mi havas eblon „doni prunton” al iu kaj noti al mi lian ŝuldon, por pli poste repagigi ĝin per laboroj, sed tio same ligas min al la loko: por la ŝuldo de la meblisto mi ja ne povas aĉeti novan veston.

Kiam la mono aperas, ĉio ĉi ŝanĝiĝas: mi havas eblon krei rezervon en mono respektive uzi la resursojn laŭ miaj aktualaj bezonoj (kaj ne pere de ekzistantaj ŝuldoj aŭ fizika varinterŝanĝo, senpera kontentigo de bezonoj). La mono estas des pli bona, ju pli facile, sekure kaj granddistance ĝi transporteblas. Tiel fariĝas el orercoj, perloj imperia monero, posteambio, pli malfrue banknoto, valutkurso.

The “builders” who once worked by the requests and for the aims of the community, now create “symbols of national (or company) pride”, build touristic attractions without any reasonable need: hundred hundred-storey skyscrapers, gigantic sports arenas, theaters, company halls, artificial islands.

Having checked the background of the service, take a look at the holiday targets. Tourism boosts the target area, brings money, creates jobs, allows development or “break out”. Well...

A community has lived for hundred years at a location, without blessings like stock market, long distance travel, waste management, in an ecologically close, stable system. The members have a vision of their future, and an accepted level of personal safety, although underdevelopment has effects: lots of children are born but relatively small ratio grow up to adult, the biological/social selection is strong. Those who survive look good, are strong and “exotic”.

Tourism, the bless of civilization arrives and breaks the balance. True, it creates jobs – for the first: the term “job” itself. We buy your land (you don't even have money), and build a hotel on it. You can't farm, hunt, fish here anymore; you can't live your faith, culture, former habits – but you can sell them to us too if you can customize it for us. Sell us you exotic body, and you'll get money for that – and maybe rape, death, AIDS... Sell us your kids. You can serve us for money and you can buy things that we have. Sorry, we are more efficient, we don't need a village of people for solving a problem with one man and big machines – they should go and find another job. Oops, no more jobs...

What is the result? After blowing up the original community we have a small portion of relatively well payed servants and a big, poor, futureless mass. Instead of managing the wealth considering the long term we have mindless buildings and environment transformation; the “exotics” does not mean experiencing a different environment but viewing it from the familiar chair having the familiar food and drink, chatting with the familiar partners. The whatnots serving the comfort of the tourist mob leaves garbage, waste; the soil and vegetation brutally trodden out – in the best case a transportation problem, if anyone cares about it at all.

After watching the means and effects of traveling it worths a look what it does to the person and the community for which it makes journeys and transportation a natural habit.

A long time ago the problems of traveling (slow, expensive and risky), and the fact that wealth was also hard to carry, locked everyone to their local communities, and limited the wealth differences on a relatively low level. As long as the wealth means corn in the silos, or beef, this is big and hard to manage – there is no real accumulation of capital. The basic economic rule that the more corn I have and the more hungry the people are around me, means the higher price I can ask fails in this environment because sooner or later I will not be able the defend my property or even my life. If I don't trade it, it will perish and worth nothing – so I am interested in exchanging that for other goods or services sooner (thus relatively smaller “gain”). Of course I can lend wealth to someone and keep count of the dues, and have him work for it later, but this still locks me to the community: I cannot get new clothes for the dues of a carpenter.

With the appearance of the money, all this changes: I can have personal reserve in money, and use resources according to my actual wants (independently from the current dues, physical exchange of goods, direct fulfillments of needs). The money is better if it can be carried more easily, safely and longer distances. This transforms the “money” from gold nuggets and pearls to empire coins, bills of exchange, banknote, national currency.

Tiamaniere la ŝtato perdas la batalon kontraŭ la bankoj: ĝi ne plu povas interveni en la movojn de sia valuto, tion aranĝas la bankoj inter siaj kontoj, fine, ĝi deĵetas ĝin kiel ĝenan pezon kaj kreas „komunan monon” – kun tio definitive ĉesas la kontrolo de la fizika komunumo pri la cirkulado de resursoj.

Estiĝas do ŝtato, en kiu oni mezuras la kontraŭvaloron de ĉiuj agadoj per mono, kiu praktike senlime transporteblas, ie ajn interŝanĝeblas por varo, homa laboro; kaj samtempe kun tio ankaŭ nia fizika movkapablo etendiĝas – al ĉi lasta starigas limon nur la havaĵo. Ambaŭ ili ebligas la totalan likvidon de la ligiloj al la fizika komunumo. Mi havas eblon akumuli kapitalon, kiu povas esti la multoblo de la kuna proprieto de la homoj vivantaj en mia senpera ĉirkaŭaĵo. Mi ne devas timi, ke tio kaŝas por mi riskojn, ĉar la sistemo protektas min, kvankam la malriĉeco de tiuj homoj estas nerekte la sekvo de mia riĉeco. Mi vivas en virtuala komunumo, „miaj amikoj” estas homoj vivantaj sur la sama „socia nivelo” (teorie, praktike ni komprenas sub ĝi havaĵon) en distanco de dudek, mil aŭ kiom ajn da kilometroj de mi, al kiuj mi iam ajn povas veturi, pri kiuj iam ajn mi povas aŭdi aŭ legi. Por ripozi mi veturas en malproksimajn landojn, kie mi kolektas „fantastajn travivaĵojn”, per kiuj mi povas poste brili „en la societo”.

Dume tamen io mankas al mi. Nekonataj estas la homoj, kiujn mi ĉiumatene vidas, nekonata estas la rideto, la amo, kun kiuj ni turnas nin unu al aliaj. Mi zorgas pro tio, kio iĝos kun mi, se foje mi falos surstrate kaj ne povos voki telefone la sekurigan servon: ĉu iu levos min de la tero? Ĉu mi ricevos glason da akvo de iu ankaŭ tiam, se mi ne povos pagi por ĝi? Entute: kiam mi petis, kiam mi dankis por io sincere, kiam mi sentis vere dankemon, kiam mi faris ion ajn nur por tio, ke fremdulo pli bone sentu sin?

(Hodiaŭ la „ekonomia krizo” estas ties multobla formo. Malantaŭ la akumulitaj proprietoj troviĝas ne valoro, sed la por kvin-dek–dudek jaroj antaŭprojekciita (esperata) laboro de senespere ŝuldiĝintaj amasoj ebriigitaj per la por ili science elpensitaj mensogoj. Ne ekzistas efektiva ekonomio, nur konfuza amaso da ŝuldoj, kiujn ni kolektis dum postkurado de nenecesaj revoj. Ili ne povas esti validigitaj per aĉeto, ĉar mankas valoro malantaŭ ili. Se ni ĉiuj volus aĉeti kaj la valoro de la mono alfrontus la kvanton de la disponeblaj havaĵoj, evidentiĝus, ke ni ĉiuj estas multe pli malriĉaj, ol ni teorie estas. Por iu tio signifas, ke li ne povas aĉeti plasman televidilon, sed estas ja egale, ĉar tiu, kies laboro necesas por tio, ke estu kurento en la loĝejo, ĉi-momente ne povas aĉeti panon...)

La unufoje irebla vojo

La ekologian kaj resursan krizojn maturiĝontajn laŭ ni multaj en la proksima estonteco oni ofte konceptas tiel, ke oni devas nur retiriĝi, produktadi sur la propra tero, kaj la mondo iom post iom reordiĝos. Laŭ mi la situacio pli similas al la lukto de la militŝipo Balmoral kun la ciklono:

La ŝipo tranĉis la maron kun mirinda rapideco. De fore, inter kirliĝantaj elvapuraĵoj aperis tre svage la puntecaj bordoj de la Bengala golfo. Nun kvazaŭ iom pliheliĝus la ĉielo.

– He, Fred! retrorigardu, pro Dio!

Fred trankvile returnis sin, ĉar li kredis ekvidi militŝipon postkalkane. Kion ĝi povus fari kun ili? Se ĝi estas pli malgranda destrojero, ili ŝajnis kapitulaci, kaj se ĝi pli proksimiĝos, ili komandos salvon, dronigos ĝin kaj fino. Kial fari multe da bruo por nenio?

Sed kiam li returnis sin, ankaŭ al li fariĝis iom pli varme.

On this way the state finally loses the war against the banks: the state cannot control the movements of its own currency, it is managed by the banks on the accounts, and finally drops the old burden and creates a “common money” – this totally breaks the ability of the real community to control the movement of resources.

The final stage is when we measure all actions in money, which can be carried in a practically unlimited amount and distance, exchanged for goods or human labor anywhere; and at the same time our physical ability to travel increases – the latter is also limited only by wealth. This two allows the total elimination of the bonds to local, physical communities. I can easily accumulate wealth exceeding the sum of wealth of all my neighbors by multiple times. I don't need to be afraid of any risk, I am protected from “them” by the system, even though their poverty is an indirect result of my richness. I can live in virtual communities, my “friends” belong to the same “social caste” (in theory, practically this means wealth) who can live twenty, a hundred, a thousand or any more kilometers away, to whom I can go, hear or read about just anytime I want. I have rest in distant countries and collect “fantastic experiences” that can make me famous in the club.

In the meantime I still miss something. The people I see every morning are strangers, the smile, the love they turn to each other is alien to me. I am scared what would happen if I just collapse on the street and cannot call the security – will someone help me to stand up? Will anyone give me a glass of water even if I cannot pay for it? Anyway, when did I ask or thank for anything honestly, when have I felt true gratitude, when have I done anything just in order to make a stranger feel better?

(Nowadays “economic crisis” is just this phenomenon on the power. Behind the “accumulated capital” there is no real value, but the five-ten-twenty years of supposed (hoped) work of the hopelessly indebted mob, fuddled by scientifically planned lies. There is no true wealth, only the tangled web of debts, collected when chasing useless dreams. This money simply can't be spent because it is not backed by real values; if we all try to buy, the theoretical value of money would face the amount of goods and we would find out that we are poorer then we think we have by far. To some people this only means that they can't buy a new plasma TV – but this does not matter because those, whose job would be essential to have power in the outlet, can't buy bread right now...)

The way that can be walked only once

Lots of people thinks that the upcoming ecological and resource crisis can be survived by retreating a bit, farming on the local lands and the world will recover soon. I think the situation resembles the fight of the Balmoral cruiser with a tornado.

The ship cruised at fantastic speed. In the distance, very dim among the mist, the rugged shores of the Bay of Bengal appeared. The sky now brightened up a bit.

- Hey Fred! Look back for God's sake!

Fred turned back calmly, thinking that there is a battleship on their trace. What can they do? If it's a light destroyer, they pretend to capitulate and shoot when they come close, sink it and it's done. Why do they make a fuss on everything?

But when he turned around, he also felt a bit hot.

Sub la malproksima ĉielo vidiĝis bela, vigle hela fendo, tra kiu elaperis eĉ kelkaj steloj, kaj ĉi tiu stranga, neregula fenestro iluminis per timige verda lumo la obskure kirliĝantan firmamenton. Fine de la nuboj, en la direkto de la lumaĵo pendis profunden nigra, oblonga, balonforma mallumaĵo el la ĉielo, rapidege proksimiĝis, kaj ĝia vosteĉa finaĵo kvazaŭ spirale turniĝadis dum ĉi tiu kurego...

Abrupta tiro je la stirbrako: „Malrapidigu! Duonvaporko! Maldekstren!”

Venas ciklono!

Flavaj, konsternitaj vizaĝoj rigardis unu la aliajn en la timiga, senaera, streĉe arda nokto. Kun strange mirfrapita esprimo rigardis returnen ĉi tiuj harditaj vizaĝprofiloj. Sed vane. La ruĝan cepon formanta nubo kun minca vosto jam pendis ĝis la marnivelo kaj kuregis, kuregis rekte al ili...

Oni devas haltigi la plenrapidan krozoŝipon! Oni devas estingi la kaldronfajron laŭeble plej rapide. Ĉiu laboris por tio. Se ili ne sukcesos, kaj la ciklono kaptos la kuregantajn ŝipon, la kaldrono flugigos ilin en la aeron kvazaŭ ŝrapnelon. Havenon ili ne plu povas atingi. La ruĝcepforma, kureganta nubo venis ĉiam pli proksimen kaj malsupren, tiriĝe longiĝis je turbego.

Freneze ili laboris por bridi la monstron, kiun ili vorigis per vaporo. Pulioj grincadis, ŝnuroj streĉiĝis, duonnudaj homoj enpuŝis kaj elrulis metalĉaretojn plenajn de ardaĵoj, malfermadis valvojn, fermoŝtupojn manilojn, kaj Rustulo starante ĝismaleole en oleo, trabatita de la ĵetiĝoj de la skuegata ŝipo, provis malsuprenlasi la akvon... Kiom eblis, ili malpliigis la rapidecon.

(Jenő Rejtő: La perdita krozoŝipo)

Profundeco

Homojn vivantajn en diversaj socioj diferencigas malpli, kion ili vidas kaj povas kompari, plie tio, kion ili eĉ ne vidas, ja tio estas tiel malproksime. Ni vivas nun, en la evoluanta mondo en radikale alia medio, devas konformiĝi al aliaj postuloj ol eĉ nur antaŭ cent jaroj aŭ en la pli postrestintaj areoj de la planedo. Ni kutimiĝis al tio, ke el la krano fluas trinkebla akvo, el la konektingo preneblas kurento, ni informiĝas (laŭ nia kredo) tuj kaj precize pri la okazaĵoj en la mondo.

Estas vere, oni povas rezigni pri ĉio ĉi. Sed ĉu ni povas rezigni pri tiu sekureco, ke pro simpla intesta infektiĝo nia infano ne mortas, ĉar ekzistas hospitalo, infuzado kaj medikamentoj? Ĉu rezigni pri tio, ke ni povas iri pro nia doloranta dento al lerta kaj bone provizita kuracisto kaj ne al hufforĝisto? Ke ostorompiĝo ne faras nin kriplulo por la tuta vivo? Aŭ ke pro ajna havaĵo nia oni hodiaŭ (principe) ne povas nin bati, mortigi sen risko de puno? Miaj tri infanoj plenkreskos hodiaŭ kun bona ŝanco – male al tio, ke mi povas esti feliĉa, se du el ok ĝisvivis la plenkreskiĝon; krome pro komplikaj ĉe la nasko mi eble perdos la virinon, kiun mi amas... Radikale alian rilatiĝon ni havas al nia vivo, kunhomoj, kontaktojn de alia profundeco ni kreas kaj en ties posedo ni pensas per alia tempa skalo – male al tio, ke ĉiutempe ni devas senĉese batali unu kun aliaj kaj nia medio por resti vivaj aŭ eviti suferojn.

Efektive tio estas la civilizo. Por ĝi batalis la homaro tra pluraj jarmiloj en malmildaj kaj ĉioriskaj bataloj, kaj se ni pro nia stulteco lasas kolapsi la sistemon konstruitan de niaj gepatroj, ni reĵetiĝos jarmilojn sur nia vojo. Modaj rakontoj havas teme, ke postvivintoj de mondkolapso kolektadas fragmentojn de la pasinta sciaro, sed tio estas nur fabelo. La hodiaŭa aplikata scio (industrio, medicino ktp) estas senvalora sen la nuna priserva sistemo, kaj la homoj ne havas tempon dum tia konstanta batalo por transviviĝo „amuzi sin” per io tia, por tio bezonatas grandega civilizacia rezervo, tia komunuma fono, kiu per la produkta laboro de la plimulto povas vivteni malplimulton okupiĝantan nur pri tio.

At the edge of the remote sky there was a bright gap, a few stars appeared within, and this strange window enlightened the dark swirling skies with a fearful green light. At the end of the clouds, towards the light a black, long balloon-shaped thing reached deep down from the sky, rushed closer, and its thin end seemed to spiral in this run...

Quick pull on the lever: "Slow! Half steam! Left!"

The tornado is coming!

Yellow, stunned faces turned to each other in the airless, tense, hot night. These hard faces gazed back with a strange, surprised look. But in vain. The onion shaped cloud ending in a thin tail reached the sea and rushed on them, rushed...

The full speed running cruiser must be stopped! The fire must be extinguished immediately. All of them worked on this. If they fail and the tornado hits the ship, the boiler busts them up to the skies like a shrapnel. There was no way to reach a harbor. The onion shaped scudding cloud came closer and lower, grown to a long peg-top.

They worked insanely to bridle the monster that they fed full of steam. Pulleys squeaked, ropes tensed, half naked men pushed in and pulled out the carriages full of smolder, opened valves, lifted levers, Rusty, standing in oil to his ankles, beaten up by the shaking ship tried to let the water down... They decreased the speed as much as they could.

(Jenő Rejtő: The lost cruiser)

Depth

The real separation factors among people living in different societies are not those that they can see and compare, but those that they don't even see because they are so far. We live in a totally different world, have to meet different requirements today in the developed world than only a hundred years ago, or at the less developed parts of the planet. We are used to get drinking water from the tap, have electricity in the wall outlets and get information about any event in the world immediately and correctly (at least we believe so)

Indeed we can put away all this. But can we go without the safety that our kid does not die of a simple diarrhea because we have a hospital, infusion and medicines? That we go to an agile and well equipped dentist and not to a blacksmith with a toothache? That a broken bone does not make us crippled for a lifetime? That no one can beat or kill us for our property without the (at least theoretical) risk of punishment? My three sons has a fair chance to grow up – contrary to being lucky if two out of eight can survive; and the woman I love might die in childbirth... Having this security, the approach to our own lives, or to other people is fundamentally different, we build much deeper relationships, think in much longer times – in contrast to spending all our time with constant fight against others and the environment for mere survival or to avoid suffers.

In fact *this* is the civilization. This is what mankind fought the hard battles of the last centuries, and if we let this system built by our parents crumble down because of our stupidity, we fall back by hundreds of years. Famous stories talk about how the survivors collect the remainders of knowledge after the collapse, but these are in fact fairy tales. The modern applied science (industry, medicine etc.) is totally useless without the sustaining infrastructure, and people would not have time for "having fun" with such things if they had to fight constantly for survival. This requires a huge civilization reserve, a supporting community that can keep up people working on anything that have no direct use from the production of the majority.

Daŭro

La riĉeco de resursoj signifis ĉiam por la homaro la civilizacian rezervon, kiam por la kontentigo de la bezonoj de la komunumo oni ne devas uzi la tutan vivodaŭron de ĉiu membro (tio sonas por hodiaŭaj oreloj tre kruele). Tiun ĉi restintan tempon oni dividis laŭ la pensmaniero de la aktuala epoko plie „horizontale” (iometon por ĉiu) aŭ „vertikale”: per kreo de direktantaj, profitantaj kasto.

La saltrapidan ŝanĝigon elvokis tio, ke la atingeblaj energifontoj povis rekte helpi en la produkta laboro (karbo, vapormaŝino, nafto, ...), tiel grandskale kreskis la kvanto de rezervo, oni povis atenti la bezonojn de la tuta populacio, instrui ĝin ktp, iĝis konceptebla (ne plu estis tute senseca) la ideo de „libereco, egaleco, frateco”.

Hodiaŭ ni jam grandkvante foruzis la fosiliajn energifontojn: ju pli malnova estas iu evoluinta civilizo en donita teritorio, des pli granda estas la loka energibezono – kaj des malpli multa estas la loka atingebla energifonto. Krome ankaŭ la ekspluatado kaj foruzado bezonas multan energion kaj evoluantajn servojn (transporto, labororganizado). La energio estas memfortiga procezo: ju malpli disponeblas en donita momento, des malpli oni povas produkti.

Resume: la energimanko plej damaĝas en kampoj, kie la scio akumuliĝis, kaj pro la foruzitaj rezervoj ankaŭ ne plu eblas trairi la saman vojon de evoluo. Temas ne simple pri tio, ke ni refalas sur certan punkton, sed eĉ esperon ni ne havos regrimpiti sur la saman vojon...

Rapideco

En nia ĉiutaga vivo ŝajnas neimageblaj ĉiaspecaj radikalaj ŝanĝigoj, laŭ nia kredo la aferoj malrapide ŝanĝiĝas; se io estas malbona, por tio iu respondecas, kaj oni devas puni lin, kaj tiam la aferoj reordiĝos. Por ĉi tiu kredo ni povas pagi en malbona okazo altegan prezon. Jen ni vidu scenaron (mi esperas, tro pesimisman kaj refuteblan per faktoj de la realeco).

Unu el la uraganoj atingantaj ĉiam pli grandnombre kaj kun pli intensa forto la bordojn de Ameriko iam ne preteriros ankaŭ laŭ la statistikoj la gas- kaj naftoekspluatajn, rafinajn centrojn kaj grave damaĝos ilin. La senekzemplan mediokatastrofon vualos la fakto, ke la produktado restarigeblos koste de multmonata laboro. La efiko estos la tuja prezosalto de la naftoproduktoj (ili plialtiĝadas jam post ĉiu *anonco de uragandangero*), kiun oni povos iomlonge kompensi per kaŝa elĉerpado de la plimulto de la rezervoj (tio estas potenca negoco), sed la informoj iĝos ĉiam pli zorgigaj, kaj la prezoj efektive senbridiĝos: simple ne ekzistos sufiĉe da naftaĵoj por kontentigi la postulojn, kaj nun jam ankaŭ rezervoj ne plu restos. La fenomeno disvastiĝos al ĉiuj energipostulaj sektoroj: publikaj servoj, komerco, komunikado, sanitara servo, minado, industria agrikulturo... La tuttera liverado komencos interrompiĝadi, kolapsos la fabrikadaj kaj provizaj sistemoj bazitaj sur ĝi kaj laborantaj kun minimuma rezerva kapacito: eĉ se ekzistos produktada kapablo kaj loka energio, ne alvenos certa parto de la bazaj materialoj, la pretaj produktoj ne povos esti forliverataj. Subite venos en vivdangeron ĉiuj, kiujn ĉi tiu sistemo vivtenas: malsanuloj en kronika aŭ grava stato, loĝantoj de grandurboj, vivantoj fore de akvo-kaj nutraĵfontoj; la paniko grave malutilos eĉ al funkciaj provizaj sistemoj. Evidentiĝos, ke neniuj kapablas financi la restarigon de la produktadaj kapabloj en tia malstabila ekonomia situacio, eĉ, manke de energio pliaj fontosistemoj ĉesos funkcii.

Resume, la vivtena kapablo de la sistemo reduktiĝos dum unu jaro al sia ono – kvazaŭ en pli malfeliĉaj lokoj oni devus loti, kiuj dekaj homoj povas resti vivaj... Ĉu ni kapablos trakti la situacion en rolo de tuttera specio kiel komunuman problemon? Aŭ dum restus karburajo, ekmarŝus, laŭ la kutima maniero, la milita aparato por trudakiri la lastajn fontojn – kaj foruzante praktike la lastajn rezervojn ĝi detruus ankaŭ la reston de la proviza sistemo...

Time frame

The reserve that can be spent on “civilization” was actually the excess of resources, when to fulfill the needs of the community did not take the whole lifetime of the members (this sounds harsh in our modern thinking). This remaining time was distributed among the members according to the current approach of the era, either mostly “horizontally” (a little for everyone) or “vertically” (creating a controlling, customer caste).

The breakthrough was brought by an invention, when the energy sources started to help directly in the production (coal, steam engine, oil, ...) increasing the amount of “reserve time” by magnitudes, this permitted to consider the needs of the whole population, public education, etc.; the idea of “freedom, equality, brotherhood” could be formulated (was not totally pointless).

By this time the majority of directly reachable fossil energy sources are depleted, the older a developed civilization on a certain territory, the larger is the local energy need and the smaller is the available energy source. Furthermore, mining and processing them also needs lots of energy and advanced services (transportation, organization), thus the lack of energy is a self improving process: the less is available at a given time, the further less can be produced.

To summarize: the locations, where “knowledge” is accumulated get the hardest hit in the lack of energy, and because of the depleted natural sources, there is no way to climb back on the same way. This is not simply a temporal fall back, we will not have the hope to grow back up to the same level...

Speed

In our everyday life any fundamental change seems so unbelievable, we think things change slowly, and if something is wrong, someone has to be blamed and punished, then all goes back to normal. For this assumption we might have to pay hard for – let me show a (hopefully too pessimistic and deniable based on the facts) screenplay here.

One of the hurricanes coming to the US shores (growing in power and count according to the statistics) finally hits the gas and oil production and refinery centers causing a serious damage. The unprecedented natural disaster is shadowed by the fact that it takes months to even partially restore the oil production. The effect is an immediate price jump in the oil-based fuels (they already rise when the *hurricane risk appears in the news*). This can be balanced for a while by silently depleting the majority of oil reserves (this is a huge business), but the news gets more alarming, prices break loose: simply there is NO oil to cover the needs and slowly the reserves run out. The problem reaches all energy-thirsty regions: public services, trade, communication, health care, mining, industrial agriculture... The global transportation jams, the current production and support systems collapse because they are based on long-distance shipment and minimal local storage capacity: even if they have local energy and workforce, some raw materials don't come, products can't be carried away. Suddenly the lives of masses sustained by a working system are in danger: not only the chronic or serious patients, but inhabitants of big towns and anyone far from natural water and food sources. The panic seriously further damages the still working system fractions. It turns out that no one can “finance” the restoration of the production capacity in the “unstable economic situation”, but on the contrary: more and more fundamental systems stall.

To sum it up: the capacity of the sustaining system falls back to a small fraction within a single year – in unlucky areas it's like every ten person should draw lots who will be the one survivor... Could we handle this situation as a single community, a global race? Or, as long as we still have some fuel left, the war machinery would fight as usual for the last remaining resources – practically wasting the final resources on blowing up the last remaining parts of our global infrastructure...

Esti hungaro

Jam de multaj jaroj mi sentas neordinara donaco de la sorto, ke mi naskiĝis hungaro. Ne pro tio, ke laŭ kelkaj nia DNS estas plej konforme tordita, kaj propre ni devenas el Siriuso, aŭ ke ni havas amason da Nobel-premiitoj (kiuj kompreneble ne povis vivi kaj labori ĉi-lande) aŭ pro similaĵoj. La senton mi vortigas tiel, ke ni staras *ĝuste meze de deklivo*.

Meze de deklivo

Kiel hungaroj ni havas eblon bone lerni, prepari nin por niaj taskoj kaj per honesta laboro, laŭgrade de nia talento elstariĝi eĉ en tute grandaj komunumoj. Ni havas eblon ankaŭ por tio, ke kun preteratento de la moralaj reguloj ni apliku nian inteligentecon kontraŭ nia medio kaj tiakoste ni leviĝu super aliaj. Ni povas fari, ke ripoze ni klinas nin malantaŭen kaj atendas, ke aliaj vivtenu nin kaj ni povas ankaŭ elekti, ke sinkante en la abismon de memkompato akompanata de mallaboremo ni kulpigu la mondon pro tio, ke ĝi preteriras, nin kaj ni povas travivi ankaŭ ekstreman mizeron. Sed egale ni povas ankaŭ konservi nian relative sanajn mensojn kaj organismojn kaj havi ŝancon denove elleviĝi el ĉi tiu abismo, aŭ malsupreniĝi/falegi el la alteco. „En nia pli alte situanta” socio la supra tavolo kuntenas sin, tial oni ne povas elfali el ĝi. Sed kiom ajn ni luktas per niaj kubutoj, por certaj rondoj ni restas servistoj – interŝanĝeblaj kaj forĵeteblaj. „Pli malsupre” la alsuĉo de la mizero estas definitiva, la rezigno pri lukto puŝas la homojn en tiajn moralajn kaj fizikajn abismojn, de kie ne eblas elleviĝo (aŭ estas multe pli facile morti senspure kaj sen veko de interesiĝo).

Hungario estas la „mezo de la mondo”... kun ĉiuj ties avantaĝoj kaj malavantaĝoj, belaĵoj kaj malbelaĵoj. Ni povas vidi antaŭ ni mirindajn kaj seniluziigajn ekzemplojn, nia sorto ne estas per si mem antaŭdestinita, ni mem povas elekti ĝin, multe pli ol socioj starantaj ĉu super, ĉu sub ni. Nun ni iras sur vojo, kie en malgranda amplekso ni realigas la definitivajn disŝiriĝon de la mondo en kelkajn procentojn da troriĉuloj kaj plimulton tre malriĉan kompare al ili. La „pintuloj” klopodas alsuĉi ĉiujn resursojn kaj dividi ilin tiel, ke la streĉo en la „popolo” restu apenaŭ sub la eksplodlimo, kaj dume ili ne zorgas pro tio, ke manke de respondeco kaj ofte kompetento ili kaŭzas terurajn damaĝojn. La realaj bezonoj de la „popolo”, por kies kontentigo abunde disponeblus resursoj, ne havas rolon en la ludo de la „granduloj”.

Sed ĉi tiu situacio ne estas per si mem antaŭdestinita, definitiva kaj senespera. Ni povas elekti ankaŭ malan sintenon kaj ekirante el la profundoj en la direkto de kunteniĝo, pureco, justeco, ni povus validi eĉ kiel modelo, povus inspiri esperon ankaŭ al nia nuna, disfalanta mondo. Se ni povas stariĝi el ĉi tiu ridinde dividita, senpovigita kaj narkotita stato, tiam prave ni povas kredi, ke ankaŭ kiel specio tutteriĝinta ni kapablas fari ion similan.

Nacio kaj nacieco

Dum sia novepoka historio Hungario perdis signifan parton de sia teritorio kaj populacio, kaj kvankam okazis (iam perfortaj, iam pacaj) popolmigradoj, signifa malplimulto de hungara nacieco vivas praktike ekster ĝiaj limoj. Inter tiaj cirkonstancoj estas neordinara tasko konservi la hungarecon tiamaniere, ke tio ne kaŭzu konfliktojn inter la hungara malplimulto vivanta eksterlime kaj la loka plimulto – afero progresanta ĝis nun ne tro sukcese.

La eldiro „mi estas hungaro” ne kaŭzas eĉon en Hungario, ĝi enhavas profundan signifon por malmultaj homoj (tion bone observeblas ĉe malferma festo de lernojaro dum la aŭskultado de la naciaj kantoj Himno kaj Proklamo). Kontraŭpunkte al tio aperis malplimulto, por kiuj la „konscio esti hungaro” estas elstare grava, sed ĝi rolas plie kiel diferenciga ol komunumiga: ĝi estas rimedo de sinapartigo de la „ceteraj” (grizigitoj de la konsumisma socio).

Being Hungarian

I have felt for many years that it's a great present from the fate to be Hungarian. Not because our DNA would turn differently (as some say), or that we are from the Sirius, or we have so many Nobel prized scientists (who in fact could not live and work here), or something alike. This feeling I finally formulated like this: *we are just in the middle of a slope*.

The middle of a slope

Being Hungarian we do have a chance to learn, prepare well for our tasks, and by fair labor and according to our talents we can excel in quite large communities. We can as well throw ethics away and use our intelligence against our environment to rise for this price. We can lean back and wait for others to support us, or we can chose to sink into the depth of laziness and self-pity blaming the world for passing us by, or we can live the extreme levels of poverty. IN the meantime we can keep a relatively sane mind and shape, we do have a chance to climb out of the depths or fall from the heavens. In a "higher society" the upper class closes and it is very hard to truly fall to the ground from it – but we can scramble forever, but we are still handled as replaceable and throwable servants in certain clubs. In "lower societies" the sucking power of poverty is final: giving up the fight throws such moral and physical depths where there is no rise from anymore (and it's much easier to die without trace or making interest).

Hungary is "in the center of the world"... with its all good and bad, beauty and ugliness. We see wonderful and disappointing models, our fate is not given but we choose it – much more than in societies either "above" or "below" us. Today we walk the way of modeling the drastic separation in the world to a very rich few percent and a relatively very poor vast majority. The "top" tries to absorb all the resources and distribute it in a way that keeps the tension in "the people" a bit under the blast point; in the meantime the lack of responsibility and sometimes even the knowledge causes disasters. The real needs of "the people" are not considered in the "big game", although they could be covered by the available resources by far presumably.

This situation is not written in stone, final and hopeless. We can choose the opposite approach, and considering from how far we start going towards cooperation, clarity and truth, this can also stand as a model, show a hope to our collapsing world as well. If we can stand up from this ridiculously fragmented, pervert and stunned state of ours, then we have the right to believe that our global race can do the same.

Nation and nationality

Along its modern history, Hungary has lost a serious fraction of its land and population, and even though there were (sometimes forced, sometimes peaceful) migrations, serious Hungarian minority lives outside of practically all the state borders. It is an extreme task to live the Hungarian nationality in these circumstances in a way that does not cause conflicts abroad, between the Hungarian minority and the majority – and this does not go well nowadays...

"I am Hungarian" – saying this in Hungary does not make an echo, it does not touch the hearts of many people (this is quite visible at the school year opening ceremony during singing/listening to the Hymn). As counterpoint a minority has appeared whom "Hungarian consciousness" is extremely important, but this rather acts as a distinguishing and not a community building factor: a mean of separating from "the others" (melted into the consumer society).

Male, por la eksterpatrujanoj la hungareco, la hungaraj kulturo kaj lingvo, flego kaj konservo de tradicioj validas kiel kuntena forto kontraŭ la ade-ree reaperantaj multspecaj premoj. Ni do havas tian magazemon ekster la limoj de nia lando, kiu kapablas revivigi vere pozitivan nacian memkonscion bazitan sur akceptemo kaj amo. Ne terpecojn oni devas reaneksi al Hungario, ni devas anime rekonektiĝi al tiu spiriteco, kiun iam la hungareco signifis, kaj kiun oni pli bone konservas transflanke de nia landlimo.

En la sandviĉo de antaŭjuĝoj

„Cigano”...: ia obskura, neekkonebla nocio, bruo, multaj infanoj, stranga, perforta, kruda mondo. Limo, kie ĉesas la normoj, kiujn ni obeas en la ĉiutagoj (plejparte ne nur vorte). „Ĉe ili” estas aliaj normoj, aliaj gestoj, parolo, kanto; fremda estas la esprimo de ĝojo kaj malĝojo. Kelkaj ts-ts-ante, kelkaj kun ŝaŭmanta buŝo, aliaj nur gestante – sed ni tre multaj „judaĉumas”¹. Se ne, tiam ni fingromontras al tiuj, kiuj judaĉumas. Ia obskura, stranga, timiga interplektiĝo, nevideblaj muroj, spirito de tribaj hierarĥioj ŝvebas en la aero; rigoraj, komplikaj, nekompreneblaj reguloj regas la okazaĵojn. Iuj maldekstren, aliaj dekstren – sed same malproksimen.

Ni devus pli ofte kunesti. Pli multe rakonti pri ni, montri, revivigi la trezorojn de niaj proprecaj, unikaj, vere diferencaj kulturoj, mondovidoj, ĝoje travivi kaj dividi ilin inter ni. Akcepti hungarojn kiel hungarojn, ciganojn kiel ciganojn kaj judojn kiel judojn. Eble fariĝus okulfrape, ke la fonto de niaj antaŭjuĝoj estas nia forfermiĝemo disde aĵoj fremdaj kaj strangaj – anstataŭ esti scivolemaj kaj sinmontremaj. Evidentiĝus, ke ankaŭ niaj timoj estas kompareblaj: ciganoj konsideras fremda en ni, „gaĝoj” ĝuste tion, pro kio ni gardas nin de la judoj, por kiuj ni, „gojoj” estas ĝuste tiaj, kiaj por ni la ciganoj.

Malbela esprimo estas la „cigana krimado”, ĉu ne? Ni komprenas sub ĝi agreson „minacantan la kutiman ordon”, ĝi povas iam ajn persone trafi iun ajn el ni, timo nin tenas, sed ni ne ŝatas, se iu tion vortigas. Kaj kio nova pri la „blankula krimado”? Defraŭdado de miliardoj, fortrompo de impostoj, instituciigita mensogado, malmultekosta elvendo kaj atrofiado de komunumaj provizosistemoj, transŝovo de la respondeco sur ekonomiajn neeviteblaĵojn, prokalumniaj procesoj, poste dekjaraj kriminalaj procesoj kun pluaj teruraj kostegoj, ruzaj advokataj trukoj, medicinaj fakspertaĵoj ktp. Kies „socia danĝereco” estas pli granda? Kio estas *kaŭzo* kaj kio *sekvo*?

La mondo estas bizara, plena de streĉoj, kiel ĉiu tia situacio, el kiu eblas vere lerni, edifiĝi, ekkoni – ni devas nur rigardi en ĝusta direkto.

Stefano, la reĝo²

Laŭ mi estas karakterize, ke ni ligas la fondon de la hungara ŝtato ne al ia feliĉa „proklamo” bazita sur interakordiĝo, sed al religia milito realigita per intercivitana batalo, kies rezulto estis la forĵeto de la malnovaj religio, triba reĝimo kaj vivkoncepto kaj aliĝo al la mondo de la „loksidiĝintaj popoloj”. Nin oni devis sidigi per forto al la tablo, ĉar memvole ni prefere estus restintaj sub la libera ĉielo; tio estis forto – pluekzistanta laŭ mia kredo eĉ nun sub la surfaco –, kiu neprigas streĉe tenatan bridon.

Mi kredas, ke la postlasaĵoj de Stefano kaj Koppány unuigeblas, ilia konflikto ne estas imanenta trudo sed kaŭzita nur de historiaj nepraĵoj; ankaŭ la reciproka mordado, tiel karakteriza por la hungararo, estas sole sekvo. La konstanta dividiteco, se konsideri nur la pasintajn dudek jarojn, pruvis, kiel profunden ni povas sinki. Sed la afero rigardeblas ankaŭ tiel, ke ni eĉ imagi ne povas, kiom ni kapablas, se ni interkroĉiĝus...

---

1 Malfavore prijuĝi kaj paroli pri judoj.

2 Sankta Stefano (975-1038), la unua hungara reĝo, kiu pace kaj perforte kristanigis la tutan hungaron kaj venkis la kontraŭribelintajn tribestrojn (Koppány, Ajtony).

In contrast for Hungarians abroad keeping the Hungarian culture, language, customs against the constant pressure acts as a cohesive power. We in fact have a reserve outside our country that might resurrect a real positive national consciousness based on acceptance and love. We don't have to re-attach lands to the Hungarian state – we, the people living within the borders should re-attach to the mentality that being Hungarian meant former times, and what is protected better abroad.

In the sandwich of prejudice

“Gypsy”... a dark, unknowable term: a loud, strange, violent, harsh world with lots of kinds. A border where the norms we generally (most of us not just theoretically) follow suddenly stop. “They” have other norms, different movements, talk, songs; the expressions of joy and sorrow are alien to us. On the other end, some hissing, some hatefully, but lots of us points at the Jews. Or point at those who point at them. A dark, strange, fearful web, invisible walls, ghosts of tribal hierarchies floating in the thin air; rigid, complex, obscure rules control the procedures. One to the left, one to the right – same distance.

We should be together more. We should talk more about ourselves, show, resurrect the treasures of our own, unique, truly different cultures, worlds, live and share this joy with each other. Hungarians the Hungarian, Gypsies the Gypsy, Jews the Jewish heritage. Perhaps we could find out that the source of prejudice is our own separation from the strange, unknown things – instead of curiosity and sharing. Perhaps we could find out that our fears are the same: a Gypsy can see the same alien factor in us (gajos) as we see in the Jews, who see us (goys) the same as we see the Gypsies.

A new, quite ugly Hungarian term is “gypsy crime”. We mean violent, dark aggression “threatening the norms”, it can hit any of us anytime, we have the fear but we don't like when someone says it. But what about “white crime”? Peculated billions, tax fraud, industrial lies, crippling and selling out public sustainment systems, blaming “economical rules” for them, slander lawsuits, legal actions spanning for decades with further insane costs, smart lawyer tricks, medical expert's reports, etc. Which has the worse “social impact”? Which is the *cause* and which is the *consequence*?

Bizarre, tense world – like all situations from which one can really learn, grow, understand, just one has to look in the right direction.

Stephan, the king¹

I find it typical that the birth of the Hungarian state we don't connect to a big, happy, joining ceremony, but a combined civil and religious war with the result of throwing the old faith, tribal order and life away, and joining the the world of the “settled nations”. We were forced to sit down to the table because we preferred staying out under the open skies; we had – and I think under the surface we still have – such amount of power that needs tight reins.

I believe that the heritage of Stephan and Koppány can be joined, their opposition was not internal but caused by the historical environment; and the interior constant fight that is a known habit among Hungarians is also just a consequence. Just by watching the past twenty years, the constant conflicts could prove how deep we can sink – but this can also mean that we can't even imagine what we could do if we cooperate...

---

1 Saint Stephan (975-1038), the first Hungarian king who spread the Christian religion in the country and defeated the rebelling tribes (lead by Koppány, Ajtony).

La Sinjoro de l' Ringoj

Ĉi tiu verko estis konceptita origine kiel libro, kies titolo estus „La mondo de l' Ringo”. La ideon konsistigis pensoĉeno, en kiu mi provis parigi hodiaŭajn, aktualajn rolantojn, fenomenojn, procezojn al la rolantoj de la romano de Tolkien esperante, ke tio donos fiksjajn punktojn por eblaj solvoj. Poste mi konsciigis, ke tia libro estus tro komplika, „el-post-dorsa” aliro al la tasko analizi kaj kiom eble, trovi eliron el la nuntempa „bela” ordo de la mondo. Tiel do restis ĉi tiu nuna, multe pli magra formo, sed en la ĉapitro Fenomenoj mi tamen devas memori pri la elirpunkto. Tiamaniere disponeblas bedaŭrinde relative malmulta spaco por la eksplikado de la sufiĉe frapaj konkludoj; mi esperas, ke malgraŭ tio ĝi estos pensoveka „literatura enmetaĵo” ebliganta (?) samtempe mallongan malstreĉiĝon...

Ĉar mi serĉis elirvojon, mi klopodis esplori la motivojn de la oficialaj ĉefrolantoj de la romano, la individuajn ecojn, kiuj kapabligas ilin turni sin kontraŭ nevidebla malica forto havanta nekredeble grandan potencon. Mi tamen konfrontiĝis kun tio, ke la rolantoj estas fakte nuraj mirherooj kreitaj de la verkisto, kiuj ĉion transvivas, venkas kaj fino. Tiaspeca analizo de la romano rezultis tute senfrukta. La recepto ja estas simpla: prenu kelkajn rokfirmajn fabelheroojn, helpu ilin per la plej neverŝajnaj mirakloj, kaj fine ili savos la mondon.

Unu elemento tamen ne lasis min trankvila: la Ringo mem, kiu estas nekredeble bone trafita simbolo. Laŭ la historio pretiĝis sume dudek ringoj, ĉi tiuj simbolis la potencon de po unu reĝlando kun escepto de unu, kiu havas potencon super ĉiuj aliaj, krome portas en si la spiriton de la malica ĉefheroo Saŭrono. En la filmo troviĝas perfekte kaptita sceno, kiam oni vidas, ke la Ringo tamen ne povas resti ĉe la elfoj. Gimli, la nano provas disrompi ĝin, sed lia armilo diseksplozas en splitojn, Gimli falas, kaj la Ringo, nedamaĝita, brilas meze de la ŝtona tablo. Ja fakte *ĝi ne estas tie*. Poste la rolantoj konkuras, por iĝi la herooj, kiuj posedante la Ringon alfrontos la mallumon. La kamerao enfokusigas la Ringon, aŭdiĝas kantaĉo, la herooj preskaŭ atencas sin reciproke por ĝi. Ĉi-momente ekfulmas la vera forto de la Ringo, ĉar cetere, dum la okazaĵoj ĝi ŝajnas strange malforta kompare al la aliaj, tre spektaklecaj sorĉaĵoj. Ĝi kapablas esence nur fari nevidebla sian posedanton por la ĉiutagaj rolantoj, sed samtempe ekvidas ĝin la forto de la Malbono – sufiĉe malbona negoco, ĉu ne?

La Ringo estas por mi unusence la enkorpiganto de la mono. Ĝi mem ligiĝas al neniuj konkreta rimedo aŭ potenco – ĝi mem estas la Potenco, kiun ĉiu rolanto avidas. Neneniigebla ĝi estas, kiel ankaŭ la mono: banknotoj bruligeblas, moneroj disbateblas, sed la nocio de la mono, la valoro ŝanĝebla en ion ajn vivas en ni individue kaj ankaŭ socie. Ĉi tiu potenco estas jam danĝera eĉ tiam, kiam ĝi ligiĝas al ia fermita socia grupo, sed ĝia vera, obskura forto montriĝas, kiam, liberigita de ĉiaj ligitecoj, ĝi fariĝas tuttera. Se mi havas sufiĉan monon, mi povas fari ion ajn, povas veni ien ajn, povas akiri ion ajn. Jen estas la absoluta potenco kapabla preskaŭ ĉiun elturni el li mem. Se iu komencas uzi ĝin, ĝi kapablas malaperi antaŭ sia medio: ĝi povas liberiĝi de siaj ligitecoj, respondecoj, samtempe fariĝas videbla por la vera posedanto de la Potenco, la sinjoroj de la financa mondo.

Entuziasmigita de la analizo de la Ringo mi komencis serĉi la plej potencon rolanton en la historio, kiu estas neniuj alia, ol... Tolkien, la verkisto mem! Li estas tiu, kiu senbride, senĉese intervenas en la historion, kiel estis kutime en la antikvaj grekaj tragedioj, en tute senesperaj situacioj li savas la ĉefheroojn certigante tiel la favoran disvolviĝon, kies ŝanco estis praktike nul procento. Se ni estas realistoj, ni diras, ke la historio finiĝas post la unuaj minutoj, la herooj falas, Saŭrono akiras la Ringon. Tio ŝajnas unuavide frapa penso, sed indas pensoludi per ĝi.

The Lord of the Rings

This book was started under the title “The World of the Ring”. The idea came from thinking over Tolkien's book and tried to attach current actors, phenomena and changes to his figures, to see if it provides some kind of solution. Later I have found that such a book would give a too complex, inside out approach to analyze, and if possible find an escape from the current beautiful world order. This current, much stricter shape was born then, but in this Phenomena section it worths to mention that. Alas, I have a quite small place to express weird consequences; anyways I hope it will be a thought provoking, yet short “piece of literature” allowing a bit of rest(?)

As I searched for the way out, I tried to check the motivations of the official main heroes, those unique features that can turn them against an invisible but extremely powerful evil force. I had to face the fact that on this level they are merely superheroes invented by the author, who survive all, win, and that's all. Examining the novel like this was totally useless, the recipe is simple: take a spoonful of rock solid tale heroes, support them with the most irrational wonders and there you are: they save the world.

However there was an item that did not let me down: the Ring itself, which is a perfectly caught symbol. According to the legendary, there were twenty rings altogether representing the power of each kingdom except one that has power upon the other rings and bears the spirit of the evil god: Sauron. In the film there is a perfect moment, when the fellowship realize that the Elves cannot protect the Ring. Gimli the dwarf tries to break it but his weapon flies in pieces, he falls on the ground, the Ring shines untouched in the middle of the table. In fact *it is not there*. Then the heroes race for becoming those who would be the ones fighting against the darkness with the help of the Ring. The camera focuses on the Ring, a chanting sounds, the main heroes almost kill each other for it. The true power of the Ring flashes here – in fact it seems quite weak along the story compared to the other very spectacular wonders. In essence it can make its owner invisible to the others, but at the same time the owner becomes visible to the evil forces of the Ring – this is a rather bad business.

To me the Ring is a straightforward manifestation of the modern money. The Ring itself is not bond to any real equipment or power – it represents the Power that everyone desires. It is indestructible just like money: banknotes can be burned, coins can be crushed; money, the concept of an abstract value that is exchangeable to anything lives inside us, both as individuals and as the whole society. This power is already dangerous when it is bond to a closed community, but its dark power is released when it loses all the reins and becomes global. If I have enough money, I can do anything, go anywhere, get all I want – this absolute power can make almost anyone insane. If you start using it, it can hide you, your action from the environment, it can free you from bonds, responsibilities – but makes you visible to the real owners of the Power: the lords of the monetary system.

Empowered by this analysis on the Ring, I started to search for the most powerful figure in the story, who is not else but... Tolkien, the writer himself! He is the one who, uninhibitedly and constantly changes the story and, just like in the ancient Greek tragedies he saves the good guys in hopeless scenarios, thus guarantees the happy ending which would have rationally zero percent chance without him. If we keep a realistic approach, the story should have ended in the first moments, our protagonists fail, Sauron gets the Ring. This may sound weird for the first time, but worths a few minutes playing.

La kontraŭpunkto de Tolkien (la „bona dio”) estas Sarumano. Li (male al Saŭrono) estas fakte aktiva rolanto en la historio, disponas preskaŭ senliman potencon. Ili konsistigas iasence paron, kvazaŭ Saŭrono estus la monstro, kiun ĉiuj timas kaj Sarumano la „forta infano”, kiu estante la amiko de Saŭrono povas bati en lia nomo ĉiujn en la infanĝardeno. Pli kuraĝa komparo: li estas kiel la skribistoj kaj fariseoj de la Nova Testamento: la amikoj de la senindulga Dio, kiuj povas fari ĉion en lia nomo. Kaj lia nuna reprezentato estas neniu alia ol la scienco, la homa inteligenteco, la preskaŭ supernatura potenco, kiu tamen dungiĝis serve al la „malbona flanko”. Sed kial, se ĝi estis origine „blanka” kaj ĵuris servi al la homo kaj la vivo?

La respondo estas bedaŭrinde evidenta. Kiam en la mondo aperas la Sinjoro timegata de la simplula amaso, ne havas lokon la „blanka scienco”, kiu celas la servon al la homo per la rimedoj de la intelekto, tenante sin rigore al la funkciado de la videbla, ekkonebla mondo. La amaso, eble bona, eble malbona sed incitita pro la timo al la transmondo (aŭ ajno alia) kaj sensenta al la valoroj de la scio forbalaas ĝin – bruligas la Aleksandrian bibliotekon, distretas la cirklojn de Arĥimedo, persekutas Galileon, bruligas la sorĉistinojn. Sarumano povas kreskigi la arbojn kaj direktadi la riverojn, sed kion li povas fari, se aperas antaŭ li amaso da murdi- kaj morti-pretaj sovaĝuloj anoncanta al li, ke ĉio ĉi ne plaĉas al Saŭrono. Aŭ li aŭ eterne luktos kontraŭ la senĉese alfrapiĝantaj ondoj, aŭ lasas sin konvinki, ke estas pli prudente, stariĝi pinte de la sovaĝuloj kaj proklami sin reprezentanto, unua servisto de la volo de la Sinjoro. Kiu estas ĉi tiu Sinjoro, kia Li entute estas, ĉu Li fakte ekzistas – ĉio ĉi ne gravas. La sorton de Sarumano kaj de la mondo difinas unu afero: *kion pensas la amaso pri la Sinjoro*.

La Ringo do estas la tuttera mono, Sarumano la scienco, sed *kiu estas Saŭrono?* En la trilogio li efektive neniam aperas, esence li estas ia arda okulo, kiu de tempo al tempo videbliĝas, kaj tiuj, kiuj kontaktiĝas kun li, faras malicajn aferojn. Li mem (spite al la filmaj bildo- kaj sonefektoj) estas sufiĉe senforta, li eĉ ne kapablas neniigi la por li sole danĝeran Frodon, kiu penetris en lian teritorion. Nu prave, li „preskaŭ” faras tion, sed kompare al la sorĉoj kaj mirakloj de la historio Frodo devus neniigi dum minuteto – sed ne tiel okazas. El teologia vidpunkto Saŭrono estas (male al Tolkien) korekte kondukanta, kaŝiĝanta, ne intervenema dio. Lia simbolo estas la „okulo”, kiu ĉion vidas, de kiu ne eblas forkuri; kiu kulpas kontraŭ li, tiu ricevos pli-malpli frue sian punon, dum li mem staras ekster tiu ĉi mondo, ne eblas ribeli kontraŭ li. *Kion li efektive faras?* Li unuigas la pli frue reciproke kontraŭbatalantajn orkajn tribojn, donas al ili komunan celon, kredon pri tio, ke la mondo povas iĝi ilia, per sia potenco li igas ilin unuiĝi. Ĉu Saŭrono *estas vere malica?* Demando de vidpunktoj, la orkoj certe ne tiel pensas, ĉar se ili sukcesos fakte okupi la mondon, tiam por ili li estas ja potenca forto, malmola sed justa, kiu malfermas antaŭ ili la vojon al supreniĝo. Ĉu la historio estus alia, se Saŭrono *eble ne ekzistus*, nur oni elpensus lin kaj vivtenus lian miton per ĉiuj rimedoj? Ne nepre...

Ĉio ĉi memorigas min multe pri la historio de nia civilizo. La homo aktive ĉasadis en tribetoj; estas karakterize, ke krom individuoj de aliaj specioj ankaŭ siajn samspecianojn, tiel li mem tenis malalta la nombron de la individuoj de sia specio. La rangordon ene de la grupoj certigis la fizika forto, kiu senĉese ŝanĝiĝis, tiel ne firmiĝis stabila hierarĥio. Saltan progreson por li signifis, ke li sukcesis validigi kondutregulojn transirantajn liajn individuajn postulojn, por kio bezonatis fakte nenio alia ol ia *neneiigebla*, samtempe *ĉiovida*, supernatura estaĵo *minacanta* senindulge *tra generacioj puni* ĉiujn pekojn.

Ĉiu el ĉi tiuj ecoj estas nemalhavebla por tio, ke ni ricevu efektivan forton kapablan formi civilizon. Ĉi tiu estaĵo devas esti „superkonkurso”, eterna kaj absoluta venkanto, kiun ni povas neniam renkonti, kiun ni povas minaci per nenio, ĉar li estas neatingebla sur fizika ebena. Li vidas ĉion, estas neeble kaŝi nin antaŭ Li; vane nenio okazas, kiam mi faras ion kontraŭ Lia volo, tio estas nur provizora stato, pli-malpli frue Li senindulge punatingos min.

The counterpoint of Tolkien, the “good god” is Saruman. He (in contrast to Sauron) is a really active person in the story, he has almost unlimited power – they form a strange couple where Sauron is the bogey-man whom everyone is scared of, Saruman is the “strong boy”, the friend of Sauron who can beat up anyone in the kindergarten in his name. By a more daring analogy he is like the pharisees in the New Testament: the friends of the merciless God who can do anything in his name. In our world Saruman's role fits to the science: the human intelligence, the almost supernatural force that yet serves the “dark side”. Why, if it used to be “white” and swore to serve human beings and life on Earth?

Alas, the answer is too easy. When the Lord, who is feared by the masses appears in the world, there is no place for a “white science” that aims to serve the people by using human intelligence, and applies the visible, knowable rules of the world. That can be good, that can be useful, but an uncontrollable mob being frightened by the afterlife (or whatever) is totally insensitive to the scientific values and sweeps it away – burns the library of Alexandria, treads on the circles of Archimedes, menaces Galileo, burns the witches. Saruman can nurse his trees and guide the rivers, but what can he do when an army of beasts ready to kill or be killed appear and say that Sauron does not like this? He can battle forever against the constantly coming hordes, or accept that it is better to stand in front of all this, and declares himself as the first servant and delegate of the Lord. Who is this Lord, what does he want, is he exist at all? It does not matter, the fate of Saruman and the world depends on one thing: *what do the masses think about the Lord?*

Okay, the Ring is the global money, Saruman is the science, but *who is Sauron?* He in fact never appears in the books, he is merely a glowing eye that appears here and there, and those who are bond to him do evil things. He himself (in spite of the visual and sound effects in the film) is quite weak, he is simply unable to kill the clearly dangerous Frodo on his own land! Yes, he “almost” does it, but again: having seen all the magics and wonders in the story, Frodo should have been eliminated instantly – but that does not happen. From the viewpoint of theology, Sauron (contrary to Tolkien) is a fair, hidden, non-intervening god. He is there by his symbol, the “eye” that can see everything, that you can't escape from; those who offend will be punished sooner or later, but he is standing outside of this world so it is impossible to riot against him. What does he *really do*? He unifies the ork tribes formerly battling against each other, gives them a common aim, force them into a community and gives the faith that they can rule the whole world. Is he *evil indeed*? This is a question of the viewpoint – the orks surely don't think so because for them, if they succeed to conquer the world, he is a huge, hard but rightful power that opened a way for the development. Would the story be different if Sauron *does not exist at all*, he is just fabricated myth and upheld for all costs? Not sure...

This sound to me quite similar to the history of our own civilization. The mankind lived in separated little tribes, among others they actively hunted for other humans as well, thus keeping its own population small. The rank inside the tribe was based on the constantly changing physical power order, a stable hierarchy could not appear. The only way for a breakthrough was to put a behavior rule set in force that is above their own personal interests, and all that is needed for this is a supernatural entity who is *indestructible*, can *see everything*, and *threatens* all sins with *merciless punishment* through *several generations*.

All of these features are inevitable to get a civilization forming power. The essence is that this entity must stand above all the contests, he must be an eternal and absolute winner, whom we can never find and threaten with anything because he cannot be reached on our physical level. He can see everything, we are unable to hide away; it might seem that nothing happens when I resist his will, but this is a temporal situation, sooner or later he will smash me ruthlessly.

... kaj ĉiam troviĝos homoj, kiuj sen koni dubojn klarigos al mi, ke malsano, vundiĝo, morto estas nenio alia ol puno de Saŭrono pro miaj pli fruaj pekoj, kvankam mi jam kredis preteriri la punon. Ĉion ĉi mi tamen povus akcepti, se rekompence por tio mi povus elbatali malhonestajn avantaĝojn por miaj idoj, sed Saŭrono ne forgesas kaj punas miajn infanojn eĉ tra generacioj pro ĉiuj miaj pekoj.

Ĉu mi parolas nun pri Saŭrono aŭ Dio de ajna religio, eventuale pri la leĝo de la karmo? Pri neniu el ili: ne la ekzisto kaj ecoj de unu aŭ sennombraj estaĵoj ŝvebantaj super la fizika mondo estas interesaj, sed la rilato de la ilin kredanta homo al ili, al la komunumo kaj al li mem. Aŭ el la alia vidangulo: en kia formo aperas por ni la forto, kiu forĝas el ni, individuoj komunumon. La evidenta vojo el la absolute sovaĝa stato direktata de biologiaj leĝoj al la civilizo estas la estiĝo de la menciita dioimago. La demando estas nur, kiajn konsekvencojn sekvigas la konservo de ĉi tiu imago dum la evoluo de la rimedaro de la civilizo.

La ĉefa ideo de la historio de Tolkien estas, ke *la Ringo ne devas veni en la manojn de Saŭrono*. Interpretante tio signifas por mi, ke la tuttera valorportanto ne devas veni en la posedon de tia specio, por kiu la forto formanta socion el individuoj baziĝas sur malforteco, deziro de kaŝiĝo kaj timo al puno. Se tio okazos, Saŭrono, kiu estas esence trudanta, senlima potenco, enkorpiĝos. Mi vidas tiel, ke tio jam estas okazinta.

Niaj leĝoj, niaj interrilatoj respegulas, ke niaj individuaj interesoj turnas nin unu kontraŭ aliaj kaj la socikreaj leĝoj tenas nin bridataj per punoj. Aperis la ringoj de la Potenco en la formo de la monoj de la landoj. Tio ebligis la realigon de pli grandskalaj komunumaj projektoj kaj la akumuladon de la homa scio, samtempe malfermis spacon por la posedantoj de la potenco realigi tiajn sonĝojn, kiuj estas ofte diagonale kontraŭaj al la bezonoj de la regatoj. Sendepende de ĉio, tiu ĉi potenco ne estis movebla, reganto kaj regato vivis sur la sama teritorio, la reganto povis aĉeti interŝanĝe de mono servojn aŭ havaĵojn nur de siaj regatoj. La senĉesa fizika minacateco certgrade ankaŭ limigis la realigeblon de liaj deziroj: la kreskantan malkontentecon de siaj regatoj li povis kontraŭpezi per tenado de ĉiam pli granda milita forto, al kiu li same ne povis tutcerte fidi. La kontraŭaj fortoj en la fermita sistemo kreis iaspecan senĉese ŝanĝiĝantan sed esence konserveblan ekvilibron (ĉu kun longaj stabilaj periodoj, ĉu kun sinsekvaj revolucioj).

La tuttera moncirkulado ĉesigas la efikon de retroinformo, reganto kaj regato (per pli modernaj vortoj ekspluatanto kaj ekspluatato) povas vivi en kontraŭaj anguloj de la planedo. La ekspluatanto eĉ ne konscias sian respondecon, la detruon faritan de li; inter aliaj cirkonstancoj ankaŭ li mem estas ekspluatato... de kio? De senvizaĝa „sistemo”, ekonomiaj aŭ politikaj „necesaĵoj”. La sistemo de nia mondo aperas kiel „ekstera”, super ni staranta forto havanta propran volon kaj intencon, en kiu ni partoprenas nur kiel interŝanĝeblaj pecoj (konsumanto, oficisto, laboristo); ni forgesas, ke ĉion ĉi ni mem kreis kaj konservas tagon post tago per niaj pensoj, vortoj, agoj.

Se tio estas tiel, ni povus decidi ankaŭ neniigi ĝin, ĉu? Ho ne, kiel ankaŭ la Ringon oni ne povas neniigi, la problemo estas ja ne la fizika formo, la socia strukturo sed nia sinteno al ĝi, kiu kreas ĝin. La potenco de la Ringo, de Saŭrono troviĝas ne sur tablo, en oficejoj, komputilaj sistemoj, sed en ni, kiuj kreis ĝin. Nia tasko estas trovi la fonton de la Ringo, reporti kaj enĵeti tien la Ringon. Alivorte: trovi la fonton de niaj individuaj alkroĉiĝoj, deziroj igantaj nin krei Saŭronon; rezigni pri ili kaj konstrui novan civilizon bazitan sur kunlaboro kaj amo.

Nu, la ebenaĵo en Mordoro ŝajnas kompare promenejo...

... and of course there will be those who explain without any doubt that any illness, injury or death is in fact Sauron's revenge on me for a former mistake that I thought I escaped. I might accept this in order to get some unfair advantage for my offsprings – but Sauron does not forget and can punish my children for my sin as well.

Do I still talk about Sauron now, or the God or gods of any religions, or perhaps the law of karma? None of them: the focus is not on the name, existence or attributes of one or more supernatural entities, but the believers' connections to him, to the community and to oneself. Or, from the other side: what does the power that forms us to a community look like? A straightforward way from a totally wild horde controlled by biological rules only towards a civilization is the above described image of God – the question is the consequences of keeping this image along the improvement of the might of the society.

The fundamental idea in Tolkien's story is that *Sauron must not get the Ring*. Following the analogy this can be translated in this way: a global value carrier tool should not be possessed by a race to which the community forming power is based on the weakness, the wish of hiding and the fear of punishment of the entities. If this happens, Sauron – in fact the forcing, unlimited power – materializes. As far as I can see, this has already happened.

Our laws, our relationships show that our interests turn us against each other, only the state regulations and punishments keep us in check. The Rings of the kingdoms have appeared in the shape of state currencies. They permitted to achieve higher public plans and accumulate human knowledge, but also allowed the lords to realize such dreams that were totally opposite to the needs of their servants. Apart from this, that power was local, lords and servants lived on the same area, the lord could mostly buy goods and services only from his servants. The constant physical threat also limited him in fulfilling his wishes: a growing anger among the people could be controlled by growing military force in which he also could not trust without doubts. The opposing forces in this closed system created an always changing but long lasting balance (sometimes long stable periods, sometimes repeated revolutions).

The global money transfer jams the effects of this feedback: lords and servants (or: exploiter and exploited, employer and employee) can live on the opposite side of the planet. The exploiter does not even consider his responsibility for the damage he indirectly makes; on the other side he himself is exploited by... what? A faceless “system”, economical or political “necessities”. The order of our world, appears as an “external” power above us having own will and aims, in which we act like replaceable components (consumer, clerk, worker); we forget that we have created and we keep this whole system up day by day – with our thoughts, words and actions.

If it is so, we can decide to destroy it, do we? No, just like the Ring cannot be destroyed, because the problem is not the physical thing, the social structure, but our approach that creates it. The power of the Ring, Sauron is not on the bank desks, in offices or computer systems, but inside us, its creators and upholders. Our task is to find that source, bring the Ring back and throw it in. Other words: find the source of our personal bonds and wishes that make us creating Sauron; give them up and build a new civilization based on cooperation and love.

Well, Mordor's plain looks like an easy joke compared to this journey...

La listigo estas kompreneble ankoraŭ longe daŭrigebla, sed laŭ mia opinio tiom sufiĉas por konfirmi miajn sekvajn asertojn:

1. *La procezoj okazantaj nuntempe en nia mondo alportas* senpere, ankaŭ de ni sperteblajn *negativajn efikojn*, vane ni klopodas vuali ilin per memtrompo. Sed ĉiuj ĉi efikoj ŝajnas negravaj kompare al tio, kiel ili tuŝos niajn idojn, kiuj ne plu havos elekteblon.
2. Kvankam unuopaj fenomenoj de *la krizo* atribueblas al konkretaj personoj, organizoj (ŝtataj gvidantoj, industriaj firmaoj, bankoj), ties *kaŭzoj troveblas pli profunde*; la rolantoj faras fakte nenion alian, ol ludas la rolon disdonitan al ili. Ilia respondeco estas ja efektiva kaj persona, sed ilia movlibereco limiĝas esence nur al tio, ĉu kunfari aŭ foriri.
3. *La sistemo ne reboniĝos de si mem*, nenian motivon ĝi havas en si, kiu povus rekonduki la regulojn al la sekvado de la realo, la individuaj interesoj estos ĉiam kontraŭaj al ili.
4. Fakte ne ni „malbonigis ĉion”. Ni estas nur travivantoj de revo, kiu ŝvebis antaŭ la okuloj de longa vico de generacioj. Ni nur *ne sukcesis* prilabori, teni bridata kaj *doni novan direkton* al la de ni kreita, *en ni enkorpiĝanta potenco*. Ankaŭ niajn praulojn ne ilia spirita grandeco, sed la baroj starigitaj de la naturo kaj la ĉiutaga vivo tenis en akordo kun la mondo kaj devigis ilin trovi konsolon pro siaj malfacilaĵoj en la pli bela estonteco realigota por ni.
5. *Mi ne supozas tian eksteran, malican forton* starantan super la fizike ekkonebla ebena, kiu ĵuris por la neniigo de nia specio, kaj mi ankaŭ ne intencas argumenti per la kontraŭo por por solvi la problemon. Kompreneble mi ne neas ties ekziston, eĉ, laŭ mia kapablo mi kredas la ekziston de aliaj ebenaĵoj, sed tio ne influas la bazan ideon, ke ĉi tie kaj nun ni, homoj havas problemojn, kiujn ni mem faris al ni, kaj kiujn ni mem devas solvi.
6. Ni estas proksime al la limo inter ambaŭ statoj de la sistemo (praktike inter ekzistado kaj kolapso), la nuna mondo malaperos en mallonga tempo – *la demando estas nur, ĉu ni transprenos la direktadon de la ŝanĝiĝo*, aŭ ni lasos kolapsi la sistemon de si mem, ĉar ĝis la lasta minuto ni volas ĝui ĝiajn avantaĝojn.
7. Kiam mi diras: mi kredas la ŝancon de eliro, pozitiva disvolviĝo, mi bazas tion ne sur tio, ke mi kovras miajn okulojn – ĝuste male, mi klopodas laŭeble plej precize malkovri la problemojn, serĉi la solvon rekte ĉe ties radikoj. *Laŭ mia kredo la individuo*, ĉiu unuopa homo, ekzemple vi, kara Leganto, *imunigeblas kontraŭ la veneno* cirkulanta en la sistemo, se ni rekonas ties kaŭzojn: do kial ni kreis ilin, kiel ili reefikas al ni, kaj kiel ili fakte efikas, kiamaniere estas inde, utile kaj laŭcele trakti ĉi tiujn faktorojn.

Pri tio temas la plua parto de ĉi tiu verko.

The former list could be much longer, but I think it is enough to support the following statements:

1. *The processes going on in our world have real, directly sensible negative effects*, although we try to hide this by mocking ourselves in vain. This effect however is very small compared to what our children will have to face, but they will have much less freedom to choose.
2. Certain phenomena of *the crisis* can be connected to people and organizations (state leaders, firms, banks), but the *causes are deeper*; these actors merely play their roles. They do have true personal responsibility, but in fact their freedom is limited to do or leave.
3. *The system will not get better*, there is no motivation that could turn our rules back to follow the reality, personal, local interests are always against this.
4. This is not “all our fault”. We just live in our ancestors' dreams, that has lead generations; and cannot cope with, *failed to keep in check and set new directions to the power* they have created and *we possess*. It was not their spiritual perfection, but the nature and their everyday needs that limiter our ancestors, kept them in sync with the world and forced them to seek comfort from their pain in the nicer future they dreamed for us.
5. *I don't presume any evil external supernatural force* that would want to destroy the human race, and I don't want to use an opposing force either to solve this problem. Of course I don't deny the possibility of such powers, furthermore I believe in other levels in my way, but this does not change the fundamental concept that here and now, we, human beings have problems that we have made and we have to solve too.
6. We are near to the limit between the two states of our system (practically: existing and collapsing), the current world will soon disappear anyway – *the question is only that do we take the liability and control the change*, or do we let it collapse by itself because we want to use all the gains until the last moment?
7. When I say I believe in a positive ending, I don't base this on closing my eyes – on the contrary I try to measure the problems as precisely as I can and search for the solution at their very roots. I have the faith that each and every person, just like the Reader can be immunized against the toxins in the system if we realize the causes: why we created them, how they react on us, what is their real effect, how it is worth, beneficial and right to handle these factors.

This is what the rest of this book is about.

Faktoroj kaŭzantaj la krizon

Kial ne estas natura stato de la homo la ekvilibra, harmonia pensado, kial li devas lukti por ĝi? Se ĝi estus natura, la nun reganta stulteco ne „estus trovinta kroĉilojn” en la homa civilizo. La homo estas bonintenca (alie ni ne estus postvivintaj eĉ la jardekojn de la malvarma milito...), sed samtempe, laŭ la atesto de la menciitaj fenomenoj tre damaĝa, se alvenas la vico de agoj. Tio signifas, ke inter intenco kaj ago viciĝas tragikaj miskomprenoj – nun ni vidu ilin laŭvice!

Modelaĝustigo

Nia „oficiala”, „okcidenta” kultura tradicio apogas sin multe sur la kredo je la homa inteligenteco, sur tio, ke ni disponas logikan pensadon kaj ĉion ni ŝuldas al ĝi. Ni povas konigi unu al la aliaj la rezultojn de niaj antaŭuloj kaj de ni mem, ni prilaboras kaj komprenas la informojn, poste ni utiligas ilin. Tio estas diagonale kontraŭa al la orienta tradicio, kiu la samon ne multe taksas, sed anstataŭe preferas la sperton kaj konsciiĝon.

Kiam ni, „raciaj, okcidentuloj” rigardas nin mem, ni esence imagas al ni aŭtomaton: eniras ĝin ĉiuj informoj, ili interplektiĝas kun la pli fruaj konoj, ni pripensas ilin kaj rezulte de la konscia analizo de la ebloj naskiĝas la rezulto. Se ni prenas malĝustan decidon, ni prikiadas tion ĝenerale per mankantaj informoj aŭ nesufiĉa scio, kaj se tio (post tro multe da eraroj) fariĝas ridinda, ni elektas membedaŭron kaj subtaksadon – je individua sed ankaŭ je socia nivelo.

Laŭ mia aserto la modelo mem estas erara: difference de la komputilo enkorpiganta la teoriojn pri pensado *la homa cerbo estas efektive nekapabla je tiaspeca logika pensado.*

La komputilo disponas ĝis hodiaŭ, en karakteriza maniero, (senkonsidere ekstremajn ekzemplojn) kelkajn (2, 4, ...) prilaborajn unuojn (procesorkernojn). Ĉi tiuj konsistas el amaso da treege komplikaj logikaj cirkvitoj, kiuj neniam ŝanĝiĝas. La ŝanĝiĝanta parto estas la programo, kiun la maŝino rapidege legas kaj efektivigas pri la aktualaj datenoj. Unu prilabora unuo plenumas samtempe nur unusolan taskon; la ŝajno, ke ĝi okupiĝas samtempe pri multaj aferoj, devenas de tio, ke ĝi „tenas en sia kapo” multajn paralelajn procezojn kaj kapablas rapide ŝanĝi inter ili. Ekzemple se post frapo sur klavo aperas litero sur la ekrano, tio okazas tiamaniere, ke ĝi ĉesigas por momento sian aktualan agadon kaj prilaboras la signalon venantan de la klavaro, poste ĝi daŭrigas, kion ĝi faris ĝis tiam. Ni povas aserti, ke en la komputilo precize kaj fidine tio okazas, kion ni preskribis por ĝi per la programo; ĝia funkciado estas logika, antaŭkalkulebla.

La homa cerbo kondutas ĉiukampe precize kontraŭe. Anstataŭ kelkaj kompleksaj, bone reguligataj prilaboraj unuoj ĝi konsistas el *multaj miliardoj da simplaj interkonektiloj* (Interretaj fontoj mencias nombrojn inter 25 ĝis 300 miliardoj!): se la signaloj aperantaj ĉe la „enira flanko” de neŭrono superas certan sojlon, tiam ankaŭ ĝi sendas signalojn. En la kazo de la komputilo la „programo” similas al „dateno”: vico da ordonoj plenumendaj; ĉe la cerbo la „programo” estas la cerbo mem; la lernado, t.e. „enigo” de programo signifas la ŝanĝiĝon de la strukturo de la cerbo, kreon kaj ĉesigon de konektoj. Ĉiu unuopa elemento de la cerbo estas ĉiuminute aktiva, troviĝas en ekscitita stato; ne ekzistas elektita procezo, programo, kiu ĝuste ruliĝus, kiel ankaŭ programo ne ekzistas: ĉio okazas samtempe. Se mi volas ĉesigi, poste rekomenci la funkciadon de la komputilo, mi devas scii nur, kiuj programoj kie ĝuste ruliĝas, tion mi povas save konservi, iam ajn denove enigi kaj daŭrigi samloke. En la kazo de la cerbo tio signifus, ke mi devus rimarki al mi la ekscitatan staton de ĉiu unuopa neŭrono, respektive kopii la tutan strukturon de la cerbo, ja ĉiuminute kreiĝas kaj ĉesas konektoj. Kaj se mi ĉion faris, kopii kaj post kvin minutoj mi reenigis ĉion, mi egale ne povus diri, ke la kopio malfruas nur kvin minutojn kompare al la originalo, ĉar la originalo jam povis ajngrade ŝanĝiĝi dum ĉi tiuj kvin minutoj – sendepende de la kopio.

The crisis factors

Why the balanced, harmonic thinking is not the natural state of a human mind, why do we have to fight for it? If this was normal, this current ruling stupidity would not be able to seize the human civilization. We seek for the good (otherwise we would not survive the cold war era...) but the phenomena prove that we are very dangerous when it comes to actions. Consequentially there must be a tragic misunderstanding between our wishes and deeds – take a look at them.

Pattern matching

Our “official”, “western” cultural heritage is heavily based on our faith in human intelligence, that we have a logical thinking and should be grateful to it for all that we have. We can show our own and our ancestors' results to each other, we process and understand the information, then we use it. This is in total opposition to the eastern approach that focuses on the personal experience and enlightenment.

When we look at ourselves as a “rational western person”, we imagine a machine: information go in, they connect to existing knowledge, we process them and via the conscious analysis of the possibilities we get the results. If we make a wrong decision, we blame missing information or inadequate knowledge; when this would be ridiculous (after several failures) we choose self pity and depreciation – both on personal and society level.

I declare that this model is fundamentally wrong: contrary to the computer-like image that we have about our minds, *the human brain is in fact totally unable to such logical thinking.*

Until recent times, computers used to have one single processing unit (core), today (except for rare extreme examples) it has a few (like 2 or 4). The core is a very complex mass of logical circuits that never ever change. The changing part is the program itself that the processor loads at a very high speed, and executes the array of commands on the current data. One core executes one instruction at a time; the fact that it seems to do several things at the same time is achieved by that it keeps several parallel tasks “in mind” and switches among them. For example it displays the character I just hit on the keyboard is the result of that the core stops what it is doing, processes the keyboard signal, then continues the former task. We can be sure of that the computer will do exactly and only what we ordered by our programs, their operation is logical, predictable.

The human brain works totally the opposite way in all fields. Instead of having a few complex, regulated processing units, here we have billions of simple organic switches (internet sources mention 25-300 billion): if the “input” signals exceed a certain level, an output signal is sent. In the case of the computer the “program” looks like “data”, arrays of executable command codes. For the brain the “program” is the brain structure itself; learning that is “loading a program” means changing the brain structure, building and removing connections. All parts of the brain is active all the time, it has a certain stimulus state; there is no “current process”, a program that the brain executes, and there is no program either: everything happens at the same time. If I want to suspend and later resume the operation of a computer, I just have to know what programs run and what they do right now; this can be saved and loaded and all will continue later. For a brain that would mean storing the stimulus of each and every neuron and copy the whole connection structure as well, because connections appear and disappear in every moment. And if I have done that and reloaded after five minutes, I cannot say that the copy is five minutes late from the original because that could have changed in arbitrary measures (eg: “enlightened”), can be totally different from the copy.

La strukturo de la cerbo do estas ĉio alia ol „fidinde pensanta maŝino”; kio do estas ĝia efektiva tasko? *La cerbo estas „modelalĝustiga maŝino”!* La unusola tasko de la nervosistemo, ĉiam pli komplikiĝanta dum la evolucio, estas: pliigi la ŝancojn de transvivo de la individuo (!) tiamaniere, ke utiligante siajn spertojn pli diference ĝi reagu al la mediaj influoj – male al la fiziologia evolucio, kiu je la nivelo de la konserviĝo de la specio baziĝas sur la pli rapida neniigo de la malpli taŭgaj individuoj. (Ironie, la du efikoj estas kontraŭaj: la selektan efikon de la fiziologia malforteco povas malpliigi, eĉ neniigi la pli delikata nervosistemo; ties specinivela ekzemplo estas la homaro mem).

La tasko de la cerbo estas do duobla: surbaze de la pli fruaj spertoj elekti la plej konvenan reagon, respektive senĉese integradi „utilajn” modelojn. Por ĉi tiu celo unuflanke ĝi elfiltras laŭeble plej rapide modelojn el la informofluo venanta seninterrompe el la sensiloj kaj aliflanke decidas pri la sekvida konduto surbaze de memorspuroj plej kongruaj kun la modeloj. Samtempe ĝi mallongtempe enmagazenigas la alvenintajn okazaĵojn, t.e. senĉese ŝanĝiĝas ĝia „mallongtempa stapla” strukturo, naskiĝas en ĝi memoraj modelĝermoj. Se al la modelo aliĝas fortaj internaj ŝanĝiĝoj (al laodoro de tigro la atakanta besto, al tuŝo de branĉo la sperto, ke ĝi rompiĝas sub la piedo), la modelo engravuriĝas en la longtempa modelmagazeno, por preventi sekvafoje malagrablan situacion.

Por la laŭeble plej rapida reago la cerbo konstruas hierarĥion kaj sur la enira kaj sur la elira flanko: el la memoroj ĝi ellevas por si esencajn elementojn kaj enmagazenigas nur ĉi tiujn; inter la alvenantaj milionoj da paralelaj ekscitoj ĝi serĉas – ankoraŭ antaŭ alĝustigo – modelojn, similecojn (tia estas ekzemple la rekono de mienoj sur ĝis tiam ne vidita vizaĝo), tiel ĝi povas redukti la komplikecon de la modelalĝustigo; kaj ankaŭ sur la flanko de la direktado ĝi organizas hierarĥion: je la nivelo de la konscio sufiĉas decidi, ke mi iros al tablo, la por tio necesan, nekredeble komplikan muskolregan vicon mi ne plu devas laŭfari paŝon post paŝo, ĉar ĝi „integriĝis” en mi: la por movoj respondeca tavolo de la cerbo ellernis ankoraŭ en la infanaĝo dum milionoj da ŝajne hazardaj moveksperimentoj realigi la intencon.

En la skizita funkciado kaŝiĝas ankaŭ la radiko de la „pensado”, kiu estas nenio alia ol kapablo revivi spertojn, serĉi similecojn kaj preterlasi neesencajn detalojn. Por doni rapidan respondon restas neutiligeblaj milionoj da plendetalaj memorbildoj: anstataŭ ili necesas kelkaj elstarigitaj karakterizaĵoj kaj amasego da paralelaj fadenoj, laŭ kiuj la momenta stato „penetras” en la memoron kaj kun diversa intenso eligas sur la surfacon kelkajn memorbildojn, el kiuj la reago konsistigeblas. *La „kapablo” pensi konsistas do en tio, ke certaj subsistemoj de la cerbo povas sendependigi sin de la eksteraj efikoj kaj cirkuligas internajn, de si mem estigitajn ekscitojn inter la nervoĉeloj (kiel ni diras, ni enprofundiĝas en niaj pensoj).* La rezulto de la pensado povas esti la simpligo de la modeloj devenantaj el la memorbildoj sed ankaŭ kreo de novaj (t.e. memorbildoj de nereaj okazaĵoj), plue ankaŭ ŝanĝo de la antaŭfiltra sistemo (la regule preterlasatajn karakterizaĵojn indas forfiltri jam sur la enira flanko, tiel ni „fariĝas sentaj” por certaj informoj). Ni ne forgesu, ke *ankaŭ la pensadon mem nia cerbo faras, kiu adaptiĝas per sia strukturo al la procezoj okazantaj en ĝi*, ja ne ekzistas „programo”, tiel do ĝi povas „ellerni” optimismon, samkiel pesimismon – dependas de ni, en kiu ni ekzercas nin.

Ankaŭ en la besta mondo funkcias refoja travivado: dum eksperimento oni blokis en la cerbo de kato la meĥanismon, kiu dum dormado diskonektas la direktan sistemon de la menso disde la korpo – kaj la dormanta kato komencis ĉasi. Ĉu nia speciala pensokapablo estas nenio alia ol rompado de la rigora tempa divido de la duopo maldormo (kolektado de informoj kaj regado de reagoj) kaj sonĝo (prilaboro, sistemo de informoj, transformo de la strukturo), kaj ni kapablas validigi la sonĝajn funkciojn ankaŭ dum maldormado? Ĉu la pensado estas esence maldorma sonĝado?

According to its structure the brain is in the longest distance from a “predictable thinking machine”. Then what is it good for? The brain is a “pattern-matching machine”! The sole function of the neural system (that has grown more and more complex along the evolution) is to increase the survival probability of the individual(!) by reusing its own experiences and react more precisely to the environment events – contrary to the race-level physiological evolution based on the more likely early death of the less fit individuals. (Ironically enough these effects work against each other: the selection effect of the worse physical body can be neutralized by the finer neurology – the race-level example is mankind itself).

The brain has two functions: select the best reaction according to the previous experiences as quick as possible, and constant import of “useful patterns”. To accomplish this, it rapidly picks patterns out of the information streams coming from the senses, and determine the behavior according to the best matching memorized patterns. In the meantime it also temporarily stores the incoming events, so the short-term memory structure changes all the time: baby-patterns are born. If serious internal changes appear together with them (the attacking tiger to its smell, the touch of the twig that breaks under my foot), the pattern is transferred to the long-term storage so that it can prevent a problem the next time.

To reach higher speed, the brain builds a hierarchy at both input and output channels: it selects and stores the significant portions from the patterns only; among the incoming millions of parallel stimuli it searches for patterns and similarities before matching them to the memory (like recognizing the expressions on a yet unseen face) to decrease the complexity of the matching process. It also builds hierarchy on the control side: I only have to decide to go to the table, but I don't have to follow the extremely complex muscle command array because that is “innervated”: the brain portion which is responsible for the body movements have learned to execute the conscious “wish” by millions of random-looking movement experiments in the early childhood.

The upper behavior contains the roots of “thinking”, which is in fact the ability to replay the observations, search for similarities and omit insignificant details. Millions of fully detailed memory images are totally useless to create quick answers, instead of that we need only a few significant attributes and a mass of parallel paths in which the current moment stimuli rush into the memory, and pops up some memory patterns from which the reaction can be compiled. *The ability of thinking means that certain fragments of or brain can separate themselves from the incoming stimuli*, and they can emit and circle internal signals among the neurons (we sink in thoughts). The result of thinking can be the simplification of some patterns, the creation of new patterns (those are “memories” of imaginary events), or even a change in the input filter system (the regularly omitted attributes can be filtered out early, so we “become insensitive” to certain information). Don't forget that this *thinking also happens in the brain that adapts its own structure to the processes inside*; there is no “program”, it can either “learn” optimism or pessimism – it depends on us what we practice.

This kind of replay also works in animals: in an experiment researchers blocked the mechanism in the brain of the cat that switches off the movement control system from the body, and the sleeping cat sarted to hunt. Probably our special thinking ability is merely that we have broken the strict time separation between the basic brain functions: awaken (collect informations and control reactions) and dreaming (process, organize information, modify structures)m so we can activate and use those “dreaming functions” in awaken state. Thinking is just an awaken dreaming?

La pensado do estas fakte procezo kontraŭdirekta al la ĉefa funkciado de la cerbo: dum la primara celo de la nervosistemo estas la laŭeble plej rapida kaj kompleta fiksado kaj reago, la pensado estas la interna „konscia” transformado de la strukturo kaj funkciadaj reguloj de la cerbo, kio povas retroefiki tiel sur la akcepton de impulsoj, kiel ankaŭ sur la konservitajn memorbildojn. *La logiko servas por la kontrolado de la pensado*, por ke la internaj transformiĝoj okazu vere en sencohava direkto, la faritaj simpligoj estu firme bazitaj kaj utilaj en la plua tempo. Eraroj povas esti tragikaj (kaj je individua, kaj je socia niveloj): neglekto de gravaj informoj dum la kognado, preterlaso de esencaj kaj misinterpreto de elektitaj spertoj, nesufiĉa mezurado kaj misa pritaksado de la efikoj de reagoj.

La duobla funkciado de la cerbo estas tia, kia la moviĝo de la homo, por kiu estas same nemalhaveblaj la malmolaj ostoj (reguloj de logiko), artikoj (konkludoj ŝanĝeblaj surbaze de novaj informoj) kaj muskoloj tenantaj la tuton en kontinua moviĝo kaj havantaj konstante ŝanĝiĝantan staton (akcepto de la impulsoj de la ekstera mondo kaj reagoj al ili). Se la partoj ne plenumas siajn taskojn, la harmonio suferas.

La (por ĉiuj atingeblaj) reguloj de la logiko reprezentas la paŝojn de la pensado: kiel la diversaj informoj estas trakteblaj, takseblaj kaj interkroĉeblaj; kiamaniere laŭcelas ion aserti, kaj kiaj frazoj estas senvaloraj. La logika pensado estas alproprigebla kaj praktikebla kun senĉesa ekzercado, sed manke de bontenado kaj konvenaj modeloj ĝi de si mem erodiĝas – ne parolante pri tio, kio okazas kun ĝi, se oni klopodas detrui ĝin je institucia nivelo. Ni prenu ekzemple la frazojn „Hungario atingos sian celon” aŭ „kiu estas hungaro, tenas sin kun ni”, kiuj laŭlogike estas ekvivalentaj al jena frazo: „armukli paktter pu!”. La parolanto ne difinas, kion li komprenas sub „Hungario”, „celo”, „hungaro” aŭ sub „teni sin kun ni”, sed ĝuste male: celas la sentan enhavon de la vortoj, klopodas elvoki efikon ne je pensada sed je instinkta nivelo. Por tio ne valoris ellerni paroli, skribi, disvolvi tutteran interkomunikadon, ankaŭ simpla „huuaaaa!” sufiĉus antaŭ la samsenta amaso. La samo veras ankaŭ pri reklamoj, filmoj, ludoj, amuziĝoj – praktike pri ĉio, per kio ni hodiaŭ ĉirkaŭas nin.

Jam temp’ está akcepti, ke ni devas konsciigi la regulojn de la pensado, senĉese zorgi pri ties bontenado, alie ĝi „malboniĝos” kaj plenigos la agospacon de la efektiva kognado kaj konkludoj per milspecaj superstiĉoj. Tio ne estus kaŭzinta problemon antaŭ cent jaroj, sed hodiaŭ kiel tuttera specio ni posedas nekredeble grandan potencon, tiel do ni ne plu povas permesi al ni ion tian sen sekvoj. Hodiaŭ iu stulta ideo, erara modelo (ekz. nur tablo el tropika ligno estas „vere bona” aŭ tigraj lipharoj estas medicinaĵo por ĉio, la eburo, la ...; la unufoje uzebla trinkbotelo aŭ subvindaĵo estas „moderna”; se vi ne havas bonan aŭton, vi estas nululo; aŭ elituloj somerumas en Tajlando) atingas ĉien tra la tutteraj interkomunikiloj, tiaj bezonoj estas ie ajn kontentigeblaj danke al la tutteraj transportaj kaj komercaj kontaktoj – kaj ambaŭflanke de la negoco (resursoj kaj rubaĵoj) rezultas brutala detruo.

Konscio de morto kaj vundebleco

Esplorante pli atente la demandon, ni venas ĝuste al la kontraŭa flanko: esti homo estas la plej nervoziga afero en la mondo. Ni disponas penskapablon, kiun la evolucio „eltrovis”, por ke la individuo povu konservi siajn proprajn vivon kaj sanon en posedo de ĉiam pli subtilaj konoj. Por tio li unue ellernas, helpe de la logiko, grupigi la lin atingantajn impulsojn, interligi kaŭzojn kaj sekvojn, ĝis fine li kapablos konkludi pri okazontaĵoj, pretigi planojn. Kaj en ĉi tiu momento li ricevas la plej grandan vangofrapon: la konscion de sia fineco.

Vanas lerteco, forto, scio – la „ludo” iam senindulge finiĝos. Krome, ĉi tiu „iam” povas okazi ĉiuminute, abrupte aŭ malrapide, facile aŭ koste de multaj suferoj, invalideco, mensa malkomponiĝo. Se mi mortos juna, amaso de miaj songoj restos nerealigitaj, se maljunaĝe, mi devos flegi, sepulti multajn amatajn parencojn, amikojn.

So thinking is actually an opposite process to the main functions of the brain: although the primary objective of the neural system is the faster and total recording and reacting, but thinking is an internal, “conscious” modification of brain structures, working rules, and thus changes the perceptions and the stored memories. The logic is not an ability but a tool to control thinking, to guide those internal changes go to sensible directions, the simplifications to be well founded and usable. Any error can be tragic (both on personal and community level), like omitting important information during perception, throwing significant experiences, misinterpreting the selected ones, failing to judge the possible effects of the reactions or mistaken evaluation of them.

This double operation of the brain is like our movement, that both requires hard bones (rules of logic), joints (conclusions that can be changed according to new information) and the constantly changing muscles that keep the whole system in movement (sensing the external world and reacting on the events). If the parts do not act their roles, the harmony breaks.

The rules of logic (available for anyone) formalize the steps of thinking: how to handle, evaluate and connect different pieces of information together; how can we make statements and what sentences are worthless. Logical thinking can be learned and kept up by continuous practice, but without maintenance and in the lack of proper models it erodes spontaneously – not to mention if it is destructed on industrial level. Take a look at these sentences: “Hungary reaches the aim” or “Hungarians are with us”², both are logically equivalent with this: “armukli paktter pú!!” The speaker does not define what he means by “Hungary”, “aim” or “with us” but instead he leans on the emotional charge of these words, wants to have an effect not on the intelligence but the guts. It was not worth to learn to speak, write, develop a global media, a simple “HUAAAA!!” would be fine and enough in front of the supporting mob. The same applies to ads, films, games, parties – almost everything that we surround ourselves with.

It's time for us to realize that we have to learn the rules of thinking, keep an eye on using them, otherwise it “goes wrong” and fills the place or real knowledge and conclusions with myriads of superstitions. A hundred years ago this would not cause a big problem, but today, being a global race we possess incredible powers and cannot let this happen without serious consequences. Today a stupid idea, a wrong model (like: “the table” is made of tropical woods, the tiger mustache cures everything, the ivory, the ..., throwable bottles and diapers are “modern”, you are no man without a good car, trendy people go to Thailand on holiday) goes everywhere by the global media, can be afforded anywhere using the global trade and transportation connections – the result is a brutal havoc on both ends of the business (depleted resources here, heaps of waste there).

Knowing about death and vulnerability

Thoroughly analyzing the situation we can derive a surprising conclusion: to be human is the most annoying thing on Earth. We do have the ability to think, which is invented by the evolution to enhance the ability of each individuals to protect his health and life using refined knowledge. To achieve this, we learn to use logic to group the incoming stimuli, connect causes and consequences, thus acquire the talent of predicting future events, making future plans. Now we get the greatest slap: realize that we are finite.

Agility, power, knowledge, all in vain – the game will unmercifully end one day. Furthermore, this “one day” might come anytime, fast or slowly, easily or after a long period of pain, handicap, or senility. If I die young, I will have lots of incomplete dreams, if I die old, I will have to nurse and bury lost of beloved relatives and friends.

---

2 Slogans of opposing Hungarian political parties

Povas esti, „la vivo estas maljusta al mi”, en ajna minuto mi povas perdi iun ajn kaj ion ajn (krome, mi devas konscii, ajne malbone estas al mi, milionoj da homoj troviĝas en pli malbona situacio, en terura senpoveco, sen la plej eta ŝanco de elleviĝo). En ĉiuj miaj homaj rilatoj kaŝiĝas la eblo de vundiĝo, perdo; ju pli strikte mi kroĉiĝas al aliuloj, des pli grandan riskon de doloro mi prenas sur min.

Nia menso do venas en la laŭeble plej malbonan situacion. Ĝia tasko estas minimumigi la eblojn de vundiĝoj, certigi la laŭeble plej longan vivon, samtempe ĝi malkovras per sia analizkapablo, ke tio estas tute neebla: ambaŭkampe ĝi neeviteble perdas, kaj tio povas okazi iam ajn kaj iel ajn – malgraŭ ĉiuj ĝiaj fortostreĉoj. Aliflanke ruliĝas la eterna, brulgravurita programo: *serĉu eliron!*

El ĉi tiu situacio prezentiĝas elsaviĝo en du direktoj, la fina rezulto estas ĝenerale ie inter ambaŭ. Unu eblo estas la preteratento de konkludoj: kial timzorgi, la afero ja estas ankoraŭ multe for... Dume la logika pensado (memkontrolo funkcio) signalas, ke ne ekzistas „multe for”, io ajn iam ajn povas okazi, t.e. la protektaj funkcioj de la volo kaj bona ĝenerala farto, la „mempremiantaj” meĥanismoj de la cerbo konfrontiĝas kun la logika pensado. La mempremiantaj meĥanismoj regas la memprogramadan agadon de la cerbo (la konfirmitaj modeloj restas, la eraraj malaperas), tiel la menso komencas detrui siajn proprajn logikajn kapablojn per internaj („troaktiviĝo”, magriĝantaj interna dialogo kaj homaj interrilatoj) kaj eksteraj rimedoj (alkoholo, drogoj, adrenalin-dependeco). Likvidi ilin kompreneble ĝi ne povas, ja sen logiko ĝi ne estus kapabla ion ajn lerni. Ĉe multaj tio kaŭzas karakterizan humorondiĝadon aŭ la disŝiriĝon de la tavoloj de la individueco.

La alia savo estas serĉi „trankviligajn modelojn”: kiuj esperigas per scio pri la neeviteblaj negativaj okazontaĵoj. La rekonita kaj nesolvebla interna konflikto de nia cerbo postulas havi iajn trankviligajn, esperigajn informojn pri la suferoj „elfulmantaj el serena ĉielo”, pri la morto alvenonta sen ĉia logika klarigo, ofte plej malĝustatempe. Ĉu ili estas dioj, leĝoj de la karmo aŭ ludo de demonoj – estas tute egale: ja iaspecaj kroĉiloj, al kiuj oni povas orientiĝi, finfine iaj „ludreguloj”, al kiuj ni povas adaptiĝi, kiuj montras elvojon, promesas la eviteblecon aŭ trakteblecon de la tragedioj.

La serĉo de supernaturaj procezoj estas do „instinkta bezono” de la cerbo – tute sendepende de tio, ĉu ekzistas ĉi tiu supernatura nivelo. La elstarigo de du fenomenoj ĉi-rilate estas tre grava: unuflanke tio estas potenca „merkato”: se oni sukcesas planti en iu konvenajn modelojn, li fariĝas plene regebla! Nia cerbo klopodas ĉiuminute ŝirmi nin, serĉas la plej bonan solvon, sed senĉese ŝvebas en ĝi la penso, ke iam ajn io ajn povos okazi, ni do devas prepari nin por ĉio, aŭ (kio estas pli simpla): zorgi pri tio, ke la aferoj iru „en bona direkto”. Malantaŭ ĉiun penson kaj agon oni povas ŝovi la nevideblan mondon de la spiritoj, kun kiuj oni devas senĉese flegi bonan rilaton por eviti missorĉojn, demonojn aŭ damniĝon. Kaj tiu, kiu sugestas la manieron de la „ĝusta sinteno”, povas do fari ion ajn, interveni preskaŭ iam ajn en la vivon de la „kredanto”. Ne estas do mirinde, ke nuntempe la spiriteco, sektoj, aŭgurado, „okultaj sciencoj” kreskis al tiel grandega negoco.

La alia grava faktoro estas la alkroĉiĝemo de la „kredanto”, kio estas same natura: Dio (aŭ karmo, Budho, Kriŝno, vuduo, iu ajn) estas la klarigo por ĉiuj fenomenoj, ties nekomprenitaj intencoj estas la fonto de la problemoj. Li do estas absolute vera, Li estas tiu ekstermonda punkto, al kiu ĉio estas almezurata (nun kaj en la horo de nia morto). Atentu: ĉi tiu frazo temas ne pri Dio (...), sed pri tio, ke instinkta bezono de la kredantoj estas, ke ekzistu absoluta, ĉiopova kaj sole vera iu, je kiu ili kredas. Fone de duboj ja ĉiam aperas la totala malcerteco, senfundamenteco de la cerbo. Tio klarigas la kramfan alkroĉiĝon al nomoj, tabuoj, revelacioj, tio estas la fonto de la religiaj militoj de la pasinteco kaj bedaŭrinde de la nuno (kiujn – ne miskomprenu! – *gvidas kontraŭ ni ne judoj, kristanoj, islamanoj ktp*, sed kun la sama respondeco ni gvidas unu kontraŭ aliaj).

Life can be “unfair to me”, I may lose anything and anyone anytime, and I also have to know that whatever bad I feel, millions are in even worse situations, are totally defenseless with absolutely no chance of ascent. The chance of being hurt and lost are inside all human relations, the more I bond to someone, the chance of greater pain I take.

This is the worst situation to our brain. Its primary objective is to decrease the probability of injuries to the minimum, assure the longest possible lifetime, at the same time the analysis reveals that this is totally impossible: it will lose on both fields, and in spite of any efforts this can happen anytime and anyhow. On the other side the persistent program is spinning: *find a solution*. Two directions offer the escape, the result is generally somewhere between them.

One way is to omit those conclusions: come on, it's so far away... But the logical thinking (self control) alerts that it is not “far” at all, anything can happen anytime – so the will, the guardian functions of good feeling, the self rewarding mechanisms of the brain start fighting against logic. The self rewarding operations control the brain self control (patterns supported with rewards stay, the unsupported faulty ones disappear), the brain starts ruining its own logical capacity by either internal (“haste”, shallow internal communication and human relation) or external (alcohol, drug, adrenaline addiction) means. Of course it cannot destroy logic because the brain would not be able to learn anything without that – this results typical mood fluctuations or that the personality splits to multiple layers.

The other way is to search for “soothing models”: those that offer hidden knowledge about the inevitable negative events. Our brain, having this realized, unsolvable internal conflict desires to have some calming, reassuring information about those suffers that may come “from the blue sky” without any logical explanation, the death coming in the worst moment. Be it God, the law of karma or the game of the daemons, no difference: something that the brain can adapt to; at last there are rules on this playground showing an escape, showing a way to avoid or at least adopt the tragedies. Consequentially searching for outer worlds is a deepest need of the brain, independently from the existence of such worlds. Two factors have to be noted:

First, this is a huge “market”: if you can implant proper patterns in a person, you can control that man almost totally! Our brain wants to protect us all the time, searches for the best solution – although the fact spins inside all the time: anything can happen anytime, prepare for all or (and this is easier): do something for the things to “go well”. One can implant the invisible ghost world behind this uncertainty to which we have to be in good relationship to avoid curses, daemons, damnation. That one who suggests the way of “proper behavior” can do almost anything, can intervene into the “believers” life almost anytime. No wonder that spirituality, sects, divination, “occult sciences” has grown this huge business.

The other important factor is the insistence of the “believer”, which is also natural: God (or karma, Buddha, Krishna, the voodoo, whatever) is the explanation to all the phenomena, the source of any problems is not understanding “his will” - He is the absolute truth, He is the fix point outside the world to which everything is measured (“Now and at the Hour of Our Death”). Attention: this sentence is not about God (et al.), but the “gut level” desire of the human brain that the entity it believes in should be absolute, almighty and uniquely true, because behind the smallest doubt returns the total uncertainty and missing foundations of the brain. This explains the cramped ritualism of names, taboos, annunciations, this is the source of the religious wars in the past and unfortunately nowadays (which, not to misunderstand, is not fought *against us* those Jews, Christians, Muslims, etc., but we fight *against each other with equal accountability*).

Pli frue la historiaj eklezioj devis senĉese lukti por la kunteno de la komunumo, devis prezenti por ĉiuj tavoloj atingeblan kaj trankviligan konsolon. Hodiaŭ la diversaj mirakloprofetoj povas „labori” el ajna distanco, kun zorge „filtrita” grupo de kredantoj; sufiĉas kelkaj potenc- aŭ nomhavaj, entuziasmaj sekvantoj, kaj la eklezio vivas kaj prosperas sendepende de la kvalito de siaj instruoj, kapabloj kaj intencoj de siaj profetoj. La malĝojiga sekvo de tia alkroĉiĝo estas, ke ju pli malaŭtenta estas tia „gvidanto”, des pli fanatikaj estas liaj sekvantoj, per des pli nekredeblaj imagoj oni devas subapogi – aŭ eĉ tute subpremi – la logikan pensadon. En ekstrema okazo la spiriteco povas bedaŭrinde interplektiĝi kun la subpremo de la logika pensado kaj fariĝi eĉ „surogato” multe simila al alkoholo.

Resume: se ni ne povas prilabori la problemon de nia falemo, tiamaniere ni tenas la sistemon respondecan finfine por nia konduto en senĉesa streso, kaj inter tiaj cirkonstancoj ne atendeblas de ĝi ĝusta funkciado. Nia nuna mondo prezentas ĉi-rilate tre malmultajn kroĉilojn por la individuo, aliflanke larĝe malfermas la pordon al ŝarlatanoj, kiuj misuzas ĉi tiun situacion aŭ el propra intereso aŭ pelataj de propraj vundiĝoj. La malsano ekzistas, sed la medikamento venas ofte en la manojn de ŝajnkuracistoj, trovi veran valoron inter ili estas tre malfacile en ĉi tiu bunta pulbazaro.

Limigitaj resursoj

Krom ĉio ĉi ni devas dividi niajn limigitajn resursojn: eĉ ĉi tiun mallongan tempeton ni ne povas tiel pasigi, ke ĉiu manĝu, trinku kaj agu en paco kaj kvieto tion, kion li trovas ĝuste plaĉa kaj bona (la imagita „Edeno”); sed ĝuste kontraŭe: ĉion, kion ni bezonas, ni devas perlabori (pli precize, hodiaŭ ni prefere diras: *iu* devas perlabori); krome ni ne povas havi „iom ajn”, tiel ni devas dividi inter ni tiun „iomon”, poste plu dispartigi la propran, por ke ĝi sufiĉu ĝis la sekva dividado. Kaj tio estas frustriga, *mi ja volas* tiun ion, kaj ĝenas min, ke ankaŭ *iu* alia volas ĝin. Kial ne eblas, ke ĉiu posedu multon, kaj se ne *ĉiu* povas, kial ĝuste *mi* ne povas havi multon.

Denove mi devas reciti: la homa cerbo disvolviĝis por la maksimumigo de la transvivaj ŝancoj de la individuo, la alia homo tute ne ludas ĉi tie rolon, krome ankaŭ tiu havas *samtian cerbon*. Se ni ne scias sufiĉe unu pri la aliaj, ne estiĝas modeloj en nia cerbo por tio, ke kunlaborante ni povas pli efike dividi la limigitajn bonojn, kaj tiam ni ja rigardos unu la aliajn kiel konkurantojn. Se mi diros: nu bone, mi allasos vin, la alia rikane forprenos la tuton, kaj al mi restos la negativa memoro: sekvafoje eĉ por ĉio en la mondo mi ne estos bonvolema.

Por povi funkcii kiel komunumaj estaĵoj, ni devas instrui nian cerbon por tiaj procedoj. Se iujn membrojn de la komunumo „infektas” modeloj de la komunuma konduto (nun povas rideti la kredantoj de kulture regataj stereotipoj), ĉi tiuj modeloj – generante pozitivajn reagojn – povas fariĝi ĉiam pli fortaj. Mi ripetas: temas ne pri logikaj klarigoj, ĉar ili signifas nenion, sed pri modeloj, personaj spertoj konsiderataj absolute veraj kaj devenantaj el eksteraj fontoj. Jes, ĉi tie aperas en la ĝenerala bildo la mitologio, religio de popoloj. En kio konsistas ekzemple la greka mitologio? Historioj pri la konfliktoj de estaĵoj posedantaj potencon. Kial la Malnova Testamento similas kelkloke al telefonlibro? Tiamaniere oni povas ligi al io la historiojn rakontatajn en ĝi. La esenco estas: la membroj de la komunumo zorgas pri tio, ke en ĉies cerbo fiksiĝu ĉi tiuj modeloj. La intereskonfliktoj inter la individuoj elvokas laŭnature interpuŝiĝojn praktike en ĉiuj okazoj, sed se ambaŭ partneroj disponas por tio komunan, brulgravuritan modelaron, ili ne bezonas reagi bestonivele al situacioj, ja ekzistas modelo, al kiu oni povas referenci. Se malgraŭ tio ili ne sukcesas aranĝi inter si iun demandon, ekzistas modelo ankaŭ por tio: homo, al kiu ili povas turni sin, do pastro, rabeno ktp, kiu estas la deponejo de la komunumaj saĝeco kaj modelaro.

Former times the historical religions had to deal with keeping the local community together, they had to provide acceptable comfort for all the layers (education, wealth, etc.) Today's wonder-preachers can operate on a properly prefiltered group of believers from an arbitrary distance, it's enough to get a few enthusiastic powerful or famous follower, and the "church" happily flourishes, irrespectively of the quality of their doctrines, the talents and wills of the preachers. The sad consequence of this insistence that the more untrustworthy the "leader" is, the more blindfold the followers get, as the logical thinking must be fed or even suppressed by the more marvelous images. Unfortunately the spirituality finally can interlock with the suppression of logical reasoning and become an addiction like alcohol or drugs.

Summary: if we can't process the problem of our vulnerability, then we keep the system that is finally responsible for our behavior in constant stress, and in such conditions we should not assume proper operation. This current world does not give too much help to the individual in this matter, but opened the door wide to the charlatans, who use this situation because of their own injuries or interests. The illness is real but the cure is in the hands of fake doctors and it is very hard to find real values in this bazaar.

Limited resources

Atop all this we have to distribute limited resources: even this short lifetime we cannot spend in a way that everyone eat, drink, do whatever they like in peace and calmness (the imaginary Eden), but the opposite: whatever we need, we have to work for (or as we rather say today *someone* has to work for). Furthermore, there still not be "any amount" so we have to distribute among each other, then reserve my part to last until the next distribution. This is frustrating because I want that thing and the fact that someone else also wants it annoys me. Why can't *we all have plenty*; and if that does not work, why on Earth can't *I have plenty* of that?

We have to recall: the human brain was formed to maximize the survival probability of the individual – the "other people" is not hard-coded on this level, furthermore *they have the same kind of brains!* If we don't know each other enough, if there are no patterns in our brains that cooperation means a more efficient distribution of the goods, then we surely will look at the others as rivals. If I say OK, I let you here, the other might take all the "things" with a laughter and leaves me with the negative memory – I will not be a good guy next time.

In order to be able to operate as a community member, we have to educate our brains to these processes. If a certain fraction of a group of people gets "infected" by community cooperation patterns (believers of memetics can start smiling now), these patterns can generate positive feedback and get stronger. Again: this has nothing to do with logical explanations, they mean nothing on this level, this is about patterns, personal experiences or stories that all community members accept as true. Yes, here comes the mythology or religion of a nation into view. What is Greek mythology? Stories about conflicts of powerful entities. Why the Old Testament looks like a phone book sometimes? You can link the stories it tells to names, they become like personal experiences. The essence of this is that the community ensures that these patterns are fixed in the brains of all the members. Different personal interests inevitably create tensions, conflicts all the time – but if all participants have similar, deeply engraved pattern set to handle them, it is not necessary to go down to animal level anymore, there are models to turn to. Furthermore, if the situation could not be handled internally, there is also a pattern to go to a commonly trusted negotiator: the priest, rabbi, monk etc. who serves the community with a huge stock of patterns.

Alia granda „konflikto-mildiganto” estas la fermitaj komunumoj, la senperaj spertoj. Se la magrecon de resursoj travivas la bezonantaj homoj kiel komunan problemon, deekstere fontantan zorgon, la kerno de la problemo estos ne tio, kiuj fine ricevu tiujn malmultajn, sed kion oni povas fari kontraŭ la manko, konfliktofonto estiĝinta je komunuma nivelo. Por tio oni bezonas havi spertojn pri mankeco, scii, kiel ĝene estas, se io bezonata mankas, kaj ke ni sentu komunumanoj tiujn homojn, kiuj samtempe kun ni signalas siajn bezonojn. Tiam okazas la ŝanĝo de la detrua „*donu ĝin al mi, ĝi estas mia!*” al la konstrua „*he, kiu ankoraŭ bezonas ĝin? Ĉu ni estas sufiĉe multaj por forigi la mankon, aŭ ni provu dividi tion, kion ni havas?*”. Indas rimarki ankaŭ la fonon: en la unua okazo oni sekretumas, en la dua publikigas. En la unua oni fidis la propran forton, en la dua gravas la forto de la komunumo; oni fidis, ke la publika diskonigo de la manko rezultigos ne pliajn konkurantojn sed helpantojn, kun kiuj decideblas, ĉu la komuna forto estu uzata por la justa divido aŭ por pliproduktado.

Ĝis la pasinta jarcento ambaŭ kondiĉoj praktike ekzistis. La fizikaj distancoj estis nekredeble grandaj (tempo, riskoj de veturado, informa distanco – foririnto al plurcent-kilometra distanco eble neniam plu aŭdis pri la restintoj), do la fermita komunumo estis donita. Ĉiuj ĝiaj membroj partoprenis en la vivtenaj laboroj de la komunumo: agrikulturo, metioj; homoj produktantaj „vendeblaĵojn” zorgis pri la importado de eksteraj bonaĵoj (salo, krudmaterialoj ktp). Ne estis diskuto pri tio, ke ĉiu havas la taskon, por kiu la komunumo konsideras lin plej taŭga, kaj ĝi tuj punis maldiligentecon. Ĉiutagaĵoj estis gravaj malsanoj, kripligoj, morto, oni vivis kune kun ties konscio, aliflanke ĉiuj persone memoris pri tio, kiel multe li ricevis de la ĵus „senutiliĝinta” homo. Samtempe estis natura ankaŭ la rezigno ĉe situacioj sensavaj, kiam la scio aŭ momenta mizero malebligis helpadon. Por tio la komunumo havis siajn modelojn el mito, religioj, kiuj donis ĉiam forton kaj konsolon en la malfacilaj tempoj.

La forto de komunumo kreskas kune kun sia amplekso: pli efike ĝi povas dividi la laboron, restas pli da rezervoj por neproduktantaj, memkonservaj agadoj (instruado, kuracado, ordogardado, konkerado ktp), tiel la komunumo neeviteble etendiĝas: la pli grandaj neniigas aŭ asimilas la pli malgrandajn. Ĉiam pli vastaj „makuloj” estiĝas laŭ komuna „mitologio” (religio, lingvo, „nacia konscio”, ...), ĉe kies limoj la antagonismoj ĉiam pli akriĝas; la komunumoj kondutas kiel stultaj individuoj dum konfliktoj, inter ili ne ekzistas „komunuma konscio”, mankas modeloj, surbaze de kiuj ili povus trovi kune solvojn, ili do eksplodigas militojn. Batalas kompreneble individuoj, kiuj persone havas nenian konfliktojn inter si, eĉ, vivas ĝenerale en pli profunda, rekonita sortokomuneco unu kun aliaj ol kun siaj gvidantoj, tial la komunumo zorgas pri tute miskondakaj modeloj, kiuj ebligas la eksplodigon de militoj. Poste la personaj negativaj modeloj: mortigo de kunuloj, konatoj fare de la „malamiko” jam estas sufiĉe detruaj por la ekturto de la spiralo.

Tio funkcias, ĝis la individua konscio de la membroj de la komunumo kapablos superi la ideologian premon ekscititan de ĝiaj gvidantoj. La individuo prefere neas sian komunumformantan modelaron, se li rekonas, ke pere de ĝi oni volas instigi lin malutili al siaj kunhomoj. Se ĉi tiu procezo ne estus ĝustatempe ekirinta, nun ni povus priplori la forkonsumitan civilizon kiel radioinfektitaj viktimoj de nuklea milito. La „granda generacio” provis kompili propran modelaron el ĉiuj religioj, kulturoj de la mondo, por ke homoj konsiderantaj sin membroj de la monda komunumo povu liberiĝi de ĉiaj premoj, kiuj incitus ilin al reciproka neniigo.

The other powerful “conflict handler” is the closed community, the direct experience. If people see the scarcity of a needed resource as a common problem, a burden coming from an external source, then the core question is not that who will finally receive the currently existing goods, but that what can the community do against the public lack, conflict source. It is essentially required to personally experience the need, to know how bad it feels not having “that”, and also to feel the other person requiring “that” together with me as a member of my community. This triggers the switch of thinking from the destructive: *“Give me, that's mine!”* to the constructive: *“Hey, who else wants this too? Are we enough to do something against this lack, or we should organize the fair distribution of this little?”* Watch the background: the first hides, the second spreads the information. The first trusts his own power to solve the current conflict, the second relies on the power of the community, trusts that the announcement of the scarcity brings not new rivals but helpers with whom they can decide if the common power should be used to organize the fair distribution or to increase the production of those goods, to solve the problem in long terms.

Until the last century, both factors were given. The geographical distances were immense (time, risk and information distance – someone gone a hundred kilometers may not knew anything about those he left behind), this was a closed community. All the members participated in the sustaining of the community (agriculture, “industry”); those who created goods for “export” covered the “import” goods (salt, raw materials, etc.) It was no question that everyone must do what the community thinks he is the best at, laziness got its immediate punishment. Serious illness, crippling, death was a direct, constant personal experience – they lived with that, the community help was natural if they were able, and everyone personally remembered how much help they received from the one who just became “useless”. They also abandoned the helpless people, when the knowledge or current hardship of the community made the help impossible. They had proper patterns for these cases too from common myths and religions, that supported them with power and solace in hard times.

The power of a community increases with its size – the larger can distribute the work more efficiently, has more spare capacity for unproductive, non self sustaining activities (education, healing, organizing, conquering etc.) so the community is foredoomed grow. Larger and larger “areas” appear, based on common “mythology” (religion, language, “nationality”, ...), the tension increases at the borders. The different communities act like dumb entities in conflicts because there are no common patterns, a “community consciousness” between them by which they could find common solutions – they start fighting. The actually struggling people has of course no personal conflict with each other, in fact they have a realized and stronger common fate with their opponents than with their leaders, so the community supports them with totally fake patterns to trigger off the war. From this time on the personal negative experiences: friends, partners killed by the “enemy” is enough to keep up the spiral of devastation.

This works until the consciousness of the individuals overcome the ideological suppression generated by the community leaders. The person rather denies the pattern set that connects him to his community, when he realizes that those patterns are fabricated only to make him harm other people. If this process had not start in us in time, we would pity on the wasted civilization as irradiated mutants today. The “big generation” made the experiment of creating a new pattern set out of all the religions and cultures of the world, so that people feeling themselves as them member of the world-community should be free from all the pressure that forces them fight against each other.

Ĉi tiu bela teorio havas unu faligan ŝtonon: por la konstruo de funkcikapabla modelstrukturo necesas du aferoj: kohera modelaro kaj senpera komunumo, kiu funkcias laŭ ĝi. El hazarde-blinde kunplukitaj fragmentoj rezultas senĉesa kapricado: por la travivado de internaj spertoj necesas profunda, stabila kredo kaj sindediĉo. Se dek kvin samspecaj religioj kalejdoskopas ĉirkaŭ mi, kial mi restus ĉe iu, se ĝi, „kredata jam de semajnoj, okazigas neniam miraklojn”... Kvankam baze de ĉiuj troviĝas komunaj spertoj, sed por havi ilin, necesus eble jaroj, jardekoj. Aŭ iom da drogo, kiu kapablas alŝorĉi dum minutoj ĉirkaŭ ĉiuj mondon de mirakloj.

La vera valoro de Himalajo aŭ iu sankta fonto ne sperteblas pere de unusemajna „spirita vojaĝo”, en ties profundo ja kaŝiĝas la forto de vivanta komunumo: miaj gepatroj, ĉiuj miaj konatoj, ĉiuj de mi respektataj homoj iras al tiu loko, levas siajn okulojn al la Monto nur tiam, kiam ili volas renkontiĝi kun Dio kaj purigis antaŭe sian animon. La respekto de ritoj kaj ties kontinua prispertado instruas al ni paciencon, subigon de la propraj interesoj al pli alta nivelo. Per aliaj vortoj: ĉi tiu konduto povas integriĝi en la modelaron de mia cerbo (atentanta pro evoluciaj kialoj sole individuajn interesojn), se ekskluzive pozitivaj, konfirmaj spertoj, perceptebla utilo (subteno el la komunumo, forto, sekureco gajnitaj el ĝi) akompanas tian rezignon pri la propraj interesoj.

La rezulto de la transformiĝo estas nia nuna mondo. La individua libereco (almenaŭ en la kulturoj indigitaj de ni por ekkono, klaravorte: interkonsentaj pri ĝi) fariĝis superreganta; la unusola maniero dividi la resursojn restis la batalo, kiun la konkurenckoncepto de la merkatekonomio sankcias. En la lokaj komunumoj ne ekzistas de ĉiuj same respektataj modelaroj, sur kiuj oni povas bazi la traktadon de konfliktoj, eĉ, la modeloj sugestataj de la amaskomunikiloj popularigas en karakteriza maniero – la batalon. Mankas ankaŭ komunaj spertoj, ĉar la apudvivantoj ne dependas senpere unu de la aliaj, sed komplikaj sistemoj peras inter ili; ilia materiala situacio kaj rondo de iliaj virtualaj konatoj estas tute fremdaj.

Antaŭ ol tio ekhavis la ŝajnon de „respondeco”, mi devas aldoni, ke nenio mirinda estas pri tio, ke kune kun la banakvo ni elverŝis ankaŭ la infanon, ĉar ambaŭflanke ni estus devintaj konservi ĝenaĵojn: la barojn kaj regulojn de la malnova sistemo kaj konstrui sur ĉi tiuj plene akceptitan personan respondecon. Ni elektis kompreneble la kontraŭon: liberiĝon disde la baroj kaj eviton de la respondeco.

Timo, mensogo, kaŝiĝemo

Estas do jam donitaj du seriozaj streĉofontoj: unuflanke la konscio de fineco kaj vundebleco, aliflanke la fakto, ke ankaŭ la resursoj estas finohavaj, do ne nur en la nebula futuro minacas min doloro, sufero kaj morto, sed ankaŭ en la nuna momento povas iam ajn okazi, ke mi fariĝos malsata, soifa aŭ sentos froston kaj ne povos solvi la problemon, ĉar la resursoj estas finiĝontaj kaj troviĝas eventuale ĉe aliaj. Ĉi tiuj informoj vekas konstantan timon en mia cerbo, kvankam en karakteriza maniero ili ne leviĝas ĝis la surfaco de la konscio; kaj fakte, per ĉiuj miaj fortoj mi luktas dum mia tuta vivo kontraŭ tio, ke ili leviĝu surfacen. Mi preferas okupiĝi pri agrablaj, pozitivaj aferoj ol ekzemple pri la konstanta kaj prava timo de danĝeroj de – ni diru – morto kaj mizero. Kian sencon ja havus la kontraŭo?

Al la naturaj funkcioj de mia cerbo apartenas, ke ĝi ŝirmas sian integrecon, klopodas eviti tiajn, eventuale disvolviĝontajn, sinfortigajn procezojn, kiuj reduktus mian atenton direktitan al la ekstera mondo, mian reagoprotecon kaj preparitecon. Ĉi tien apartenas ankaŭ, ke mi cerbumas pri evidente nesolveblaj demandoj; post iom da tempo la tretrado komencas min puŝi: la protektaj meĥanismoj de mia cerbo ekfunkcias, „mi ne havas emon” okupiĝi pri ĉi tiuj demandoj. Mi ŝatus nun tre precize vortumi: *la fermo de la pensado havas nenion komunan kun pigreco aŭ senrespondeco.*

The nice theory unfortunately failed on that a working pattern structure needs two factors: a coherent pattern set and a local community that operates by them. The fragments grabbed together from all the places results a constant movement, while internal enlightenment requires a deep, stable faith and concentration. If there are fifteen religions around me, why to stick to one, *hey, I keep believing in it for weeks and nothing happened...* Although all of them have the same, common enlightenment, but it may take years, decades. *Or a bit of drugs...* that magically brings wonderland behind any of them.

The true value of the Himalayas or a sacred spring can't be felt along a "one week spiritual trip" because it holds the power of a living community as well: my parents, relatives, those whom I respect go to this place, look at that mountain when they want to meet God and clarified their souls properly. The respect of the ceremony and its continuous experience teaches us patience, dissolving personal interests in a higher level of consciousness. In other words: a behavior like this (letting my personal interests go away) can be integrated into the pattern set of my brain (that considers only my personal interests because of the evolution) only if it is constantly supported by positive experience and sensible gain (support from the community, the power and security it provides)

The result of this community evolution is the world today. Personal freedom triumphed (in at least the cultures we care about, meaning those that agree in this), the only way of sharing resources is fighting, sanctified by the contest based market economy. Local communities have lost their former, publicly respected pattern structures, the foundations of conflict management – the media suggested patterns popularize fighting. We don't have common experiences because we do not directly depend on our neighborhood but complex organizations relay among us, our financial status and virtual circles of friends are totally alien among us.

Before this would "look like blaming" I have to add that there is no wonder in that we have wasted our heritage, because we should have keep the uncomfortable parts: limitations and rules from the old system, and build a new, total and personally accepted responsibility upon it. Naturally we have chosen the opposite: to get free from the limits and avoid the responsibility.

Fears, lies, hiding

We already have two serious stress sources: the knowledge of vulnerability and finite lifetime, and the fact that resources are limited, the danger of pain, suffering and death does not belong to the far, misty future but in this very moment can happen that I will be hungry, thirsty or cold and I can't solve the problem because the resources are scarce and may be owned by someone else. These information cause a constant stress in my brain, yet they rarely rise up to conscious level, actually I work all the time to keep them down there. Of course I prefer dealing with nice and positive things to the constant, properly established fear of need or death. What would the opposite be good for?

Protecting its own integrity and stability belongs to the core functions of the brain, so it tries to avoid the possible self empowering processes that would decrease the attention, reaction ability and readiness towards the outer world. Here belongs the phenomena that when I constantly think about clearly unsolvable questions, this tread wheel becomes repelling: the protection mechanisms of my brains started, "I don't like" dealing with those questions. I want to be very precise here: *the fact that he brain stops thinking about these questions is not related to laziness or irresponsibility.*

Okazas simple tio, ke la homa cerbo faras sian taskon: tenas sur konvena nivelo la bazajn funkciojn necesajn por la vivteno de la individuo. Se ĝi perceptas, ke agado senfrukta el ĉi tiu vidpunkto (propradire senesperigaj, senrevigaj pensoj) tro longe premas mian cerbon, ĝi defendas sin kaj donas kontraŭajn ordonojn, oni povus diri: malŝaltas la lampon.

Simile al malŝaltita lampo en infanĉambro: la timo ne estingiĝas, eĉ, eble plifortiĝas, kiam la kontrolo de la konscio ĉesas. Interrompiĝas la serĉado de ia esperiga elvojo fare de la konscia pensado, la „malbono” kvalifikiĝas neevitebla, fatala „katastrofo” kaj sinkas sur „instinktan nivelon”. Estas ja ĉio egala, do ni faru ĉion, dum ni povas; kaj por la ĉiutaga konscio ni serĉu, kreu tian medion, en kiu ĝi povas teni la nesolveblajn problemojn „sialoke, en la kelo” – t.e. sub la konscio.

Tio estas la motoro de la bruado, kolorkavalkado, produktoabundo de la nuna civilizo: krei medion, kiu izolas nin de niaj propraj, nesolvitaj problemoj. Ĉi tie radikas ankaŭ ĝia neneniigebleco: diference de ĉiaj kutimaj asertoj temas ne pri tio, ke ĉi tiu mondo mizerigas la homon, sed ĝuste kontraŭe: la homo mem protektas sin kontraŭ la konscio de sia rekonita kaj neriparebla mizero, kiam li kreas kaj ĉirkaŭas sin per ĉi tiu infero. Ne ekzistus la mensogo de la reklamoj, se ne troviĝus celgrupoj de konvena amplekso, kiuj ĝuste tiajn mensogojn deziras aŭdi – temas ĉu pri kosmetikaĵoj, aŭtomobiloj, poŝtelefonoj, ĉu pri pagitaj politikaj reklamoj.

Plurajn generaciojn de niaj prauloj vivantaj en niaj instinktoj kaj timegantaj malsaton blindigas la plenŝarĝitaj bretoj de la magazenoj. Jen ĉi tiu instinkto estas, por kies trankviligo ni vagadas en supervendejoj rigardante montrofenestrojn: ĉit, vidu, troviĝas sufiĉa manĝo, trinko, vesto, ĉio... Sed ĝi – vivante sub la sojlo de nia konscio – malgraŭ ĉio ne trankviliĝas, ĉar ĝi konas ne nur la mensogojn de la konscia nivelo, sed ankaŭ la kaŝitajn timojn: ĝi scias, ke vane estas amasegoj da varoj, ni povas partohavi el ili nur laŭ la mezuro de la monujpufeco. Ĝi scias, ke en ĉi tiu momento ni vidas, perceptas nenombreblajn homojn vivantajn kun ni samloke, al kiuj neniom doniĝas el la abundaĵoj, kiuj ŝuldiĝis ĝis la oreloj, perdis siajn loĝejojn, ne povas enveni tra ĉi tiu malfermita pordo, povas depreni nenion de ĉi tiuj malfermitaj bretoj, vane la delikataĵoj dezirindigas sin. Ili scias, ke ankaŭ en ĉi tiu minuto sat- kaj soifmortas homoj kaj buĉas unu la aliajn en plej sofismaj manieroj kun motivo aŭ nur por amuziĝo. Ĝi scias, ke nin savis de la mizero nur la kramfa alkroĉiĝo al nia laborejo, kaj de la milito nur la feliĉaj naskiĝloko kaj -tempo, sed en ajna minuto povas ĉesi ĉio, kion nun signifas sekurecon.

Ĝi precize scias ĉion, ni ja ekzilas ĉiujn informojn samloken, en la kelon, sub la sojlon de nia konscio. Tial vanas ĉiuj brilaĵoj, la plenŝarĝitaj bretoj, la kariero – la malsato iĝas ĉiam pli turmenta, la timo ne mildiĝas, la deziro al mensogo, bruado, kirloturniĝo ĉiam pli fortiĝas. Kaj por kio montriĝas postulo, por tio kompreneble tuj aperas komplezemaj liverantoj, kiuj superkriante unu la aliajn kaptas niajn brakojn, dorlotas nin kaj klarigas, karesas kaj ridetas kaj kondukas nin antaŭen – dum nia mono sufiĉas. Kaj ni kelkajn minutojn rigardas konfuzitaj malantaŭen, al la aliaj, kiuj malsatas, soifas, frostas, malsanas; ili multe pli bezonus helpon ol ni la plej novajn artefaritajn mirindaĵojn. Poste baldaŭ ni malstreĉas nin, ĉar multe pli agrabla estas la baniĝo en lumo, babilado kun niaspeculoj ol timo kaj embaraso. Kaj nia cerbo, la modelalĝustiganto plej ene scias: iam neeviteble ni iĝos malsataj, soifaj kaj malsanaj kaj postlasitaj ni rigardos la iom post iom reglatiĝantajn vizaĝojn, malpleniĝantajn rigardojn de niaj komence ĝenite retrorigardantaj konatoj. Ĉi tiu informo refoje iros en la kelon, sub la sojlon de la konscio.

Kaj la timo estas granda sinjoro, teruro elradiadas el la kelo, ĝi pelas la konscian memon, ke ĝi ne postrestu en la konkurso, ne elfalu el la selo, ĉar falegon oni ne povas haltigi. Kaj la konscio serĉas elvojon, luktas, konkuras por la konserviĝo; kiu perdas, malaperas el la vido, kiu restas, fariĝas ĉiam pli senindulga kontraŭulo, la batalo neeviteble fariĝas ĉiam pli feroĉa. La lokon de la pli frua ludema konkurado „nu nun montru, kion vi povas” okupas murdema lukto.

The brain simply does its job: holds the basic functions essential to keep the individual alive and safe on the necessary level. If it senses that a process that is unproductive from this viewpoint (actually: hopeless, desperate thoughts) circles in my head for too long, it protects itself and issues opposite orders – we can say it switches the lights off.

Alas similarly to the darkened lamp in the child room, the fear does not go out, it rather gets stronger when the control of the mind is gone. The active search for escape by the conscious thinking gave a slight hope until this time, now the “problem” turns to inevitable lethal “catastrophe” and is lowered to the guts. Nothing helps, so let's do whatever we can as long as we can; and search or create a safe environment for the everyday mind in which it can keep the unsolvable problems “at their place in the cellar”, on subconscious level.

This is what drives the current harsh, colorful wealth of product of our civilization: to create an environment that can separate me from my unsolvable problems. This is the root of its immortality: on the contrary to the common statements this world does not cripple the human being, but does just the opposite: the human being fights against the idea of its own realized and hopeless misery when creates this colorful hell and muffle itself with it. The lies of the advertisements would not exist without a target group of a proper size, that wants to hear just that lie – be those cosmetics, cars, mobile phones or political declarations.

The fulfilled shelves of supermarkets try to blindfold generations of ancestors live in my guts and scared of starvation. We wander around the shopping malls to calm them: look: we do have far enough food, drink, clothes, anything... Unfortunately this entity, living in our subconscious mind can't relay because it knows more than our lies, it feels our hidden fears: it knows that the masses of goods are in vain if we can have only a portion according to our purse. It knows that we see and know about lots of people living in the neighborhood who gets nothing of this wealth, hopelessly indebted, homeless, they simply can't enter those wide doors, can't take anything from these open shelves, those sweets offer themselves in vain. It knows that people die of starvation and thirst in this very moment, masses kill each other in numerous ways for different reasons or just for fun. It knows that our savior from the poverty is only the job we hang upon, from the latter bad scenarios is only a lucky place and time of birth – but anything that gives us safety may disappear anytime.

It surely knows all this because we banish all the latter information to the same subconscious level, the cellar of our minds. This is why all the glitters, full shelves, careers are in vain – the hunger gets more torturing, the fear is not relieved, the thirst for the lies, noise, swirl gets stronger. Of course when there's a need, there's a way: armies of striving servants appear, grab our hands, indulge and explain, caress and smile, and bring us forward as long as our money covers. We look for a few minutes embarrassed back to the others, the hungry, thirsty, cold and sick; they would need the help much more than we need those new fake wonders; then we relax because it's much better to bath in the light and chat with similar winners than the fear and discomfort. Unfortunately our brain, the pattern matcher deep inside recognizes that one day we will be the hungry, thirsty and sick ones who are left behind, we will watch our pals first looking back disturbed, then the slowly relaxing faces and emptied eyes. This information goes into the cellar, under the limit of the conscious mind.

The fear is a great lord, the terror flows out of the cellar and drives the conscious self not to lag in the race, not to fall out of the basket because the fall is unstoppable. The mind searches for escape, fights, struggles for survival – the loser falls out of the view, the survivors are tougher and tougher, the combat gets more and more brutal. The former playful “come on, show me” contest turns to the struggle for life.

La aĉetado de bagateloj – kiel horloĝo, vesto, aŭto aŭ ŝuoj –, ĉe kiu komence temis pri tio, ke „mi povas permesi al mi iun pli multekostan sed komfortan pecon” – degeneras: esploremaĵoj okuloj gvas, kiom mi povas elspezi por mi. Se pli multe ol la apuduloj, tiam mi estas pli valora, estas „gajnulo”, oni eme babilos kun mi, se ne, mi „elfalos el la societo”, kaj vidos baldaŭ tiujn terure foriĝantajn, malpleniĝantajn okulojn. Memekscita, murda konkurso furiozas sur la pinto, ĝiaj loĝantoj jam delonge apartiĝis de la bezonoj de la homa vivo, ne vidas, ke ĉio por ili bagatela „ĉi-sube” povus plibonigi la vivon eĉ de miloj, kaj rigardata de supre, ĉu vivo, kia vivo, ĉu entute vivo estas ĉi tiu ...? Kaj ĉu vivo estas tiu, tie supre?

Batalo, se ĝi iras ne por ia komune aprobita celo kaj en al ĝi konforma maniero, laŭnature fariĝas malhonesta: ju pli neatendita estas ia fitruko, kun des pli granda verŝajneco ĝi konsideriĝas gajna taktiko kaj des pli rapide ĝi venas en la kutiman arsenalon, ĝis aperos nova, eĉ pli impertinenta solvo. Ju pli „supre” oni restadas, des pli multe da similaĵoj oni jam vidis kaj uzis, tial baza regulo estas kaŝiĝi, oni ja hontas pro tio, kion oni faris; oni timas, ke estiĝos malfacilaĵoj el tio, se la afero diskoniĝos; kaj eĉ pli oni timas, ke iu turnas la saman armilon kontraŭ la elpensinto. Nia socio disŝiriĝas do ne nur „horizontale” en tavolojn apartigitajn per netrapontebaj distancoj, sed ankaŭ individue la loĝantoj de la pli altaj tavoloj ĉiam pli foriĝas unu de la aliaj, kontaktoj estiĝas nur konforme al momentaj interesoj, poste la partneroj dum minuteto fariĝas malamikoj.

Estiĝas tute absurdaj nociaj perturboj: mi fariĝas malliberigito de la nocio libereco, kiun mi difinas tiel, ke mi povas akiri ĉiujn vere nenecesajn manĝojn, aĵojn aŭ „travivaĵojn”, kiujn sagacaj homoj elpensis por satigi min. Mi estas libera, ĉar mi povas kaŝi min post pseŭdonimoj, pseŭdopersonecoj kaj roloj, detalojn de mia esenco mi povas kaŝi antaŭ „scivolemaĵoj okuloj”.

Tempaj distancoj

Propreca formo de sintrompo estas balai sub tapiŝen la postsignojn de la senindulge pasanta tempo, trakti malracie la noción de la tempo. En nia publika konscio ricevas lokon la jarmiliarda daŭro de la kosma evoluo kaŝita en astronomiaj distancoj; babiltemo de niaj infanoj estas la jarmilojn pli frua historio de la „dinoj”³. Kiu okupiĝas pri ĝi, povas mediti pri la okazaĵoj de la unua sekundo de la „Granda Bum”, pri ĝis milionsekundoj apartigeblaj temperoj de la eksplodo de nuklea bombo aŭ pri la rapideco de reakcioj en partikloakceliloj.

Samtempe ni tre malmulte observas kelkjarajn senperajn tempodistancojn, respektive kelk-jardekajn, kiuj trapontas unu homan generacion. Preteratentiĝas la plej grava modelo: la kelk-jardeka tempodistanco valida por ĉiu homo, tiel ankaŭ por mi: la kreo de la modeloj de mia persona vivo, ebla kariero, kiuj egale enhavas mian naskiĝon, evoluon, aktivan vivperiodon, dekliniĝon kaj forpason. Ne ekzistas modelo por tio, kiel integriĝas mia aktivado, kariero en procezojn trapontantajn pli grandajn distancojn.

La imagita „gajnulo”, idealo de nia ekonomia vivo estas homo, kiu kiel venkinto de konkurso atingas ankoraŭ en sia aktiva aĝo, ke li devas fari nenion, nur klini sin malantaŭen, pendoli per siaj kruroj, direkti sian imperion, kiam li havas emon al tio kaj cetere cerbumi pri tio, kia estu lia sekva ŝipo kaj kian ĉampanon li trinku matene. Sed ĉi tiu bildo ekzistas nur teorie, fakte nia sistemo kapablas certigi tion nur al tre-tre eta ono, la ceteraj sentas sin evidente malgajnuloj kompare al ĉi tiuj kaj viciĝas en la armeon de priservantoj.

Ĝuste pro tio ne ĉi tiuj aperas en la amaskomunikiloj kiel atingindaj celoj, modeloj, al kiuj oni povas adaptiĝi, sed la strebemaĵoj, belaj, 20-30-jaraj, gajaj, videble bonhavaj gejunuloj, kiuj bezonas okupiĝi laŭŝajne nur pri amuziĝo, ja ĉiujn iliajn problemojn – ekde digesto ĝis loĝeĵpurigado aŭ ludigo de infanoj – solvas la produktoj de la priserva industrio.

---

3 dinosaŭroj

Buying simple whatnots like a watch, clothes, shoes, cars – earlier this was all about if I can afford a more expensive but comfortable, longer lasting piece – gets wild, envious eyes measure how much can I pointlessly spend on myself? If more than the others around me, I look valuable, “winner”, they will pick me up, if less, I fall out of the club and can start seeing those diverging eyes getting empty. Self driving, killing contest runs at the top, those people are far away from the normal needs of a human being, they can't see that a little thing for them “down here” may make even thousands lives better – hey, what kind of life, is it life at all that we have here watched from the top? And – is that life at all at the top?

A contest, if not done for a public need and in an honest way, inevitably gets unfair: the more surprising a naughty trick is, the more likely it brings the victory, but the faster it goes into the armory of common weapons until a new, even more shameless idea is invented. The “higher” one is, the more such things he had seen and done, so hiding is a fundamental rule because I feel a kind of shame for doing that, I am scared of that it gets commonly known – and I am even more scared of that the same weapons will be used on me one day. Consequentially our society is not separated to impassably far horizontal layers, but the members of the upper classes get far from each other, their bonds are formed according to the current interests and may become enemies within moments.

Totally absurd terms appear, we become the prisoners of freedom because freedom means that I can afford all that useless food, goods or “experiences” that smart guys invented for me to feed me. I am “free” because I can hide my personality from “curious eyes” behind nicknames and fake identities.

Periods

A strange kind of self fooling is that we sweep the ultimate power of time under the carpet and handle the periods irrationally. We commonly talk about the billions of years of the evolution of the Universe buried in lightyear distances; our children talk about the history of the dinosaurs millions of years ago. If you care, you can think about the first moments of the Big Bang in thousandths of seconds details, or about the speed of reactions in a particle accelerator.

At the same time it is quite rare to see a direct analysis of time periods lasting for a few years or decades, spanning a single, our generation. The most important pattern is missing: the few decades long period only applicable for a human being including me, building my possible life path containing my birth, development, activities, falling and passing by. There is no obvious model showing how my personal deeds, career integrates into larger processes.

The hypothetical “winner”, ideal of our economical world is someone, who wins the contest in his active age, does not have to do anything anymore, just to lean back in the armchair, relax, fiddle with his empire when he likes, otherwise he just thinks how the next ship should look like or what campaign to drink in the morning. Unfortunately this image is totally fictional, in fact our economy may sustain this level for a very small minority, while the “rest” should consider themselves looser and be put in the army of servants.

This is why they do not appear in the media as an aim to follow, but the fighter, the beautiful, the rich, the young, 20-30 years of age boys and girls, who must only care for how to have fun, their all problems from digestion to cleaning or amusing their kids are solved by the products of support industry.

Jam nun videblas, ke la belaj knabinoj ŝprucigantaj hodiaŭ per akvopistolo, post kvin jaroj jam „formaljuniĝos” el la profesio kaj povos nur gapi al pli junaj sur la samaj afiŝoj, kie antaŭ kelkaj jaroj ankoraŭ ili briladis. La reklamata juneco estas eterna, ni, la gapantoj al la gigantaj afiŝoj fariĝas ĉiujare pli maljunaj, frustrataj, tiel do ĉiam pli falemaj al surogatoj.

Ankaŭ por tiuj malmultaj „gajnuloj” ne validas la sonĝeca bildo. Ekzistas tiaj, kiuj ĝis vivofino ne povas elŝiri sin el la konkurso, kies objekto fariĝas ĉiam pli absurda. Bonan ekzemplon por tio liveras la industrio de luksaj ŝipoj, sportaŭtoj, privataj aviadiloj, kromvirinoj, drogoj, frenezaj hobiaj kaj amasego da ĉiam pli sensencaj elektronikaj „pepaĵoj”, per kiuj oni klopodas anstataŭigi la homajn kontaktojn, la trankvilan rigardon en la spegulon. Kaj aliaj, rekoninte la pezon de la respondeco pro la akiritaj ebloj, klopodas ion redoni en tiujn sistemojn, kies (nerekta aŭ senpera) detruo certigis ilian individuan elstariĝon; sufiĉas mencii György Soros aŭ Bill Gates.

Kun tio nun mi vere konfrontiĝis, kiam ĉe la aranĝado de miaj domo kaj ĝardeno mi ne havis eblon labori per „fabrikaj paneloj”; la transformadoj – grundaranĝo, herbigado ktp – signifas jarlongajn paŝojn; post lokado de arbo, vinberujo, arbedo mi devas plani en perspektivo de jardekoj kaj vidi, ke ĝis fruktiĝos iu arbo, mia filo jam fariĝos mezlernejano, studento kaj kune kun tio ankaŭ mi plimaljuniĝos refoje plurajn jarojn, je samtiom da jaroj mi havos malpli el mia vivo. Ĉiuj arboj kun femur-dikaj trunkoj de la migdalujaro staris tiuloke jam antaŭ mia naskiĝo, la apuda robiniaro, kontraŭ kiu mi senĉese batalas, restos samloke ankaŭ tiam, kiam mi ne plu vivos. La decidoj, kiujn mi nun prenas, la laboro, kiun mi nun investas, ĉeestos ankaŭ en la vivo de la sekva generacio, „miaj kontraŭuloj” kaj „fruktaroj” same transvivos min.

Malaperis ĉirkaŭ mi la viva komunumo konata ekde mia infanaĝo, kiu donus modelojn, helpojn, forton por ĉi tiu transformado, ĉi tiu tempodistanco; konsolon, rideton, mildigon por la malĝojo hantanta en miaj pensoj. Ne estas do mirinde, ke elvokas tian streĉon kaj krias por surogatoj la „generacia”, homskala pensado en niaj komunumoj disatomiĝintaj.

Demandoj ĉirkaŭ la kredo

Kompare al la logika pensado la kredo havas multe pli grandan signifon, ol kiom ni hodiaŭ atribuas al ĝi. Laŭ mia difino la kredo estas „nesciado”: tiu parto de niaj konoj, kiun ni ne povas konfirmi per persona prispertado, klarigi per raciaj argumentoj, sed akceptas tiel, kiel ĝi estas, kiel ni legis, aŭdis ĝin.

Ĉi tiu difino etendas en konsterna mezuro la rolon de la kredo. Ni devas rekonii, ke ni scias vere eksterordinare malmulte pri la mondo. En posedo de konscia memoro ni vivas jam kelkajn jardekojn, ni havas spertojn pri nia propra vivo, sed ili estas tre mankohavaj (krome ni scias ankaŭ, ke niaj sensiloj povas trompi nin, kaj nia memorkapablo estas tre selektema, eĉ: per konvenaj rimedoj atingebblas, ke alimaniere ni rememoru aferojn, ol ni ilin fakte travivis). Eĉ la plej rudimentajn fizikajn, biologiajn eksperimentojn ne ni mem faris, „la nivelo de nia scio” estas preskaŭ tute bazita sur tio, kion ni lernis en la lernejo, aŭdis en la radio, televido – kaj ni kredas, ke ĉio estas tiel, ja saĝaj homoj diras tion.

Jes, kompreneble mi scias, ke tio estas faktoj pruvitaj per sciencaj eksperimentoj. Sed flanke de la akceptanto, kia mi estas, ĉio ĉi ne multe diferencas de tio, ke antaŭ kelkcent jaroj konsistigis parton de la „scio”, ke la Tero estas plata kaj cetere la mezo de la kosmo. Oni aŭdis ion kaj tion de Galileo, sed tio ŝajnis tre stranga, nekomprenebla kaj konfuza, ĝis naskiĝis la nova, trankviliga, scienca mondobildo entenanta jam ankaŭ liajn malkovrojn. Poste venis Einstein kaj komencis klarigi eksterordinare konfuzigajn, ŝajne nelogikajn aferojn; aperis la kvantumteorio... La fiziko iom post iom fariĝis kiel la dio de la mezepoko: iu nebuleca, komprenebla nur por ordinitaj klerikoj, por kiu oni tamen devis ĉiupene konstrui katedralon. Tiun taskon plenumas nun LHC, la ĝeneva partikloakcelilo.

What we don't see here that the nice girls splattering with water-pistols on the picture will superannuate from the profession in five years, and they can stare at younger girls where they used to bloom. The advertised youth is eternal; we, the admirers of the billboards get older and more frustrated each year – thus more vulnerable to the “surrogates”.

Even the former hypothetic winner image is a lie. Most of the can't free from the life-long race, where the aim gets the more absurd over the time. Good examples are the industries of luxury boats, sport cars, private jets, women, drugs, insane hobbies and the army of more and more pointless electronic gadgets with which they try to substitute human relations and calm facing the mirror. Others – realizing the responsibility behind the power they possess – try to return something into the system that they have directly or indirectly ruined for their personal prominence – look at George Soros or Bill Gates.

I have faced with this right now, when I could not work with “industrial models” in planning my house and the garden: landscaping, grassing mean years, planting a tree a bush, a vine means thinking in years, decades, and I see when the trees will bear fruit, my sons will go to secondary school or university and I will be that much older, that much less time left to live. A tights thick almond tree was here before I was born, the acacia bush that I constantly fight against will be here when I will not. The decisions I make, the work I invent today will be here in the next generation, my “enemies” and “fruits” both survive me.

I miss the living community that I have known since my childhood, which would give me models, help, power in this change over this short period; which would provide comfort, a smile, deference to the sadness in this idea. No wonder that in our atomized communities the “human generation” level thinking gives such a stress and cries for surrogates.

Questions of belief

Contrary to the logical reasoning, belief has a much greater significance than what we think today. Belief, according to my definition is “not-knowledge”: that part of our cognition that we can't support with personal experience, logical explanations, but accept it as we have read, heard.

This definition expands the reach of belief. We have to admit that we actually know very little about the world. We might have lived for a few decades with conscious memory, so we have experiences about our own life, but even that is imperfect (furthermore we all know that our senses can be fooled, and our memory is selective, moreover: with proper tricks it can be achieved to remember certain events differently from how we actually lived them). We did not make the most fundamental physical, biological experiments ourselves, almost all “knowledge” is based on what we have learned in school, heard in radio, seen on TV – and we believe it because smart people say so.

Of course I know that these are fact proven by scientific experiments. However from the acceptor's side like me this is not different from the knowledge available a few hundred years ago, when Earth was flat and the center of the Universe. Yea, some talk about a certain Galileo, but that is so uncertain and embarrassing – until a new, common scientific image of the world is born that includes his theories. Then a certain Einstein comes with embarrassing, illogical ideas; then quantum physics comes, ... The physics slowly becomes something like the medieval God, a mystic entity, understandable by its own priests only, but for sure we have to build a big cathedral to it – this is the LHC actually.

Estas ja ĝene, ke ĉiam alvenas novaĵoj el trans la muroj de tiu ĉi scienco. Homoj, kiuj estus devintaj morti laŭ la leĝoj de la biologio kaj fiziko, ne faris tion. Fizikistoj asertas, ke la rezultojn de la eksperimentoj ŝajnas influi tio, kion oni ĝuste volas pruvi per ili. Psiologiaj eksperimentoj pruvas la konsternan influeblecon de la homo aŭ tion, ke sub la ĉiutaga memo de multaj homoj kaŝiĝas inklinoj, kiuj eksplodigis la mondmilitojn kaj konstruis mortotendarojn. Tiu tereno, kiun estas mode nomi „scio”, de tempo al tempo montras sian veran vizaĝon: per enorma laboro ni ja etendis la limon, kiu apartigas la ĉiutagajn, kompreneblajn aferojn disde la nekonataj, kaj ni „popolis” la konkeritajn terenojn (maŝinoj, elektro, ŝipado, flugado, kosmoesplorado, medicino), sed trans, sub kaj super ĉi tiu limo ankaŭ nun troviĝas nekonataj teroj. Ni ne scias, kio estas tie, kien la lumo de nia lampo nun ne atingas.

Pro tio mi asertas: nia cerbo bone konas la limon, kiu troviĝas inter la – ni konfesu: ĝene mallarĝa – zono, efektive kaptita de ĝi kaj la „kredata”, sen kontrolo akceptita mondo. Elstare grave do estas, ĉu „ni kredas al nia kredo”.

La spirita vortouzo nomas „konvertiĝo” aŭ „iluminiĝo” la staton, kiam homo post longa serĉado kapablas sperti sian kredon kiel internan realon, kiel ion propran (kvankam ankaŭ tio estas malperfekta nomo por tiu stato). La interna stabileco de konvertiĝinta / iluminiĝinta homo estas neŝancelebla, ne dogmeca, li sekvas ne plu eksterajn regulojn, sed trovas sian internan voĉon, kiu alportas kun si pacon, komprenemon, respekton kaj humilecon en lian vivon kaj ankaŭ en la mondon.

Ĝis ĉi tiu stato kreiĝas, iras, marĝene de la konscio, konstanta batalo (ĉu konscie, ĉu subkonscie, ĉu enkadre de formala religieco aŭ pendole inter kredosurogatoj, eventuale kiel kredanta ateismo), kiun senĉese incitas la necerteco de la kredo.

Fonto de la ĉiutaga kredo

Komence de la historio de la homa specio niaj prauloj vivis en grupetoj, kies internan strukturon, agadon decidis unu afero: la momenta fortorilato inter la individuoj. La plej forta iĝis ĉefo, kaj ĉiu perbatalis sian lokon en la rangovico. Tia sistemo logike limigas la nombron de la grupo, super certa nombro oni pasigus praktike la tutan tempon per kvereloj, estas ja neeble teni en la memoro eĉ nur centopan vicordon kaj batali por la pozicioj (kio povas iĝi en ajna momento demando de vivo kaj morto). Trokreskinte la limon la grupoj partiĝas, dismigras, poste en pli magraj tempoj eventuale batalos por teritorioj, kaj la venkinta grupo asimilos la venkitan, ja dum la bataloj la nombro de la individuoj reduktiĝis sub la limon.

Nur komuna kredo povis krei regulojn, kiujn sen batalo obeis ĉiu individuo – la kontraŭstarantojn la komunumo elpuŝis el si per komuna forto. Ĝi ebligis la plinombriĝon de individuoj en la grupo – ĝi ja pli gravis ol la rangovico de individuaj fortoj – kaj reduktis la signifon de la bataloj.

La kredo troviĝis origine en la posedo de iaspeca pastraro, ĝi egale signifis la ne persone akiritan materialan scion pri la ekstera mondo (rimedoj, plantoj, kuracado, naturaj cikloj kaj fenomenoj) kaj la spiritan vidmanieron koherigajn ĉi tiujn (Dio aŭ dioj, spiritoj ktp) en unu tuton. Dum sia historio la eklezio komencis vidi endanĝerigita sian potencon per la materiala scio; neis, ekskludis ĝin el la mondo de la kredo, tiel tiu ekhavis propran vivon kaj ne malofte lanĉadis atakojn kontraŭ la eklezio.

Kial tio estas grava? Por establi kunlaborantan komunumon kun granda nombro da individuoj – anstataŭ individuaj rangovicoj konservataj koste de konstanta perforto – estas nemalhavebla ia komuna kredo, komprenante sub ĝi la lernitan kaj respektatan materialan scion kaj la konvenan nivelon de spiriteco!

The most annoying problem is that rumors always come from outside the walls of science. People who should have died according to the known laws of biology or physics – but they didn't. Physicians say that the result of an experiment seems to follow what they actually want to prove by it. Psychological tests proving the unbelievable suggestibility of human thinking, or that most of us have the same mentality under the common everyday personality, that has created world wars and extermination camps. The area which is commonly referred to as “knowledge” sometimes shows its real face: with huge efforts we have pushed far away the limit between the commonly understood things and the unknown, and we have populated the ground (machines, electricity, ships, airplanes, space flight, medicine), but beyond, above and under the limits there are no man's lands. We simply don't know what is beyond the light of our lamps.

I say: our brain knows well the limit between the (let's admit that) annoyingly small area that it really covers with “knowledge”, and the world that it just “believes” without checking. Consequentially it is very interesting whether we “believe in our beliefs” or not.

In spiritual terminology we call “conversion” or “enlightenment” when someone, regularly after a long search is able to experience his own belief as a personal, internal truth (although this explanation to this state is quite weak). The converted/enlightened person has an unbreakable inner stability – this is not dogmatic, not follows external regulations but finds his inner voice that brings peace, understanding, respect and humility into his life towards himself and the world as well.

Until this state comes, consciously or subconsciously, within the boundaries of a formal church or flipping among various superstitions, perhaps as a believer of atheism, a constant battle is fought at the edges of the mind, powered by the uncertainty of the beliefs.

The source of common faith

At the beginning of its history, the human race was merely some small groups of our ancestors. The hierarchy and actions of the group depended on one thing: the current power relations of the members. The strongest was the boss, but all fought for their ranks. A system like this can have a limited size because above a certain level all time would be spent on internal battles: the complete rank order of some hundred members can't be remembered and fight with the proper ones (where these fights can be lethal anytime). The oversized groups split apart and migrate, or maybe in bad times humans fight for territories on group level, the winner may assimilate the loser because the fight decreases the member count under the maintainable level.

Only a common belief can create such rules that all the members accepted without fight – the renegades were forced to leave by the united power of the group. This allowed to increase the group size because the belief was more important than the personal rank order, it limited the significance of the internal fights.

The belief was formerly owned by a certain priesthood, it combined a non-personal material knowledge about the environment (tools, plants, healing, natural cycles and phenomena) and a spiritual ideology that unified that knowledge (God or gods, ghosts etc.). Later in its history, the church started to fear for its power from the material knowledge, thus denied and excluded science from the world of faith. So, the science started its own independent life – and many times took its revenge.

Why is this so important? Because this means that in order to maintain a cooperating community of a huge size without constant aggression for the individual ranks, we must have a common faith – which means both a learned and respected material knowledge and a proper level of spirituality!

Alivorte, komunumo havas veran vivon, dum ĉiuj ĝiaj membroj respektas la instruiston kaj la pastron, al unu ĝi turnas sin por scio, al la alia por konsolo, trankviliĝo, konservo de la paco (unuverte saĝo) – kaj, kompreneble, ĉi tiujn poziciojn okupas vere taŭgaj, unu la aliajn akceptantaj personoj.

Hodiaŭ ni praktike refalis al la antaŭhistoriaj tempoj: „en sia angulo ĉiu estas bravulo”. Vane ni kreas surpapere „komunumojn” el pluraj centmiloj, milionoj, miliardoj da individuoj, ekzistas fakte nur atomecaj komunumoj el kelkaj individuoj en ĉiuj medioj kun potencbataloj per rekta perforto kun la diferenco, ke nun la objekto de disputoj estas ne la divido de la freŝe mortigita predo sed pozicioj, subvenciaj aŭ poresploraj monoj, mendoj ktp.

La loko de la kredo, la postulo de stabileco certigata de ĝi ne ĉesis en la homa estaĵo, sed ĝia fonto fariĝis ekstreme malabunda. La instruojn de la eklezio ni vipas per kritiko, ne parolante pri tio, ke ni scias pri amasego da religioj kaj ne scias, kiu estas la ĝusta. Efektive, kiun alparolon ŝatas Dio? Kaj kio okazos, se mi elektos ne la ĝustan? La potenco de la scio... Sufiĉas ĵeti rigardon al la taksado de la instruista profesio aŭ al tio, kiel validiĝas hodiaŭ la vera scio kaj honesteco en la mondo de la senĉesa poziciĉasado, truklertado, serĉado de pretervojtoj. La transvivon, la „antaŭeniĝon” certigas hodiaŭ ne la sekvado de la komunumaj normoj sed ties preterglito dum la individuaj interbataloj.

La amaskomunikiloj peris origine la aktualan staton de la komunumo, ĝian kredosistemon kaj planojn, ebligante tiamaniere establi vastajn komunumojn (efektivajn, fundamentitajn sur valoroj, kredo kaj komunaj celoj), kie la pliparto de la individuoj neniam renkontis unu la aliajn. Praktike ili plenumis la rolon de la fonto de la kredo. Hodiaŭ ili sinkis en staton de totala koruptiĝo: ili vendas ion ajn kiel veron, sia ĉefcelo ili konsideras la „distradon”, kvankam estus ja multe pli bone, se ni povus denove serĉi la amuziĝon sendepende de la „zumskatolo” en ni mem kaj en la rondo de niaj kunuloj, amikoj...

Evidente tio ne estas hazarda: la homa specio ne estis preparita por la amplekso kaj traktado de la amasoj moveblaj de la amaskomunikiloj; al tio ĉi estas atribueblaj la mondmilitoj, la postsekva malvarma milito. Se ni pripensas, la hodiaŭa senseca kalejdoskopio estas ja tamen pli bona ol la tute konscia, unudirekta manipulado... Sed estas jam tempo konsciigi: ankaŭ tio estas nur trudsolvo kaj kondukas en malbona direkto.

La prapeko

La fontoj de streĉoj tamen ne haltas ĉe la limo de la religio, ili aperas ankaŭ ene de la religia kredo.

Sube mi ŝatus rakonti pri kelkaj miaj herezaj pensoj, ili ŝajnos por homoj de kristana religio unuavide certe bizaraj. Ilin mi petas konsideri: mi, en mia propra, obstina maniero kredas je Dio, kaj ĝuste tio malkapabligas min akcepti tiun ridindan komediaĉon, en kiu la Sinjoro ŝnurtiradas kun la Diablo tiamaniere, ke Li donis la rolon de la ŝnuro al la homo. Mia kredo sugestas al mi, ke ĉi tiu rilato estas multe pli profunda kaj amoplena.

La historio de la Biblia homo komenciĝas per tio, ke Lucifero, la „malbona filo” ofertas al la virino la fruktojn de la arbo de la scio pri bono kaj malbono. Eva manĝas el la pomo, poste donas ĝin al Adamo, kiu same gustumas ĝin, sed la peco haltas en lia gorĝo. Pro tio Dio elpelas ilin el la Edeno kaj starigas gardiston ĉe la pordo, por ke ili ne povu ŝtele reiri. Jen tio estas la prapeko, kiu tuŝas ĉiun homan estaĵon, oni do povas malbenadi pro tio la virinojn (eĉ hodiaŭ ili ne liberiĝis el la mezepoka flankigiteco), kaj la ĉefa respondeculo estas la malica Lucifero, se li ne estus, ankaŭ nun ni pace kaj kviete vivus en la Edeno.

Ni rigardu la aferon iom el la alia flanko. Kiam ni estas vere fieraj pri tio, ke ni estas homoj? Kaj nun mi pensas ne pri tio, ke „eĉ kun ducent kvindek mi povas flugi per mia nova kabriolet”, aŭ ke ni povas konstrui eĉ artefaritajn insulojn kaj 200-etaĝan luksan hotelon sur sablo, sed pri tio, kiam la gorĝo iom kuntiriĝas, la kapo kliniĝas, kaj ni diras al ni mem: „jen li, jes, li estas vere homa homo”. Ni diras tion, kiam flankenmetinte siajn proprajn interesojn iu endanĝerigas eĉ sian vivon, aŭ oferas amason da tempo por atingi pli altnivelan celon, por fari bonon al siaj kunhomoj.

In other words: a community really lives only while it respects the teachers and the priests, goes to the first for knowledge and to the second for solace, comfort, peace (in one word: wisdom); and of course while the proper persons who respect each other have these roles.

Today we actually live in prehistoric times: “all the roosters have their own pile of garbage”. We theoretically form communities of hundred thousands, millions of people, but in fact there are atomic groups of a few members in all the environments, based on rank fights with direct aggression – the difference is only that today the gain is not the killed animal but career, tender or research money, orders etc.

The place of belief, the need for the inner stability it provides in the human soul is not gone, but the source of the belief became incredibly weak. We freely criticize the dogmas of the church – and there are so many that we know about, which is the true one? How God likes to be called? What if I bet the wrong horse? Or look at the power of knowledge... it's enough to check the respect of the teacher's profession, or to look how the real knowledge and honesty prevails in this world of seeking for tricks and “smart ways”. Survival and progress today does not mean following the community rules, but dodging them along our personal fights.

The media formerly broadcast the current common state, beliefs and plans, and allowed to form huge (real: based on values, beliefs and common aims) communities, where most of the members never met each other. Practically, media was the source of belief. Today it is in the state of total corruption and sells anything as truth, it considers “entertainment” as its own main function – though how much better it would be if we search for our own personal entertainment again in ourselves or among our friends and pals, ad not “in the box”...

This is not a mere coincidence: the human race was not ready to handle the huge masses that can be moved by the media, this powered world wars and the upcoming cold war. If you like, today's pointless kaleidoscope is still better than a totally conscious, one way manipulation... Yet it's time to realize: this is still just a makeshift leading us in a wrong direction.

The Original Sin

The stress does not stop at the borders of beliefs, they appear in the religious fatih as well.

I will show some of my heretic ideas that may seem bizarre for some Christian people for the first time; I ask them to keep in mind: in my headstrong way i do believe in God and just this makes me unable to accept a ridiculous tug of war between God and Satan, with us in the role of the rope. My faith tells me a much deeper story with full of love.

The “human part” of the Bible starts with Lucifer, the “bad guy” offered the woman the fruit of the tree of knowing the right from wrong. Eva ate from the fruit and gave it to Adam, who also tasted it, but it stuck in his throat. Because of this, God expelled them from the Paradise and sent a guard to the gate so they could not sneak back. This is the Original Sin affecting all the humans, we can blame women for it (and so they are still not free from the medieval play down) – and the main cause is that evil Lucifer, without him we would still live happily in the Garden of Eden.

Now let's take a look from the other side. When are we the most proud of being human? I do not mean that “I can go 250 km/h with my new sports car”, or that we can already build artificial islands and 200 storey hotels upon the sand shore, but when our heart sinks a little, the head bows and we say to ourselves: “yes, that's a human”. We say this when people put their interests away, risk their lives or devote huge amount of time to achieve a higher level aims or help their fellows.

Ni alte taksas, se iu prenas personan moralan decidon, rekonas la diferencon inter „bono kaj malbono” kaj elektas la bonon, ne en Edena ĉirkaŭaĵo, ĉar tie estus ja egale, sed en la malmilda, ĉiutaga mondo. Kiel do statas la afero? Ĉu ni estas fieraj pri tio, ĉu ni konsideras pinto de la homa ekzistado tion, kion ni ne povus sperti, se ni ne kulpus la „prapekon”, se tiu malica Lucifero ne estus ŝercitrompinta la virinon?

La fonto de la kontraŭdiro estas ne la Biblio, ĉar ĝi ankaŭ ĉi-okaze vortumas eĉ tro unusence, sed ĝia kutima interpreto, kvankam ni jam estas sufiĉe for de la mezepoko.

Kiu estas la ĉefkulpulo? Ĉu Lucifero, kies nomo signifas: Lumportanto... Kian lumon li efektive alportas? Kial ni ne parolas pri li per ia moknomo, se ni devas atribui al li nian elpuŝitecon? Mi opinias tiel, ke la Lumo, kiun li alportis, estas la kapablo decidi morale, kiun li donas el la mano de Dio en tiun de la homo, per kio li ŝarĝis sur ĉi tiun ankaŭ ties respondecon. Lia parenco en la greka mitologio estas Prometeo, la titano, kiu ŝtelis la fajron el la ĉiela forĝejo kaj donis ĝin al la homoj, pro kio li ja poste ricevis sian punon de Zeŭso. Estas spektakleca la diferenco inter la du mitologioj: laŭ la greka kredaro la posedo de la fajro estas eksterordinara donaco, kiu devenas de dio kaj ellevas la homon el la mondo de la naturo. Sed la Biblio konsideras la scion de la bono kaj malbono diferenciga forto, kiu starigas la homon sur novan vojon.

Lucifero donas la pomon al la virino... ĉar la virino estas tiu, kiu taŭgas por tio, ŝi estas la portanto, nutranto de la nova vivo, ŝi estas tiu, kiu kapablas flankenpuŝi ĉiujn regulojn, fari ion ajn por la vivo, por la infano. Ŝi estas tiu, kiu fleksas adapte la diferencon de bono kaj malbono, ties rigidajn konturojn al la vivo – kun amemo, pacienco, pardonemo kaj humileco. Kaj ŝi estas tiu, kiu donas iom da pomo al la viro, al kiu tamen ĝi haltas en la gorgo, kiu ne povas gluti ĝin. Por li gravas la reguloj, eksteraj formoj, al kiuj li povas almezuri, alĝustigi sin, kaj laŭ kiuj li deziras formi la mondon.

Dio elpelas la homon el la Edena ĝardeno: ni ricevas la magrajn resursojn kaj la ludregulojn de mallonga ekzistado. Sed tio ne estas malicaĵo, ne pitanima venĝo pro malbonaĵoj, sed ekzameno, eblo por tio, ke ni efektive metu sur pesilteleron nian internan sintenon, valoraron. Per niaj vivo kaj elektoj ni demonstras, kiel grandan valoron signifas la potenco de decido metita en nian manon, kiom ni sentas la respondecon pri ĝi. Li starigis gardiston ĉe la pordo de Edeno, Li do ne levis muron antaŭ ĝi forfermante por eterne la mondon de mirakloj, Li nur gardigas ĝin, ligas la enpaŝon al kondiĉoj.

Kompreneble ni povas fari ankaŭ, ke ni sugestias al ni kulposenton referencante ĉu al la kristana kredo, ĉu al niaj pasintaj decidoj, ago-nekapableco kaj ni povas eskapi dum nia tuta vivo niajn taskojn, eblojn kaj pesadon de niaj ĉiutagaj decidoj, sed oni povas interpreti ĉi tiun instruon ankaŭ tiel, ke ni ricevis grandegan donacon kaj tian vivon, en kiu ni povas esti mezurataj kaj havas okazon plenkreski por la ricevitaj ebloj.

Krucumu lin...

Alia ŝatata temo mia estas la morto de Jesuo – el pluraj vidpunktoj. Kiel elirbazon ni akceptu la historion priskribitan en la Biblio, kiel faras ĉiuj kredantoj kaj tiuj nekredantoj, kiuj kritikas Dion aŭ la Biblion surbaze de ties rakontoj. Samtempe ni flankenmetu la spiritajn konvinkigojn kaj spertojn fontantajn el individua kredo.

Kia Dio estas tiu, kiu ofertas sian filon, sendas lin al turmenta morto?

Antaŭ ol serĉi respondon valoras mediti pri tio, kion signifas la demando mem? Ĉu Dio volas la morton de Jesuo? Ĉu entute interpretebla estas la nocio „volo” ĉe estaĵo, por kiu ne ekzistas tempo, Li ja samtempe vidas pasintecon, nunon kaj futuron (kiun kapablon de tempo al tempo Li donas ankaŭ al la profetoj)? Ĉu Dio decidas? Ne... Ni estas tiuj, kiuj travivas la tempon kiel procezon, ni, kiuj disponas pri la libereco de decido; kvazaŭ ni trakurus fadenon post fadeno tapiŝon teksitan el ni kaj niaj agoj, kiun Dio desupre vidas kiel pretan. Ne li kondamnas sian filon al turmenta morto, sed ni...

We appreciate that a person makes an ethical decision, realizes the difference between “right and wrong” and chose the “right”, furthermore not in the Paradise (because there it should not matter) but in this cruel everyday world. What's this? Are we proud of something, do we consider the top of being human something that we could not experience without doing the Original Sin, if that nasty Lucifer did not make his trick to the woman?

The source of this conflict is not the Bible (it is rather a bit too straightforward in this case) but its common interpretation, although we are fortunately quite far from the medieval level.

Who is the main criminal? Lucifer, whose name means “Light bringer”... what light he brings? Why don't we give him an ugly name if we can thank him our being outcast? I think that Light he brought is the ability of making moral decisions that he took from the hands of God and gave to us, thus making us liable for them as well. His cousin is Prometheus in the Greek mythology, the titan who steals the fire from the holy forge and gives it to men – and receives his punishment from Zeus for that. The difference is spectacular: the Greek religion considers fire as the special gift from the gods that emerges human from the nature; the Bible points the knowledge of right from wrong as the distinctive force that gives the human being a new path.

Lucifer gave the apple to the woman... because she can deal with it, she carries and sustains a new life, she can break all the rules and do anything for life, for a child. She can bend the strict lines, the difference between right and wrong to the Life with love, patience, tolerance and humility. And she is the one who gives it to the man, but it stuck in his throat, he can't get it down. He needs the rules, the external models to which he measures, adapts himself, to which he wants to shape the world.

God expulses us from the Garden of Eden: we get the rules of scarce resources and short lifetime. This is not evil, not a narrow-minded revenge for doing something wrong, but an test, a chance to really measure our inner strength and values. We use our life, our decisions to show the real value of having the power of free will and how we understand the responsibility that it comes with. God sends a guard to the gate – he does not build a wall, does not hide the world of wonders forever, just guards it, sets conditions to the enter.

Of course we can auto-suggest the guilt to ourselves, referring to the Christian religion, past decisions or inability to act, and can run away from our tasks, chances and the weight of everyday decisions for a whole lifetime; but we can also interpret this lesson as that we are given a great gift, a whole life in which we can be measured and we are allowed to grow up to this challenge.

Crucify him...

An other favorite topic of mine is the death of Jesus. Let's accept the story as it is written in the Bible as a starting point, as all believers do and those non-believers who criticize the Bible or God because of this story; but now put away the individual spiritual certainty and experiences based on the personal faith.

What kind of God can send to torture and sacrifice his own son?

Before seeking for an answer, it is worth to think about what this question means. Does God “wants” Jesus to die? Is the term “want” applicable to an entity at all, to whom time itself does not exist because he can see the past, present and future in parallel (and can temporarily give this ability to the prophets)? Does God decide? No... We are those only, who perceive time as a process, who have the freedom of choice; it's like we run as parallel threads in a carpet made of us and our actions, that God can see from above as a whole. It is not his decision to send Jesus to die – we do that...

Kion signifas, ke Jesuo estas la filo de Dio? Mi ne opinias interpretebla la biologiajn vidpunktojn, ian senperan devenigon; la afero signifas por mi prefere tion, ke la naskiĝo de Jesuo estas „laŭ la intenco” de Dio, Li ĉeestas ĉe lia koncipiĝo – *kiel ankaŭ ĉe tiu de ni ĉiuj*. Por kredanta homo ni ĉiuj, ĉiu unuopa homo, vivanta estaĵo kaj ĉiu senviva aĵo estas filo de Dio, ili ekzistas laŭ Lia intenco kaj portas mesaĝon por la aliaj. Jesuo estas tiu, kiu vortumas kun matematika precizeco: li nomas sin Filo de la Homo, ne homo. Tio signifas por mi, ke li konsistas el homo, sed estas pli, ol ni komprenas sub ĉi tiu nocio, kaj pro tio li ne povas nomi sin tiel. Kaj ĉi tiu pli estas tio, ke li amas Dion kiel sian patron – konscie akceptante ĉiujn sekvojn de tio.

Kial estas malbone, ke la filo de Dio mortas? Ni ja ĉiuj mortas. Ĉu eble Dio agas ĝuste tiam, se Li metus sian filon super la ludregulojn, kaj Li eterne vivus inter ni? Tio estus multe malpli akceptebla ol tio, ke ankaŭ la Filo vivas kaj mortas, kiel iuj ajn el ni. Samtempe tio donas iom alian tonon al la komenca demando, kiu efektive tekstas jene: kia Dio estas tiu, kiu oferas – min? Kiu toleras, ke mi naskiĝas por morti, faras nenion por savi min, ne faras miraklon, ne elkapas min subite el miaj suferoj? Kiel Li povus atendi, ke mi amu Lin, sur kia bazo Li diras, ke Li amas min? Ĉi tiuj demandoj povas esti responditaj nur tiam, se mi kapablas akcepti la ludregulon – sendepende de tio, ke ĝi signifas mian propran finecon. Kaj jen ni revenis al la „prapeko”, kiu interpreteblas pozitive kiel eblo, kiel sola eblo por tio, ke la sorto de Jesuo aŭ de mi plenumiĝu, realiĝu.

La sorto de Jesuo, la homo, kiu amas Dion vere kiel patron, estas ekzemplo kaj atentigo por ni ĉiuj. Ni ĉiel vivas finohavan vivon, kaj ne certigas eliron ankaŭ tio, se ni vivas tute dioplaĉan vivon: la morto egale venos por ni. Nia estas la decido, kion ni konsideras pli grava: fizikajn ĝojojn kaj avantaĝojn, posedadon, kiujn la vivo povas doni al ni aŭ vivon en amo, dividon de niaj bonoj, „talentoj”? Jesuo estas ekzemplo por tio, ke Li elektis antaŭ ĉio kaj konsekvence la agadon laŭ la leĝo de divido, donado al aliaj kaj amo, kaj por tio Li fordonis ĉion en plej strikta senco, eĉ sian vivon – la leciono ne estus ja plena, se ĉi tiu fina ofero ne aperus en ĝi. La alian flankon bildigas Lia tentiĝo, kiu ricevas plenan disvolvon en la historio de Faŭsto, kiu elektas la kontraŭan flankon: li ricevas ĉiujn ĝojojn, trezorojn, potencon de la fizika mondo – la sola prezo estas lia animo, t.e. la deziro kaj kapablo trakti la alian homon kiel egalrangan, amatan kunulon. Samtempe ĝi estas atentigo, ĉar ni povas vidi, ke la vojo de la animo povas postuli sennombrajn rezignojn kaj eĉ la finan oferon. Kaj fakte, ne Jesuo estas la sola, kiu oferis sian valoran, mirindan kaj unusolan vivon por aliaj.

Kaj jen estas ankoraŭ unu grava momento, Jesuo eldiras ĉe sia morto la ŝlosilfrazon: „kial Vi forlasis min?” La morto de Jesuo, homo de la animo estas tiu momento, kiam Li vidas perdiĝi la kontakton kun Dio. Por Li la morto estas ja inversa paŝo: en sia vivo Li agis en harmonio kun Dio, sia propra spirita voĉo, tiu kondukis Lin tra Liaj sennombraj aventuroj. Por Li la fino de la vivo estas nenio alia ol tiu momento, kiam ne plu estas tasko, la interna voĉo silentiĝas, la lumo, kiu Lin ĉiam gvidis, estingiĝas. Post konsterniĝo Li komprenas, ke tio ne estas la ŝanĝiĝo de Dio sed de Li mem: finiĝis la taskoj, *estas finite*.

Nia nuna vivo estas kontraŭa al tio: la nuna mondo estas tiu de Faŭsto: ni rezignadas decidon post decido, paŝon post paŝo pri nia Jesua memo kaj strebas al la malvera sekureco de la fizika mondo, ni serĉas ĝiajn ĝojojn. Fremdas por ni la interna lumo, kiun multaj ekvidas eble nur en la momento de sia morto aŭ pli precize: kiam en la lasta minuto ĉiuj niaj fizikaj ligiloj kaj alkroĉiĝoj defalas de ni, nur tiam ni rimarkas la dum la tuta tempo preteratentatan Vojon: pri tio temas la vivofilmo, pri kiu spertintoj de mortoprosimaj travivaĵoj rakontas. Por ni do la morto ne estas forlaso sed ĝuste male: retrovo, kaj kiam ni konfrontiĝas kun ĝi, ni povas montri al ĝi nenion alian ol: *tion mi faris*. La distanco inter la du fermaj frazoj: „estas finite” kaj „tion mi faris” estas terure granda, kaj la demando antaŭ ni estas unusenca: kiu el la du kontraŭsencaj historioj staras „surplande” kaj kiu „kap-al-tere”?

What does it mean that Jesus is the son of God? I can't really accept those biological aspects, a sort of direct genealogy – I find it more important that Jesus is born by God's intention, God is there in Maria's pregnancy – as he is there in all pregnancies. For a believer we all, each and every human, living being and lifeless thing is the creature of God, exists by God's intention and brings messages to the others. Jesus states this with mathematical accuracy: he calls himself the Son of Man, but not “man”; this means to me that he is made of man, but more than what we use to call a man, so he cannot name himself that way. This “more” is that he loves God as his father, and consciously accepts all of its consequences.

Why is it a problem that God's son dies? We all die anyway; would God be right if he puts his son above the rules of the game and let him live among us forever? This would be much less acceptable than seeing his Son live and die just like we do. At the same time this gives a little different shade to the original question that in fact sounds like this: *What kind of God can sacrifice me?* Who accepts that I was born to die, does nothing to save me, does not make any wonder and grab me out of my tortures? How can he want me to love him, how can he say that he loves me? This question can only be answered if I can accept the rules of the game independently from the fact that means my own finiteness – and we are at the “original sin” again that we can read positively as a challenge, as the sole chance to complete the fate of Jesus, or my own story.

The fate of Jesus belongs to all people who really love God as their father, a model and a warning for all of us. All in all we live a finite life, and by even living a “totally perfect life that God likes” we can't avoid death: it will come for all of us. We can only choose what do we consider more important: the possessions, the material joys and gains that life can give – or living in love, sharing our goods, our “talents”? Jesus is a model who selected sharing, giving, living a whole life by the rules of love, consistently in all circumstances, and for this he has literally sacrificed everything including his own life – the lesson would be simply incomplete without this final oblation. The opposite side is shown in his temptation, which is fully represented in the story of Faustus, who chooses the other side: he gets all the joys, treasure and power of the material world – the only price is his own soul, actually the ability and desire for accepting all our fellows as equal and loved companions. The New Testament is also a warning, we can see that this spiritual way has a lot of jettisoning and may end with the final sacrifice. In fact it is not Jesus only, who gave his own, precious, wonderful and unique life for others.

There is another critical moment: when Jesus dies he says a key sentence: “Why have you abandoned me?” The moment of death for Jesus, the man of spirit is when he feels that his connection to God is lost. For him death is an opposite step compared to us: all along his life he worked in harmony with his inner voice, God, that had led him through the numerous moments of his story. The end is the moment when there is nothing more to do, the inner voice silences, the leading light goes out. After the first shock he realizes that this is not God's change but his own: all the tasks are done, *“It is finished.”*

Our lives go in the opposite way, today's world belongs to Faustus, and we give up our Jesus-self decision by decision, crumb by crumb: we aspire after the fake safety and pleasures provided by the material world. Our inner light is alien to us that many can see only in the very last moment – or more precisely: when in the last moment we finally break free from all our material yokes and affections, only then we recognize the Path that we have ignored all along the way. This is what the “film of life” that many near-death experiences mention is all about. Therefore for us death is not being left but the opposite: finding God, and when we face him we can show nothing more than: *this is what I have done*. The distance between these final statements: “It is finished” and “This is what I have done” is overwhelming, and the question is straightforward: from the opposite stories, which one stands “on its feet” and which “on its head”?

Pilato

Ni ne ŝatas Pilaton, ĉar li estas eksterstaranto, li ja povus savi Jesuon, anstataŭe li igis Lin turmenti, fine donis Lin en la manon de liaj malamikoj, montris malbonan ekzemplon. Estas interese, ke Jesuo senkulpigas lin de la unua momento, kiam Li parolas pri tio, ke Lia potenco originas de supre kaj vane tiu klopodas, li povas fari nenion kontraŭ la fluo de la okazaĵoj. Ĉu temas pri Dio kaj antaŭdestinismo, insistado pri la skribitaj profetaĵoj? Ne nepre...

La potenco de Pilato originas el Romo. Pro tio li sidas en tiu seĝo, la mondo konata de li estas la „mondo de la Romia provincestro”, li estas ne iu el la personoj de la rakonto sed enkorpiganto de rolo. La konscienciproĉoj de la homo Pilato ne gravas, la plenumenda rolo devigas: Pilato, la homo savus Jesuon, ĉar li trovas Lin pura, sed Pilato, la provincestro estas senpova; ĝuste la potenco sentata de li kiel „posedata” faras lin senpova por alpreni decidon, kiun li kiel homo deziras. Li povus fari unu aferon: liberigi sin de la potenco, abdiki kun la klarigo, ke li ne volas alpreni ĉi tiun decidon, sed ankaŭ per tio li ne savus Jesuon. Sekvus nova provincestro, en la sama situacio, kaj okazus iel ajn: la sorto de Jesuo fine restus la sama. „Vi povas fari nenion” – diras Jesuo, kaj tio ne estas rezigno, ne la laŭtleĝo de la libro de la sorto sed simpla fakto.

La kompatinda Pilato tamen klopodas fari ĉion por savi Lin. La zorgon de la provincestro kaŭzas, ke la judoj kredas Jesuon reĝo sendita de Dio, kion li ne povas toleri en ĉi tiu rolo. Romo interkonsentis kun la oficiala estraro de la judoj, tiel li esperas, ke eble ili aranĝos la problemon „inter siaj muroj”. Sed la pastroj estas tiel same senpovaj kiel Pilato: ili povas fari nenion kun Jesuo kaj la lin sekvanta amaso pretendanta vidi en Li liberiganton. Ili provas interkonsenti kun Li: se Li pruvos sian diecon per miraklo, tiam ĉio estos en ordo: Dio vere decidis savi sian popolon, ili do stariĝos apud Li kaj tiel transsavos siajn postenojn sub la nova estrado. Sed Jesuo ne faras miraklon por sia saviĝo, kaj la amaso ĉeestas. Do se necesas propeka kapro, ĝi estu prefere romia, sekve ili resendas Jesuon.

Tiam Pilato provas konvinki la amason: ĝi vidu, ke Li estas homo kiel ili: bateblas, sangas, veas kaj ploras, oni ja kredu, ke Li ne estas reĝo sendita de Dio, ĉiuj iru hejmen kaj daŭrigu sian normalan vivon; tiel Jesuo saviĝos, Romo ja havas nenion kontraŭ li; tamen la ribelantan amason oni devas iel emigi. La ŝlosilfrazo estas: „jen la homo!” Mi estas konvinkita, ke en ĉi tiu momento nur unusola homo staras sur la balkono: ja Jesuo, la filo de la ĉarpentisto kaj Barabaso (t.e. Bar Abbas: la filo de la Patro), pro kiu jam nun eksplodis ribelo en la imperio, *estas unu kaj sama persono!* Se la amaso rekonos en Li Jesuon, la filo de la ĉarpentisto, la instruisto, saniganto kaj sankta homo povas libere foriri, sed se ĝi salutas la Dian Reĝon, Romo ne havos elekton, Li devos pere. Kaj la amaso elektas.

Kial ni ne ŝatas Pilaton? Ĉar li memorigas nin pri nia memo. En nia propra mondo ni mem estas la Provincestro, kiu, kiel reprezentanto de Romo, la ekstera, fizika mondo, provas bridi niajn internajn dezirojn, strebojn, revojn. Ni faras interkonsenton kun la „konvenciaj ordonoj” de la kredo, pli-malpli integras ilin en nian vivon, ni kreas relativan pacon inter la ekstera kaj interna mondoj.

Sed ĉi tiun pacon Jesuo forpuŝas, la Kredo, la interna voĉo, kiu estas diagonale kontraŭa al ĉi tiu ordo kreita kun multaj kompromisoj, eltrudas nin el la kutimeco de niaj roloj, devigas ĉiun montri sian veran vizaĝon en situacio, kiam la decido de la „rolo” estas unusenca. Krome, estas ankaŭ certe, ke la forlaso de la rolo ja neniom ŝanĝus la aferon: la homo sidiĝanta sur mia loko farus trankvile, sen pripesi tion, kion mia animo ne permesas al mi. Mi provas kroĉiĝi al la spirita flanko de la afero, sed mi egale konvinkiĝas, ke Dio ne faros por mi miraklon por montri al mi la vojon. Mi humiliĝas antaŭ la forto de la senvizaĝa amaso, sed vane: mi devas neniigi la internan voĉon en mi por rehavi pacon en mi; de paŝo al paŝo, de decido al decido mi forlasas la filon de Dio vivantan en mi.

Pilate

We don't like Pilate because he was an outsider, he could have saved Jesus but instead of that he tortured and gave him to his enemies, so Pilate is a bad example. Surprisingly enough, Jesus excused him from the first moment, saying that his power comes from far beyond and Pilate can't do anything to change the story. Does this mean God and predestination, or sticking to the prophecies? Not for sure...

Pilate's power comes from Rome. This is why he is sitting in that chair, the world he knows is "the world of a roman governor", he is not a person but a manifestation of a certain role. The remorse of a person is irrelevant, the role must be played: Pilate, the person wanted to save Jesus because he finds him clean, but Pilate the governor is helpless, the power itself that he thinks he owns makes him unable to make the decision that he wishes as a person. He could do only one thing: get rid of his power, resign with saying that he does not want to make this decision, but he can't save Jesus even in this way. The next governor would come into the same situation, and anyways, the fate of Jesus would be just the same. "You can't change it" – says Jesus, and this is not giving up or reading out the book of fate, but a simple fact.

Poor Pilate still tries; in fact he does anything to save Jesus. The conflict of a governor is that the Jews name Jesus their king ordered by God, and Pilate in his role can't tolerate this. Rome has agreed with the official leaders of the Jews so he hopes that they will silently calm the situation down for him. Unfortunately the priests are helpless too, they don't know how to handle Jesus, and moreover, the masses following and dreaming him as their savior. The leaders try to negotiate with him: if Jesus proves his being sent by God by a miracle, then it's okay: God really decided to save his people, they would support him and transfer their existence into the new leadership. Alas, Jesus can't make any miracle for his own sake – but the mob is still there. If there must be someone to blame, that should be the roman, so they send Jesus back to Pilate.

Now Pilate tries to convince the people: wants to show them that Jesus is just another man: he can be beaten, he bleeds, moans and cries, believe at long last that he is not a God sent king. All should go home and return to their normal lives, and Jesus would be saved; Rome has no problem with him, but has to handle the rioting mob. The key sentence is "Behold the man!" I am confident that at this moment there is only one person on the gallery because Jesus, the son of a carpenter, and Barabbas (Bar Abbas: the Son of the Father), because of whom the region is in riot, is *the very same person!* If the people recognize him as Jesus, then the carpenter's son, teacher, healer, sacred man can be released; but if he is saluted as the Holy King, then Rome has no option but to destroy him. The mob makes its choice.

Why do we hate Pilate? Because he reminds us to ourselves. In our world we are the governor trying to control our inner wishes, desires, dreams in the name of Rome, the external, material world. So we compromise with the "common rules of faith", more or less build them into our lives and create a relative harmony between the inner and the outer world.

However Jesus kicks up this agreement: the Faith, the inner voice that is in diametrical opposition to this surrender-based order, forces me out of those familiar roles, wants me to show my personal opinion although the decision of the "role" is evident. Furthermore it is sure that giving up the role does not change the story: the next person taking my place will do what I could not easily, without a thought. I try to follow a spiritual approach but have to realize that God makes no miracle to show me the way. I partially yield to the power of the faceless mob but in vain: I have to destroy the inner voice in order to restore the peace; step by step, decision by decision I give up the son of God living in me.

Lia sango sur ni

Kaj fine ni aparte koleras la judojn, ĉar esence nur ili voĉdonis por la morto de Jesuo, ĝisrigardis lian pereon, eĉ prenis sur sin la respondecon por tio. Aŭ?...

Kiuj estis propre la judoj? Nekredeble forta, kuntena popolo. En sia grandega imperio Romo asimilis sennombrajn popolojn, transprenis ties kulturojn, aliformante ilin konforme al si, starigis iliajn instruistojn, gvidantojn en sian servon. Kun la judoj li ne povis fari tion laŭplaĉe, ne povis rompi ilian konscion de „elektita popolo”, ilian fermitecon; tial ĝi deviĝis al kunvivado, kiun per hodiaŭaj vortoj ni nomus parta aŭtonomio.

En la juda popolo seninterrompe vivis la kolero pro ilia neinda sorto, tio respiguliĝas en la rakontoj de la Malnova Testamento, en kiuj Dio faris la plej grandajn miraklojn, por konservi ĉiujfoje sian popolon, por antaŭenigi ĝin, neniigi ĝiajn malamikojn. Certe de tago al tago ili rememoris Egiptujon, Moseon, la sennombrajn miraklojn, per kiuj Dio rompis la faraonon havantan ŝajne senliman potencon kaj savis sian popolon. (Ni ne forgesu, tio certe estas tute la samo, kion hodiaŭ ĉiuj islamanoj aŭdas, kiuj estas konvinkitaj, ke surloke de Romo staras nun la „okcidenta civilizo”, idole adoranta la potencon de la mono kaj detruanta la donacon de Dio, la Teron. Kaj vere, ni povas vidi: ĉi tiu kredo kapablas movi pluroble multajn homojn al kompleta sinofero. Sed nun ni ne levu la demandon, kiu pravas...) Judo iris kun ĉiuj siaj zorgoj-aferoj al sia rabeno, ricevis saĝon, kredon, scion senpere el la sama fonto, kiel ankaŭ la historion de la fuĝo kaj esperon. En ili konserviĝis la pli frue jam menciita kohera mondobildo, kiu formas veran, vivantan komunumon.

En ĉi tiu medio aperas Jesuo. Liaj agoj levas (manke de detektiva ĵurnalismo kaj tuttera komunikilaro) potencajn ondojn en la komunumoj, kaj ĉiu plurakontanto de liaj vortoj enplektas siajn revojn, sopirojn, esperon de liberiĝo el la mizero. El Jesuo, la malriĉa instruisto baldaŭ fariĝas surlipe de la amasoj dia sendito, la Nova Moseo, kiu venis por finfine rompi la potencon de la malamataj legioj kaj impostistoj. Jen trosufiĉis al Dio la suferoj de Lia popolo, iliaj vekrioj ja atingis la ĉielon, kaj la Sinjoro venigis elĉiele sian senditon. Multaj „Barabaso” aperas, kiuj jam sentas la vorton de la tempoj, ili povas fine elverŝi sian koleron, povas bati jen tie, jen aliloke la romianojn, la provinco bolas.

Kaj Jesuo iras al Jerusalemo! Evidente, li ne povas preteriri sian sorton, ĉiuj puŝas-ŝovas lin tien. Li eble volus renkontiĝi kun la oficiala kredo, kun multaj homoj kaj instrui, helpi, kiel ĝis tiam li ĉiam faris. Sed la amaso vidas alie: la Dia Reĝo proksimiĝas al la trono, li eldiros la veron, denove gvidos sian popolon. Vane vidas la ĉefpastroj, rabenoj, ke Jesuo estas vere dia homo, ankaŭ ili ne povas regi la premon de la popolo, kiu fine povis kapti en la manojn la revon, per kiu ĝi ĝis tiam teneblis trankvila.

„Jes ja! Ĉi tiu homo estas la filo de Dio, Ĉiela Reĝo! En via malsaĝeco vi povas bati, humiligi lin, vi nekredanta romiano, pro via sencerbeco vi povas provi neniigi lin. Tamen jen vidu, li estas ĉi tie, Dio estas kun ni kaj batos vin per puno, denove ni vidos miraklojn, la popolo ree estos libera kaj feliĉa, Dio elkondukos nin el la imperio! Li estas el nia sango, ni akceptas komunecon kun li, ni mortos por li, se necese!”

Tiom simple. La judoj tute ne volis pereigi Jesuon, ĝuste male: ili estus mortintaj por li, por la Reĝo kaj simple ne kredis, ke Pilato faros, kion li faris. Kiam li tamen faris tion, subite iĝis tre profunda silento. La Filo de Dio, la Savanto ne estus mortinta... sed se tiel, li ja ne povis esti tio, tiam li estis – nur unu el la multaj instruistoj, profetoj. La ĉefpastroj ja pravis, al Dio tamen ne iĝis sufiĉaj la suferoj; la kulpoj de lia popolo estas ja pli grandaj, ol oni kredis, ankoraŭ pludaŭros la subpremateco.

Kiu do mortigis Jesuon? Se tiel plaĉas, neniu alia ol la antikristo. La signifo de la vorto Kristo estas „sanktoleito”, homo portanta sanktan oleon sur sia frunto, kiu laŭ mia kredo sekvas sian internan voĉon gvidantan, flegas personan kontakton kun Dio, transprenas respondecon por ĉiu sia ago, vivas en amo, akceptas sian sorton, dividas siajn havaĵojn.

His blood be upon us...

Finally we are especially angry with the Jews because finally they have sent Jesus to the cross, watched his death and took on the liability for it. Or?...

Who were those Jews? A very strong, cohesive nation. The great Roman empire had assimilated numerous nations, took their culture, reshaped them, their teachers, leaders ordered to its own service. However it could not handle the Jews, could not break “the chosen nation” image and the closeness; thus it had to settle for a coexistence that we would call a partial autonomy today.

There was an anger in the Jewish people because of their bad fate, this appears in the Old Testament where God made the greatest miracles just to keep, move forward and destroy the enemies of his nation. They surely talked about Egypt and Moses every day, the wonders by which God defeated the seemingly almighty pharaoh and saved his people. (Don't forget that perhaps this is just the same as all the Muslims hear today but with “western civilization” in the place of Rome, those who admire the power of money and ruining God's great gift: the Earth. We can see that this faith can lead lots of people to the total self-sacrifice – but don't ask the question: who is right here?) A Jewish man brought all his problems to the rabbi, so he got the wisdom, faith and knowledge from the very same source as the story of the great escape and the hope. They really had that above mentioned coherent image of the world that creates a real, living community.

Jesus appears in this environment. His actions (in the lack of a global media and investigative journalism) make huge waves in the community, all who passes the word by add their own dreams, wishes, the hope of getting rid of the poverty. Jesus, the humble teacher quickly transformed to a god sent messenger on the mouth of the mob, the New Moses who came to break the rule of the hatred legions and tax collectors. Finally, God fed up with the pain of his people, their cries went up to the skies and God sent his response. Countless “Barabbases” appear who either by feeling the wind of change or their personal revenge, but hit the romans, the region is in riot.

And Jesus goes to Jerusalem! Of course he cannot avoid his fate, everyone pushes him there – he may wants to meet the official religion and the masses, teach, heal as he always does. The mob sees something else: the God's King goes to his throne, he will say the truth and lead his people. The priests and rabbis may see that he is a real, but only a true spiritual man in vain, now they can't handle the pressure of the mob, which finally feels to have their dream (that kept them in peace until now) in their hands.

“Yes! This man is the Son of God, the Holy King! You, faithless Roman, can beat and soil him in your stupidity – but he is here, God is with us and will hit back on you, we will see the miracles again, the people will be free and happy again, God leads us out of this empire! He is from our blood, we are with him and die for him if we have to!”

It's this easy. They were far from wanting to kill Jesus – on the contrary, they would die for him, for the King, and simply could not believe that Pilate can do it. When he did, suddenly a very deep silence came. The Son of God, the Savior could not have died... so he could not be the Savior – just another teacher and prophet among the many. After all, the priests were right again, God had not seen enough of the suffer, the sin of his people is still larger than the thought, so the suppression goes on.

Who killed Jesus after all? If you like, Antichrist himself. The word christus means “anointed”, a man who has the holy oil on his forehead – I believe this means he follows the guidance of his inner voice, has a personal relationship with God, take the responsibility for all what he does, lives in love, accepts his fate and shares his wealth.

La antikristo ne estas unusola persono, sed kvintesenco de sinteno. Li neas ĉion ĉi; kiam li konfrontiĝas kun la forto de la kredo, li turnas sin al ĝi ne kun sindediĉo, sed klopodas vidi en ĝi siajn proprajn revojn, atendas miraklojn. Liaj okuloj soifas, ensuĉas la miraklojn, sed liaj oreloj surdas por kapti, ke mirakloj ne estas ekstera forto, demonstro de potenco sed la vivo mem. Ni, fanatikuloj negocantaj kun Dio por helpo kaj potenco aŭ nur timuloj kurantaj al li por helpo krucumas lin en ni tagon post tago.

Ju pli bona, des pli malbona

„Mi malŝatas la tutan dudekan jarcenton” – diras kolere la kantisto. Kvankam la loka feŭdulo ne trudvizitis lian edzinon en la nuptonokto, ne sangovipigis lian dorson, ĉar li ne volis tion toleri, el liaj ok infanoj ne nur tri ĝisvivis la plenaĝigon, por ke ili estu samtiaj duonsklavoj kiel ilia patro – sen la plej eta ŝanco elŝiri sin el sia sorto. Kiam li falas kaj rompiĝas al li la brako, aŭ kiam li malsaniĝas, li estas konfidata ne al la loka hufforĝisto kaj herbistino kun la necerteco, ĉu li kripliĝos, ĉu li restos viva, sed ene de 15 minutoj (nu bone, eble teorie) li jam estas veturigata kun bone instruita kuracisto en ambulanco al la plej proksima hospitalo.

Kiom ajn ni neas, niaj vivcirkonstancoj estas nekompareblaj eĉ kun tiuj de suvereno vivinta du jarcentojn antaŭ ni: nia civilizo zorgas laŭ siaj kapabloj pri nia sano kaj sekureco, tial laboris por ĝi kun ĉiaj siaj fortoj tiuj, kiuj vivis antaŭ ni.

Nia sekuresento venigas kun si samtempe timigajn sekvojn: manke de propraj spertoj ni fariĝas sensentaj al la problemoj de aliaj homoj, ni ne havas modelojn, al kiuj ni povus rilatigi la murdeman aŭ sinmortigan koleregon de malsatanta, soifanta homo travivanta la kontraŭdirojn de la mondo inter malgajnuloj. Niajn pensojn kaj agojn influas nur tio, kiel efikas sur nin, kiom limigas nian agliberecon la problemoj de aliaj homoj.

La alkoholkonsumo, droguzo – sed ni povus diri ankaŭ la „ciganecon” (intence kun la fonaj negativaj sentoj) estas ĉe la unua renkonto socia problemo, kiun „la fakuloj okupiĝantaj pri ĝi” solvos kaj ili faru tion tiel, ke ĝi tuŝu min laŭeble malpli, mi ja „ne estas tia”. Kaj poste en persona kontakto ĉi tiu sento plifortiĝas: kiel malagraba estas ebriulo ŝanceliranta antaŭ mi sur la trotuaro, plensnufinta drogulo apud mi en la buso aŭ bando da romaoj, kiuj parolas alie, vivas nian komunan mondon alie.

Sole la rekta kunfermiteco – kiam do la suprajn sortojn ni spertas sen ekstera takso kaj muroj – ebligas, ke nia menso akceptu la vivsituaĵojn malproksimajn de ni kiel modelojn, rekonu kaj metu ilin inter siajn decidajn meĥanismojn. Kiam mi eksentas, kiel grandaj ŝarĝoj, kiom da doloroj kaj senpoveco pelas en la mondon de surogatoj tiun homon, kiun pli frue mi malestimis, forpuŝis, ne komprenis kaj malamamis; kiam mi eksentas, kiel malproksima estas la mondo de la alia homo de la de mi konata, kaj kiel amariga estas la konscio de tia distanco „observata de sube”, kiom koleriga estas la rigardo, per kiu oni rigardas min, la voĉo, per kiu oni alparolas min. Tiam mi sentas, ke ilialoke mi eĉ tiom ne eltenus...

Al la manko de bone organizita, funkcia socia medio atribueblas ankaŭ, ke ĝi kaŝas la valoron de la plenumoj de la unuopaj homoj: dum nia laboro ni vidas ĉiam malpli klare, kiel ni integriĝas en pli grandan tuton, kaj kiel ni fariĝas per tio utilaj por aliaj – ties rolon transprenas la mono. La laboro estas ĉi-sence mongajno (necesa malbono), per kiu ni povas fari aliulojn servistoj (trudas ilin por nia mono toleri por ni malbonajn aferojn), kvankam la laboro estas servado, kiu ankaŭ per si mem estas valoro, krome, ni povas kompensi per ĝi la fortostreĉojn, faritajn por ni, de aliaj homoj.

La komunaj suferoj kaŭzataj de transformiĝantaj sistemoj, katastrofoj, subpremateco – la neperfekta medio – kreas veran sortokomunecon, kiam ni ĝoje premas la manon etenditan al ni, kiam ni prenas sur nin oferojn unu por aliaj sen ia ajn organizado por la bildo de pli bela mondo, vivanta en ni.

The antichrist is not a person but an approach that denies all this; when facing with the power of faith he does not turn to with devotion but wants to fulfill his own dreams by it, wants miracles. His eyes wait, thirsty for the wonders, but his ears are deaf to hear that the miracle is not an external force, the show of might, but *the life itself*. We superstitious, bargaining with God for help and power, or faithless, running to him only when we are scare, crucify Jesus in our souls each and every day.

The better the worse

“I hate the whole twentieth century” – cries the singer angrily. Although her wife was not raped on the wedding day by the local landlord, he was not beaten to blood because of resisting; not only three of his eight kids grew up to become the same half-slave as his father, without the slightest chance to break out. When he falls and breaks his arm or get sick, it does not depend on the local smith and witch if he survives or will not be crippled, but (well, in theory) the ambulance with a trained doctor runs with him to the nearest hospital.

We can't deny, our life cannot be compared even to a king two hundred years ago: our civilization, as much as it can, cares for our health and safety – this is what those, who lived before us, worked for with all their strength.

This feeling safe has a frightening consequence at the same time: in the lack of personal experience we become insensitive to the others' problems – we don't have patterns that would match to a hungry, thirsty person, or the killer or suicide anger of someone who gets the contradictions of this world on the side of the losers. Our thoughts and actions depend on only how much the other person's problems affect us or decrease our freedom.

Alcoholism, drug addiction (or “gypsiness”, intentionally with the negative background feelings) at the first contact is a “social problem” that should be solved by the appropriate experts, and they should do it in a way that minimally affects me because “I am not like that”. Then in a direct contact all this get stronger: it's so inconvenient to see a wobbling drunk on the way in front of me, a guy feeling high next to me on the bus, or a group of gypsies who talk, act and live our common world with a different attitude.

Only being locked together directly – when we experience the upper destinies without judgments and walls – allows our brain to accept them as patterns, integrate those far different states of life into its accepting and decision making mechanisms. When I feel the burdens, pains and defenselessness that tossed that person into the world of the drugs, whom I used to despise, pushed away, did not understand, hated; when I feel how far the other's world is from what I know, how depressing the distance is when looking from down, how frustrating the way they look at me, the voice they talk to me. When I feel that I may tolerate all this even less than they do...

Another disadvantage of a well organized social environment is that it hides the personal values of the actions: we see less and less how our work integrates into a large system, how others can use what we create – all this is controlled by money. The work is just a way to get money (a bad necessity) that allows us to make others slave (we can force them to do something they also do not like for our money) – instead of perceiving as our work is a service, a real value by itself, but we can also exchange it for other people's efforts in serving us.

Changing systems, catastrophes, suppressions – the common suffer under an improper environment build real community among people sharing similar fate, when I grab the hand reaching to me with joy, when we make sacrifices for each other for the sake of the image of a better world, without any upper organization.

Tiaj spertoj montras vere, kial indas vivi, ke estas bele vivi kaj esti homo – male al la tedoplena, bone organizita, ĉiutaga robotado. Ne monigeblas la sincera danko por bone plenumita laboro; kaj la vera perdulo pro ĉi tiu manko estas ne la laboristo, sed tiu, kiu sen tia modelo ne kapablas senti dankemon, sekve percepti kaj taksi dankemon direktitan al li, kaj pro tio iam ajn fari agojn direktatajn de sinceraj, pure bonaj intencoj sendependaj de propraj interesoj.

Kiu ne sentas dankemon, estimon, al tiu estas malfacile akcepti la aliecon kaj valorojn de sia kunhomo kaj pro manko de ili la interfrotiĝojn, neeviteble aperantaj en senperaj kontaktoj, pardon de unu parto de sia memo favore al la kontakto. La perdoj, suferoj en malbone funkciantaj kontaktoj montras, faras klara la valoron de interaparteneco staranta super la individuo tiel en personaj, kiel ankaŭ en komunumaj kontaktoj. Sen humileco kaj memvola rezigno de iuj partoj de nia egoo (kion ni neniam almezuras al la avantaĝoj donitaj de alia homo, komunumo) ne ekzistas profunda kontakto, sincera sento, nur surfaca, transire agrabla, iam ajn malhavebla kunestado. Sed ĉi tiu neniam donos la sekurecon, kiun ni vere sopiras; kaj la nekontentigiteco pelas nin al eterna serĉado, pelas nin sonĝi amon en la brakoj de ĝojigistinoj.

Manke de la rekta spertado de interdependeco ni opinias, ke ĉio aĉeteblas, takseblas per mono, tiel do ni fariĝas tute sensentaj al tio, kiomgrade ni dependas de nia medio, de ties konataj interrilatoj. Ni konsideras nature, ke miloj da homoj laboras por tio, ke estu akvo, lumo kaj varmo en nia hejmo, ni povu manĝi kaj trinki, kiam al ni plaĉas. Ni konsideras baza servo, ke sufiĉa nutraĵo produktiĝas sur la kampoj, ke pluvu kaj sunas, kaj ĉio estas tiel, kiel ni kutimas vidi – mankas modelo en ni por tio, ke tio povus esti ankaŭ alimaniere. Estas vere, en la telekroniko ni vidas tagon post tago, kiel mortas homoj sekve de naturkatastrofoj, sed unuflanke tio venas el la sama fonto, kiel la krimfilmoj kaj dolĉecaj telenoveloj, aliflanke la sole ĝusta kaj esenca decido de nia menso estas tio, ke tien ni ne iros, kun tiuj homoj ni ne kreos komunumon, por saviĝi de la malbono.

Sed la rifuzo de sortokomuneco signifas laŭvorte mortan danĝeron por nia mondo. La homa specio disponas du specialajn ecojn: elstaran inteligenton kaj kapablon esti la ĉefa rabobesto por si mem. Laŭ mia konvinko tio ne estas hazarda koincido, sed al ĉi tiu dankeblas tiu (kaj kompreneble al la inteligento, ke nia specio fariĝinta memraba besto ne ekstermis sin).

En la plej granda parto de la mondo de vivestaĵoj la evolucio movas la rilato inter la fizikaj kapabloj de la individuoj kaj la ecoj de la medio: la individuoj, pli konformaj al la mediaj kondiĉoj kapablas produkti pli da posteuloj, tiel iliaj kapabloj ĉiam pli dominas en la populacio. Sed se la individuoj de la specio egale kapablas ekstermi unu la alian, ne ekzistas propre io, al kio oni povus adaptiĝi, ja ne estas esencaj fizikaj diferencoj inter la konkurantaj flankoj. Tamen estas fakto, ke pluraj homoj estas pli fortaj ol unu, per bastono oni povas bati pli forte ol per mano, t.e. la kapablo krei komunumon, interkomuniki, uzi rimedojn fariĝas la plej forta selekta faktoro. La samo pelas antaŭen la evoluon de la memorganiza, grupiga, sistemiga kapablo de la pensado, esence la formiĝon de la, de senperaj stimuloj sendependa posta taksado, pensado, memkonscio, ĉar ili akcelas la analizadon de la momentoj (ĉu la aperanta samspeciano estas amiko aŭ malamiko, ĉu ni ĉasas kune aŭ unu kontraŭ aliaj?) – unu milionsekunda avantaĝo povas ja rezultigi la transvivon. Sed se la ĉasistoj de la sama grupo ekstermas unu la aliajn, baldaŭ la tuta grupo malsatmortos, aŭ ekstermos ĝin alia grupo: la unueca, bone organizita komunumo havas do evolucian avantaĝon.

Ĉi tiun heredaĵon vivantan en niaj fibroj utiligas tiu, kiu organizas komunumon – la demando estas, ĉu li faras tion por atingi bone difinitan, pozitivan celon aŭ surbaze de svaga koncepto, eventuale misuzante iajn diferencigajn trajtojn (rasajn, pensmanierajn, religiajn) de la komunumanoj. Komunumo turnanta sin eksteren, prenanta sur sin la sortokomunecon iras sur la pozitiva vojo, akcelanta la vivon kaj progreson, de la evolucio, male la sinapartiga, sinenferma reprezentas la murdan branĉon de la natura selektiĝo. En okazo de tuttera specio posedanta senlimajn rimedojn ĉi lasta rezultigus terurajn sekvojn.

These experiences show why it is worth and good to live, to be human – contrary to the well organized boring daily grind. The honest gratitude for a good job cannot be replaced with money; and the real loser is not the worker but those who can't feel the gratitude because of the lack of such patterns, thus they can't feel and appreciate the gratitude towards them, therefore they are unable to do anything driven by honest good will, free from any personal interests.

For those who does not feel gratitude and respect it is hard to accept the differences and values of the others – without this the same applies to the inevitable frictions of a direct contact, the losses of the self for the sake of the relationship. The damages, the suffering in a bad relationship shows, and makes perceivable the value of a real togetherness above the individual interests in personal and public communities. Without humility and dropping parts of the ego by free will (that must not be compared to the gains provided by the other person or community) there is no deep relationship, no honest feelings, but only a shallow, temporarily pleasant joining that can be broken up anytime. The latter never gives the safety that we are seeking; the dissatisfaction drives into constant search, tosses us into the arms of prostitutes to dream about love.

In the lack of feeling the need of each other we think that everything can be bought and evaluated by money – so we become senseless to how much we depend on our environment, and its state as we know it. We consider natural that thousands of people work for the water, light and warmth in our homes, to let us eat and drink whenever we like. We consider as a basic service that the earth grows enough food, the rain comes, the Sun shines and all goes as used to – there is no pattern inside us that this can be another way. True, we see in the news day by day how people die because of natural disasters, but first: this comes from the same source as thrillers and soap operas, and second: the only right decision of our brain is that we don't go there and don't form any community with those people to be safe from that bad.

However this denial of common fate literally threatens the life of our world. The human race has two very special talents: and extreme intelligence and the fact that it is the top killer of its own race. I am sure that this is not a mere coincidence, we can think the first to the latter (and of course we can be grateful to the intelligence that our self-predator race has not exterminated itself – yet?)

In the was majority of the whole ecosystem, the evolution is driven by the relation between the physical attributes of the entities and the environment: the ones having such attributes that better fit to the conditions can have more children, so their abilities spread across the population. However when the members of the same race start systematically kill each other, there is no real need for such adaptation, there is no fundamental difference among the competitors. At the same time it is a fact that a group of people is stronger than one, and you can punch bigger with a rod than by bare hands; so the ability to form communities and using tools become the strongest selective factor. The same force drives the mind towards self organization, classification and ordering – in fact to the invention of post processing that is independent from the external events (also known as “thinking”) and self consciousness because they speed up the evaluation of the present moment (the other human appearing besides me is a friend or a foe, do we hunt together or for each other?) where a thousandth of a second may mean survival. On the other hand, when the hunters of a group kill off each other then the whole group will die of hunger or be exterminated by another group; so a healthy, well organized community has an evolutionary benefit.

This prehistoric heritage in our guts is used, when someone organizes a community. The fundamental question is that when doing so, is there a well defined positive aim, or just a misty image or even worse: a specific (race, thinking, religious) difference? An extrovert community that accepts the common fate goes on the positive way of evolution that supports life and progress; the introvert, demarcating ones follow the killer path of natural selection. The latter approach inevitably has catastrophic results in the case of a global race possessing practically unlimited power.

Redundo

Per ĉi tiu bela vorto ni nomas la rezervojn imanentajn en sistemo, do tion, kiom da procentoj de niaj kapabloj partoprenas en la realigo de averaĝa servo, kaj kiel granda estas tiu povo, kiu disponeblas por la traktado de ekstremaj ŝarĝoj, neordinaraj okazaĵoj.

Ĉi lasta povas esti tute alta, se la servo de sistemo estas ŝlosile grava, ekzemple estas kutime, ke en la centro de komputika servanto staras pretaj du centraj, samkapacitaj komputiloj, el kiuj nur unu faras efektivan laboron, la alia servas ekskluzive por „tuj” transpreni la laboron en okazo de la malfunkciiĝo de la aktiva maŝino, ekskludante tiel la ĝenan ĉeson de la servado. En aliaj okazoj la saman laboron plenumas pluraj, same provizitaj maŝinoj, al kiuj ŝarĝodivida ilo, kontinue observanta ilian alireblecon kaj respondotempon transigas la petojn. La averaĝa okupateco de tiel laboranta(j) maŝino(j) estas tre sub 50%, ĉar la ŝarĝado estas neniam egala, kaj neniu ŝatas atendi nur pro tio, ke hazarde li trafis kelkminutan pintotrafikon. Tiel ni procedas, se ni taksas sistemon laŭ ĝia servokapablo, havas eblon fari objektivajn mezuradojn kaj neeviteble, grave ni punas ĝin pro servoĉeso. Tia sinteno vekas firman sekurecosenton en la homo.

Kion tio signifas el la vidpunkto de la homaj resursoj? En ĉiu fabriko, ĉiu oficejo almenaŭ DU homoj scias pri ĉiuj aktualaj procezoj por tio, ke se unu, kiu aktuale okupiĝas pri la tasko, senpoviĝus pro ajna kaŭzo, la alia povu daŭrigi la laboron. Krome, ĉiuj datenoj de la procezoj estas centre konservataj en maniero alirebla, trarigardebla, daŭrigebla por aliaj. Ĉiu dungito plenumas sian taskon kun la laŭeble plej granda precizeco, tamen (aŭ eble ĝuste por tio), ni diru, la kvaronon de sia labortempo li pasigas per devige refreŝigaj agadoj (sporto, spiritaĵoj, artoj ktp) en la rondo de siaj kunlaborantoj; se ĉi tiu tempo malpliĝus, necesas apliki novan kunlaboranton aŭ novan servogrupon („firmaon”) laborantan sur la sama kampo. La proporcioj oni devas rigore atenti, per aŭtomataj rimedoj, la periodajn trolaborojn estas devige forriposti, „labormaniulojn” oni devas atentigi, ke ilia sinteno ne estas konvena.

Tiel konsistiĝas servogrupo – egalvalora al la kapabloj de komputilcentro –, kiu ankaŭ en ekstremaj okazoj (samtempa senpoviĝo de pluraj kolegoj, subita altiĝo de ŝarĝado) kapablas certigi glatan plenumadon. Ekzemple la funkcikapablon de ambulanca stacio plej bone montras tio, ke eĉ en la periodoj de la plej alta ŝarĝado ekzistas iuj, kiuj „oscedas de enuo”: ilia tasko estas, ke ankaŭ en tre maloftaj amasakcidentoj sufiĉe da kuracistoj ĝustatempe eliru al la okazejo.

Sed en la okazo de la merkata konkurso temas diference pri tio, kiel oni povas fari kun malplej multa investo tiel, kvazaŭ la aferoj irus en ordo. Tio estas eble akceptebla en produktadaj laborejoj: ekzemple oni agordas la rapidecon de la produktada ĉeno tiel, ke – kvankam koste de neeviteblaj misproduktoj farataj de la tropelataj laboristoj – elvenu fine de la laborĉeno kvante pli multe da produktoj kun ankoraŭ akceptebla kvalito. Oni reduktas la nombron de la alte salajrataj dungitoj ĝis tia grado, ke la restintoj ankoraŭ povu plenumi la produktadajn taskojn (kun minimumo da trokalkulo: de tempo al tempo ja ĉiuj povas malsaniĝi, volas libertempoj ktp).

Subtaksante la bezonon oni riskas perdojn ankaŭ tiam, se oni luas homojn de laborpruntaj firmaoj, aŭ ĉi tiun riskon transŝarĝas al subentreprenantoj. Ĉi tie staras do objektiva baro, kiu ligas la manojn de la posedanto. Ni rimarku: ĉi tiu sinteno estus ekzemple en okazo de hospitalo morale tute neakceptebla, sed finance la premo klare direktiĝas en ĉi tiu direkto.

En okazo de laborantoj pri la konservo de la socia strukturo (instruistoj, kuracistoj, policianoj, fajrobrigadanoj, oficistoj ktp) la afero estas malpli klara, la celo estas ja nur tioma etato, ke la sekurecosento de la averaĝa homo restu super krita limo. Oni difinas „normojn”: Baza Nacia Instruplano, nombro de deĵorhoroj kaj similaĵoj; la minimuma plenumo de la normoj iĝas celo, ĉar ĉiu „plusa” homo aŭ horo estas perdo, malbona mastrumado, kiun oni devas ĉesigi.

Redundancy

This nice term means the spare resources within a system, the ratio between the portion of its capacity that is required to cope with the common load, and the portion that is ready for handling extra loads and extreme situations.

In the case of a vital service the spare ration can be quite high, for example in a computing center it is quite common to have two identical main servers of which only one does the job, the other is there for only one reason: to immediately take over the work in the case of the failure of the other, without losing the service for a noticeable time. In other cases multiple servers of identical configurations do the same job and a load balancer equipment forwards the tasks to them that also constantly monitors their accessibility and response times. Furthermore, the average load of the working machines is well under 50% because the load is never uniform and nobody wants to wait just because he unfortunately tried to use the service within a temporal peak load. This is the case when we evaluate a system by its worst case performance, or when we can objectively check the service and the punishment of a failure automatic and heavy. This is the approach provides a rational, well established safety feeling in us.

What does this mean in the case of human resources? In all factories and offices at least TWO people knows all about each and every current process, so if the one actually working on a task falls out for any reason, the other can take over the work. Furthermore all the data of all the processes should be stored centrally in a form that anyone can access, survey and continue. All employees do their tasks with the highest precision that they can reach, yet (or rather: for the sake of this) about a quarter of their working time they must spend on recreational activities (sports, spiritual exercises, art etc.) with the staff; if this ratio gets low then new employees must be hired or new service groups (“firms”) must be created. This time must be monitored automatically, the temporal over working must be equalized and the workaholics must be warned that their approach is not accepted.

This rather strange organization of staff is comparable to a vital computing center, that has good performance even in extreme scenarios (with several members out or under high pressure). Likewise the capacity of an emergency unit can be best measured by the number of people having rest even in a high load periods: they are there to handle the very rare disasters and provide enough doctors on the spot.

Alas, the competitive market is not about redundancy, but the opposite: how we can achieve that the things look OK at the smallest cost. In a production factory this can be measured somehow: increase the speed of the production line; the workers in a hurry surely make more junk, but they still make more goods of acceptable quality all in all. The number of those very expensive human workers must also be decreased until they can barely do their job (with the minimal spare for illness, holidays etc.)

Even if the firm borrows people from a recruitment agency, or put this task on a subcontractor, it still risks a damage if it underestimates the real needs. Thus here we have an objective border limiting the owner at cost reduction. (Please note: in the case of a hospital this approach would be totally morally unacceptable – but the fiscal pressure drives exactly the same way.)

On the contrary, for those who sustain the structure of our civilization (teachers, health care workers, policemen, firemen, clerks etc.) we have no such strict limits: in this case the aim is only that the safety and comfort feeling of the “average citizen” should be above a certain limit. So we have “norms”, national education plan, limit on the number of duty hours etc., and the target is to minimally achieve them; any “plus” person or hour is loss, mismanagement that must be avoided.

Por la stabileco de la sistemo respondecas unusola afero: la troŝarĝebleco de la eĉ por la plenumo de la minimuma nivelo preskaŭ plenŝarĝataj, minimume pagataj laborfortoj. Kaj tio antaŭvidigas, ke ne nur en ekstremaj situacioj sed ankaŭ en normala reĝimo fariĝas eraroj, kiuj ja ne devus okazi. Tio havas seriozan detruan efikon sur la tiel nomatan „sekurecosenton”, kies konservo estas la tasko de la ŝtato. Kio do okazos? Ni serĉas kaj punas la „respondeculon”, iniciatas juĝprocezon kontraŭ la hospitalo, denuncas la policanon. Kaj la amaskomunikiloj avide kaptas por la informo, ni povas vidi, kiel la maliculo ricevas sian punon. Alifoje senpove ni rezignas kaj grumbblas inter ni pri la ŝtipkapeco de la oficistoj, kiujn ni vivtenas por tio, ke ili aranĝu niajn aferojn.

Kvankam... se la nekapableco aŭ homa netaŭgeco de la kulpinto kaŭzis la problemon, tiam la sistemo devus forfiltri lin, antaŭ ol li povus fari damaĝon. Tamen kion ni spertas: hodiaŭ oni „varbas” sanitariajn dungitojn „el la strato”; demandindas, kun kia rezulto. Kaj se kulpas taŭga homo, li do ne regis tiumomente siajn kapablojn, li devus ripozi anstataŭ labori.

La individua respondeco de homoj erarintaj estas kompreneble nediskutebla, sed oni ne forgesu la respondecon de la sistemo, kiu ne protektis sin, malfermis vojon al eraroj: ĝi devigis homojn mensogi – por certigi sian vivtenon – neposedatajn kapablojn, labori en ŝtato, en kiu verŝajnas la risko de gravaj eraroj. Estante tiel ne estas mirinde, ke pro la ekonomiaj vidpunktoj konsiderataj primaraj (laŭeble malplej koste plenumiĝu la normo) ĝi ne kontrolis sufiĉe la ekziston de la bazaj kondiĉoj, per tio ĝi kreis la eblon de eraroj, kiuj en la donita konkreta situacio estas ankaŭ okazintaj. Pri tio same ne indas miri, ĉar la financa taksado de la sociaj sistemoj bone perceptebla plifortigas ĉi tiun tendencon – kaj sub „sistemo” mi komprenas ne la sanitaran, edukon ktp sistemojn, sed ties financan taksadon.

Formulo de la evolucio

En nia planedo estas ia baza, radikala antagonismo inter la homo kaj „ĉiuj ceteraj estaĵoj”. Ĉi lastaj vane estas pluroble pli multaj laŭ amaso, nombro de individuoj kaj specioj, ekzistas io, kion ili ne scias (kaj ankaŭ la homa specio scias, el evolucia vidpunkto, de treege mallonge), io, kio nin instigas kaj kapabligas al nekredeble eksponenta ŝanĝiĝo. Nun mi vidas tiel, ke la diferenco estas ĉi tiu simpla formulo:

$$\text{TEMPO} \times \text{KAPABLO} = \text{VALORO}$$

La individuoj de ajna besta specio integriĝas dum sia vivo en la ekzistadon de pli granda rondo. Kapreolo naskiĝas, manĝas multajn herbon, berojn, sterkas la grundon, fine ĝi mortas; kadavrovoruloj kaj malkomponaj organismoj recikligas ĝin en la grundon. Ĝia valoro aperas je biologia nivelo, koncerne ĝin mem la nocio „valor” ne estas difinita: la kapreolo havas lokajn interesojn, kiuj regas ĝiajn reagojn al ĝia medio.

Voje al la homiĝo ni trovas grupojn kun ĉiam pli komplikaj komunumaj reguloj, kie la funkciadon de la grupo ankoraŭ cizelas evoluciaj reguloj, sed jam aperis ankaŭ ia grupnivela „valor” kodita en la individuoj, kiu efikas ne senpere tra la vivo, bona/malbona farto aŭ pereco de individuoj, sed ekzemple tra la alkitimigo de idoj al la grupo kaj medio. Valoro estas ekzemple la grupnivele heredigita kono, se necese, protekto de manĝeblaj/nemanĝeblaj beroj, kaŝejoj, akvorezervujoj.

Salto okazas, kiam komunumo difinas memstarajn valornociojn, komencas „recikligi” la agadon de la individuoj, t.e. transprenante la rolon de la longa, malrapida procezo de la evolucio ĝi mem komencas funkcii kiel selekta faktoro. Ĝi deklaras komunumajn rolojn, en kiujn ĝi „enklasigas” la individuojn, donas al ili retroinformajn signalojn, do selektas aŭ trudas ilin al individua evoluo.

The stability of this system depends on only one thing: how much the people, who must work on almost full capacity just to reach the minimum level, can be overloaded. This forecasts that there will be errors not only in extreme situations, but in normal operations, which simply must not happen. Of course this has a devastating effect on that “comfort feeling” that the state must sustain. What happens? They search for and punish the person in charge, sue the hospital, denounce the policeman. The media picks up the story, we can see that the evil gets his reward. In our personal cases we have to resign ourselves and be pissed off because of those bastard clerks at home with our friends, whom actually we pay for arrange our cases.

However... even if the damage happened because someone was unprepared or personally inadequate, then the system should have filter him out well before being able to make any harm – on the contrary today they “recruit” health care workers from the streets, with a questionable result. On the other hand, if the properly selected person made the mistake, then he surely was not in the control of his abilities, he should have rest instead of working.

The personal responsibility of the one who made the mistake is real, but we must not forget about the responsibility of the system that had not defended itself and made way to the error, like it forced people to lie about their abilities for the sake of their living and work in a physical or mental state that brought the serious risk of the error. After all the previous statements, it is no wonder that because of the primary economical goals (meet the norms at the lowest cost) it never checked the basic safety needs properly, made way to the error which did happen in the actual situation. It surely does not worth to be surprised by this, the fiscal measurements of the social organizations inevitably enforces this “progress”, so I don't blame our health care, education etc. systems here, but their financial evaluation.³

The formula of development

There is a fundamental difference between the human race and “all the other beings” on our planet. The latter hugely outnumber us in individual and race count – there is something that they don't know (and even the human race knows it for a very short time in evolutionary scale) something that allows and drives us to an unbelievable exponential change. I think this factor is the following simple formula:

$$\text{TIME} \times \text{MIGHT} = \text{VALUE}$$

Individuals of arbitrary species integrate into a huge circle along their lives. A deer is born, eats lots of grass and berries, fertilize the soil, finally dies, carnivores, scavengers and depleting organisms feed on the body and turns that back to the soil. It only has a biological value, for a deer the term “value” is undefined, it has local needs that control its reactions to the environment.

Along the way towards the human race we can see groups having more complex community rules, where these rules are still formed by the evolution, but a kind of team-level “value” appears encoded into each entity. This does not affect directly through the life, good/bad conditions or death of the entity, but along the process when the kinds are acclimatized to the community and the local conditions. Such values are knowing the eatable and non-eatable berries, the hiding places, water locations that are inherited and sometimes protected on community level.

The great jump is when the community defines an independent “value” term and starts to feed back the activity of the individuals, thus instead of the long and slow process of the biological evolution, the civilization starts acting as a selective factor. The community declares roles into which it classifies the members, gives personal feedbacks and thus selects them and drives their personal progress.

---

3 I have written this well before the Hungarian red mud disaster, that was unfortunately a perfect demonstration of all the above mentioned phenomena...

Dum en la kazo de lupoj vane estas komplika socia konduto, la unusola celo estas „esti bona lupo”, ĉiu rolanto same konkuras por ĉi tiu titolo; en la homaj komunumoj estiĝas „bona ĉasisto”, „lerta kolektisto”, „akvosercisto”, „ilfaristo”, kiujn la komunumo prijuĝas ne same, sed laŭ siaj bezonoj kaj konforme priservas ilin per la komune akiritaj bonoj. Ĝi kontentigas pluajn bezonojn kaj selektas. Ĝi modelas la evolucion, sed etskale kaj terure rapide, tio ja efikas en la vivo de unusola individuo.

Nun ni vidu la formulon en ĝiaj detaloj.

Tempo

Ĝin aldonas la individuo, ĉar ĝin havas nur li. Esence la tempo estas nia unusola reala valoro, da kiu ni ne scias kiom ni ricevis, sed estas certe, ke ĝi iĝas kun ĉiu minuto malpli. La sola vera donaco, kiun ni povas doni al ni aŭ aliaj estas la dediĉita tempo.

La komunumo do „proponas negocon” por nia tempo, kiun ni pasigas ne per nia amuziĝo, ripozo ktp, sed per por ĝi utila agado. Interŝanĝe ĝi havigas al ni bonojn, kiujn ĝi akiras per simila tempoaĉeto ĉe aliuloj.

Se komunumo perdas sian „tempobankon”, t.e. ne havas sufiĉe da membroj emaj pasigi sian tempon per agadoj utilaj al la komunumo, la komunumo pereas. Ĉi tiu faktoro certigas la evolucion de la komunumoj: kiuj ne kapablas tiagrade servi siajn membrojn, ke ili dediĉu iom el sia plej valora (precize: unusola) trezoro: la tempo de sia ekzistado, tiuj ĉesos.

Dum la direktado de la Satjagraha-movado Gandhi rifuzis ĉiun subtenon per pli grandaj monsumoj, la monon necesan por la funkciigo multaj-multaj aktivistoj devis ĉiuminute peralmozi (en tio ankaŭ li mem partoprenis). Li nome diris, ke la organizaĵo vivas kaj funkcias konforme al sia celoj, dum ĝi povas prezenti al tre malriĉaj homoj tiom da valoroj, ke ili tuj donacu parton de siaj tre malmultaj havaĵoj. Se ĉesos ĉi tiu rekta interrilato, la movado perdos sian pravigon.

La sinteno, rilatiĝo de Gandhi estas neracia, almenaŭ laŭ la ekzistantaj ekonomiaj/komunumaj leĝoj: enorma investo, minimuma rezulto, absoluta ligiteco. Sed efektive ĝuste tio esprimas la esencon: la komunumo estas SERVISTO (!), ĝia tasko estas enkorpiĝi celojn, taskojn transpasantajn la propran ekzistadon, malgrandecon de la individuoj; ĝi certigas spacon por tio, ke la individuoj povu agadi kunlabore kun aliaj por ĉi tiuj celoj.

Ekzamenante la komunumojn laŭ ĉi tiu vidpunkto, kie ni trovas grupojn, kiuj vere tiel funkcias? Nenie, ĉi tiu funkciado ja kontraŭdiras ekonomiajn leĝojn, ne certigas vivtenon al ĝiaj laborantoj, ne estas „efika”. La ekonomia, efikec-baza vidmaniero prostituas la kernon de la ekzistado de la komunumoj; sekve la vojo de la evoluo de la komunumoj kondukas rekte al partioj realigantaj teorie popolrepresentadon (sed fakte kverelantaj por hereditaj havaĵoj kaj impostoj metitaj sur valorkreajn individuojn), al dogmecaj eklezioj kaj mondsavaj sektoj.

La komunumoj pasas hodiaŭ (malgraŭ siaj vere bonintencaj membroj pensantaj laŭ la spirito de servado) plejparte en kontraŭvento, kaj se ili ne konsciigas tion ekde la unua minuto de sia funkciado, ili neeviteble eraras la vojon, transformiĝas en tempobankon, anstataŭ kanaleca funkciado ili komencas parazitati, renaskiĝas kiel demonoj.

Even though we can see complex social behaviors in a wolf, its only aim is to be a “good wolf” and all of them equally compete for this prize; while in a human community we can see a “good hunter”, an “agile seeker”, “water finder”, “toolmaker”, whom the community evaluates differently according to the common needs, and serves them differently from the goods that the group possesses, furthermore it sets different goals for and selects among them. The community mimics the evolution in small scale but in a horrible speed, because it acts within the life of the individuals.

Now take a look at the details.

Time

This is provided by the person because we own this property. In fact time is our only real treasure, of which we don't know how much we have but surely have less and less with every minute. The only true present that we can give to anyone or to ourselves is the time we spend on them.

The community “offers a deal” for the time that we don't spend on having fun or rest etc., but on activities that are useful for others. For exchange it provides us with goods and services created by buying others' time in the same way.

If the community loses its “time bank”, which means it does not have enough members who would spend their time on working for the group, it dies. This factor drives the evolution of the communities: those which can't serve(!) their members on such level that makes people spend their most precious (in fact the only one) treasure: their lifetime start to shrink and finally collapse.

Gandhi, when he controlled the Satyagraha movement, refused all greater donations, many-many activists (including Gandhi himself) had to literally beg for the money to sustain it. He said that an organization lives and follows its aim only while it can show up enough value to the poorest people to make them share their very limited money for it. When this direct connection is broken, the movement should not exist any longer .

Gandhi's behavior and approach is totally irrational – at least according to the current economic and public rules: it means huge efforts, minimal results, absolute binding. However in fact this represents just the point: the organization is a SERVANT(!), its purpose is to embody aims and tasks above the smallness of the individuals; allow them to work together for these aims.

Looking around the current communities: where can we found groups working in this way? Nowhere, because this operation conflicts with the economy, does not provide safe existence to the workers, not “efficient”. This economical, efficiency-based evaluation prostitutes the heart of the existence of the community; so the evolution of the community is straightforward to the parties that theoretically stand for the public will (in fact fight for the inherited wealth and taxes on people who create all the values), the dogmatic churches and world-saving sects.

So the communities (in spite of some of their members who have true good will and think in servant spirit) today go in headwind, and if they are not conscious about this from the very first moment of their actions, they surely leave their path and become just another time-bank, instead of channeling the resources they start to sponge on their members, become demonic entities.

Kapablo

La donaco de la komunumo estas: tiuj faktoroj, kiuj kapablas transformi la tempon de la individuoj en laŭeble plej grandajn komunumajn valorojn. La kapablo estas multfaceta. Al ĝi apartenas:

- la talento, kvankam posedata de individuoj, taskas al la komunumo trovi, elekti, kuraĝigi ĝin, do kvankam ĝi estas fakte individua eco (kombiniĝo de multaj individuaj donitaĵoj konformaj al donita celo), tamen ĝi estas komunuma tasko. Plue, koncerne la staton de la komunumo ĝi estas relativa, ja la elstara manlerteco estas tute negrava, se la komunumo rompas ĝuste ŝtonon en minejo;
- la scio, kiun portas kaj transheredigas la membroj de la komunumo unu al aliaj. La tempo pasigata per agado en la posedo de la scio estigas valorojn, kreas objektojn, instrumentojn, produktas nutraĵon. Konforme al tio la komunumo „investas”, donas bonojn al tiuj, kiuj poste iĝos posedantoj de por ĝi utila scio. Same: ĝi „gardas” la scion ankaŭ tiam, se ĝi ĝuste ne alportas utilon: ĝi plufaras la terkultivadon eĉ tiam, se pro malbona jaro la rikolto estas malmulta.
- la koncentriĝo. Vanas tempo kaj scio, se la individuo okupiĝas ne pri tio, kio estas utila al la komunumo, ĉar li havas ĝuste aliajn zorgojn, turmentas lin timoj, luktas kun la problemoj de sia ekzistado. La komunumo donas apogon, senton de sekureco, revigas, montras pli altajn celojn ktp, farante per tio siajn membrojn pli efikaj, koncentritaj, entuziasmaj. Tial trovas sian lokon en la komunumo la arto, kulturo, religio ktp.

La situacio ankaŭ ĉi-kampe estas sufiĉe konfuza, precipe se ni konsideras la ŝtaton komunumo. Manke de pli altaj celoj oni konsideras la indicojn de la ekonomio (la absoluta servisto) la sola mezurilo, kvankam ĝi portas nenian homan motivadon, ne instigas la individuon al pli efika agado, eĉ, male: ankaŭ la individuo strebas al ekonomiaj rezultoj, kiom ajn tio kostu al la komunumo.

Per la sama buŝo la ŝtato diras, ke ĝia tasko estas certigi vivsekurecon, ekzemple per funkciigo de bone laboranta sanitara sistemo kaj tion, ke al ĝi ne taskas vivteni la sanitaran sistemon, ĉar la sanitaro estas negoco, kaj la leĝoj de la negoco (laŭ la reguloj de la evolucio) ŝtopos la estiĝintajn breĉojn, ajne larĝaj ili estas – ĝentile forgesante, ke la evolucio selektas, parto de ĝiaj procezoj estas la formortado de la pli malfortaj. Antaŭ ol ni forgesus: pri tio ĉi respondecas plejparte la komunumo, ja ne absolutaj biologiaj leĝoj, sed la reguloj de la komunumo kreas fortajn kaj malfortajn.

La ŝtato investas en la edukadon, sed ne kapablas promesi lokon, celon, sekurecon, belan homan vivon al la kreskanta generacio. Do ne estas mirinde, ke la „hommaterialo” ricevita preze de la investado ne estas motivita, ne havas komunumecajn celojn, kvankam por la komunumo „*valoras*” nur individuo, kiu volas fariĝi parto de la komunumo kaj utiligi sian scion por ties intereso. Tiel ne estas mirinde, se la edukado estas „duonfilo”, ĝi estas ja praktike nur monglutanto.

Samtempe ni ne devas forgesi, ke ankaŭ la nuna komunumo estiĝis per evolucio, ĝia nuna stato estas la „atingeble plej bona”; plurfoje ĝi jam elmetis sin al brulvundoj per la demonstrado de la „granda celo”, kiu ne estis agordigebla kun la grandaj ideoj de aliaj komunumoj, tiel estiĝis aĉaj konfliktoj. Nuntempe la komunumo falis praktike en la de si mem elektitan komaton: mankas celoj, maŝinoj kontrolas la funkciadon de la aŭtonomaj sistemoj – nu, estas tamen pli bone, ol se ni stringadus al ni reciproke la kolojn.

Valoro

La valoro estas abstrakta „bono”, kiu apartiĝas de la paro vivo/morto, t.e. ĝi influas la individuojn ne per la malrapida efiko de la procento de naskitaj idoj, sed per la kvanto de havaĵoj disdonataj de la komunumo. Ĝia signifo estas tial duobla: kompreneblas sub ĝi la premio, kiun la individuo ricevas de la komunumo kaj la utilo, la produktitaj havaĵoj, kiujn la individuo enmetas en la komunumon.

Might

This is the present of the community: the factors that can turn the time of an individual to a greater public value. The might has many faces like:

- talent – this is possessed by the individual, but the community has to find, select, encourage; so although the talent is personal (the proper combination of many factors for a specific aim), the community has to manage it. Furthermore, the talent is relative to the state of the community, a high level handicraft is useless for a group of stone miners.
- Knowledge – held by and inherited among the members of the community. The time spent actively with the proper knowledge produce values, create goods, tools, food. Accordingly the community “invests”, gives goods to those who will have useful knowledge later on. The same way it “guards” the knowledge even when it does not produce benefit: sustains the farmer in a bad year when the crops are little.
- Concentration – time and knowledge are in vain when the person does not do something useful for the community, because of having problems, fears, fights with questions of his life. The community therefore supports, comforts, soothes, shows great aims etc. - thus makes its members more efficient, concentrated, cheers them up. This makes place in the community for arts, culture, religions etc.

The current image is quite weird on this level too – especially if we consider the state as a community. In the lack of any greater aims it considers the measurements of the economy (the absolute servant) the only true evaluation, but this holds no human motivations, does not drive people to work more efficiently, but the contrary: the individual also wants personal economic success and does not care about what it costs to the community.

It says with the same breath that the certainty of existence has high priority by a working health care system; and that it should not sustain the health care system because health care is a business, and the rules of the market (by the process of evolution) will fill the gaps of any size – and politely keeps back that evolution select, and the death of the weak is its natural operation. Before forgetting: the weak and the strong is created by the rules of the community, not the absolute biological laws, so mainly the community is responsible for these states.

The state invests in education, but can't offer place, aim, safety and a good human life to the growing generation. No wonder that the “workforce” gained on such investment is not motivated, has no state-level aims, although for the community *only those individuals “worth”*, who want to become members and use their knowledge in favor of its needs. No wonder that education is a “stepchild” today, a mere money pit.

We must remember at the same time that our current community is also the result of the evolution, its current state is the “best we can have” – it had burnt itself so many times on showing up “big aims” that were not in sync with such aims of other communities, resulting nasty conflicts. Today our community is in the state of coma by its own will: no aims, machines check the vital functions of the vegetative system – but this is still better than choking each other. In the meantime, each individual run their own small circles by the rules of the economy.

Value

This is the abstract “good” finally free from the pair of survival/death; it drives the individuals by the amount of the shared goods, not by the very slow effect of the greater ratio of the more proper descendants. Therefore the value term has a duplicate meaning: it is both the reward that the community gives to the person; and the public gain: the goods and service that the individual creates and puts into the community.

Por fizikistoj la problemo estas certe konata: la objektoj havas mezureblan pezon aŭ kalkuleblan mason. La rilato inter ambaŭ estas reala, tamen estas ia bizara ŝanĝo inter ili. La tragedio de nia epoko estas la diferenco de la duspecaj valoroj. Dum komunumo estis fermita, la havaĵoj produktitaj en ĝi estis redistribuataj inter la membroj, t.e. dum la valoro ne estis abstrakta, portebla al grandaj distancoj, la komunumo povis, eĉ devis reguligi sin: la pliparto de la havaĵoj produktitaj en la vilaĝo estis utiligata surloke, nur malmulto venis trans la limojn, ĉar manke de transportado kaj universala valorigo („absoluta mono”) pli multe valoris la greno konsumita de la najbaro ol la vendita, ĉar interŝanĝe la najbaro helpis sur la kampo ktp.

Nuntempe la universale aplikebla mono ĉesigis ĉi tiun memreguligan kapablon: la produktitaj havaĵoj apartiĝas de la premio, la valoron de la individuo, la havaĵojn pagendajn al li difinas fakte pende ŝvebantaj reguloj de la komunumo. Ili havas nenion komunan kun tio, kiom da valoroj la individuo efektive produktis por la komunumo.

La apliko de la formulo estas jena: kiom da valoroj produktas bankestro aŭ ministro por la komunumo? Neniom, lia plena vivociklo okazas en la memkreita valorrondo de la socio kaj ekonomio, li ne prenas sarkilon, instrumenton en la manojn... Sed ĉar li faras la leĝojn, li partohavas en elstara grado el la premio. Samtempe la komunumo forprenas, eĉ per forto, havaĵojn de tiuj, kiuj ilin produktas, ne malofte draste transpaŝante la limojn de honesteco kaj sobra menso.

Eble pro tio vivas la konvinkiĝo en multaj homoj, ke post la videbla mondo, ĉu sur materiala, ĉu sur spirita nivelo, kaŝiĝas ia nekaptebla konspiro... Nu, se ne malebla, tamen surbaze de la diritaĵoj ne nepre necesa. La afero similas al tio, kvazaŭ ni volus konstrui digon el sablo: la akvo, sendepende de la investita laboro, pli-malpli frue trarompas la defendolinion, kiel pli frue jam plurfoje. Kompreneble ĉiam troviĝas loka respondeculo malica, senzorga, aĉa ktp (temas ĉu pri mondmilito, ĉu pri ciankatastrofo), sed la eraro sidas efektive en la bazaj elementoj, kiuj levas la „malbonan homon” tien, kie li povas fari malbonon.

Anstataŭ tasko premiocentreco

En nia komunuma kaj individua pensado la lokon de la bezono kaj tasko transprenis la premio: la mono ricevita por la plenumo de la tasko. Se ni demandas iun, kial li elektis ĝuste tiun laboron, kiun li faras, tre malmultaj respondas, ke pro entuziasmo, por la ĝojo de la laboro, kontenteco post bona plenumo. Temas plie pri tio, ke ni devas vivteni la familion aŭ kompare al la laboro la salajro estas akceptebla. Per tia sinteno ni faris nefunkcikapabla la plej gravan retroinforman meĥanisman.

Tio similas al la rilato inter sporto kaj drogoj. La pozitiva efiko de morfinderivaĵoj sur la homan psiĥon estas konata jam de jarmiloj, sed nur de nelonge estas science pruvita la fakto, ke ĝi povas elvoki tian efikon, ĉar ankaŭ la cerbo havas similajn integritajn meĥanismojn, kiuj produktas endorfinon. La endorfino „premieroj” kaj malstreĉas la cerbon post serioza fizika ŝarĝado kaj mildigas dolorojn.

Dum sia evolucio la homo de tago al tago renkontis situaciojn, en kiuj li devis fari seriozajn fizikajn fortostreĉojn por resti viva: ĉasado, fuĝo, laboro, dum kaj post kiam la cerbo „laŭdis” sin per endorfino konfirmante, engravurante tiujn pensadajn modelojn, agoseriojn, kiuj rezultigis la transvivon (mi vivas, do kion mi faris, estis bona, malgraŭ tio, ke mi laciĝis, vundiĝis). Alie la doloro kaj laciĝo pro lukto, kuro estus estintaj pli intensaj kaj la agado rezultanta la transvivon restus fiksita kiel negativa modelo.

For physicists this problem can be familiar: things have measurable weight and calculable mass. The two are in relation, but there is a bizarre switch between them. The tragedy of our era is that the definitions of the value can be separated. When the communities were closed, only the goods produced within could be shared among the members; as long as the value was not abstract and long distance transferable, then the community could control itself, in fact it had to. The majority of the village production were used by the local people and a very little left the borders, because in the lack of means of transportation and overall evaluation (absolute money), the corn eaten by my neighbor worth more than what I have sold because that man helped me on the farm next time, etc.

Today the global money has destroyed this self controlling ability: the produced goods split from the rewards; the value of the individual, thus the goods he should get depends only on the rules of the community. This has no vital connection to the actual value that individual actually produced for the community.

Applying the formula: how much real value a bank manager or a minister produces to the community? None, their whole life cycles run in the circle of artificial values of politics and economy, they may never hold a hoe or a tool in their hands... But because they write the rules of the community, they get very high rewards. On the contrary, from those who actually produce the goods, the community takes away sometimes by force, far beyond the limits of fairness or sanity.

This may cause the conviction in many, that behind the visible world there is an untouchable, either material or spiritual conspiracy... Well, there may be of course, but after the previous statements it is not necessary. This is like building a gate from sand: the water sooner or later, independently from the invested amount of work, breaks through just like all the times before. There is always someone at hand to blame, an ugly, bad, careless, etc. (should it be a world war or a cyanide disaster) – but the cause is always at the fundamental blocks that raise the “wrong man” to the position where he can do harm.

Focusing on the reward instead of the task

Both in the public and individual thinking, the “need” and “task” is replaced by the reward: the money gained on them. If we ask someone today why he is doing his job, a very few answer that they do it for passion, for the joy of the work, the satisfaction after the good work – most say they have to sustain the family, or the wages are fairly good for the job. With this approach, the most important feedback mechanism is broken.

This is similar to the connection between sports and drugs. It is known for centuries that morphines have positive effect on the human psyche, but it is a new scientific proven fact that this effect is based on the similar built-in mechanisms of the brain that produces a similar substance: endorphin. The endorphin “rewards” and relaxes the brain after a serious physical activity and reduces pain.

Along the evolution, human beings met situations day by day, when they had to make serious physical efforts for survival – hunting, escaping and working. Along and after these situations the brain “praised” itself by endorphin, thus enforced, engraved those mental patterns and actions that resulted the survival (I am alive after all, so what I did was good in spite of being tired and wounded). Without this artificial support the tiredness and pain of fighting and running would be stronger, and the actions led to survival would be recorded as a negative pattern!

Konforme al tio *la homa cerbo estas origine drogdependa*, ĝi ja estis kondiĉata tra generacioj tiel, ke ĝi regule ricevas sian dozon, dum sia funkciado ĝi bezonas ĉi tiun stimuladon. Sed estas ankaŭ grave, ke ĝi ricevas ĉi tiun drogon de interne, tra sia reguliga sistemo agordita preskaŭ perfekta same dum la evolucio, krome, nur rezulte de fizika laboro bezonanta seriozan ŝarĝadon aŭ de samgrade ŝarĝa spirita laboro, tiel do ĝi estas entute tre taŭga, unika rimedo por la engravurado de pozitivaj modeloj. Kiu simile al mi regule sankuras, certe trovas ne stranga la esprimon, ke la kurado „kaptotenas min”, eĉ, „mi kuras por mia dozo”: la liberiĝanta endorfino abunde kompensas min por la laciĝo sekve de la fizika laboro bontenanta cetere mian korpon, vekas en mi deziron por la sekvataga kurado, samtempe ĝi vere forigas la animan streĉon, la streson.

Samtempe ni malkovris, ke ĉi tiuj substancoj estas enigeblaj ankaŭ de ekstere, kaj ni ankaŭ uzas senrespondece ĉi tiun scion. Se al la premio ne kroĉiĝas la ĝin reganta rafinita sistemo kaj tra ĝi laboro, oferdono, plenumo, tiam ĝi damaĝas ne nur pro trouzo, sed ankaŭ pro la leziĝo de la internaj meĥanismoj. Se mi povas premii mian cerbon per drogo, kiel ĝi mem farus post laŭdinda agado, tiam la efiko de la engravuro kroĉiĝas al la drogo, ĝin levas inter la ĝustajn kaj sekvindajn agoseriojn. Ĉar en la cerbo ne troviĝas rafinita mezurilo, la narkoto de la surogato pli fortas ol la natura mempremiado (do ĝojo atingebla fortostreĉe), tial do „la mondo griziĝas”, seninteresiĝas, ne donas sufiĉan motivadon por agado, laboro, elsaviĝo el la katenoj de la drogo. La sola ŝanco por eliri el ĉi tiu kaptilo estas, se drogulo ricevas ĉiam pli fortajn internajn kaj eksterajn „vangofrapojn” kaj per la pliigo de la drogokvanto ne plu povas ekvilibrigi la „bonan kaj malbonan” flankojn, do trudiĝas al konsciiĝo: li devas elekti inter enhavoriĉa vivo kaj malrapida morto. La travivo de ĉi tiu konflikto, engravuriĝo en la animon signifas ŝancon por la transvivo.

La analogio estas klara: *ni vivas en drogdependa civilizo*, la narkotaĵo estas la mono, kiu premias la ĝustan agadon kaj dum sia evolucio apartiĝas de la agado mem. Ĉio turniĝas ĉirkaŭ ĝi, la celo estas la akiro de la „dozo”, ĉio apude griziĝas, fariĝas seninteresa: la grandajn taskojn, noblajn celojn (ĉu helpo al loĝantoj de postrestintaj regionoj, ĉu evoluo de la scienco, teĥniko, ĉu mildigo de sociaj streĉoj, esplorado de la kosmo) fonas unusola demando: kiel havigeblas mono por ili, kiel fareblas bona negoco. Mankas memreguligo, do ke la mezuro de la premio de certa agado konformu al la foruzitaj resursoj kaj al la produktita socia utilo. Diabla cirklo konturiĝas, kiu nevidebligas la fenomenojn, proporciojn de la reala vivo kaj anstataŭ ili faras solreganta la narkotaĵon: la monon. Aperas eksteraj kaj internaj, ĉiam pliintensiĝantaj konfliktoj (pligraviĝantaj internaj krizoj de la socio kaj similaj krizoj de la ekstera vivtena medio) kaj ne alportas solvon la plikvantigo de narkotaĵoj (ekonomia kreskado, malneta enlanda produkto).

La demando estas: ĉu gravuriĝas en nian civilizon la instruo, ke la sekvado de la revomondo de la mono estas vojo kondukanta al agoniado sur la ĉiam pli griziĝanta, de eksteraj kaj internaj konfliktoj ĉiam pli ŝarĝata planedo. Ĉu ĝi donas al ni, planed-ampleksa specio sufiĉan motivon, por ekiri „returne” en la direkto al la efektiva vivo, efektivaj taskoj kaj ĝojoj, kiuj estas ja malpli multaj, ol kiom nun ni povas atingi per mono – ni devas efektive perlukti ilin –, sed kompanse mane palpeblaj, tuŝeblaj, videblaj. Ili premias en konvena grado agadojn, kiuj efektive plibonigas la kvaliton de nia vivo kaj donas al ni perspektivon, je kiu ni vere povas kredi, por kiu vere indas vivi kaj labori.

Ĉion ĉi ni povas vortumi ankaŭ alimaniere, ni povas diri, ke la fonto de la problemo estas la forŝoviĝo de la nocio *utilo*. En nia nuna mondo la utilo estas ekonomia nocio, la diferenco inter investo kaj enspezo, mone mezurebla kaj pagebla. Ne ĉiam estis tiel, pli frue utila agado estis tio, kio fariĝis avantaĝa por alia homo, por komunumo aŭ infanoj. Estas do utile fari objektojn, longe servantajn senripare al siaj posedantoj aŭ scii, kio baldaŭ foruziĝos en ili, kaj ĉe la planado, realigo prepari nin por la riparebleco, elŝanĝebleco de ĉi tiuj pecoj. Estas utile ripari objektojn, ĉar tiel ili povas pli longe servi sian posedanton, oni ne devas malŝpari resursojn por la akiro de novaj objektoj.

Consequently *the human brain is drug-addict by nature*, it was conditioned along generations to get its dose regularly, it needs such stimulation along its operation. On the other hand it is crucial as well to get this drug from inside, via its own self control system almost perfectly tuned by the evolution, only as the result of a seriously exhausting physical or mental work – in this way this is a moderate, unique tool for engraving positive patterns. For someone who regularly runs like me, it sound familiar that I am a run-addict or “run for my dose”: the released endorphin is a rich compensation for the pains of the work that also keeps my body fit, it creates desire for the next day's run – and at the same time it actually reduces tensions, stress.

However we have realized that these materials can be get from outside, and we use this knowledge carelessly. When this reward is not managed by the very fine inner control system, when it is not linked to work, sacrifice, performance, then the damage is done not only by the overuse of these materials, but to those inner engraving mechanisms as well. If I can praise my brain in the same way as it would do itself after a good action, the power of the engraving is connected to the drug and raises it to the proper and worth to repeat patterns. The brain does not make difference between endorphin and the other stuff, the ecstasy of the substitutes is stronger than the natural self praising (because that joy is reachable only via efforts) and this makes the “real word gray”, obsolete, so it can't give enough motivation to act, work or break out of the circle of drugs. The only chance for the latter is that drug users get stronger and stronger inner and outer slaps, so they cannot compensate that pain by increasing the dose and have to realize: they have to choose between a fruitful life or a slow death. Raising this conflict to conscious level is the only chance to survive.

The analogy is straightforward: *we live in a drug-addict civilization*, the “stuff” is the money that should praise the proper actions but along its evolution it split from the action itself. Everything turns around it, the aim is to “get the dose” and this makes all the rest obsolete and gray; behind all the big and noble aims (help the poor continents, develop science and technology, decrease social tensions, space research) the only question is: how to get the money, what is the business in it? We miss the self control, to balance between the size of the reward and the amount of used resources and the public gain. A vicious circle is running, makes the events and measures of the real world invisible, replaces them with the “stuff”: money. Inner and outer conflicts (social and environmental crisis) appear and get stronger, and increasing the amount of drug does not solve the problem anymore (economic growth, GDP).

The question is whether the lesson engraves into our civilization or not: following the dream world of money is a slow way of dying on a graying planet and with more serious outer and inner conflicts. Does this give us, the global race enough motivation to go “backward”, towards real life, tasks and joys – they are actually less than what money can buy today and yes, we have to work for it – but they are real, touchable, visible. Reality praises only the proper actions at a proper measure that truly help in our common comfort, gives a vision of future that we can really believe in, that is worth living and working for.

All this can be worded another way: we can say that the source of the problem is that the meaning of *benefit* shifted. In the current world benefit is an economical term representing the difference between investments and the related income, can be measured and payed in money. In former times we called benefit those things that helped other people, the community or the children. It used to be beneficial to make goods that serve their owner for a long time without repairs, know what can wear out and plan for repairing or replacing them. It is beneficial to repair an equipment because it can serve its owner further, so we don't have to waste resources for a new item.

Tre utile estas planti kaj flegi fruktarbojn, ĉar la infanoj havos vivrimedon, manĝaĵon, ricevos valoron en siajn manojn. Kaj entute: tiuj aferoj estas utilaj, kiuj kontentigas iajn efektivajn homajn bezonojn en la plej efika maniero – kaj ĉi tie temas ne pri la maksimumigo de la financa gajno, sed pri la baze kontraŭa servokvalito, optimuma aplikado de fiksaĵ kaj operaciaj monrimedoj.

Ties kontraŭo – do la pretigo de mallongdaŭraj objektoj, manko de klopodo pri vasta kaj etkosta riparebleco ĉe planado, preteratento de la interesoj de la posteuloj, kaj ĝenerale: kreo de aferoj kontentigantaj ne efektivajn, sed generitajn bezonojn – estas senutila. Almenaŭ laŭ la nocio de la komunuma utilo; el ekonomia vidpunkto ĝuste tio estas utila! Ni konfrontiĝas do ne kun loka eraro aranĝebla per reguloj, prirespondeco kaj puno, kiam ekzemple fabriko pretigas en mediopolua maniero produktojn mallongdaŭrajn aŭ kontentigantajn nur bezonojn reklame generitajn, sed ni luktas, praktike senespere, kun la sekvoj de nocia eraro infektanta la tutan sistemon.

Estas karakteriza ankaŭ la uzmaniero de la vorto: „senutila” komunikas laŭ sia senco neŭtralan fakton: io ne havas utilon, aŭdante ĉi tiun vorton al mi saltas en la memoron tamen la gepatra ekkrio, averto „Vi, senutila!”, kiu donas al la vorto ne neŭtralan sed negativan tonon. Laŭ la socia logiko esprimita en la lingvo do estas *prava postulo al ĉiu membro de la komunumo esti utila por la ceteraj*, la neŭtrala senutileco estas efektive negativa kondutmodelo. Kaj de tio ne tro distancas la instruo de la Nova Testamento pri la talentoj. Kaj la talentoj de Dio ne esprimeblas en oro, kiel ankaŭ la utilo gajnita per ili danke al oferema laboro. Samtempe estas terure malproksima de ĉi tiu koncepto la „konsumisma socio”. Oni devus foje zorge trapensi la sencon de ĉi tiu unusola esprimo, kion signifas, ke ni interŝanĝas revojn, kreadon, amon, respekton, honestecon kaj kredon por konsumado, kaj *ne doloras nin*, kiam ni skribas ĝin super nia pordego, eĉ, ni opinias tion natura! Trarigardante la longan vicon de niaj prauloj, kies ofereman laboron ni distretas, kies heredaĵon ni disipas kaj postlasas al niaj infanoj nur rubon kaj problemojn, ni devas diri, ke tio estas ja nenio alia ol – *honto*.

Kial do ĉio ĉi estas tiel, kiel nun ni spertas? Nia nuna sinteno al la afero estas efektive tre simpla. Jen ekzemplo: mia filo prenas nuntempe la lernadon sufiĉe facile. Iu el miaj amikoj enkondukis simplan kontraŭrimedon: al la lernejaj notoj li asignas monpremion aŭ punon, la infano lernas por mono, la premio-centra sistemo plene triumfis, krome ĝi tute konformas al la strukturo de nia nuntempa mondo, la bubo akiras spertojn, kiujn li precize tiel same renkontos en la vivo. Ĉi tiu sistemo funkcius tutcerte ankaŭ ĉe ni bone, sed mi ne kapablas fari tion kaj jam n-an fojon mi klarigis al li kun modera sukceso, ke nur pere de nia scio ni povas fariĝi utilaj membroj de la komunumo. Infanoj nur tiamaniere povas ricevi tiajn taskojn, al kies solvo ili devos streĉi ĉiujn siajn fortojn, uzi ĉiujn siajn konojn kaj nur tiamaniere ili povas fariĝi vere valoraj homoj. Por ke, dum ili vivas, *ili serĉu rekonon en sia animo pura antaŭ Dio kaj en la okuloj, ne en la manoj de siaj kunuloj*.

Evolucia efiko

Kiam lanĉiĝas en ni la demando, kian sencon, utilon entute havas por ni ĉi tiu mondskala ekonomia teksaĵo, tutteraj sistemoj, pli-malpli frue ni venas al la evolucio. Ĉio ĉi celas krei ludospacon etendiĝantan sur la tutan homaron, en kiu povas konkuri diversaj solvoj, kaj selektiĝas la plej bonaj, ĉu temas pri medicina traktado aŭ telefono. Tiu ĉi sistemo do estas garantio por la evoluo kaj certe bone ĝi funkcias, ja ankaŭ en la naturo simila procezo, la evolucio kondukis ĝis la homo. Tiel rakontiĝas la fabelo, kiu fakte ambaŭpiede lamas.

It is very beneficial to plant and nurse fruit trees, because this gives our children work, food, value. Anyway, beneficial things are those that fill an actual human need in the most efficient way – and this does not mean maximizing the financial income but almost always the total opposite: the highest quality of service, the optimal, minimal use of resources.

Anything against these laws: making goods with short lifetime, failing to plan for widespread, low cost repairability, neglecting the needs of our children, and in general: making stuff that fill generated and not real needs, is futile. At least by community benefit term, because economically just this is beneficial! The error we face here can't be solved locally, by rules, impeachments and punishments when a firm produces with huge pollution such short-time goods that fill a need solely generated by ads. We fight against the consequences of a whole system-wide terminology error almost hopelessly, “at the end of the tube”.

The common language is revealing: the word “useless” means a neutral finding, a certain thing has no value. However my mind pops up the “You useless!” warning from parents, giving a negative content to this word. The social logic that appears in the language says: *it is right to assume from all the members of the community to be beneficial to the others*, the neutral uselessness is in fact a negative behavior pattern! Now we are close to the New Testament lesson with the talents; and Gods talents can't be measured in gold just like the gain earned on them by a lot of humble work. However this view is in terrifying distance to the “consumer society” made of consumers. We should think over the meaning of this single term; what it means that we replaced dreams, creation, love, respect, honor and faith with consumption, and *it does not hurt*, we consider it natural to write above our doors. Looking at the long line of our ancestors whose humble work we tread on, whose heritage we waste, and pass problems and trash only to our children, this is nothing else but *shame!*

Why is it like this then? Because this is much simpler so. An example: my sons try to avoid learning nowadays. A friend of mine invented a simple system: set financial rewards and punishments to the school marks, the kid learns for money. The reward-based system had a total success and perfectly fits to the current structure of the world today, the kid gets experience that he will meet in the same way later on. This would surely work in our family as well, but I can't do it, and I explain many times with very limited success that they can be useful members of the community only by the knowledge. Only in this way they can get tasks that require all their power and knowledge, and only this leads to become a real valuable person. *To seek for the reward in a clean soul in front of God, and in the eyes of their fellows, not in their hands*, as long as they live.

Evolutionary effect

When reaching the question what is the reason, is there any use of this weird global economical labyrinth, these global systems, we sooner or later get to evolution. These things exist to build a global playground for the whole mankind, where the different solutions can compete, and the best will prevail, be it a medical treatment or a telephone. So, this system is the key to development, and this surely works because a similar process called evolution exists in the nature and it lead to the level of human being. This is the tale but it has serious bleeding wounds.

La unua eraro: la difino de la nocio „bono”

En la naturo ĝin reprezentas propradire ĉiaspeca energio, ĉe la produktantaj organismoj sunbrilo aŭ nutraj substancoj, akvo kaj aero, por ili luktas laŭ sia maniero la plantoj, transformante ilin en biomason portatan de ilia specio. Sur la sekvaj niveloj la batalo iras por ĉi tiu transformita energio, gajnos tiu, kiu pli efike akiras kaj konservas ĝin. Ankaŭ la retroefikoj de la batalo estas fortaj: „gajnulo” eltranĉas pli grandan onon el la biomaso, tiel pli akra konkurso komenciĝas por la de ĝi konservata energio, ĉiam pli efikaj „rabobestoj” aperas. Sed tro sukcesa rabobesto povas foruzi, ekstermi siajn energifontojn, tiel ankaŭ ĝi mem malaperos. La fina, tuttera celo de la longa procezo estas, ke laŭeble plej malrapide fluadu la energio tra la sistemo, laŭeble plej multajn nivelojn ĝi trapasu. La sama sunenergio, kiu iam nutris ĝermiĝantan kaj malkomponiĝantan algaron, hodiaŭ vivtenas milionojn da vivuloj de koralrifo, ĉar la establita sistemo kapablas reteni, cirkuligi la energion en la vivaj organismoj.

Sur la scenejo de la mondmerkato la „bono” estas la mallongtempa financa gajno. Estas grave rimarki ĉi tiun diferenceton: ne la mono mem, sed la gajno, la „rendimento” estas ĉiopova, ankaŭ la mono mem estas nur rimedo por akiro de gajno. Kiu akiras pli grandan gajnon, al tiu alfluas mono, kiu produktas eĉ nur mallongtempe (sub tio oni povas kompreni eĉ kelkajn minutojn!) pli malmultan gajnon, kaj „ŝanceliĝas la investista fido” al li, tiu eĉ dum minutoj povas bankrotiĝi. Por gajno funkcias ĉi tiu tuttera ludospaco, ĝi estas la plej granda valoro, kies akiro estas la unusola celo de la sistemo. Tragika memtrompo estas, ke la „evoluo”, la „publika bono”, la „konservo de vivebla medio” povas ricevi ajnan rolon. La realo estas diagonale kontraŭa: la ĉaso de mallongtempaj gajnoj trudas kiel eble plej rapide foruzi la resursojn, kaj nur ĉi ties plej valorajn partojn.

Jen elpensita ekzemplo: afrika tribo vivas sur iu teritorio kaj interalie ĉasas elefantojn, se doniĝas okazo por tio. Se ili sukcesas kapti iun, ili utiligas ĉiujn ĝiajn erojn de la kojnodentoj ĝis la vostofino: la elefanto mem estas resurso, ĝi „trafluetas” la tribon, kiel la sunenergio vivantan sistemon (ja temas pri la sama procezo). Dum longa tempo „reguliĝas la elefantokonsumo de la tribo”, t.e. periodo certiganta la akireblecon de la necesa nombro da elefantoj. Ne havas sencon kapti pli multe, ĉar la elefantoĉasado estas riskoplena, kelkaj homoj dume povas morti, krome la sekvo de la troĉasado estas la malpliigo de la nombro de elefantoj, kaj por nova teritorio oni devus batali kun la najbaraj triboj... Tiel do la objektoj faritaj el elefantoj reprezentas alte taksatan valoron, kaj oni atente gardas ilin. La „gajno” de la sistemo estas nula, ne ekzistas suprenstrebantaj grafikaĵoj, la tribo ne havas borsan valoron, en tian „firmaon” ja neniu investas.

Kaj la kontraŭekzemplo: sur la teritorio de la tribo vivas elefantoj, la merkata prezo de la eburo estas alta. Perfekta negoco estas fondi firmaon, kiu akiros la teritorion kaj „ekspluatos” la eburon. La investo estas mallongtempa, promesas grandan profiton, kaj el ekonomia taksado estas *la plej bona*, ĉar laŭeble plej efike ĝi fruktuzas la donitaĵojn de la teritorio: per malgranda investo – granda enspezo. La kadavroj de la mortigitaj elefantoj putriĝas sur la stepo, ĉar la gajnon enhavas la kojnodentoj, pri la viando ne valoras okupiĝi; la tribo formigras. Tio ne videblas en la borso. Male videblas, se alia firmao povas produkti sur la sama teritorio nur la onon de tiu gajno, ĉar ĝi instalas „elefantofabrikon” por longtempa funkciado – kaj ĝi malgajnos, ĉar ĝi ne trovos investantojn. Kaj kio tute ne imageblas: oni lasas la valoran teritorion en la posedo de homgrupo, kiu nenion faras per ĝi, „nur” vivas sur ĝi de generacioj. Kio estas certa: ĉi lasta estas nur provizora stato, la „civilizo” iel aŭ tiel englutos ilin, ĉar tio estos „ankaŭ por ili pli bona” (?).

First error: the definition of “good”

In the nature the final “good” is the energy: the sunlight for the photosynthesis and other raw materials, water and air, this is what the plants fight for in their ways; and transform them to their fraction of the biomass. The other levels the organizations fight for this transformed energy, the winner is who gets and stores this transformed energy better. The feedback of this fight is very strong: the biomass fraction of the winner gets bigger, powering the contest for the energy stored in that section, stronger predators appear. A too successful predator can also exterminate all its energy sources, so it also disappears. The overall result of the long evolution process is that the energy travels through the whole system at the slowest speed, feeding the most layers. The same solar energy that once fed an algae field that had died and the bodies feed millions of creatures of a coral reef.: the system can store and reuse the energy within the organisms.

On the scene of economy, “good” is the short term financial revenue. The little difference is very important here: the aim is not money itself, but the “profit” is the all in all, money itself is only the tool to make profit. The one that makes a bigger profit gets more money – an other that makes smaller profit for even the shortest period (this may mean a few minutes!), and “loses the investors' trust” can bankrupt within minutes thanks to the electronic stock market. This is what the global playground all about, this is the top value, the only purpose of the whole system is to make profit. It is a tragic hoax that “development”, “public good”, “sustaining nature” has the slightest role here. In fact this goes to the opposite direction: hunting for short term profit forces us to deplete all resources at the shortest time, and use only the most valuable portion of it.

An imaginary example: an African tribe lives in a certain territory, and among others sometimes hunts for elephants. When they succeed to kill one, they use up even the smallest piece from the tusk to the tail: the elephant itself is a resource and flows through the tribe like the sunlight through the biosphere (in fact, this is perfectly the same process). In the long term, the “elephant consumption of the tribe set in”, that period that supports the needed parts of the elephants. There is no need to kill more because this hunt is dangerous, some people may die; furthermore the result of over hunting is a decreasing elephant count, which would mean a fight for more territory with other tribes... This makes all the goods containing an elephant part precious, and they care for them. The “profit” of this system is zero, no graphs point to the sky, the tribe would have no value on the stock market, no one invests into a “firm” like this.

An opposite scenario: there are elephants on the territory of the tribe, and the price of ivory is high. Here we have the perfect business: make a firm, buy the land and “mine” the ivory. Short term, high profit venture, according to economic evaluation *this is the best*, uses the resources with the highest efficiency, little investment, high income. Well, the bodies of the massacred elephants rot on the bare because the profit is in the tusk, it is not worth playing with the flesh; the tribe emigrates. This is not seen on the stock market. What they see is that another firm could make just a fraction of the profit because it creates an “elephant-factory” for the sake of long term business – and that will surely lose because it will not find any investors. And the totally impossible scenario: leave this valuable land in the hands of a tribe that does not “use” it anyhow, but “just lives” there for generations. One thing is sure: the latter can only be temporal situation, the tribe will be “civilized”, because that is the best for them as well (?)

Dua eraro: reguligaj faktoroj

La natura evolucio trudas ĉiujn speciojn adaptiĝi laŭeble plej efike al la regantaj cirkonstancoj (disponeblaj resursoj kaj aliaj specioj konkurantaj por ili). La kondiĉoj estas egale donitaj por ĉiuj rolantoj kaj estas tute sendependaj de ili: temperaturo, rapideco, forto, komunikadaj kapabloj. Iufoje hienaro forkurigas leonon, aliffoje la finrezulto estas inversa: la transvivo dependas de la averaĝo de ĉi tiuj individuaj, ĉiam ŝanĝiĝantaj finrezultoj kaj konsistigas sistemon kun ĉiam ŝanĝiĝantaj, internaj proporcioj, sed troviĝanta en karakteriza maniero en ekvilibro. Ĝia specifa eco estas, ke de tempo al tempo ĝi ekstreme pendolas, ekzemple avantaĝe por kelkaj specioj, sed la negativaj retroinformoj rapide repelas la sistemon en la ĉeŝfluon (la elstariĝinta specio trouzas siajn resursojn, sed samtempe aperas ankaŭ kiel grandamasa, homogena nutrofonto, per tio ĝi plimultigas la nombron da estaĵoj ĉasantaj ĝin), tiel malgraŭ la senĉese ŝanĝiĝantaj fizikaj cirkonstancoj ĝi kapablas resti surprize stabila.

Ĉe unu de la menciitaj kondiĉoj ne plenumiĝas por la homa civilizo, kiu onikrede garantius la evoluon de la partoprenantoj.

Malfacilaĵojn prezentas ne objektivaj fizikaj, biologiaj karakterizoj, sed la leĝoj farataj de la homo, ĉe kies konceptado kaŝe aŭ ankaŭ videble la fortorilatoj de la reguligendaj partoprenantoj decidas la definitivan formon de la leĝoj. En ili tekstiĝas kompreneble „belaj principoj”, per kiuj ili estas komuniqueblaj al la ĝenerala publiko, fariĝas „mediattaŭgaj”, sed pri la konkreta realigo laboras unuavice la fakspertuloj de la pintaj rabobestoj, por ke la establita situacio ŝanĝiĝu avantaĝe por ili. Kvazaŭ la ĝenerala kunveno de ŝarkoj decidus pri la fluoj, nutraj substancoj, temperaturo de la maroj – kaj kial? Por ke la predado estu optimuma por ili. Kaj fakte, kiagrade povas esti tia medio garantio por la transformiĝo, evoluo de la ŝarkoj?

Ĉiutaga prijuĝateco inter evoluciaj cirkonstancoj – jen tio estas la avantaĝo de la „malgrandaj kaj multobliĝemaj” kontraŭ la potencaj: ĉiutage, en ĉiu konflikto ili devas kontraŭstari. La ekvilibro de la leonoj kaj hienoj signifas, ke kompare al unu forpelita, ekstermita leono mortfalas multaj hienoj en la senĉasaj bataloj, sed ĉi lastaj kapablas kompensi la perdon per siaj pli multnombraj grupoj kaj pli rapida multobliĝo, kaj tiel seninterrompe ekzisti paralele al la pli fortaj leonoj, tenante laŭvorte en limoj ties individunombron kaj trudante ilin al senĉesa evoluo. Sed niaj prijuĝoj, decidoj estas bazitaj sur precedentoj. Ni perceptas la ŝanceliĝemon de la bazaj pilieroj (de ni faritaj leĝoj), tial ni kredas trovi la stabilecon en maniero ironia kaj kontraŭa al la bazoj de la evolucio – en la rezulto. Dum en la evolucio decidas post sennombraj prijuĝoj ĉiam la hazardo, en kiu reguloj kaj kapabloj influas nur la ŝancojn, por ni gravas, ke marŝante kun laŭeble plej grandaj fortoj en la batalon ĉe la precedentiga prijuĝado la milito estu gajnebla „unu fojon por ĉiam”, kaj la konservadon de la nova decido, altrudon de la sekvoj al la koncernataj komunumoj jam faras la „jura ŝtato”, kiu respektas la decidon. Ĉi tiu loka stabileco estas en plena grado kontraŭa al la bazaj kondiĉoj de la longtempa ekvilibro.

En la ĉiutagaj bataloj ne estas mensogoj, nekonataj faktoroj, ĉiu ludanto ludas propre per apertaj kartoĵoj. Ĉe ni tio estas multe pli komplika: la decidoj kaj tio, ĉu entute estu prijuĝado (ekzamenoj, denuncoj, esploroj ktp) dependas de indikoj kolektitaj de homoj kaj ties analizo. Ĉe tio la homoj, al kiuj la sistemo konfidis la taskojn de kontrolo, esploro, individue konfrontiĝas kun la kontraŭaj interesoj de enorma potenco, ĉu temas pri investo realigota de investa grupo aŭ ties efikoj sur la medion aŭ pri kriminala esplorado „kondukanta tro alten”, dum kiu la koncernatoj povas fari laŭvorte ĉion, por ke skribiĝu fakspertulaj opinioj, decidoj, kiuj konformas al iliaj interesoj. Tiamaniere la garantio de la sistemo sufiĉas nur por tio, ke ĝi trovos pli-malpli frue por la „problema rolo” la personon, kiu „en konvena maniero aliros la demandojn”; kaj tio estas diagonale kontraŭa al la bazaj postuloj de la objektiveco.

Second error: control aspects

The natural evolution drives all the races to the most efficient integration to its current environment (resources and the other races competing for them). The same conditions are given to all participants and they are totally independent from them: temperature, speed, power, communication abilities. In a certain moment the flock of hyenas send the lions away, other times the result is the opposite – the survival depends on the average result of these always different individual events, and forms a mostly balanced system of always changing internal relations. Its specific feature is that sometimes the system can go out far in the favor of a very successful race, the negative feedback mechanisms (that race exterminates its own energy sources and also appears as a huge homogeneous food source for others, so its predators also rise) quickly lead the system back to the main course, this allows the nature to be surprisingly stable among the constantly changing physical conditions.

None of the above mentioned aspects are true for the human civilization that would guarantee the development of the participants by the public belief.

The limits are not objective physical, biological attributes, but rules made by us, and the final shape of these rules are, either a visible or a hidden way affected by the power relations of those whom the rule controls. Of course there will be place for the “nice principles” that sell the rule to the public and makes it “media-ready”, but the actual execution is solely the result of the fight of the top predators' experts that guarantees that the current status quo can only change in their favor. This is like the committee of sharks would set the sea currents, food and temperature. In what way? To create optimal conditions for the hunt. I wonder how much this system guarantees the changing and development of the sharks?

In true evolutionary environment each day is a test – this is the advantage of the “small and fertile” to the mighty: survive in every conflict, every day. The balance of lions and hyenas means that to each ousted lion there are many killed hyenas in the constant fight, but the latter equals this by bigger flocks and higher fertility, thus constantly coexist with the bigger lions, actually keep their population in check, driving them to a constant development. On the contrary, our rules are precedent based. We feel the grogginess of the foundation pillars (rules made by us), but we search for the stability (quite ironically, and in total opposition to the bases of the evolution) in the results. Contrary to the nature, where along the countless tests the outcome is random, laws and abilities only affect the chances, we must win the whole war “for now and forever” in a precedent fight into which we go into with the greatest army. This single outcome (together with the consequences, which are mostly unseen at the moment of the decision) are kept and forced on the affected communities by the “constitutional state” that respects the first verdict. This kind of local stability is totally opposite to the basic factors of a long term stability.

In the daily fight of nature there is no lie, no unknown factors, all the participants play with their cards on the table. For us this is much more complicated: the result, or even that the test will or will not be done at all (examinations, denunciations, investigations etc.) depend on the data collected and analyzed by people. At this point those people who are put in charge of control and search by the system, have to face individually with an almost unmeasurable might and their opposite interests – be that a venture of a big investment group with its environmental consequences, or a crime investigation going “too high”, where the “others” can do almost anything for a supporting expert opinion or decision. If this system can guarantee anything, than it is the following: it will surely find that person to the “problematic roles” (expert, officer) who “properly approach the questions” (which is totally opposite to objectivity).

Nia sistemo do estas koncerne la konkurencon nur karikaturo de la evolucio; sed ne estas pli bona situacio ankaŭ sur la kampo de kunlaboro, nutraĵĉenoj. Teorie la grandaj organizoj (ŝtataj institucioj, ekonomiaj rolantoj) estas priservantoj de la individuoj, ilia tasko estas ja kontentigi niajn bezonojn. Se tio ne okazas, ni forturnas nin de ili, kaj ili „restos malsataj”, ili devos ŝanĝi sin por povi ricevi resursojn certigatajn de ni (monon perlaboritan de ni). Fakte okazas ĝuste la malo. La „grandaj” elspuris, ke ili ne estas konkurenckapablaj kompare al la lokaj produktantoj en la provizado de esence memvivtenaj komunumoj konsistantaj el homoj kun tute individuaj bezonoj; ili estas lertaj nur en la provizado de homogenaj homamasoj kun grandaj individunombroj (sed ankaŭ tie nur, se ni konsideras sole la financon efikecon en tre limigita maniero). Se ili disponas konvenan administracian fonon (lerte formulitajn leĝojn) kaj subtenon de la amaskomunikiloj, ili kapablas krei bezonojn kaj lasi formorti aliajn. Kio estas bezonoj? Sanigaj manĝaĵoj kaj trinkaĵoj, instigo al komunumaj sportaj aktivadoj, kontinua evoluigo de la stato de nia medio, funkciaj familioj... Kiom kontribuas al tio la magazenĉenoj, trinkaĵfabrikantoj, kosmetikaj firmaoj kaj la sportindustrio? Nur tiom, ke elvringinte la naturajn bezonojn ili klopodas fari la celitan merkatsegmenton produktodependa. Ili ne adaptiĝas, sed formas la konscion, ili ne kontentigas, sed kreas bezonojn. Ĉu evolucio? Jes, sed ankaŭ ĉi-foje kun negativa signumo.

La tria eraro: generacioj

La metodoj de la evolucio estas kruelaj, tio bone videblas en ĉiuj naturfilmaj televidkanaloj: ĝi neniigas malgajnintojn. Tio ne estas tro simpatia por la homo timeganta pri sia morto ĉe ĉiu pereco. Bedaŭrinde malgraŭ tio la definitiva solvo, per ĝentila nomo la natura selektiĝo estas nepreterirebla rimedo de la evolucio. Se la puno ne estas sufiĉe forta, ne sufiĉe ĝenerala, se oni povas iel preteriri ĝin, tiam ĉiuj reguloj, kontroloj estas vanaj: ankaŭ la marĉandado fariĝas parto de la adaptiĝa strategio, vidu la agadon nomatan laŭ politikista vortumo „optimumigo de la impostoj”.

Sed la plej grava problemo sidas ne ĉi tie, sed en la neevitebleco de la morto. La plej grava leĝo de ĉiu vivanta sistemo estas, ke la individuoj, tute sendepende de sia adaptiĝa kapablo, agoj kaj feliĉo, disponas finohavan vivodaŭron esence saman por ĉiu individuo de la specio, kaj kun la paso de la tempo la transvivaj ŝancoj grade reduktiĝas ĝis nulo.

La morto ne estas puno, reprezalio pro ia eraro, sed la plej grava ludregulo de la vivo. Ĝi malhelpas la estiĝon de „supermonstro”, kiu ĉiujare kreskigas pli novan karapacon, estas pli forta kaj eligas pli da veneno, kiu neniigas kaj englutas la estaĵojn vivantajn en ĝia ĉirkaŭaĵo, ĝis ĝi restos sola kaj malsatmortos. Unu afero pensigas ĉiun homon: kion mi kunprenos por trans la morto? Kion valoras kolekti, kion valoras alstrebi, kio estos tio, pri kio ankaŭ en la momento de mia forpaso pensos fiere, pro kio ankaŭ en la konscio de mia morto valoras al mi travivi kaj la feliĉajn, kaj la amarajn minutojn de mia vivo?

En la mondo kreita de ni (ŝtatoj, partioj, oficejoj, entreprenoj, bankoj aŭ eĉ objektoj, konstruaĵoj) mankas la nocio de la neevitebla morto. Kian sintenon trudus al la firmaoj de la mondo, se post kelkdekjara agado ili devus nepre ĉesi; ĉiujn iliajn „eretojn”, agadejojn, fakspertajn laborfortojn, novigojn, estrarojn ktp oni ekzamenus, forigus kaj alikampe reuzus? Ĉu ekzistus la hodiaŭa patentohamstrado, sekretumado, neetika konduto, nepublikaj poluoj, kiujn kaŝadas la sinsekvaj generacioj de gvidantoj?

Leviĝas la demando: kial ekzistus tiam entute la ekonomiaj, ŝtataj rolantoj, por kio ili laborus, se estas scieble, ke post kelkaj jaroj egale ili malkomponiĝos? Sed la respondo estas evidenta: eble tiam estus dediĉita pli da atento al la propraj deklaritaj taskoj: al la kontentigo de la efektivaj bezonoj de la homa socio kaj pli malmulte al merkataj bataloj kaj distroj de la gvidanta tavolo.

Looking at the contest part, our system is just a ridiculous caricature of evolution, but the situation is the same with cooperations and food chains. Theoretically the big (state or economic) organizations serve the individuals, they are there to fulfill my needs. If they fail, I turn away from them and they start “starving”, they have to change to get my resource (the money I earn) again. In fact, this goes just the opposite way. The “big ones” realized that they can't compete with the local manufacturers in a basically self sustaining community of individuals with strong and unique personality – they are “good at” serving huge, homogeneous masses of people (but even in that case only if we check the financial efficiency in a very limited way). If they have proper legal (“smart” regulations) and media support, they can generate mass needs and cripple other, natural needs. What are our real needs? Healthy food and drink, urge to common sports activities, develop our local environment, have good families... How much this is supported by supermarkets, beverage factories, the cosmetics and sports industry? Only by screwing out the natural needs and making the “target market segment” brand-addict. They do not adapt (too big for that), but shape the customers' minds, not fulfill but generate needs. Evolution, but with negative sign again.

Third error: generations

The means of the evolution are unmerciful, you can see it on any nature TV channel: it kills the loser. This is not too sweet for a human who is in terror of his own death when seeing any destruction. Unfortunately this extreme final solution, politely called natural selection is an inevitable tool of evolution. If the punishment is not strong or general enough, or can be avoided, then all the rules and control is in vain: bargaining upon them becomes part of the adaptation strategies – just take a look at “tax optimization” as we call it politically correctly.

The key problem is still not the penalty, but with the must of death. The deepest law of all living systems is that individuals, independently from their fitness, actions and luck, have a fixed, finite and on the level of that race generally similar lifetime, and their chance of survival constantly decrease to zero as the time goes by.

Death is not a penalty for an error, but the most important rule of the game of life. This prohibits the birth of a “super-monster” that grows a new layer of armor each year, emits more and stronger poison, kills and eats all creatures around it until it remains alone and dies for starving. Death makes all of us to think: what on Earth do I take with me over the death? What is worth collecting, standing for; what can I be proud of even when I have to leave, what makes all my sweet and bitter moments of my life worth living, knowing that it will end?

The world we have created (states, parties, offices, firms, banks, but even the goods, buildings) painfully lacks the existence of inevitable death. What kind of behaviors would it force upon the firms of the world, if after a few decades of operation they are to be destroyed without questions, their “parts” (work yards, expert staff, innovations, headquarters etc.) investigated, cleaned up and reused in other organization? Would there be place for today's hunt for patents, mystifications, immoral actions, hidden pollutions, all covered by the generations of leaders?

You may ask: why on earth would there be economical and political players, why would they work if they know that they will be taken apart in a few years? The answer is simple: in that case they might care a bit more about their declared task: serving the real needs of the human society – and less about market battles and the entertaining the mighty minority.

Tiam eble jam nun ni sukcesus certigi al ĉiuj homoj vivnivelon konforman al iliaj kapabloj kaj al la vivtena kapablo de la planedo, anstataŭ kvindek-miloble troplenumi la dezirojn de la „pagokapabla tavolo koste de la fatala trouzo de la resursoj”.

Interesan escepton reprezentas la terenoj, kie la merkataj interesoj kongruas kun la sobra racio: tiel ekzemple en la kazo de aviadiloj, kie la risko kaj damaĝo pro maljuniĝo ŝarĝas ne la posedantan individuon sed la flugkompanion; ekzistas fiksita vivodaŭro, post kiu oni devas eltrafikigi la maŝinon. Estas interesa propreco de nia mondo, ke tiaj maŝinoj tamen pluflugas post „ĝenerala riparo” aŭ kiel vicpartoj en malpli subtilemaj partoj de la mondo, kie oni ne kalkulas la viktimojn de akcidentoj...

Rezultoj

Per la negativa leĝofarado ni kreas sintenon, laŭ kiu esti civilizita estas afero kontraŭa al la homa naturo: baza principo de la kapitalismo estas havi individuojn instinkte atakantajn unu la aliajn, ĉiukampe konkurantajn, kiujn oni devas reteni per leĝoj de tio, ke ili damaĝu unu la aliajn aŭ la komunumojn. Male al tio la socialismo supozis – same senbaze –, ke la deziro de la formado de komunumoj estas pli forta en la homo ol la voĉo de individuaj interesoj.

La socialismo fiaskis, la adeptoj de la kapitalismo konkludis el tio, ke ili pravas, kvankam la fakto, ke ni gajnas batalon, ne pruvas nian pravecon, nur tion, ke en la donitaj cirkonstancoj kaj minuto ni estis pli fortaj. La nuntempaj fenomenoj (la tuttera kreditokrizo kaj la plifortiĝanta rolo de Ĉinio) indikas, ke la bankroto de la kapitalisma pensado staras sursojle. Ĉinio ellernis la lecionon, ne rezignis pri la principo de la rigora aranĝado de la socio, ne inklinas transformi sian organismon en homogenan amason de konkurantaj individuoj – kaj ĝi ŝajnas venki pri tio.

Hodiaŭ sur multegaj produktoj ofte videblas la surskribo: „Made in China”, sed kion fakte tio signifas? Tion, ke Ĉinio staras fronte de la vico, la ĉinoj estas tiuj, kiuj laboras, kiuj el krudaĵoj pretigas produktojn, kiujn ni poste aĉetas; ĉe ili okazas la efektiva, valorkrea procezo de la produktado. Ni, en Okcidento komercas kaj procesas ĉefprofesie, kio ja cirkuligas la monon, sed ne produktas valoron – praktike la mono silente kaj kontinue likas el la sistemo direkte al Oriento. Ĉi tiun procezon oni povis vuali helpe de la bankoj, kiuj seninterrompe „fabrikas” monon (ili havas ĉi tiun taskon, pro tio ili estas taksataj en la borso; se iu el iliaj konkurantoj faras pli bone, ili bankrotas), per tio ili nutras la iluzion, ke la mezo de la mondo malgraŭ ĉio troviĝas ankoraŭ en la „evoluinta Okcidento”. Nu iom post iom renversiĝas ankaŭ ĉi tiu kuliso, kaj la realo venas en la taglumon: la mezo de la mondo, la pli granda potenco nun, kiel ĉiam, estas – la laboro, la valorkreado. Se ni malŝparas ĝin sekvante mallongtempajn interesojn, tiam ĝin havos aliaj.

Konkludo

La resursoj de la homa socio estas nenio alia ol nia monigita vivotempo, kiu estas laŭvorte la sola „enira” valoro en la sistemo, se tiel plaĉas, la „planto” de la sociaj sistemoj estas la individuo, la primara energifonto, kiu el sia vivotempo kaj mediaj resursoj produktas socie utilan valoron. La tasko de ĉiuj pluaj sistemoj estas la uzo de la produktoj de la „plantoj”, por certigi la produktokapablon, la bonan ĝeneralan farton de la plantoj; neniel pravigeblas agado, kiu efikas damaĝe sur ilin. Aplikante la evolucian leĝon – ne nur sinpravige – al nia nuntempa civilizo fareblas unusola konkludo: la sistemo kreita de ni multe trouzas, venenas la nutrofontojn – kondamnante sin mem al kolapso.

Perhaps in this way we could have reached by today to provide the common level of comfort that our might and the planet's resources allow for each human being – instead of over-satisfying the dreams of the “solvent caste” hundreds of times by tragically overusing our resources.

Very special exceptions are those fields, where market interests surprisingly fit rationality: for example in the case of the airplanes, where the risk of being worn out is not on the “user side”, but affects the airline company, there is a finite lifetime of each type after which the plane must be withdrawn. Of course our world does not deny itself: these planes go a major repair and keep on flying as whole or as spare parts at less choosy parts of the world, where malfunctions and casualties are not counted that seriously.

Results

With our negative (crime-penalty based) regulations we build an approach that being civilized is something against the nature: the core idea of capitalism is the individual attacking and competing with each other by their natural instincts, and we have to be restrained by rules not to harm each other or the community. On the other hand, socialism assumed – also mistakenly – that the desire of forming a community is always stronger than the individual need.

Socialism seems to have failed globally, and the believers of capitalism conclude that they are right – but the fact that we win a fight does not prove that we are right, just that among the given circumstances and in that moment we were stronger. The current processes (global credit crisis and emerging China) shows that the fall of capitalist thinking is standing at the door. China learned the lesson, did not give up the strict organization of the society, does not allow its own community to transform to a homogeneous mass of competing individuals – and it is in “winning position”.

Today we are used to the sign on many products: “Made in China”, but what does it mean? It says that China is at the front of the row, they are those who work, who transform the raw materials to products that we buy; they do the real, value creating part of production. We, in the Western countries just sell and sue as the main activity, that turns the money around but does not produce any value – in fact money silently and continuously flows out of our system towards East. This process could be hidden by the banks for a while that constantly “created money” (this is what they are for, this is what the stock market wants from them; if their competitors do this better, they fall) and sustained the illusion that the center of the world is still the “advanced West”. Today this scenery collapses and the truth becomes evident: the center of the world, the greatest power is that of work, the creation of values. If we play it away following our short term interests, others will pick up and use it.

Consequences

The core resource of human society is in fact my lifetime (traded for money today), which is literally the only “incoming value” of the system. If you like, the “plants” of social organizations are the individuals, the prime energy source that produces social values from lifetime and the environmental resources. All the other systems' core function is to use the products of these “plants” in order to increase the fertility and comfort of the plants, there is no reason to do any harm to them. If we apply the laws of evolution to today's civilization not only for searching for excuses, we can derive only one consequence: the system that we created far overuses and poisons its own food source, dooms itself to a catastrophic collapse.

Diagnozo kaj interveno

Ni serĉas rifuĝon antaŭ la ĝena konscio de nia vundebla kaj neeviteble pasema ekzistado tiamaniere, ke ni klopodas „bone”, senerare fari la aferojn... Kaj per tio ni faras pli novan eraron fatalan en ties efikoj por la medio kaj ni mem: ni perdas la kapablon de memkontrolo, pli precize eĉ la intencon de objektiva memanalizo.

Ekzamenante la demandon sur la nivelo de la individuo, la „eraro” estas negativa nocio. Estas malagrabla konsciiĝi, ke mi faris eraron, ekzemple en interhoma rilato per tio, ke mi imagis la partneron alia homo, ol li fakte estas. La sekva paŝo de la konsiderado estas jam la kulpigo de la aliulo: li mensogis al mi aŭ la mamedaŭro: ho, kiom mi oferis por li, sendanka!

La negativaj pensorondoj ligitaj al la malkovro de eraro, la malbona ĝenerala farto kaj konfuziĝo estas negativa respondsignalo al la cerbo: oni devas preteri ĉi tiun staton! Ni ne forgesu: la cerbo estas programebla per sentoj, ĝi estas sistemo, senĉese ŝanĝanta sian strukturon, funkciajn procezojn, ĝi pesas ne logike, sed adaptiĝas kaj ĉi tiu adaptiĝo estas regata de ni.

Ĝi investas ekzemple enorman laboron en tion, ke agoj rezultigantaj postvivadon (kiel sukcesa elsaviĝo) kaj agoj rilataj al la konservado de la specio (ekde amindumo ĝis orgasmo) integriĝu malgraŭ laciĝoj, doloroj, eventualaj vundiĝoj kiel pozitivaj modeloj en la konscion, tial ĝi evoluigis internan narkotan, entuziasmigan meĥanisman. Bedaŭrinde ne eblas alkroĉi tian sistemon sur biologia nivelo al la rekono de pensadaj eraroj; ekzamenante el ĉi tiu vidpunkto ni ne povas miri, kiel multe okupiĝas religioj, mitologioj pri pensadaj eraroj, pri ties traktado kaj la pardonado. Tiel ili donas komunuman, spirititan kadron por tio, ke ni konfrontiĝu kun niaj eraroj, ni akceptu ilin kaj nin mem kune kun la eraroj kaj ties sekvoj.

Komunuma nivelo

Eraro estas kompleksa fenomeno: simplige, ne optimuma uzado de resursoj, dum kiu la investitaj bonhavoĵoj – malgraŭ la originaj supozoj – ne alportis la esperatan utilon, samtempe la amplekso de la malutilaj sekvoj transpasis la antaŭviditan (se ni ne kalkulis kun ili, tio estas eraro de planado). La kialo estas la misa aŭ ne sufiĉe profunda konsidero de la cirkonstancoj, fiksado de ne konformaj celoj kaj la misagado sekvanta el tio.

„Eraro” ne estas Dia puno aŭ kontraŭnatura okazado kuracebla per trovo kaj malhonorigo de la respondeculo. *Eraro estas fakte neprecizeco de konformiĝo*, kiu aperas kun des pli granda verŝajneco, al ju pli grandaj sistemoj ni rilatas; ekskludi ĝin eblas en neniam fermitaj cirkonstancoj. Do la demando estas ne tio, kiom da eraroj okazas, eble eĉ ne tio, kiel gravaj ili estas, sed tio, kiel la donita sistemo estas preparita por ili, kiel efika ĝi estas pri ties rekono kaj traktado.

Koncerne la efikojn estas decide, kiel rapide ni perceptas eraron, ĉu ekzistas ellaborita metodiko por la forigo de eraroj, mildigo de ties sekvoj: t.e. ĉu ni dediĉas sufiĉan energion ĉe la planado de agadoj kaj dum la agadoj al tiaj aferoj, kiuj espereble estos superfluaĵoj? Demando estas plue, kia interveno sekvas en konkreta okazo la rekonon de eraro, kaj kiamaniere ni klopodas eviti, ke similaj eraroj okazu poste. Ni ekzameni ĉi tiujn punktojn en ordo de pliiĝanta graveco, t.e. retroirante.

Kion ni konsideras nuntempe eraro?

Kvankam la supra difino aŭdiĝas bone en absoluta senco, en nia nuna mondo ĝi tute ne validas. Nuntempe la resursoj, mediaj kaj homaj valoroj nome ne estas partoj de la reganta taksada sistemo, la sola reala retroinformado okazas laŭ financa linio.

Errors: searching and intervention

We try to escape from knowing the vulnerability and inevitable finiteness of our existence by trying to do the things “well”, with no errors... By choosing this unreachable aim we just make the truly fatal error affecting our environment and ourselves: we lose the ability of self control, precisely: the intention of an objective self check.

Examining the question, we see that “error” is a negative category. It is so bad to feel that I have made a mistake – for example in a human relation I have built a false image about the other, different from what she actually is. The next step of the speculation is blaming the other: she surely lied to me; and self pit: how much I have sacrificed for her...

The negative idea circles connected to the finding of such errors result bad feeling and disturbance, which is a negative feedback to the brain: this state must be avoided! Note that the brain can be programmed by feelings, and it changes its own structure and processes all the time; in fact it is not a logical reasoning machine but a constantly adapting system, and we ourselves control this adaptation!

For example it invests huge efforts into that the actions resulting survival, like a successful escape, or the actions connected to sustaining the race (from courting to the orgasm), in spite of tiredness, pain and wounds must be integrated into the mind as positive patterns, that's why it had invented an internal soothing and cheering mechanism. Unfortunately there is no way to connect this system on biological level to finding our thinking errors; from this viewpoint it is no wonder that religions and mythologies deal so much with thinking errors, their handling and forgiving. They give a social, spiritual frame to facing with the errors that we make, acknowledge them and accept ourselves with those errors and their consequences.

Community level

An error is a complex process that can be summarized like this: sub-optimal use of resources, when the invested goods, contrary to the presumptions could not create the hoped gain, or the consequential damages exceeded the planned level (if the latter was “unexpected” then it is an error in planning). Its cause can be a false or inappropriate preliminary analysis of the circumstances, inadequate aims and the resulted erroneous actions.

The “error” is not a penalty from God, neither an unnatural process that can be cured by finding and blaming someone. *The error actually is an inaccurate adaptation*, it can appear by the greater chance as we are connected to the greater systems, but there is no way to fully exclude them even in the most closed scenarios. The question is not “how many errors happen”, and maybe not even “how serious they are”, but: how much the system is prepared for errors, how efficient it is in detecting and handling them.

In point of the effect it is critical how fast the error can be detected, is there a predefined procedure to correct it and reduce the consequences, or shortly: do we spend adequate efforts on such things along the planning that will hopefully be totally useless? It is also a question what actions follow the detection of the error in the actual case, and how we try to decrease the chance for the same error to happen again. Take a look at these points in increasing importance order (which is the reverse of the above list).

What do we consider error today?

The above definition sounds absolutely nice , but totally void in our current world. Today the evaluation system does not care about resources, natural or human values, the only valid feedback comes from the financial route.

Kompreneble oni povas kontraŭargumenti, ke ekzistas leĝoj, sed la punoj – kiel ekzemple medioprotekta monpuno aŭ proceso pro delikto – estas fakte nur po unu pozicio sur la pesilo de la financaj, porpotencaj ludoj, ili baze ne difinas decidojn, nur influas ilin konforme al la ŝancoj, pliigas la kostojn kaj la riskojn.

Eraro konsideriĝas nuntempe unusence miskonsidero okaziganta financajn perdojn, kiu malbonigas la „vivoŝancojn”, pozicion de la donita rolanto en la merkata konkurenco. Nur ĉi tiu estas nepardonebla; la interesoj de la komunumo, la ŝparado de resursoj, entute la sobra menso ricevas rolon nur tiam, se la rilataj konsideroj valoras sian prezon (tial iĝas „verda” lesivo aŭ pneŭmatiko: la firmao esperas kovri sian investon per plusa duonprocento da aĉetantoj gajnata per ĉi tiu „vokvorto”. Se tio ne okazas, medioŝirmado signifas malavantaĝon en la konkurenco kaj estas ĉesigenda.)

El financa vidpunkto estas bona solvo por la produktanto, se laŭeble plej alta procento de la kostoj estas elspezebla por la produktado de enspezigaj produktoj kaj laŭeble plej malalta ono por agadoj, kiuj ne produktas enspezon (sociaj elspezoj, rubotraktado ktp). Tiel ni venas de la bierbotelo al la alumina bierskatolo: kvankam ĉi tiu estas pli multekosta kaj kaŭzas senĉesan forrubiĝon, la botelreaĉeto ne rezultiganta enspezojn pezas ne sur la produktanto. La celo do estas atingi la devige minimuman nivelon, ĉiu plusa kosto estas eraro.

La tasko de la ŝtato estus starigi regulojn, kiuj devigas la produktantojn, liverantojn vivantajn sur ĝia teritorio, elspezi tioman parton de sia mono por la protektado de la medio kaj socio, kiu jam sufiĉas por ties sana konservado. Sed tiaj leĝoj signifus sur la internacia merkato konkurencon malavantaĝon por la firmaoj kaj sekvigus ilian formigradon, bankrotiĝon, estus do eraro flanke de la ŝtato starigi tiajn regulojn. La konkurenco inter la ŝtatoj iras do por tio, en kia grado ili povas „vendi” al siaj civitanoj la detruon de la propra medio, aŭ en kia grado ili povas tion „aleksterigi”: la propraj entreprenoj kaŭzu damaĝon sur la teritorio de aliaj ŝtatoj.

La ŝtato povus defendi la sialandajn firmaojn malavantaĝitajn per la propraj, rigoraj leĝoj nur tiamaniere, se ĝi povus rezervi al ili la merkaton de sia teritorio, sed tio kontraŭdirus al la konvencioj pri libera komercado kaj havus gravajn financajn kaj politikajn sekvojn – tio do estus erara koncepto.

La supernaciaj komercaj kaj industriaj kompanioj disponantaj la plej grandan financon certigis al si tiamaniere, ke ili ĉiam povas trovi por sia produktado tiun lokon, kiu estas malplej sentema pri mediodamaĝado, sana vivo de siaj loĝantoj, rajto de siaj posteuloj pri la estonteco; kaj per la tiamaniere minimumigitaj kostoj ili povas akiri maksimuman profiton danke al la tuttera liverado (kies kostojn: la foruzon de resursoj kaj la mediopoluadon ili povas transŝarĝi sur la sekvajn generaciojn).

Kaj kun tio la rondo iĝas kompleta: la sola mezurilo de la internaciaj firmaoj estas la borso, kiu „taksas” sole la aktualan rendimenton kaj la mallong-perspektive antaŭvideblajn financajn rezultojn tiamaniere, ke ĝi certigas la transvivadon de la sukcesaj firmaoj; kaj la postrestintojn glutas la gajnintoj. Ĉio ĉi do estas ne malbona intenco, ne „senrespondeco” – *tio estas la senerara funkciado de la ekzistanta sistemo.*

Ĉu eraro malutilas?

Por la tuto de la komunumo sendube, en ĉiu okazo, ni ja malbone uzas la elĉerpeblan resursaron de la planedo, ni damaĝas la fermitan medion de la planedo. Sed se ni rigardas ĝin el la vidpunkto de la nuntempa konkureca modelo, la situacio aspektas malpli klara: *por mi estas damaĝa nur eraro farita de mi.* Kaj plupensante: eraro farita de mia kunkonkuranto signifas por mi avantaĝon, ĝi do estas *utila!*

You can quote that we have rules; but punishments like a fine for environment pollution or for offense of regulations are just another items in the balance of power and budget, they don't fundamentally affect the decisions but just modify them according to the chances, increase the costs and risks.

Error today obviously and exclusively means a failure resulting financial loss, which decrease the place, the “chance of survival” of the actor in the market competition. This is the only unforgivable act; the interests of the community, sparing resources or simply the rationality is considered only if the connected costs will make their revenue. (This makes a washing powder or a car tire “green”: the firm hopes to cover its investments by the plus half percent “called” customers. If they don't come, the environment protection is a failure and must be stopped.)

From the financial viewpoint efficient production means that the greatest ratio of the costs is spent on creating the income-making product, and the smallest portion goes to not-profitable actions (like social issues, waste management, etc.) This way leads from glass bottles to aluminum cans: although the latter is more expensive and means constant pollution, the non profitable cost of bottle recollection is gone. The absolute target is the mandatory minimum, all extra cost is an error.

Theoretically the state is in charge of setting rules that force the production and transportation companies on its territory to spend adequate part of their income to sustain the environment and local human society. Unfortunately these rules would mean a drawback in the international competition, and this would result that the firms go away or bankrupt – consequentially it is an error to make such rules. In fact there is an actual race among the countries in how much they can “sell to their citizens” the destruction of their own environment, or how much they can “externalize” it, that is make their companies to do the damage in other states' lands.

A state could defend its companies that are handicapped by its own rules, by reserving its local markets for them, but this is against the free trade agreements – this threatens with serious political and financial consequences, so it would be an erroneous decision again.

The multinational trade and production companies have the greatest financial might ensures in this way that they can freely search for the place on the planet that is the least sensitive to the environmental damages, the right of health and future of the local people; and by the costs minimized in this way and using global transportation (and thus putting the real costs of depleting the resources and polluting the environment away to the next generations) they can gain the maximum profit and beat any competition.

So the circle is closed: the only evaluation of these multinational companies is the stock market, that only favors the current and the short term planned profit and lets only the best firms survive, the rest is eaten up by them. This is not a malice or has “lack of responsibility” – *this is the perfect operation of the global financial system.*

Is error bad at all?

If we consider the whole community it doubtlessly is, in each and every case because we used the finite resources of the planet in a wrong way, damaged our closed global environment. But in contrast of this, if we examine the error in the current competitive model, the picture is ambiguous: *to me only my own errors are bad.* Furthermore: an error made by my competitor is my advantage, *that error is good!*

Ĉi tiu absurda aliro enkorpiĝas en la nuntempa koncepto pri patentoj, en la ĉi-maniere interpretata konkurenco, kiu donas komunuman kadron rajtigantan min teni senscia mian kunkonkuranton okupiĝantan pri simila agado, devigi lin al ne optimuma utiligo de la resursoj. Mallonge: la socio donas helpon al tio, ke la rolantoj de la merkato faru damaĝon al ĝi...

Kontraŭrimedoj

Konforme al tio nenio do garantias, ke por la prevento de la rekonitaj agadoj damaĝaj al la komunumo efektiviĝu tutteraj kontraŭrimedoj sur la donita faktereno – ĝuste male! La elpensinto de tia solvo konsideras ĝin „sia propra spirita produkto” kaj postulas por ĝi patentan protekton, fiksante per tio la konkurencavantaĝon originan el la pli efika solvo; li utiligos ĝin evidente tiel, ke la kunkonkurantaj firmaoj ne povu apliki ĝin tiel, ke pere de ĝi ili povu iam forlabori sian malavantaĝon. Kaj tiuj, kiuj pro sia malavantaĝa situacio ne povas pagi la teĥnologion, nu tiuj bankrotiĝu kaj aĉetu prefere la konkurencajn produktojn.

Konklude el tio estus eble optimume, se en la posedo de ĉiuj patentoj de iu faktereno unusola produktanto fabrikus per la plej efikaj rimedoj ĉiujn produktojn? Tute ne, ĉar de tiu momento nenio instigus lin investi pluajn resursojn en esploron, evoluigon. Krome, se koste de la investitaj resursoj li ricevus eble ian rezulton, li devus formalŝpari pli novajn resursojn por la ŝanĝado de sia propra sistemo, por povi apliki sian inventaĵon. Tio estas tute certa vera, ja eĉ la nunaj industrioj dividitaj inter multaj konkurantoj konservas prefere la ekzistantan staton, ne farante grandajn paŝojn, ĉar la „fiksiĝinta merkato” kun iom da konkurenco surface estas por ili pli bona, ol iu tute nova situacio, novaj rolantoj, grandaj investoj, krome se ĉio ĉi farus la industrion vere pli efika, t.e. finrezulte malpliigus la kostojn de la „konsumanto”, tio kaŭzus neantaŭvideblajn sekvojn por ili.

Mallonge: la agadoj eraraj por la tuto de la komunumo ne nepre ŝanĝiĝas eĉ post sia rekono, ĉar lanĉi ŝanĝojn estus el financa vidpunkto grava eraro.

Prevento

Ĉe tio ree stariĝas la demando: kion ni konsideras eraro? La taksado farata ekskluzive sur financa bazo unusence evidentiĝas, ke la merkata planado de la agado okazas treege zorge (esplorado de la rondo de konsumantoj, merkataka strategio, konkurencigo de liverantoj, ekspluatado de ŝtataj subvencioj, „optimumigo de impostoj”). Aliflanke (medioŝarĝado, sociaj efikoj) la firmaojn limigas la validaj leĝoj. Sed ĉi tiujn ili povas ankaŭ senpere influi, se ili disponas konvenan „premforton”, povas „malakrigi” ilin conforme al siaj interesoj (bona ekzemplo por tio estas la sorto de la leĝo pri rubo en Hungario). Kaj la validaj estas „moligeblaj” ankaŭ sur la kontrola flanko (ekzamenoj fare de aŭtoritatoj, „nevidebligo” de rubaĵoj). La esenco resumeblas jene: ne la fakta medioŝarĝado, sed la pruvita malobservo al la leĝaj preskriboj estas eraro; inter ili kuŝas vastega „griza zono”, kie la konkurencavantaĝon donas la necesa minimumo.

Konforme al tio dividiĝas ankaŭ la resursoj de la planado: la financaj planoj estas kritaj, ĉar ili povas kaŝi en si tuj rebatajn stumbligilojn, eventuale endanĝerigantajn la pluvivadon de la firmao. La dua rondo estas la observo de la reguloj, leĝoj (ĉi-kampe konkurencas la kostoj de la ekologia, socia daŭripoveco kun tiuj de la transportado el malpli „pretendemaj”, pli malproksimaj landoj). Nur post tio sekvas la efektivaj principoj de la daŭripoveco: rezervado de resursoj por eventualaj teĥnologiaj problemoj, optimumigo de materialcirkulado, daŭripova ekspluatado de lokaj resursoj, utiligo de fabrikadaj kromproduktoj anstataŭ forrubigo ktp. Ties preterlaso estas el la vido de la longtempaj interesoj de la komunumo gravaj eraroj, sed finance ne nur ilia realigo, sed eĉ ilia planado jam estas malŝparo.

This absurd approach is materialized in the trademarks and patents of today's world, and the contest around them, that makes a legal framework of giving me right to hide my knowledge away from someone doing similar things that I, force them to sub-optimal resource usage. Shortly: the society supports market actors to force each other to make errors, to do damage to the global community.

Reactions

Consequentially, there is no guarantee at all that a detected error that is clearly harmful to the community surely results an adequate reaction with proper competence – but the opposite! The inventor considers the better solution as his own “intellectual property” and protects it by patents that ensures the competitive advantage from the more efficient solution. The inventor wants to manage the better solution in a way that prevents its competitors using it in a way that they can work off their handicap at all. And those who can't buy pay for the new technology should bankrupt and their customers should buy the inventor's products directly.

It may seem more optimal to have one single manufacturer owning all the patents of a certain field and make that product with the best efficiency? Far from that, because from that moment nothing drives that manufacturer to waste further resources on research and investments. Furthermore, if it finds new results on those resources then it has to invest even more resources into modifying the production methods to apply that new invention. This is so real that the current, competing market actors rather keep the status quo and do not take big steps, because a mostly “settled market” with a moderate competition on the surface is much better than a completely new situation with new actors, big investments; and if that really makes the industry more efficient and finally reduce the costs on the “customer side”, that would lead to totally unpredictable results.

Shortly: procedures that are truly erroneous considering the interests of the whole community are not surely changed even after detecting this fact because starting the change is a huge error from the financial point of view.

Pro-actions, prevention

The same question is here again: what is error? The exclusively financial evaluation predestines that the market planning of the procedures are very precise (surveying the target consumers, marketing strategies, tendering the suppliers, use state donations, “tax optimizations”). From the other side (nature protection, social effects) the company is limited by the current regulations. Those barriers with the proper lobbying forces can be “bleached” (a good example is the story Hungarian waste management laws – or rather the absence of any real power). The current rules can be further soften on the control side (authority audits, “invisible” waste). The point is: *the error is not the actual environment pollution, but the proven breach of the limits*; there is a huge “gray land” between them where market advantage is at the mandatory minimum.

The planning resources are distributed according to this: the financial plans are critical because a failure there hits back instantly threatening the life of the company. Next round is for keeping the rules and limits (where the costs of ecological and social sustainability compete with the transportation costs of less “choosy”, but far distant countries). Only then come the true principles of sustainability: sparing resources for unforeseen technical problems, optimizing the circulation of materials: sustainable use of local resources, reusing side-products instead of sending away as waste, etc. Ignoring these principles are serious errors considering the long term interests of the community, but financially even planning for them is a waste of resources, not to mention the realization.

Mildigo de efikoj

Eraroj aperas ĉe ĉiaspecaj agadoj: materialoj laciĝas, atento de homoj malstreĉiĝas, povas okazi ekstremaj naturcirkonstancoj, la konsumado povas subite ŝanĝiĝi. Sed la efikoj de eraroj altgrade dependas de tio, kiom la sistemo estas „preparita” por la eraroj eventuale okazontaj en ajna ĝia punkto. Por tio necesas konscia trodimensiado. Uzo de materialoj, strukturoj, kiuj kapablas elteni la pluroblon de la atendebla plej granda ŝarĝo. Necesas certigi en kritaj punktoj la samtempan ĉeeston de multaj homoj, por kiel eble plej rapide percepti la faritajn erarojn, kaj por ke la nekoncentriĝanta persono povu transdoni sian laboron al iu alia. Necesas krei tiajn transportajn strukturojn, kies elementoj povas transpreni la taskojn de aliaj elementoj (provizaj retoj), konscie pluroble trodimensii, flankenmeti rezervojn.

El financa vidpunkto ĉiu de la menciitaj faktoroj estas absoluta monforĵeto: ja multobligas la kostojn prepari sin por situacioj, kies ŝanco estas minimuma. Ne parolante pri la trodimensiado de la produktoj, kiu unuflanke pliprezigas la varon, pro kio la fabrikanto perdas merkaton favore al siaj konkurrentoj en la nuntempo, aliflanke daŭra (aŭ Dio gardu, sendepende de la fabrikanto riparebla) produkto malpliigas la postulon de la varo en la estonteco!

Merkata rolanto povas entrepreni ion tian de si mem en neniam ajn cirkonstancoj, tiel refoje restas la leĝa reguligo malboniganta la konkurencokapablon, kies kostoj estas optimumaj – ĉe minimuma konformeco. Bona ekzemplo por tio estas la transformiĝoj okazantaj en la hungara sansistemo aŭ la funkciado de kurentoprovizaj entreprenoj donitaj en privatajn manojn.

En la unua okazo ege necesas kuracistoj korbopilkantaj sur hospitalaj kortoj, kafumantaj asistantinoj kaj flegistoj, malplenaj hospitalaj litoj, ĉar nun ĉe iu eventuala naturkatastrofo, amasakcidento funkcias la provizado nur surpapere. Sed nun ankaŭ la vivoŝancojn de akcidentintoj grave influas, kiom da homoj venas samtempe en kritan staton. Por ties mezurado la nuna kontrolosistemo estas netaŭga. Senkulpigante sin per ekstrema vetero kaj malmulte da fakuloj la kurentoprovizantoj levas la ŝultrojn, kiam homoj restas dum pluraj tagoj sen kurento; ties kostoj ŝarĝas ja ne ilin, malkiel la salajroj de tiuj maldungitoj, kiuj estus povintaj restarigi la servojn.

Resume: la sistemo neniel povas certigi, ke por la mildigo de la postsekvoj de eraroj la rolantoj apartigu sufiĉajn resursojn. Ĝuste male: ĉar „stagnanta” resurso estas tuja perdo, sed la kostoj de eventualaj gravaj eraroj povas esti „eksterigataj”, aranĝeblaj post longa procesado eĉ en plej malbona okazo per rekompenco, „puno de la respondeculo”; la celo estas minimumigi la rezervojn, kaj kun tio transŝovi, sen mildigi, la postsekvojn de eventualaj eraroj sur la „konsumantojn” aŭ en okazo de rubo sur la estontajn generaciojn.

Preventaj metodikoj

Krita kondiĉo ĉu por la perceptado kaj malkovrado de eraroj, ĉu por la mildigo de ties postsekvoj estas, kiom preparita, agordita teamo staras preta, ĉu konvenaj estas la rimedoj de la malkovrado kaj preventado, ĉu disponeblas ĉiuj necesaj informoj en la donita momento. Se ĉi tiuj kondiĉoj ne plenumiĝas, estiĝas paniko, mankas la necesaj organiziteco, scio, rimedoj, kaj simpla eraro povas konduki al katastrofo.

Aparte grave estas, ke la pli fruaj spertoj, solvoj disponeblu, oni povu uzi antaŭe ellaboritajn elementojn de solvoj, kiujn, post zorga analizado kaj trejniĝo ĉiu partoprenanto bone konas, kaj ĉiu scias sian lokon en la komuna agado. Tiel la ŝanco de sukceso estas multe pli granda, ol se ĉiuj rolantoj mem provus elpensi la plej taŭgajn solvojn. Ĉio ĉi egale validas pri la operaciejo tra la fajroestingado ĝis kontraŭinundaj defendlaboroj kaj preventado de katastrofoj.

Moderating the effects

Errors appear along any actions: materials get tired, people lose the concentration for a moment, extreme environmental conditions may happen, energy consumption can grow suddenly. The effects of the error depends on how “prepared” is the system for their appearance at any locations, which needs a conscious over-planning. Using materials and structures that can cope with multiple times of the maximum load. Ensure several people to be there at the critical points at the same time, all the time in order to detect any error as soon as possible, and that the exhausted person can pass on his work to someone else. Implement transportation structures where the parts can take over the work of other parts (supply networks); oversize them multiple times by will, and create reserves.

From the financial point of view, the listed aspects are total money pits: actually multiply the costs just in order to prepare for events with minimal chance. Not to mention the over-planning of products, which first makes them more expensive, so the manufacturer loses market share, and second: that product is durable (or it may even be repaired easily, outside the company for God's sake!) so it reduces the demand in the future!

A thoughtful market player can never ever do such things by its own will, so we return to the regulations again that is a competitive handicap, thus the optimal level is reaching the minimal requirements at the lowest cost. The transformation of the Hungarian health care system, or the privatized energy provider companies are good examples for this.

In the first case we badly need doctors playing basketball in he backyard, nurses having their coffee, empty beds, because now we have capacity for a natural disaster or a mass catastrophe on paper only; but the survival chance in an accident today is heavily affected by how many other people got into critical stage at the same time. The current control system can't measure this. The power company calmly blames the bad weather and small staff for people stay without electricity for days because the damage is not on the company's side – contrary to the wages of those fired people who could fix the service in time.

Shortly: this system can't guarantee that the actors reserve adequate resources for moderating the effects of the errors. In fact it is just the opposite: as the “needless” resource is an immediate wastage, and the costs of a possible serious error can be “externalized”; even in worst case it can be handled after a long litigation, with moderate compensations and “punishing the responsible people”. So the aim is to minimize the reserves – and with this, let the effects of the errors hit the “consumers”, or in the case of pollution, the next generation directly.

(I have written this years before the Hungarian red mud disaster, which is a perfect demonstration!)

Counter-action methodologies

It is a critical condition for detecting, examining and moderating the consequences to have a prepared and coordinated the team, have the adequate tools for analysis and troubleshooting, have all the needed information at the moment. Without these conditions panic can break out, without proper organization, knowledge and tools a simple error may end in a disaster.

It is extremely important to have previous experiences and solutions, well prepared patterns that are already analyzed and practiced by all the members of the team and know their roles; in this way there is a much greater chance for success contrary to a chaos where each participant try to find the best actions. This perfectly fits from medical surgery, fire fighting, flood controlling and emergency management.

Bedaŭrinde ĉi tiuj konsideroj estas obeataj nur tie, kie rekte kaj sendube necesas la preventado de eraroj, kaj la partoprenantoj estas ĉiuj interesataj pri la sukcesa sendanĝerigo, antaŭ ĉio finance: pro ŝirmado de siaj instalaĵoj, malpliigo de la daŭro de nefunkciado aŭ sub la premo de konformiĝo al la leĝoj. Kie la eraro mem restas kaŝita pro svagaj difinoj, forestas ĉia motivo por tiel sukcesa prepariĝo. Plue, pro la konkurenco

- la rolantoj estas senpere interesataj pri la nesukcesa preventolaboro de siaj kontraŭuloj;
- la diskoniĝo de la propraj eraroj malbonigas la konkurencsituation;
- la plena divido de informoj ofendas „industriajn sekretojn”.

Krome, la koncernatoj estas interesataj ellabori por ĉiu tasko propran, individuan solvon, oni ja povas pagi ilin per la konsumantoj (aŭ uzante subvencian monon ktp). Sed tiel la preventaj metodikoj ne estas ĝeneralaj, ne havas modulelementojn, kiuj ebligas la unuecan, superindustrian konceptadon de erarpreventaj procedoj.

La kostoj de la propraj erarpreventaj metodikoj peziĝas sole sur la konkreta firmao, konforme al tio ili estas ellaborataj je minimuma amplekso kaj krome prioritatas la deturnado de la propraj damaĝoj. Grandaj „fortostreĉoj” sperteblas nur tie, kie minacas gravaj kompensopagoj. La celo estas ĉie minimumigi la eblojn de perdoj; se la preventado estas pli kosta ol la eventuala kompensopago, estas finance eraro elekti la unuan solvon. Kaj inter la nunaj kadroj estas nenia ŝanco koncepti komunajn, modulecajn prevent-metodikojn, kie la kostoj estus dividitaj, la spertoj kaj fakscio reuzeblaj.

Rekono

Refoje stariĝas la demando: kion ni konsideras eraro? Koncepti ĝin en financa senco estas simple: la malpliigo de enspezoj kaj profito, falo de akciaj kurzoj estas „malbonaj”, ties kaŭzoj estas iaj eraroj (ĉar la atendata „normala” stato estas ties kontraŭo), ilin oni devas do korekti. Tio estas relative simpla modelo, en nia nuna mondo ĝi sufiĉas por la vivtenado; la okulsekvado de la tendencoj estas tre grava afero, ili ja povas tuj kaj tre senteme rebati. Valoras dediĉi seriozajn resursojn al la kontrolado de la financa stato, por ke oni estu kapabla pli rapide reagi al la ŝanĝiĝoj ol la kunkonkurantoj.

La samo estas multe pli komplika, se ni celas la konservadon, se eblas, plibonigon de la stato de la ekologiaj kaj sociaj sistemoj konsistigantaj la funkciadan medion. Se ni vidas tion skribita, la afero ŝajnas altgrade utopieca, la baza marketika teksto de nia mondo tamen ade-ree revenas al tio, ke danke al la progreso ĉio iĝos ĉiam pli bona, eĉ se ĉi tie kaj nun ni ne sentas tiel ...nu jes, ”malicaj bankoj”, „aĉa krizo”...

La kompleta preventa esplorado, konstanta observado de ĉiuj mediaj indicoj kaj sociaj fenomenoj influataj de la firmaoj, la purigo – je hazardaj efikoj – kaj analizado de la datenoj estas praktike grandega tasko, kiuj alportas nenian senperan utilon al la firmaoj. La ŝtato kaj komunumaj administracioj egale ne havas resursojn por tio, la kovron de tiaj kostoj ili ja devas enkasigi finrezulte de la firmaoj sub diversaj titoloj. Krome, se oni sukcesas malkaŝi iajn ŝanĝiĝojn, por la adaptiĝo oni devas ŝanĝi ekzistantajn procedojn, kio signifas pli novajn elspezojn.

La problemo do estas tio, ke la merkataj kaj komunum-administraciaj rolantoj estas egale interesitaj „ne rekoni” la mediajn/sociajn (do la daŭripovecon grave tuŝantajn) misaĵojn, ĉar ties efektiva traktado postulus seriozajn materialajn resursojn – sen tuja financa utilo. Estas multe pli facile eksterigi ilin el la sistemo, transŝovi ilin al malpli altaj niveloj (ŝtatajn taskojn al komunumaj administracioj, strukturajn problemojn de la sansistemo al hospitaloj, energikostojn de malbone izolitaj konstruaĵoj al enloĝantoj ktp), kiuj pro sia kreivo parte tamen iel solvas la problemojn (kvankam multe pli malbone ol se oni sukcesus ripari la sistemmisajojn), kaj la reston, konsiderante ĝin socia problemo, flikadi per subvencioj.

Unfortunately this approach is used only where fighting with the error is a direct and clear must and the actors are interested in a successful intervention – this means financially: to defend own machinery, decrease the length of the service lost period, and to follow the rules. On the other hand, if the errors may stay hidden because of the unclear definitions, there is no motivation to prepare for them on this level. Furthermore, because of the market competition:

- actors are directly interested in the intervention failures of their competitors;
- it is a competitive handicap if an error turns out;
- the total share of information breaks “industrial secrets”.

Furthermore, if an actor can't avoid some preparations, they are interested in having their own, local solutions because it can be financed by the consumer (or from tender moneys); so we don't have generic emergency management methods, no modular patterns that would allow the creation of unified management methodologies for whole industries.

In short: the cost of any error intervention planning is on the company, so they are prepared in the minimal acceptable level, the top priority is on avoiding internal damages, efforts are made on fields where serious compensations threat. The aim is minimizing the chance of financial loss; when the intervention is more expensive than a probable compensation, a financial error is to choose the first. Within the current system there is no chance for creating common modular intervention methods, where costs would be shared, experiences and skills could be reused.

Detection

The same question again: what do we consider error? From financial viewpoint it is easy to define: a decrease in the income, in the profit, the fall of the stock rates is “wrong”, this must be caused by an error (because the anticipated “normal” state is the opposite), it has to be corrected. This is a quite simple model and enough for the survival today. It is very important to monitor the trends because any lack of control hits back immediately, it is worth to spend a lot of efforts to check the financial conditions so that we can react to any change faster than the competition.

This is much more complex if we want to sustain, and if possible, improve our working environment: the ecological and social system. In this written form it looks very utopian, although all the marketing speeches of today's experts end somewhere here: the world gets better and better because of the progress even if we don't feel this way... “those nasty banks”, “that naughty crisis”...

In practice, the total preliminary survey of all the affected environmental measures and social processes, the constant monitoring, cleaning from external impacts and thorough analysis is a huge task without any revenue to the company. States and local governments neither has the resources, because they should finally collect the costs from the companies through various taxes. Furthermore, if any change is detected, the current processes would have to be modified to adapt, that means extra costs again.

The problem here is that both governments and market actors are interested in “not detecting” the ecological or social (means: fundamentally sustainability affecting) errors, because managing them would need huge financial efforts without immediate revenue. It is much better to externalize the consequences from the system and push them to a lower level (the state tasks to the local governments, the structural problems of the health care system to the hospitals, the energy costs of the badly insulated buildings to the home owners, etc...). The lower level mostly and partly manage the problems by some local creativity (but of course this is much less effective than fixing the system level errors), the rest can be considered as social problems and handled by financial aids.

Origina kaŭzo

Al la nocio de la eraro asociiĝas negativa senco, la eraro estas en nia mondo „malbona afero”, kvankam se ni alrigardas ĝin pli vide, ĉi tiu asociigo estas sensenca. La eraro estas nenio alia ol nekonforma adaptiĝo al la disponeblaj kondiĉoj, kies sekvo estas la ne optimuma utiligo de la resursoj kaj la efektiviĝo de ne atendataj sekvoj kaj kromefikoj.

Nia mondo estas grandega, nemezureble komplika tuto konsistanta el interefikantaj subsistemoj troviĝantaj en konstante ŝanĝiĝanta interekvilibro, kiun ni ne kapablas ekkoni ĝis la plej etaj detaloj. Kaj depost la malkovro de la nocio ĥaoso ni scias ankaŭ, ke eĉ se ni havus konojn pri ĉiuj ĝiaj punktoj, eĉ la plej malgranda neprecizeco ĉe mezurado, kalkulado aŭ datenkonservado, rondigo povas rezultigi neproporcie grandajn diferencojn inter la modelita kaj reala kondutoj. Tamen ni povas fari nenion alian: per la disponeblaj datenkvaroj kaj scio ni klopodas plani, decidi kaj agi. Sekve eraroj estas origine neeviteblaj: eterne ni eraras, se ni agas, ĉar ni ne scias sufiĉe pri la sistemo.

Eraroj estiĝas ne tiam, kiam ili fariĝas videblaj. Mediokatastrofo kaŭzita de vastega naftomakulo estiĝas ne tiam, kiam cisternoŝipo damaĝiĝas, sed multe pli frue: kiam la energiavido naskita de artefaritaj bezonoj trudas enorme grandan kvanton da krudoleo al ĉirkaŭmonda vojaĝo, kiam ne troviĝas sufiĉa rezervo en la sistemo, por prokrasti la transportadon pro malbona vetero, kiam la sekurigaj sistemoj de la transporta ĉeno ne estas konvenaj, kiam ne estas preparita tuj uzebla scenaro por la forigo de la damaĝoj.

Erarojn kaŭzas ĉiam konkretaj rolantoj, procedoj, instalaĵoj; ties identigo, „respondeco”, ŝanĝo tuj indukas potencbatalojn, kaj estas en tre esceptaj okazoj objektivaj kaj neniel sufiĉaj; tamen ofte tute forrestas la ekzamenado de la sistemo, kiu pufiĝis al eraroj la individuajn malfortojn de la rolantoj. Kaj se tamen okazas analizo, ĝi ofte misiras, kaj oni modifas la celojn aŭ la reguligajn rimedojn de la sistemo, anstataŭ malkovri la kaŭzojn. La „rolo” ebliganta la eraron restas, nur la rolanto ŝanĝiĝas; la kulisoj aliĝas, sed ne la motivoj: la konkreta erarkazo estas neripetebla, sed la eraro de la sistemo ne ĉesas.

Samtempe pere de ĉiu malkovrita, analizita eraro ni scias pli multe ne nur pri la sistemo, sed (kaj tio estas eĉ pli grava): pri ni mem, pri niaj analizokapabloj, pri la motivoj, kiuj kondukis al erara datuminterpreto, decido kaj agado. Se ni konforme traktas niajn erarojn, ili fariĝas la plej bonaj – eĉ, ni povas diri: la solaj – rimedoj de la ekkono de la mondo kaj ni mem. Ni faras bedaŭrinde ĉiupunkte la malon de „la konforma traktado”, ne estas do mirinde, ke nia bildo pri la mondo kaj ni mem tiagrade distancas de la realo. Tamen ankaŭ tio estas pli bona, ol se ni farus la absolutan eraron, kaj ĝuste pro nia timo al eraroj ni forfermus nin de ĉia agado, tiamaniere forfermus nin ankaŭ de la ebloj de lernado.

The root cause

The term “error” always has a negative taste, in our world it is a “bad thing”, but if we look at it a bit closer, this association makes no sense. The error in fact is an inadequate adaptation to the current conditions, which results non-optimal use of the resources, not reaching the aims and the appearance of unanticipated side effects.

Our world is huge, immensely complex whole in an ever changing balance of totally interconnected subsystems, which we simply can't understand and know in its full depth. Since the invention of the chaos theory we exactly know that if we would have all the information of all the smallest points of the whole system, the smallest measurement, calculation, rounding or storing inaccuracy may result in an undue difference between the modeled and the actual behavior. In spite of all this we can do nothing else: we have to plan, decide and work based on the very limited amount of information and knowledge that we have. This means errors are predestined and inevitable: we always make mistakes if we do anything, because we don't know enough about the environment.

The error is not born when it turns out. An environmental disaster because of a huge oil spill is not born when the tanker wrecks, but much earlier: when the energy thirst driven by artificial needs forces enormous amounts of crude oil to travel around the planet, when we don't have enough reserve in the system to safely delay the transport because of the weather conditions, when the safety methods of the transportation system are inadequate, when there are no well prepared, immediately applicable emergency management teams and knowledge.

The error cases always happen because of specific actors, processes and equipments; identifying, impeaching and replacing them immediately create battles of mights and the process is hardly ever truly objective. Furthermore this is far from enough: the analysis of the whole system that turned the weakness of the actors to a disaster is mostly missing. When it is done, it often misses the point, they modify the aims and control methods of the system instead of searching for the root causes. The “role” that enables, invokes the error stays, only the actor is replaced; the scenery changes but not the motivations, the actual error event is locked out but the system failure survives.

On the other hand, each detected and analyzed error leads to a deeper knowledge of not the system only, but (and this is more important): about ourselves, our analysis and planning abilities, motivations that resulted the false interpretation of the information, wrong decisions and actions. If we handle our errors properly, they are the best – or we can say: the only – tools to come to know the world and ourselves. Unfortunately we handle the errors just the opposite way in all sections of the troubleshooting, so it is no wonder that our image of both the world and ourselves got so very far from the reality. But this is still better than doing the ultimate error: to stop all actions because of the fear of making errors, and so excluding the chance to finally learn from them sometime.

Ĉe la trarigardo mi tuŝis ĝis nun du grandajn temojn. En la ĉapitro Fenomenoj mi klopodis pruvi, ke nehaltigeble ni kuregas kontraŭ muro, kvankam ĉiuklopode ni provas ne okupiĝi pri tio, sed la muro staras ja tie, kaj vere tre gravan prezon ni pagos por tio, se ni kontraŭkuros ĝin.

Ĉe la spurado de la kaŭzoj mi provis prilumi, ke nia specionivela konduto devenas el niaj individuaj, neeviteblaj konfliktoj, ĝi konsidereblas laŭleĝa, kaj neniel necesas serĉi eksterajn malhelpajn faktorojn, spuri pri obskuraj, tutteraj komplotoj (kvankam certe troviĝas kelkaj), aŭ montradi al ia transcenda pekokapro. Kion ni, kiel pensokapablaj biologiaj estaĵoj, devas elteni, estas abunde sufiĉa, por kaŭzi al ni problemojn, precipe se ni fariĝos tutgloba specio movebla de fermitaj interesrondoj en homogena maniero (komprene: per mono) el laŭplaĉa distanco kaj en laŭplaĉa grado.

Ni kuregas antaŭen sur vojo kun fina longeco kun ĉiam pli kapturna rapido, kun mallevita kapo, antaŭrigardante ĉiam malpli foren, spasme obstinante pri konataj reguloj, grundo. Stumbli ne estas permesite al ni, ĉar tio sekvigus terure grandan falon, kaj kvankam ni faladis sufiĉe multe, sed neniam ĉe tiel freneza akceliĝo. Ŝajnas, ke eĉ se ni volus, ni ne plu povus halti antaŭ la fino de la vojo, eĉ se tuj ni tirus ĉiujn bremsojn. Devojiĝi ne eblas, ni atingus per tio nur, ke pli rapide ni venus en tute nekonatan kampon – ne fine de la vojo sed apud ĝi.

...

Estus interese scii, kion sentis la fratoj Wright en sia krake knaranta, flike malfortika konstraktaĵo, kiam ili multe superis la rapidecon, eble kondukantan al grava, eĉ morta akcidento, kaj komencis mallongiĝi la vojo antaŭvidita por la provo, kaj fariĝis neeble forturniĝi aŭ halti? Por la piloto restas en tia kazo nenio alia ol la kredo, ke li eble sukcesos fari ion tian, kio ankoraŭ neniam sukcesis al li, aŭ morti en la konscio, ke eĉ por la provo valoris la klopodo.

Mi elektis la kredon, ke ankaŭ nia nuna mondo, nia hodiaŭa stato estas „bona”, uzebla por io; mi volas kredi, ke mi ne nur imagas, esperas, sopiras, sed vere aŭdas la voĉon sidante en la disskuata, knaranta, fumanta flugantaĵo, kroĉante min al la sidilbrako:

„Sinjorinoj kaj sinjoroj, bonvolu buki la zonojn, forte kroĉiĝi – nun ni leviĝos!”

Until this point, I have touched two major topics. In the Phenomena section I intended to prove that we unstoppably run towards a hard wall, although we try not to recognize it with all our power; but the wall is there and we really pay badly if we hit it.

With exploring the causes I wished to clarify that our race-level ill behavior is based on our personal, inevitable conflicts, can be considered reasonable, so there is no need to search for any external obstructive factor or hunt for dark global conspiracies (although there surely are some of them), or blaming a kind of transcendental bad guy. Those things that we have to cope with as a biological creatures with the ability of thinking is far enough to cause problems, especially now, when we became a global race that can be controlled homogeneously (translated: by global money) by small interest groups from any distance and in arbitrary measures.

We rush on a finite track with ever increasing speed, looking down to see the shortest distance ahead, hanging cramped on the rules that we are taught, the ground; we can't stumble because that hurts very badly – yes, we have fallen many times, but never at this speed. It seems that we can't stop before the end of the track even if we pull all the breaks; we can't turn away because we only would get sooner to the totally unknown area, not at the end of the track but at the side.

...

I wonder what did the Wright brothers feel when in that crackling shaky gadget they far exceeded the speed that could lead to a serious, maybe fatal accident, when they were running out of the marked path, and were unable either to turn away or slow down? The pilot was left alone but with the faith that he may succeed to do something that never happened before – or may die with knowing that even the experiment worthed it.

I have chosen the faith that today's world, this state is “good” and usable for something; I want to believe that sitting in this shattered, clattering and smoking wreck, hanging on the seat, I don't just imagine, hope, wish, but really hear the voice:

“Ladies and gentlemen, fasten the belts, hang on tight – now we start to fly!”

La efektiva rolo de la krizofaktoroj

Sube mi elstarigas kelkajn pensojn, kiuj plej grave rolas en la generiĝo de frustriĝoj inundantaj nin kaj enkorpiĝantaj en nia nuna mondo. La listigo estas sufiĉe arbitra, mi povus analizi ankaŭ plurajn aliajn temojn. La konkludoj estas personaj, ne nepre havas en si „absolutan veron”. Mia celo estas nur ilustrati, ke nia mondo, vivo havas bazajn ludregulojn, kiuj estas tiel same ĝenaj kiel gepatraj malpermesoj por scivolema knabo. Malgraŭ tio estas multe pli bone por ni ĉiuj akcepti ĉi tiujn regulojn kaj tion, kio sekvas el ili por ni, kaj serĉi nian feliĉon en la tiel markitaj kadroj. Por tio necesas uzi nian pensokapablon iom „inverse”.

Ĉe esplorado de konkreta situacio kutime dumaniere mi uzas mian menson. Mi klopodas analizi la agojn, intencojn de mia ĉirkaŭaĵo; ĉe tio mi klopodas esti preciza, objektiva, antaŭkalkuli la eventualajn paŝojn; mi cerbumas, kiel aliuloj devus agi alimaniere. Aliflanke mi provas trovi klarigon, pravigon por miaj konduto, pensoj, klopodas laŭeble eviti fari konkludojn pri mi mem, kiuj videbligis la eventualajn erarojn de mia pensado, instigus min al ŝanĝoj. Tio estas la natura protekto de mia stabileco de pensado, memfido, memkono; estas tute nature, ke mi tiel kondutas.

„Donu firman punkton kaj mi elturnos la mondon el ĝiaj anguloj” – diris Arĥimedo, kaj ni ja bezonas tian punkton, por ŝanĝi nin, kaj ke tiamaniere la mondo ŝanĝiĝu ĉirkaŭ ni. Ĉi tiu punkto devas troviĝi ekstersisteme kiel firma bazo ne postulanta klarigon, motivadon, konfirmon: ĝi estas la fido pri ni mem. Ĝi povas origini evidente de religio (laŭ la kristanismo Jesuo vivas en mi, judo estas membro de popolo elektita de Dio, budhanoj havas Budhan naturon), sed ne nepre; gravas, ke ĝi estu travivita sperto: mia ĉeesto, kvankam provizora, povas havi sencon, mi povas utili al aliuloj, povas fariĝi parto de okazadoj transasantaj mian falemon.

Se mi povas tion fari, fariĝos superflue protekti mian propran sistemon de pensado: ne gravas, ke hodiaŭ mi akceptas pensojn, kiuj hieraŭ estis por mi fremdaj, kaj miajn hieraŭajn pensojn hodiaŭ mi jam trovas tre strangaj. La transformiĝo de mia personeco mi travivas ne kiel perdon, sed kun la ĝojo de evoluo kaj fidante pri la valoro de la transformiĝo; pro ĉi lasta tamen estas sufiĉe grave, ke ĝi okazu laŭ pozitiva mondobildo...

Nur tio ebligas al mi inversigi mian pensadon. Miajn cirkonstancojn mi ne povas ŝanĝi, ili estas eksteraj rolantoj kaj estas kreitaj de la bazaj funkciadaj reguloj de la mondo: mi estas mortideva, vundiĝema kaj la „homojn” ne tro interesas, kion kaj kial ili devus fari laŭ mia opinio. La sola estaĵo en ĉi tiu mondo, por kies agoj, pensoj, ŝanĝiĝoj mi estas centprocente respondeca, kaj kiun mi efektive povas influi – estas mi mem. Do serĉi klarigojn, pravigojn, akceptemon, konsideri ilin kiel konstantojn valoras *nur rilate la mondon ĉirkaŭ mi kaj la agojn de la homoj*; dum analizi, serĉi punktojn de ŝanĝiĝoj en *mi mem* estas pli utile. Sub la influo de la konkludoj povas ŝanĝiĝi mia pensado, la intenco kompreni povas fari min pli malfermita al la fenomenoj, signaloj de la medio, rezulte mi povas vortigi instruojn.

Sube mi volas ekzempligi kelkajn tiajn pensoĉenojn inversajn, kiuj estis por mi gravaj, kaj kiuj induktis ŝanĝojn en mi. La vicon povas kiu ajn daŭrigi konforme al siaj intereso, konoj kaj spertoj. Gravas, ke ne nepre kaŝiĝas klarigo, senco, bona intenco malantaŭ la okazadoj de la mondo, kaj ne nepre pravaj estas la konstatoj, al kiuj mi venis. Sendepende de tio povas lanĉi pozitivajn procezojn en mi la akceptema vidmaniero, kial do ne ludi iom per ĉi tiuj pensoj?

The real role of the crisis factors

In the upcoming section I pick some of those thoughts that are responsible for the majority of the frustrations that flood us and manifest in this world. The selection is rather subjective and naturally I could have chosen others as well; the consequences are personal and do not surely contain an “absolute truth”. My intention is only to demonstrate that the game of this world and our life have basic laws that are just as annoying as the parental denials are for a curious child. However, in spite of any anger the best for all is to accept the laws and their consequences upon us, and search for happiness within the borders marked by them. To achieve this goal, we need a kind of “reverse thinking”.

When analyzing a specific situation, I use my mind in two ways. First, I want to understand the processes and intentions in my environment – in this I try to be precise and objective, try to anticipate the possible actions; I think about what the others should do differently. Second, I try to find explanations or excuses for my own actions and thoughts, I try to avoid as much as the circumstances allow to derive consequences upon myself that would point out errors in my own thinking and drive me to change. This is the natural protection of the stability of my thinking, confidence and self recognition; so this is a totally natural behavior.

“Give me a fulcrum, and I shall move the world!” - said Archimedes, and we badly need such a point to change our minds, and so the world around us can change too. The fulcrum must reside outside of the system, a firm foundation that needs no explanation, justification or support: my faith in myself. This of course may come from a religion (Jesus lives in a Christian, a Jew is a member of the chosen nation, a Buddhist has Buddha-nature), but that is not necessary – the point is that it must be a personal true experience: although my existence is temporal, but can be significant and beneficial to others, I can become part of big processes way beyond my fragility.

If I can switch my mind to this way, protecting my current thinking structures become futile: it is not a problem anymore that today I have thoughts that were alien to me yesterday, while I find my yesterday ideas strange. The change of my personality is no more a pain and loss, but I can enjoy the progress and can believe in the value of the transformation – for the latter it is quite important that this transformation should be based on a positive view of the world...

Only this approach allows reverse thinking. I can't change the circumstances, they are determined by the external actors and the fundamental laws of the world: I am mortal, vulnerable, and “people” are not so much interested in what and how they should behave, and why. The only being in this whole world, whose actions, thoughts and changes I am hundred percent responsible, and have the ability to influence them also – is myself. Consequentially: to search for explanations, excuses and acceptance is worth only *for the world and the actions of people around me*; while analyzing and finding points to change is more beneficial *inside myself*. Following the conclusions my thinking may change, the intention of understanding may make me more open to the events and signs in my neighborhood, I can draw lessons from them.

In the following part I will give samples to this kind of reversed thinking, that were important to me and indicated changes within me. This list can be continued according to your interests, knowledge and experiences. Remember: it is not dead true that there is an explanation, reason, or good will behind the events of the world, and my consequences are also not certainly true – but in spite of all this, if this adopting approach starts positive processes inside, why not to play with these ideas?

Vivo, morto, ŝanĝiĝoj

Nia biologia-fizika estado estas bazita sur esenca paradokso. Unu el la bazaj leĝoj de la fiziko estas la tezo pri entropio, kiu, iom simpligita, konstatas, ke ĉiu procezo pasas al senordeco, la komplikaj strukturoj iom post iom diseriĝas, ŝanĝiĝas en pli-malpli homogenan mason. Karakteriza ekzemplo estas forlasita konstruaĵo, kiu, perdinte sian pli fruan ordigitecon iom post iom transformiĝas en amason da ruino.

Kontraŭa al tio ŝajnas esti la historio de la biologia mondo, kiu ekiris de homogenaj organismoj kun malmulta ordigiteco kaj venis al la nunaj vivuloj, interalie ni, homoj, kun tre kompleksaj strukturoj. La kontrasto ekzistas efektive nur por supraĵe observantoj. Post pli zorga ekzamenado videblas, ke la vivanta mondo perdas batalon en ĉiu sia individuo: laŭ la leĝoj de la fiziko ĉiu unuopa ekzemplero estas kondamnita al pereco, ne estas escepto ĉe tiu ĉi regulo. Samtempe ĉiu individuo gajnas iom da (laŭ la kalkuloj de la fiziko ereton da) tempo, dum kiu ĝi povas estigi posteulojn. Ĉi tiuj, kvankam pereontaj kiel siaj generintoj, ree kaj denove gajnas tempon. Krome, la senĉesa pereco estas la sola maniero de la evolucio: la „pli bona” gajnas iom pli da tempo, tiel havas pli da ŝancoj por multobliĝi, pliigas la nombron de individuoj kun pli avantaĝaj ecoj.

La samo validas pri ni, homoj konsiderantaj nin memstaraj, neripeteblaj individuoj: nia vivo estas efemera kaj tre mallonga, nia morto estas per si mem antaŭdecidita, neevitebla nepro. Kaj la garantio por nia evoluo estas la apero de senĉesaj, diverse kombinitaj diferencoj, „eraroj” de diversaj ampleksoj, kontraŭ kiuj estas sencecne batali, kiujn estas sencecne kaŝi, sed kiujn nepras preni sub objektivan kontrolon respegulantan efektivan valor sistemon, kiu zorgos pri la avantaĝigo de la ĝustaj modeloj kaj per tio pri la pozitiva direktiĝo de la pensado de la komunumoj.

Nia hodiaŭa ekzistado estas jam pli forte difinita de la socia medio, nia pozicio en ĝi ol de la biologiaj-fizikaj kondiĉoj. Ĉu ni venas en ekstremajn fizikajn kondiĉojn (frosto, varmego, sekeco ktp), ĉu diferencas niaj biologiaj karakterizoj de la kutimaj (stature, forto, rapideco aŭ evoluaj anomalioj, malsanoj, neresanigeblaj lezoj), la influo de ĉi tiuj al la kvalito de nia vivo, al nia atendebla vivodaŭro, multobliĝaj ŝancoj estas des pli malforta, ju pli altan socian pozicion, respektive ju pli multan monon, ĝin reprezentantan, ni havas.

Samtempe la strukturon de la socio, bedaŭrinde, ni mem formas (nun mi parolas kompreneble pri la „evoluinta mondo”), tiel ĝi enkorpiĝas efektive nian ribelon kontraŭ la leĝoj de la biologio kaj fiziko: ni klopodas krei „eternajn” aŭ almenaŭ „temporezistajn”, neŝanĝemajn strukturojn, ĉu temas pri konstruaĵo, instrumento, ŝtata organizo, firmao, ĉu filozofia ideo. Kaj nian propran pasemon ni enkonstruas en ĉi tiujn strukturojn, de ili ni atendas tiun sekuresenton, kiun ni senĉese volas trovi pro la bazaj leĝoj de nia vivo. Tiel do la „farita mondo” kontrastas koncerne siajn bazajn leĝojn al la „efektiva mondo” kaj konforme al tio reprezentas kontraŭajn interesojn, kontraŭbatalas kaj senĉese detruas tiun, sed ankaŭ nin, ja niaj bazaj leĝoj, se negataj de ni, ne fariĝos pro tio malpli validaj pri ni.

Inversigante la supran konstaton: ni mem kreis tian socian sistemon, kiu enkorpiĝante niajn internajn konfliktojn detruas nian naturan medion samkiel nian animon. Tion ni povas malhelpi nur, se ni kreas por la tuttera homa komunumo novajn regulojn, kiuj konformas al la de ni sendependaj, absolute super ni starantaj leĝoj de la fiziko kaj biologio – inkluzive ankaŭ, ke la leĝoj de la socio samtiel staras super la sistemo, kiel la leĝoj de la fiziko kaj biologio super la vivuloj. Ankaŭ ĉi-direkte jam okazis eksperimentoj de la totalismaj diktaturoj ĝis la ŝtatreligioj, sed ili ne tuŝis la bazan problemon: ĉi tiun sistemon kapablas krei nur homa komunumo kun radikale ŝanĝita pensmaniero, kiu rekonas kaj akceptas la bazajn leĝojn de sia ekzistado.

Life, death, change

Our biological and physical existence is based on a paradox. One of the fundamental laws of physics is the law of entropy, simplified it states that all processes move towards the chaos, complex structures slowly dissolve and turn into a more or less homogeneous, unordered mass. A typical example is a building let alone, that slowly loses its ordered structure and falls into decay.

The history of biology seems to conflict with this, it shows the progress from homogeneous, slightly ordered organisms to the current very complex creatures, among those to us, humans. This conflict however exists only in a shallow analysis. Looking closer we see that biology loses all the battles: each and every creature is determined to die according to the law of physics, without a single exception. On the other hand, all the creatures get some (in physics, a very small amount of) time in which they can reproduce themselves, those will die also like their parent, but get a little bit of time again and again. The constant devastation also gives the only way for progress: the “better” gets a little more time, a little more space for reproduction, so increases the ratio of the more advanced entities.

The same applies to us humans, who tend to think of ourselves as unique, unrepeatable entities: our existence is temporal and very short, our death is determined inevitable must. The key of our progress is the constant appearance of deviations, “errors” in various measures and combinations; fighting against or hiding them is pointless, but it is necessary to have a total, objective control based on true values that favors the proper, socially beneficial patterns and thus guarantees the positive evolution of the community, the public thinking.

Our existence today is far more affected by the social environment and our position in it, than biological and physical conditions and features. Either we get to extreme physical conditions (cold, warm, dry etc.) or our biological attributes differ from the average (size, power, speed, or even body irregularities, illness, permanent damages), these factors affect our live quality, predictable lifetime and reproduction chances the less as the higher our social position is or have the more money manifesting this rank.

Unfortunately the social structures (of course now I talk about the “advanced world”) are also built by us, so it essentially embodies our riot against the laws of biology and physics: we want to create “eternal”, or at least “stable”, unchanging structures, be that a building, tool, state organization, company or philosophical idea. We build our own fears of mortality into these structures, expect the stability from them that we search for because of the fundamental laws of our life. This makes the “created world” conflict with the “real world” in its fundamental laws, represents opposite values, fights against and destroys the nature – and ourselves as well, because although we deny our fundamental laws, they will not be less true on us.

Reversing the previous statement: we have created a civilization that embodies our inner conflicts and so it destroys both our natural environment and our souls. This can only be avoided by creating new fundamental laws to the global human community that fit to the laws of physics and biology (which are independent from, and absolutely apply to all of us). This includes that those social laws stand above the social system just like the laws of physics and biology are superior to all the creatures. Of course there have been experiments to create absolute superior social structures, from total dictatorships to state level official religions, but those could not touch the key questions; this new system can only be created by a human community that has a totally different mindset, after it has realized and accepted the fundamental laws of its own existence.

Mono – tuttera valorportanto

La valorportanto de nia mondo estas la mono, ties kritiko estas unu el la ŝlosilmotivoj de jena analizo. Kaj la kaŭzo de la problemo estas la tuttereco de la mono kaj tio, ke ni, ties elpensintoj kaj uzantoj ne maturiĝis por ties ecoj. Mi konsideras la monon tuttera el tri vidpunktoj: loko, „vendanto” kaj „aĉetanto”.

Geografie ĝi estas tuttera, mi ja povas kunporti ĝin ien ajn, la nocio de la mono kiel interŝanĝilo sen propra utilo estas donita por (preskaŭ) ĉiu komunumo; en ajna punkto de la „evoluinta mondo” ĝi estas interŝanĝebla. El la vidpunkto de la vendanto ĝi estas tuttera, ja por (preskaŭ) ĉio, de bulko tra prisilento ĝis honesteco fikseblas prezo, por kiu ni pretas vendi ilin. Ankaŭ flanke de la aĉetanto ĝi estas tuttera, ĉe konvena oferto ja (preskaŭ) ĉio akireblas. La esceptoj de la listo signifas, ke kvankam certaj cirkonstancoj, pli konkrete certa homa pensmaniero kapablas limigi, en donita situacio, la validon de la aserto „la tuta mondo estas vendebla”, sed ĝi havas nenian definitivitan trudan efikon, ĉar per pli da mono ĉiu kontraŭstaro estas rompebla, la obstakloj (leĝoj, personoj) estas preterireblaj, formoveblaj.

La tuttereco per si mem ne estas „problemo”, eĉ, ĝojiga rezulto de longa evoluo, kiu ebligas koncepti kaj solvi tutterajn taskojn. La geografia tuttereco ebligas en (preskaŭ) ajna loko de la planedo mobilizi potencajn resursojn, tiel ekzemple eblas konstrui observatorion meze de ĝangalo aŭ sur montopinto – tute sendepende de tio, ĉu en la donita loko ekzistas aŭ ne la necesa resurso, aŭ la funkciigo de la observatorio havas konkretan utilon aŭ ne. Gravas, ke la komunumo fiksinta la celon disponas sufiĉajn resursojn kaj bezonas ĝin.

La tuttereco de la aĉetanto ebligas la tujan akiron de resursoj, oni ne devas kontentigi la momentajn bezonojn de la produktanto. Bona ekzemplo por tio estas la fabelo pri la koko kaj kokineto: ĉi lasta sufokiĝas pro tro granda piro misglutita kaj ricevos akvon de la puto – por forlavi ĝin –, nur se ŝia amiko, la koko alportos florkronon de la knabino, la knabino donos florkronon nur, se ŝi ricevos spegulon de la spegulisto ktp, kaj kiam la koko fine revenas kun la akvo, la kokino estas jam sufokiĝinta. Kiom pli simple estas jene: „puto, ĉu vi donas akvon por dudek forintoj? Vi povas aĉeti por ili florkronon aŭ kion vi volas...”?

Rezulto de la vendista tuttereco estas, ke ĉiu servo, produkto aŭ ajno monigeblas, tiel ebligas iaspeca „baza enketado”: do troveblas aĉetonto, antaŭ ol ideo realiĝus aŭ aperus postulo por ĝi. Sufiĉe bona ekzemplo estas la granda parto de la mondo ĉirkaŭanta nin: rimedoj, servoj, por kiuj ne estus eble trovi interesiĝantojn antaŭ cent jaroj, estas memkompreneblaj (pli-malpli nemalhaveblaj) partoj de nia nuna vivo.

Ĉi tiuj ecoj kune donas grandegan liberecon al nia specio: niaj riĉfontoj estas enormaj, ni havas vastegan eblon akiri kaj koncentri vere tutplanede resursojn aŭ ankaŭ male: disdividi tuttere produktitajn bonojn; la evoluon ne limigas la aktuala gamo de postulo-oferto, miloj kaj miloj da novaj ideoj povas konkurenci ĉe la malkovrado kaj kontentigo de estontaj bezonoj. Al ĉio ĉi ŝuldeblas tiu nekredeble akcelita evoluo, kiun ni trapasis en la pasintaj jarcentoj – dum nur kelkaj jardekoj (laŭ tio, kiel la mono konkeris ĉiam pli grandajn terenojn).

Problemon kaŭzas la traktado de la potenco ebligata de la mono, respektive nia nekapableco je tio. La sekvo de la listigitaj aspektoj de la tuttereco estas ĉio tio, kion mi menciis en la ĉapitro Fenomenoj: ekzemple la senrespondeca kaj senlima ruboproduktado, detruado de sociaj strukturoj, la fermado de la homoj en la revomondo de artefaritaj bezonoj. Krom ĉio ĉi, nia rilato al la mono brulfiksas en la sistemo la leĝon de la interezo kaj intereza interezo kaj kun ili la trudon de eksponenta kresko. Tio estis akceptebla en sistemo kun „konkarebla, nemalkovrita” planedo kaj subigeblaj najbaroj, sed specio volanta vivi sen militoj ne plu povas apliki tion en tiel limigita vivtena sistemo, kiel la tuta planedo.

Kvankam okazis provoj „malsovaĝigi la monon, ili, unu post aliaj, senescepte fiaskis ĝis nun, kaj kreiĝis nia nuna mondo. Tiu „Unu Ringo” ne estas posedebla, transformebla kaj ankaŭ ne neniigebla, ĉar ĝi estas ne ĉi-monda fenomeno, sed parto de nia pensado, nociaro.

Money – the global value transporter

Money is the value transporter of our world, criticizing it is one of the key topics of this analysis; the cause of the problem is its globality and the fact that we, its creators and users have not grown up to this aspect. Money is global from three viewpoints: the location, the seller and the buyer.

It is geologically global, because I can go anywhere, “money”, the product exchange tool without any inherent value is there in (almost) all communities; and anywhere within the “developed world” it can be used. It is “seller global”, (almost) anything from bread rolls through silence to honor there can be a price for which we are ready to sell it. “Buyer global”, with a proper offer we can get (almost) anything. The exceptions in the list show that certain circumstances, more precisely a specific mentality in some situations can limit this “the whole world is for sale” statement, but this neither has any ultimate power, with even more money all resistance can be broken, barriers (rules and people) can be avoided or moved.

This globality alone is not a problem, but the good result of a long evolution, and allows wording and solving global tasks. Geological globality allows to use huge resources (almost) anywhere on the planet; so we can build an observatory in the middle of a jungle or the top of a mountain – free from the fact that the needed resources are not available in that area, and the observatory does not make any local benefit there; but the global community wants, and has the resources to build it.

Buyer globality allows the instant access to the needed resources, without having to fulfill the actual needs of their providers. In the old tale of the little rooster needs water, the well wants a girdle, the girl want a mirror, ... and while the rooster runs back on this chain of needs and gets the water, the chicken chokes. How much easier it is to say: “Well, give me water for a dollar, and buy your girdle or whatever on it...”

The seller globality results that any service, product, whatever can be sold; this allows a sort of “basic research”: to realize an idea before the need appears for it, as you can find a buyer for that later on. This applies to a large portion of the world around us: the tools and services for what you could hardly find anyone interested in a hundred years ago, are natural, more or less vital parts of our life today.

These features combined gives a great freedom to mankind: allow huge, true global access and concentration of resources – or the opposite: spreading the product on the whole planet; the progress is not limited by the actual demand and supply balance, thousands of new approaches can compete for reveal the future needs and fulfill them. We can thank them for the unbelievable development of the last centuries and even more the last decades (as money conquered more and more areas).

The problem is with the handling of the might of money, or rather the inability to do it right. All that I have shown in the Phenomena section are just consequences of the listed aspects of globality: the careless and unlimited pollution, ruining social structures, locking people up in a dream world of artificial needs. Furthermore our relationship with money engraves interest and compound interest into the system, thus the must of exponential growth. This could work in a system of a “conquerable, undiscovered” planet and enslaveable neighbors, but cannot be applied by a race that wants to live on a limited sustaining system of a whole planet, without wars.

Several “domestication” experiments were made on money, but they all have failed, resulting this world that we have today. The “One Ring” can't be owned, changed or destroyed, because it is not just another entity in our world, but the part of our common thinking and language.

Kapabloj kaj nekapabloj

Ni ĉiuj alvenas ĉi-monden kun diversaj kapabloj, kvazaŭ ni trovas grandan dorsosakon ĉe ekvojo apud la pordo, kun nia nomo sur ĝi. La vojo estas longa, ĉiuminute ni devas fari decidojn, kaj dependas ankaŭ de la enhavo de la dorsosako, en kiu direkto valoras pluiri.

Tre gravas ekkoni, precize scii, kiuj rimedoj kaŝiĝas en ĝi, ĉar nur konante ilin ni povas tute klare vidi tiujn kvin procentojn da ebloj disponeblaj por ni en tiu donita momento, por kiuj ni estas efektive bone ekipitaj.

Pli grava ol ĉi tiu scio estas nur unu afero: scii, kio *ne estas* en la sako. Sciante tion ni ja povas senhezite ekskludi la plejparton de la vojoj, kiuj ŝajnas al ni eblaj alternativoj, ni diru okdek procentojn. Ĉi tiuj vojoj ja povas al ni ŝajni simpatiaj, ni povas revii pri tio, ke veninte iam vojfinen, ni povos fieri rigardi nin. Sed fakte estas malgranda ŝanco por tio, ke apud konkurantoj, multe pli bone ekipitaj ol ni por la donita vojo, ni povos havi laŭrojn, kaj se koste de enormaj luktoj ni tamen atingos la sopiratan celon, eble evidentiĝos, ke nenion komunan ni havas kun ĝi, sed forĵeti ĝin ni ne plu povas. Tio povas esti kariero, posteno, geedzo – io ajn.

Tial por racie pensanta homo fiaskoj signifas enorman valoron, ĉefe tiuj, ĉe kiuj li domaĝis neniam fortostreĉojn, elĉerpis ĉiujn rezervojn, do oni ne povas kulpigi lin: li investis ĉion kaj tamen malvenkis, krome en maniero, ke la kontraŭulo ne tro forte streĉis sin. Li tamen faris pli novan paŝon al tio, ke li kapablu preteratenti alian onon de la okdek procentoj de la vojoj neireblaj por li.

Homo kredanta krome konfesas kun plena konvinkiĝo, ke ekzistas en la mondo iu loko, iu tasko, por kiuj liaj kapabloj estas mezuritaj. Li respektas la potencon, kiu kreis tiun lokon kaj lasis apud la pordo ĝuste tiun sakon kun ĝuste tiuj rimedoj. Li dankas por la fido, ke en la sako ne estis preciza mapo, kiu kondukus lin al la atingenda celo, estis allasita al lia libera volo, bontrovo, matureco trovi tiun lokon. Li ricevis la respekton ŝuldatan al li kiel libera estaĵo – kaj ĉiupene li klopodas ankaŭ elmeriti tiun respekton.

Ni konfrontu nin kun la fakto: la glaso estas por neniu el ni „duone plena aŭ malplena”, fakte *apenaŭ io troviĝas en ĝi*, tial ni opinias ĝin ofte malplena. Inter la pluraj miliardoj da homoj vivantaj kun ni dividiĝas neimageble multaj fizikaj, mensaj, financaj aŭ sociaj eblecoj, kiujn ni ja kelkfoje ŝatus havi, sed neniam povos posedi. Ili ne estas niaj, kiel ankaŭ la taskoj, kies plenumo estas ebligita por iliaj posedantoj. Kun tio, se ni ekkonas tion malmultan, kio doniĝis al ni, kaj rezigne akceptas tion multan, kion ni ne disponas, ni povas rekoni la direkton, por kies sekvado ni eble estas la plej taŭgaj. Nin komencas allogi iu tasko, iu rolo, iu bildo, ia vivoformo, iu kunulo, iu loko – kaj retrorigardante ni ĉiam pli povas senti, ke ĉiu paŝo, ĉiu sperto kaj kapablo kuniĝis en ia mirakla maniero por tio, ke loko, tempo kaj homo trovu unu la aliajn.

Taskoj

El biologia vidpunkto por ĉiuj vivuloj estas per si mem koditaj jenaj taskoj: „restu viva” kaj „kontribuu al la vivtenado de via specio”. Ĉe la plantoj ili integriĝas en ilia biologia strukturo: la semo, sub influo de humideco, komencas ĝermi, kreskigas radikojn en la teron kaj tigon, foliojn direkte al la lumo, helpe de la alprenitaj nutraĵoj kaj energio ĝi kreskas kaj ree produktas semojn. La estaĵojn kapablajn je aŭtonoma moviĝo la meĥanismo de doloro trudas al la ŝirmado de sia korpo, la bezonoj kaj cikloj de ties kontentigo al individua vivkonservado.

Abilities and disabilities

We arrive to this world with different abilities, this is like finding a big rucksack at the door when we leave for the ride with our names on it. The way is long, we have to make decisions in every moment, and the way really worths to choose sometimes depends on the content of the sack .

It is very important to get familiar with it, to reveal exactly what tools lurk in it, because if we know it, we can quite clearly see that five percent of all the chances in front of us in a given moment, that we are truly well prepared for.

There is only one more important thing than this: to know what is *not there* in the bag. If we know this, we can exclude without thinking a serious majority of the seemingly possible choices, say eighty percent. Those ways may look nice, we could dream of getting to their ends and look proudly at ourselves. Alas, in fact we have a very little chance to play that game among those competitors who have much better abilities for that path; and if finally, and after cruel fights we reach the so much desired aim, it may turn out that it is none of our business, but we can't even throw it away then. This can be a career, a position, a spouse – anything.

Therefore for rational thinkers, failures have very high values, especially those that they know they went at it hard, have spared no efforts to use as an excuse later, but still failed, and could even see that the opponent did not have to fight too hard. This makes yet another step towards to be able to ignore another fraction of that eighty percent of possible ways that are not for them.

Truly faithful people are confident that there surely is a place, a task in the world that perfectly fit to their abilities. They respect the might that created that place, and left precisely the needed content in that sack at the door with their names. They are also grateful for the trust, because there was no exact map in the sack to lead to the target, but the might left to their free will, understanding and maturity to find the way. They have received the respect as a free entity, and work with all of their powers to deserve it.

Face the facts: the glass is not “half full or empty” for any of us, actually *there is hardly anything in it*, and many times we feel it empty. Among the billions of people with whom we live in this world at the same time, there are so many physical, spiritual, financial or social potentials distributed, many of those we would like to have but can never get. Those chances are not ours, neither the tasks that those people should do by using them wisely. On the other hand, if we recognize that tiny talent that we have, and accept that plenty that we don't have, we start feeling the direction that we are the best to follow. We start feeling the attraction of a task, a role, an image, a lifestyle, a partner, a place – later on when looking back it seems that all the steps, experiences and talents were just magically organized in order to make the place, time and people meet each other.

Tasks

From the biological point of view, all living creatures have these tasks encoded: “stay alive” and “reproduce”. For plants this is built into their biological structure: the seed starts to grow when receives enough humidity, grows its root downwards to the soil, stem and leaves upwards to the light; then by using the absorbed raw materials from the soil and the energy from the Sun it grows and produces seeds again. Animals that have the ability of free movement are driven by the mechanism of pain to protect their bodies; the cycles of the needs and their fulfillment to their individual survival.

Vivuloj havantaj pli evoluintan cerbon, do kapablaj realigi ne nur antaŭe difinitajn programojn, sed ankaŭ lerni, komuniki, disponas ĉiam pli kompleksigantajn komunumajn meĥanismojn: ekzemple sur la kampo de komuna ĉasado, defendo de la propra teritorio, vivtenado de posteuloj. La formiĝo kaj ŝanĝiĝo de ĉi tiuj taskoj konsidereblas kiel evoluo de la komunumo – kun samaj selektiĝaj manieroj: erara solvo (miskomprenebla komunikado, malpli sukcesa kondutmodelo) povas konduki al la ekskludo de ĝia portanto, ĉe ĝia disvastiĝo al la malpliigo de la konkurencokapablo de la komunumo, do malplimultiĝo de ties individuoj, sekve ĝi malaperas el la vivo, dum modeloj rezultantaj pli efikan funkciadon (alarmsignaloj, pli efika roldivido) disvastiĝas.

Sed ĝis ĉi tiu punkto la selektiĝo de individuoj estas la ŝlosila punkto, la individuoj formantaj komunumon estas pli efikaj, ol se memstare ili agadus, membroj de individugrupoj kun pli efikaj komunumaj modeloj havas pli grandan ŝancon transvivi. La evolua salto okazas tiam, kiam aperas la „identeco” de la komunumo kaj ĝi komencas funkcii kiel reguliga faktoro staranta super la individuoj. La individuoj difinas sin kiel membroj de la donita komunumo, konceptas superindividuaĵajn, grupnivelaĵajn postulojn. Tia diferenco estas ekzemple, ke ili ne ellernas la pretigon de instrumentoj aŭ armiloj unu de la aliaj, sed elektas la plej lertajn „metiistojn” en laŭbezona nombro, kiuj kontentigas tiajn bezonojn de la komunumo. Samtiel gravas, ke la komunumo povu „forselekti”, do forpeli aŭ eĉ neniigi individuojn ne respektantajn ĝiajn kutimojn.

Tia komunumo difinas taskojn, rolojn, alkomandas al ili siajn membrojn, ellaboras rimedojn por konservi kaj pludoni la spertojn akiritajn de la individuoj – kaj kun tio ĝi leviĝas sur novan nivelon. Simile al la specifa kunekzistado de la vivularo kun la fizikaĵaro la komunumo transvivas la pereon de ĉiu sia individuo kaj zorgas per instruado pri sia konserviĝo; la diverseco de la individuoj kaj la neperfekteco de la transdono certigas la hazardecon necesan por la evoluo, kaj la komunaj valoroj kaj la rigora observado de la kutimordo validas kiel selekta faktoro.

La tasko, rolo estas do nenio alia ol ŝlosilo por la vivtenado kaj evoluo de la komunumo: ties kaŭzo kaj samtempe rezulto. Pere de ĝi la komunumo kapablas doni pli grandan sekurecon al siaj membroj, ol se ili devus individue kontentigi ĉiujn siajn bezonojn, samtempe pere de superindividuaĵaj organizoj, taskoj ĝi povas doni konsolon pro la pasemo de la ekzistado.

Konsiderante, ke la nuna homo estas rezulto de ĉi tiu komunuma evoluo, prave ni povas supozi, ke li selektiĝis en sia pensado, bazaj kondutmodeloj por plenumi komunumajn taskojn, subteni la komunumon kaj konforme interpreti ties retrosignalojn. Ne estas hazarde, ke li sentas kontentecon, kiam li povas helpi al siaj kunhomoj aŭ ajnaj vivuloj, ke li serĉas la komunumon de siaj kunspecianoj. Kaj vere ne multaj deziras daŭran solecon, kaj pluraj el ĉi tiuj konsideras ĝin multe pli defio ol natura stato. Kaj la komunumo ĉiam aperas en formo de roloj, taskoj, kies plenumon ĝi taksas; la kontenta homo estas aktiva, utila kaj rekonita rolanto de la komunumo ŝatata de li, ricevas taskojn provantajn liajn kapablojn, kiujn li sukcese solvas kun la helpo kaj por la ĝojo de siaj kunuloj.

Kun tio ni alvenis al la nuna sistemo, kap-al-tere renversita. La mono kiel unusola valormezurilo metas la akcenton sur la premio kontraŭ la tasko. Por la direktantoj de la sistemo, elpensantoj de la taskoj ne percepteblas la efektivaj bezonoj de la komunumformantaj individuoj; la esploroj, enketoj ne multe valoras kaj ofte preteriras la traktendan problemon, aŭ estas kontraŭaj al la interesoj de la direktantoj. Sed precize aperas la bezonoj kaj interesoj de la „sinanoncantoj por la realigo”, subtenataj ofte per fonaj marĉandoj; estas karakterize, ke por ĉi tiuj la ĉefa celo estas ne la realigo de la tasko sed la akiro de la fiksita premio, la tasko estas nur ŝarĝo. Por la individuo laboranta pri la solvo de tasko ofte ne estas klare, por kia komunumo li laboras, ĉu efektivajn bezonojn li kontentigas per sia agado kaj nur de sia labordonanto li ricevas retroinformojn, kiuj ofte ne harmonias kun la taksado de la komunumo.

Creatures having advanced brain, that are not limited to play the encoded programs but can learn and communicate, all have more sophisticated community mechanisms: organized hunting, area protection, baby care. The appearance and development of these tasks can be considered as the evolution of the community, with the same selection methods: a wrong solution (ambiguous signals, less effective behavior) leads to the exclusion of its owner, or if it prevails, it becomes the competitive handicap for the whole group, the member count decreases and the group gets crowded out of the territory; while patterns that allow more efficiency (good warning signs, better task distribution) win in long term.

At this point the key factor is still the individual selection: entities in organized groups are more efficient than alone; the members of a group with more efficient organization patterns have a greater chance for survival and reproduction. The next development leap is the appearance of the “identity” of the group, which starts to act as a control agent above the members. From this point the entities define themselves as members of that group, and formulate group level needs superior to their own ones. This is when they do not learn how to make tools or weapons from each other, but select the adequate amount of “craftsmen” who should fulfill this need of the group. It has the same importance that the group must “select out” those who do not respect the community order by sending off or even killing them.

This community defines tasks and roles, associate members to them, invents means to collect, keep and pass on the valuable experiences of the members – so steps to a higher level again. At this point, similarly to the strange coexistence of biology and physics, the group survives the death of its members, and sustains itself by teaching the new members; their differences and the errors in the teaching provide the randomness required for the evolution, while keeping the common value and habit order very strictly acts as the selective force.

So the community generated tasks and roles are in fact the key to the survival and progress of the community, both the cause and the result of it. They allow that the group can ensure higher safety to the members than living and fulfilling all their needs alone; furthermore by the superior organization and tasks it comforts the members against their mortality.

Considering today's human being as the result of this community evolution, it is a valid assumption that in our thinking and basic behavior patterns we were selected to do community tasks, to need group level feedback and to adapt to them. No wonder that we feel good if we can help our fellows or any other creature, that we seek for being together with others; only a few people want long solitude and most of even them consider it as a challenge and not as a natural state. On the other side, community always appear as the source of roles and tasks, and evaluates their execution. So finally, satisfied people are active, useful and respected members of their beloved groups who get challenging tasks that fit for their abilities, and they solve them with the help and for the benefit of their partners.

Now we reach our current system standing upside down. Money, the ultimate value measurement emphasizes the rewards against the tasks. The system managers, creators of the tasks do not see the real need of the community anymore; researches and surveys do not worth much, and when sometimes they reveal something, consequences reach far beyond the target problem, or can be opposite to the managers interests. On the contrary, the needs and interests of the “fulfiller applicants” are very precise (and many times are supported by background deals) but their real aim is not to do the task but to get the reward, the work is actually a burden. Finally, for the people actually working on something is not clear at all what kind of community they work for, is there a real need at all behind their activity, and get feedback only from their employers, which many times are far from the evaluation of the “served” community.

Ne estas do mirinde, ke la respekto al kaj traktado de la tasko malproksimas de tiu elstara rolo, kiun ĝi normale ludas en normala komunumo, socio; tiel ĝi aperas por la individuo ne kiel honorigo, eblo por lernado kaj pruvado, sed multe pli kiel ŝarĝo. La lokon de la ĝojo pri la solvo transprenas jam en la lernejo la noto ricevita por ĝi kaj pli poste: la pago.

Kaj la sekvo estas vivo ĉiam pli supraĵa kaj sencela, pelanta anstataŭ kreado konsumadon, amuzojn en la pli altaj socitavoloj, kaj kondukanta al idiotiĝo, kreskanta agresemo en pli malaltaj tavoloj – kaj sur individua kaj sur komunuma niveloj.

Posedado

Por la konservado de nia persona ekzistado, sano, bona ĝenerala farto, kiel ankaŭ por la plenumo de niaj komunumaj taskoj ni bezonas rimedojn, objektojn, servojn. Iu parto de ĉi tiuj estas nia persona propraĵo, apartenas al ni (vesto, loĝejo, dommastrumaj rimedoj, aŭto ks). Alia parto, kvankam ne nia, tamen kontinue staras je nia dispono kaj akireblas laŭ kutima maniero (nutraĵo, akvo, energio). Tria parto estas aliula propraĵo, al kiu ni ricevas alirrajton (ekzemple laboriloj, laborloke atingeblaj servoj).

Iom retroirante: mi, kiel individuo diferenciganta sin „de ĉiuj aliaj”, disponas pensokapablon kaj homan korpon: ili estas miaj, mi posedas ilin – mi dirus en la kutima maniero. Sed tio per si mem ne estas vera, mi ja ne povus diferencigi min de aliaj sen la kapablo de pensado, mi ne estus homo; mia ekzistado kaj ĝenerala farto dependas de la stato kaj kontentigo de la bezonoj de mia korpo, sen ĝi mi ne ekzistus, mi dependas de ĝi, ĝi influas miajn pensojn kaj agojn: estas vera ne nur tio, ke ĝi estas mia, sed ankaŭ tio, ke mi apartenas al ĝi. *La posedrilato estas reciproka, tien-reen-kontakto.*

Kiamaniere iĝas el proprieto posedo? Tiel, ke *mi posedas ĝin*: mi konas ĝiajn fortojn kaj malfortojn, taksas la eblojn donantajn de ĝi kaj la limigojn necese kunekzistantajn. Ekzemple: mi povas proprieti skulptilon, sed por ke ĝi „fariĝu mia posedo”, mi bezonas forton, spertojn por ĝia aplikado; lokon, kie mi povas uzi ĝin; materialon, kiun mi povas formi per ĝi; scion kaj rimedojn, por bonteni ĝin; kaj taskon, por kies solvo mi povas utiligi ĝin. Krom ĉio ĉi kiel membro de komunumo mi devas ankaŭ konsideri, kiom da fortostreĉoj kostas la akiro de ĉi tiuj kondiĉoj kaj scio, kaj kiajn kapablojn mi havas por la uzado de la ilo. Povas esti, ke estas tute sence okupiĝi pri ĝi, miaj kapabloj estas pli taŭgaj por io alia, kaj por ĉiuj estus pli bone, se ĉi tiun tranĉilon kaj la kondiĉojn necesajn por ĝia uzado akirus ne mi, sed iu pli kapabla, kaj mi estus posedanto de alia ilo.

La kapablo pensi fariĝos mia posedo, se mi ekkonas miajn malfortojn, dezirojn, se mi kapabliĝos koncentri min dum la necesa tempo kaj laŭ la necesa maniero, samtempe mi povas malstreĉi min, nutri kaj regeneri mian pensadon per pozitivaj modeloj (sen endanĝerigi ĝin). Post ĝia ekkono mi povas trovi tiun laboron, kiun mi kun ĝojo farados dum mia vivo, ĉar ĝi donas al mi ĉiam ion novan, kaj pere de ĝi mi fariĝos utila membro de mia komunumo (tion oni nomis iam „metio”), tiel mia menso fariĝas aprezata kaj ameme bontenata ilo. La samo validas ankaŭ pri mia korpo: se mi ekkonas ĝiajn bezonojn, fortojn kaj malfortojn, dediĉas tempon por bonteni, evoluigi ĝin, mi fariĝos ĝia bona mastro: ĝi donas al mi la trankviligan senton, ke mi povas fidi al ĝi en atendebla grado, ĝi estos bona rimedo por la praktikado de mia metio, kaj mi povas regi tiujn instigojn, kiuj ne konformas al miaj internaj reguloj aŭ la ordo de la komunumo. Se mi ne fariĝos ĝia mastro, mi sklaviĝos al miaj deziroj, timoj, prainstinktoj kaj miaj svagaj ideoj; mi viktimiĝos al tiu industrio, kiu pelas la amasojn perdintajn la regon super sia propra korpo kaj menso al konsumartikoloj, bankkreditoj, politikaj fabelistoj, armeo da ĉarlatanoj nutrantaj sin el korpaj-psiĥaj malsanoj.

No wonder that the common approach, respect for the tasks are very far from the relevant role that they do have in the community and human civilization; so they appear for us also not as a honor, a chance to learn and prove, but a burden. The joy of solving an exercise in school is replaced by the marks, later in life the money given for it.

The inevitable result is a more and more shallow and aimless life that on higher level moves towards consumption and entertainment, on lower levels turns to stupidity and aggression, both for individuals and communities.

Ownership

In order to keep up our existence, health, good conditions and to do our community tasks we all need tools, things, services. Some of them belong to us personally (like our clothes, home, household utensils, car etc.); the second part is not ours but available anytime and can be reached in a regular way (food, water, energy); the third part belongs to someone else but we get access to them (like equipments and services at our workplaces).

To step back further: I myself, as an entity who distinguishes oneself from “anyone else”, have the ability to think, and have a human body: they are mine, I possess them privately – that is what I would say about them in the regular way. However this alone is not true, because without the ability to think I would not be able to distinguish myself from the others, would not be a human being; my existence and comfort depends on the state of my body and its needs – without them I would not exist, I depend on them, they affect my thoughts and actions: the truth is not only that I have them, but I also belong to them. *Ownership is a mutual, back and forth connection.*

What makes me possess what I have? It is to *master that*: I know its power and weakness, recognize the potentials and limitations that it provides. For example: I can have a carving knife – but to possess it I need the required power in my hands, experience, a place where I can safely use it, materials that I can carve with it; adequate knowledge and tools to keep it in good conditions; and tasks to solve with it. Beyond all this, as a member of a community I also have to consider how much resources must be used to get all these conditions and knowledge; and what abilities I have to use this tool. Perhaps it is totally pointless for me to take the whole thing up because my abilities much better fit to other things and it is the best for all if this knife, and the conditions of its possession goes to someone more ready for it, while I will get something else.

Even my own ability to think becomes something that I possess only when I recognize my own weaknesses, desires, when I become able to concentrate for the required length and ways, and also can relax, regenerate and feed my thinking with positive patterns (without risking it). By this recognition I can find the task that I will happily do all along my life because it always shows something new, and makes me a respected member of my communities (this used to be called “craft”), this makes my mind a respected and well treated, loved tool. The same applies to my body: if I know its needs, powers and weaknesses, spend time to care and develop it and so I become a “good owner”, it will give me a safe feeling that I can trust it, it becomes a good tool for my tasks and I will be able to handle those intentions that do not match my inner rules or the laws of my community. If I don't possess, then I will be possessed by my desires, fears, primordial instincts and sudden ideas; become defenseless against the industry that shepherds the mass of people who have lost the control over their body and mind towards the army of consumer goods, bank loans political storytellers and charlatans feeding on physical and mental illness.

Iom abstrakta speco de la posedado estas la sistemo de la homaj kontaktoj, kiun ni tamen priskribas per la samaj vortoj, kaj kiu estas same konceptebla. Mi havas edzinon kaj tri filojn, kaj tio estas gramatike „poseda sintagmo”, sed ĉu ankaŭ fakta? Ĉu mi disponas tiujn kapablojn: amon, forton, sindediĉon, rezolutecon, malfermitecon, atentemon, danke al kiuj mi povas trakti ĉi tiun „posedrilaton” parto de mia „metio”, ĉar se ne, kiel viktimo aŭ ribelanto mi ĉiel sklaviĝos al la edza kaj patra roloj. Bonvolu atenti: „posedi” signifas ĉi-rilate ne „posedaĵon”, ne la totalan direktadon kaj subigon de la aliaj homoj, sed harmonian kontakton konforman al miaj kapabloj kaj rolo. Se mi posedas mian edzinon, tio ne ekskludas, ke ankaŭ ŝi posedu min, ĝuste male: la ebloj imanentaj en kontakto disvolviĝos tiam, se ni reciproke posedas unu la alian, ni dividas niajn taskojn ne laŭ niaj individuaj sed komunaj intereso.

La samo validas pri la fizika posedado: kreigas ĉiam reciproka rilato inter posedanto kaj posedajo. Ĝuste mi procedas, se antaŭ la estigo de posedorilato mi pripesas, kiamaniere la dezirata aĵo ŝanĝos mian vivon, al kiaj kondiĉoj mi devos konformi, kiajn novajn rilatojn de dependeco ĝi estigos, entute, ĉu mi fariĝos konvena posedanto kaj ĉu mi faros bonan negocon per tio, ke mi kreos ĉi tiun rilaton. Kaj en miaj posedorilatoj mi havas nur du elektojn: aŭ mi „posedas” mian havaĵon aŭ sklaviĝos al ĝi, tria eblo ne ekzistas.

La supraj konstatoj admonas al singardo, ŝajnas, ke la prezo de posedado estas rezigno pri la libereco, pro ĝi ja estiĝas ĉiam pli komplikaj dependaj rilatoj; sekve la plej liberaj ŝajnas la migrantaj ĉasantaj-kolektantaj komunumoj, ekzemple la boŝmanoj. Ĉi tiuj homoj havas nur tiom da persona proprietaĵo, kiom ili povas ĉiam kunporti tra grandaj distancoj; la posedado de ĉiu unuopa objekto estas permesebla pro ties pezo kaj amplekso nur, se ĝi alportas tiom da utilo, ke valoras portadi ĝin. Sed ĉi tiu senposedeco tre foras laŭ niaj nocioj disde la libereco, la membroj de la grupo ja estas tute senpovaj kontraŭ senperaj mediaj influoj. Alie vortumante: la boŝmanaj komunumoj estas la posedantoj de siaj vivejoj, kion ili realigas per ĝia detala ekkono kaj kompleta adaptiĝo al ĝi. Sed per minimuma kvanto da kunporteblaj objektaj bonoj kaj per sia komunume heredigata scio ili kapablas resti vivaj sur teritorio, kie krom ili sen ekstera helpo iu ajn baldaŭ perdus sian vivon.

Ĉiuj ceteraj homaj komunumoj vivantaj inter malpli ekstremaj kondiĉoj elektis alian vojon: ili realigas la posedadon de sia vivejo per ties ŝanĝado: agrikulturo, mastrumado, produktado bazita sur mineraloj, transportado. Por tio ili kreas komunumajn kaj individuajn posedrilatojn: propran komunuman kaj individuan areojn, laborilojn, konstantan loĝlokon, reciprokajn servojn. Sen ĉi tiuj posedajoj, sole el la natura medio ili ne plu povus certigi sian vivtenon, ili dependas de ĉi tiuj, kompanse ili liberiĝas de la totala dependeco disde sia vivejo.

La historio pravas, ke la intervena aliro estas pli efika, aŭ almenaŭ povas forpuŝi la adaptiĝantojn, ili ja, pro la senpera dependeco, ne kapablas regi la mediajn kondiĉojn, rapide ŝanĝiĝantajn pro la interveno. Krome, la intervenemaj komunumoj konstante evoluas, formiĝas, ŝanĝas sin kun neimagebla rapideco kompare al la naturaj procezoj, dum la vivo de la adaptiĝantoj estas preskaŭ eterna kaj senŝanĝa simile al la ekstreme rafinita socio de formikoj kaj abeloj.

Ni, la tuttera homa specio estas intervenema komunumo vivanta inter posedrilatoj, kreis sendube sukcesajn funkciadajn modelojn, kiuj antaŭenigis nin ĝis ĉi tie. Sed ni estas malfortaj, ĉar ni ne konas la bazajn regulojn de nia funkciado, ni ne posedas ilin, tial ili regas super ni. Tia estas ankaŭ la nocio mem de la posedado; kaj aparte mencienda estas la „posedado de la eblo posedi ion ajn”, tio estas la eblo individue akumuli monon. Ĝi estas specifa, ĉar ĝi vualas la reciprokan rilaton de la posedado: oni ne devas konstrui garaĝon al la mono aŭ kultivi ĝin, ne necesas por ĝi fakscio, ĝi ne postulas taskojn, „ĝi nure ekzistas”.

A bit more esoteric kind of ownership is the system of human relationships, but still we use the same words for them, and can understand them in the same way. I have a wife and three sons, and this is not only a grammatical possession, the question is: do I possess them? Do I have the features: love, power, devotion, determination, openness, acceptance that make this “possession” a part of my “crafts”? Because if not, either as a victim or a rebel but I will surely become a prisoner of the husband and father role. Please note that “possessing” here does not mean controlling or conquering the “owned” people, but a harmonic relationship within my abilities and roles. If I possess my wife it does not mean that she can't possess me, but the opposite: the potentials of a harmonic relationship are unfold only if we mutually possess each other, and we share the tasks based on not our individual but common interests.

The same applies to possessions on physical level: that is also a mutual connection between the owner and the owned. Before creating an ownership connection it is well worth to think about how the desired thing will change my life, what conditions I will have to meet, what new relationships it will build – and anyway, will I be a good owner and will it be a good deal for me to build that relationship? Remember, in the case of ownerships there are only two options: possess it or be possessed by it, no other ways.

These are serious forewarnings, it seems that the price of owning is giving up our freedom because of the complex dependency chains; according to this the “most free” people seems to be the wandering hunter-collector communities like the bushmen. These people possess only that amount of personal properties that they can carry constantly for long distances; owning anything is good only if it brings enough benefit to make it worth carrying its size and weight. However, this kind of lack of properties is very far from our image of freedom, because this also makes the members of that group totally vulnerable to the direct environment conditions. To word this another way: bushman communities actually possess their territories, and they accomplish this by getting very thorough knowledge about, and adapting fully to their land. On the other hand, having their minimal amount of properties and their knowledge inherited within the tribe, they can live well on a land where anyone else without constant external sustainment would die in short time.

All the other human communities that lived among less extreme conditions chosen the other way: instead of possessing their territory as it is they changed it by organized agriculture, farming, production based on minerals and transportation. To achieve this, public and private properties are necessary: common and private land, tools, homes, services to each other. After this transition the group can't survive solely on the nature without these properties, but for exchange it breaks free from the total dependency on the territory.

The history demonstrates that the intervening approach is more efficient, or at least can crowd out the adapting tribes, because the latter can't handle the quick changes in the environment (mostly because of the interventions of the former). Furthermore, the intervening communities constantly change, develop, modifies itself at an unbelievable speed compared to natural processes, while the adapters' life is like that of the ants and bees, almost eternal and constant.

We, the global human race live in an intervening, possessing community, and hold successful patterns beyond questions that brought us to where we are. Our weakness is that we don't recognize the fundamental laws of our game, we don't possess them, thus we are possessed by them. This even applies to the possession itself, with special emphasis on “possessing the ability of possessing anything”, that means the ability of personal money accumulation. This latter is unique because it hides the mutuality in possession: you don't have to build a garage for it, don't have to farm it, no skills are needed, no tasks are assigned to having it, you “just have it”.

Mi ne devas pripensi, ke la sumo akumulita de mi pro la deziro posedi eblon signifus por iu alia vivon, laboreblecon, ke mi, kiel respondeca mastro, devus riĉigi per ĝi mian komunumon; ne gravas, kiajn agadojn subtenas per ĝi la banko, en kiu mi deponis ĝin; fakte mi dependas de la banko cirkuliganta mian monon: se ĝi faras grandan eraron, ties sekvojn devos gluti ankaŭ mi. Pro la fakto, ke ĉi tiu posedo ne enkorpiĝas en konkretaj objektoj, servoj, rimedoj, ĝi ne havas supran limon, ĝi povas iam ajn plimultiĝi, neniam oni povas „satiĝi” per ĝi; la ĝojo kaŭzata de ĝi ne malpliĝas pro la sekvoj de la posedo (malkiel la deka domo, aŭto aŭ biero jam ne donas tian plezuron kiel la unua). Se tamen estus tiel, tiam montriĝas la alia vizaĝo de la mono: en la konkurso por ĝi la ŝancoj de la pli fortaj ĉiam kreskas, kiu postrestas aŭ volas halti je iu nivelo, tiu tre verŝajne elkonkurenciĝos, senindulge elpuŝos lin la pli malsataj.

Ĉi tiun rimedon ni elektis, por ke ĝi regu nian rilaton al niaj fizikaj posedaĵoj, sekve – ĉar ni estas „intervenema, posedema” socio – nian vivon. Ni ne plu taksas, kiuj estas niaj faktaj bezonoj, kian prezon ni pagas por ilia kontentigo, kiagrandan dependecon ni akceptas dume, kaj kiel fariĝos la rezulto de nia arte generita liberecodeziro totala sklaveco al la priservaj sistemoj (kiuj el tio, el ni vivas).

Kunlaboro kaj konkurenco

Observante fenomenojn de la naturo ni povas veni al la konkludo, ke la vivuloj kaj en mallonga, kaj longa tempospaco senĉese konkuras. Amaso da plantoj kreskantaj unu apud aliaj luktas por lumo, zebro kuras antaŭ leono por sia vivo en eksterordinare neegala konkurso: se ĝi perdos, ĝi pereos. La specioj troviĝas en evolucia konkurso unu kun aliaj, iliaj internaj mutacioj, modifiĝoj same „luktas” por vivi. La kunlaboro, komunikado, divido de taskoj karakterizas pleje la bestojn vivantajn grupe, ties formiĝo kaj evoluo dankeblas same al konkurso: se la pli efike kunlaboranta grupo estas pli vivokapabla ol la kunkonkurantoj moviĝantaj en ĝia vivospaco, tiam la ŝancoj de ĉi tiu grupo estas pli bonaj, la koncerna specio, grupo havanta pli evoluantan komunikadon povas elpuŝi siajn kunkonkurantojn: aliajn speciojn aŭ aliajn grupojn de la sama specio.

Sed la konstanta lukto okazanta surface estas vere la plej efika formo de kunlaboro. La „taksada sistemo” de la vivularo estas eksterordinare simpla: la celo estas konstrui la plej grandan biomason el energio akirebla el ajna fonto en la vivejo. La primara energifonto estas la sunlumo, kiun plantoj integras en si, la pli rapidaj havas pli grandan avantaĝon, sed ankaŭ en iliaj ombroj iras intensa batalo por la resto de la lumo. La energion akumulitan en ili reutiligas la nutra piramido de la bestoj; en ĉiuj punktoj de la sistemo troveblas malkomponentoj, kiuj transformas la pereintojn en simplajn nutraĵojn, tiel ili recikligas la „rubaĵon”.

La konkurso estas nenio alia ol senĉesa komparado de „eblaj solvoj”, dum kiu la „momente pli bona” ricevas iom pli bonan ŝancon por vivteni, disvastigi sin, sed per tio ankaŭ la organismoj utiligantaj ĝin ricevas pli riĉan nutraĵfonton, multobliĝajn ŝancojn (bakterioj, parazitoj, simbiozuloj, rabobestoj). Aliflanke, kvankam je la nivelo de individuoj okazas laŭvorte porviva batalo, koncerne la vivejon la venkinto ne neniigas, nur flankenpuŝas la kunkonkurantojn, malpli bone adaptiĝintajn al la momentaj kondiĉoj, kiuj ĉe la eventuala ŝanĝiĝo de la mediaj kondiĉoj aŭ kolapso de la superreganta specio, vario ree antaŭeniĝas. De supre observata, ĉio ĉi vidiĝas kiel konstante ŝanĝiĝanta sistemo, kiu ne celas ekskludi katastrofojn, sed minimumigas la tutterajn efikojn de la laŭleĝe okazantaj, specionivelaj kolapsoj.

La evoluo de la homa civilizo utiligis la saman konkuradon. La grupoj kun pli evoluinta komunikada kapablo flankenpuŝis aŭ asimilis la malpli evoluintajn. La sociaj sistemoj kun pli alta nivelo de memorganizo subigis la pli lozajn; ĉe tio grandan rolon ludis la pli rigora hierarĥa strukturo kaj pli karakteriza superŝtata organiziĝo de la eklezioj.

I don't have to think it over that the money I have collected because of the desire of possessing the chances might mean life, workplace for others, I should support my community by it as a saver; I don't care what actions my bank funds using my money; or care for how much I depend on that bank: if it fails, I will pay the piper. Because of this kind of possession is not materialized in goods, services and tools, it has no high limit, I can always have more, it is never "enough"; the joy it brings does not decrease because of the consequences of the possession (the tenth house, car or beer is not that big joy as the first one). And if you can stop somehow and say that's enough, money turns the other face: the stronger has the greater chance in the race, those who quit and want to stop at a level, have a great chance to fall out forever, get crowded out by the more hungry.

This is the tool that we have chosen to control our relationship to our real possessions, and so – as we are an "intervening, possessing" civilization – our life. We do not measure anymore what are our real needs, what price we pay for them, what dependencies we accept, and how our artificially generated search for freedom leads to the total dependency on the sustaining systems (that live on this, on us).

Cooperation and competition

By observing the processes in the nature we can conclude that creatures are in a constant competition both short and long term. The mass of plants growing nearby fight for the sunlight, the zebra runs a very unequal race for life with the lion, losing means death. Races are in evolutionary contest, and their internal changes, mutations also wrestle for the "territory". The seemingly opposite cooperation, communication, task distribution is characteristic among animals living in groups, but its appearance and development is also the result of the competition: as the more efficiently cooperating group is more viable than its local competitors, then the potentials of that group is bigger, that race or that group with advanced communication can crowd out the rest: the other races or other groups of the same race.

However, the constant wrestling on the surface is in fact the most efficient form of cooperation. The "evaluation system" of biology is very simple: the aim is to build up the greatest amount of biomass in the area from any available energy source. The primary source is the sunlight used by plants. The faster, bigger has advantage, but there is a great battle for the remaining light in the shade. The stored energy in them is reused by the food pyramid of animals; destructing organisms (like fungi) live on each level, processing the dead to raw materials thus "recycle the waste".

From this viewpoint natural competition is nothing but a constant comparison of possible solutions, in which the "currently better" gets a little more chance to survive and prevail. In this way, those that use them as food get more nutrition and reproduction chance (diseases, parasites, symbiotic creatures, predators). On the other hand, although this is a true life and death fight on individual level, but for the territory the winner does not destroy, only plays down the opponents that do not fit so well to the current conditions – those will break out again if the conditions change or the winners population collapses for some reason. Observed for above, this forms a constantly changing system which although can't exclude the chance of a catastrophe but minimizes the global effects of the inevitable race-level population collapses.

The human civilization evolution used the very same competition. The more communicative groups crowded out or assimilated the less advanced ones. Social systems with higher organization levels conquered the sparser ones; the strictly hierarchical and fundamentally multinational organization of the church played a significant and natural role in this game.

La pli agresemaj sistemoj kapablaj reprezenti kaj realigi interesojn starantajn super individuaj kaj lokaj vidpunktoj fariĝis dominantaj en lokaj komunumoj, tiel formiĝis el vilaĝaj komunumoj latifundioj, el ĉi tiuj ŝtatoj, poste la hodiaŭa mondo regata de supernaciaj bankoj, investaj grupoj kaj firmaoj.

Ĉi tiu konkurso je pli alta nivelo estis same rimedo por kunlaboro, danke al kiu la homa socio formiĝis la sola de ni konata tuttera socio de la planedo Tero. Ĉiu komunumo partoprenanta en ĉi tiu procezo kunportis, koditaj en sia pensmaniero, la motivojn de disvastiĝo, kresko, multobliĝo, konvertado, kaj kiu ne, tiu laŭlogike subiĝis al la konkerantoj, escepte se ĝi posedis por tiuj tute seninteresan teritorion. La pli efika flankenpuŝis la malpli sukcesan, transprenis ĝian teritorion kaj tiel plukreskadis akirante ĉiam pli novajn teritoriojn.

Vide al tio, la kaŭzo de la hodiaŭa neperfekta stato jam estas klara: ĉesis tiu pli altnivela kunlaborado, kiu donis al la individu-nivela konkurso fonon, pravigon, pli altnivelan kontrolon. La kapitalisma socio ekirinta en la momento de sia venko al sia falo kaj bazita laŭ sia memanalizo sur la leĝoj kaj konkursoj de la merkato povis danki sian evoluon al tio, ke super ĉiuj konkursoj staris la kunteniĝo de la rolantoj kontraŭ la „komunista bloko”. Kaj la konkurso de la du „blokoj” estis evolucia batalo por la mondpotenco inter la du forte diferencaj, materialismaj organizoprincipoj.

La merkata konkurso „zorgis” pri la transvivo de la pli bonaj solvoj; sed antaŭ ĉio validiĝis, ke oni devas esti pli bona eĉ ol la „malamiko”, do ne la maksimumigo de gajno estis la fina celo. Kiu ne estis sufiĉe bona en utileco, daŭreco, tiu povis trovi sin en la rolo de la „agento de la malamiko”, estis malfacile trovi pli gravan kaj absolute super la sistemo starantan selektan faktoron ol ĉi tiu. Jes, entreprenisto kun sufiĉa memfido povis superruzi, ŝmiri per mono la sistemon, sed super lia kapo ĉiam ŝvebis kiel Damokla glavo kredofidela, nekoruptebla, kolera oficisto, partia sekretario, ŝtata prokuroro..., kiu havis la povon prispuri (kun la aktiva kunagado de la kunkonkurantoj) la tutan imperion kaj disŝirigi lin per la amaso timanta la malamikon.

La evoluigan efikon de la konkurenco povas do stabiligi sole reguloj starigitaj de pli altnivela kunlaboro, kiuj kondutas kiel nepreterireblaj selektaj faktoroj. Manke de ili ekiris nia nuna mondo direkte al konkurenco regata ekskluzive de la financa utilo, kio estas akceptebla nek pro la uzmaniero de la resursoj, nek pro la neceso, kvalito kaj divido de la produktataj bonoj, nek pro la daŭripoveco de la procezoj. Tial provas la plej multaj komunumformaj sistemoj (religio, politiko) preskaŭ senĉese krei fantomojn de malamikoj, per kiuj ili certigas la forton de nemalhavebla, pli altnivela kontrolo.

Sed ĉi tiu vojo estas neirebla, por nia civilizo estas vivneceso, ke ni povu paroli pri la lasta tuttera konflikto nur en pasinta tempo, ke Hiroŝima estis la unua kaj Nagasaki vere la lasta atomfrapo. Pri unusola armilo oni povas diri, ke ĝi estas sendamaĝa: kiu eĉ ne aperis en la homa menso, kiel ankaŭ pri sekureco oni povas paroli nur tiam, se la komunumo de la homoj posedas modelojn, kiuj kapablas trakti en trankviliga maniero ĉiujn intereskonfliktojn eksplodantajn laŭnature inter la individuoj.

La vivbatalo, konkuro por transvivo de niaj „eterne vivantaj”, gigantaj firmaoj, bankoj kaj ŝtataj oficejoj senigitaj je ĉiuj efektivaj celoj kaj objektiva taksado havas nenian pruveblan utilon: la celon de ilia ekzistado kaj luktado ili atingis. Por sia konserviĝo kaj pluevoluo nia tuttera fariĝinta civilizo devas koncepti la celon kaj regulojn de nova, pli altnivela kunlaboro, al kiu la konkurso estas subordigebla.

The more aggressive systems that can represent and execute higher interests than individuals and local communities naturally suppress them, this makes lordships from villages, then states, then the multinational banks, investment groups, this world controlled by companies.

However, this whole competition was a tool of a superior cooperation that made the human civilization the only global society on planet Earth that we know of. Each player in the process had the motivation of spreading, growing, reproducing, evangelizing encoded in the mindset – those that did not naturally lost against the conquerors, if not had a totally useless territory for them. The more efficient crowded out the less successful, took over the territory, grew more, got more and more land.

The root cause of today's ambiguity is now quite clear: the superior cooperation that gave the background, justification and higher level control, is over. The capitalism that started to collapse in the moment of its victory, which, according to its own self analysis is based on the rules of the free market and competition had to thank its development for that above all competition, all the actors cooperated against the “communist block”. The competition of the two “blocks” were in fact the evolutionary battle for conquering the world between two significantly different social control ideology.

The competitive market took care of the survival of the better; but superior to any interest they had to be better than the “enemy”, this was above the profit maximization. If an actor was not good enough in quality, usefulness or durability, could easily find itself in the role of the “agent of the enemy”, and it would be hard to find any stronger selection factor than this. Yes, an entrepreneur with a proper amount of confidence could try to avoid or bribe the system (in both blocks), but the sword of Damocles hung above the head all the time: a faithful, unbribable, angry clerk, party leader, counsel, ... who could (of course with the active help of the competitors) explore a whole empire, and have it torn apart by the mass of people frightened by the enemy.

So, the development effect of the competition can only be stabilized by a superior cooperation and its laws that act as unavoidable selection factors. In the lack of such superior level, our world started to the current direction, the competition that is controlled only by the monetary profit, which is at the same time very inefficient considering the use of resources, the need, quality and distribution of the products, and the sustainability of its processes. This is why most community forming (political or religious) systems try to generate an image of an enemy almost constantly, which would provide the superior power for control.

Alas, this approach is impassable, it is vital to our civilization that we must talk about the “last global conflict” always in past time, Hiroshima and Nagasaki must be the last nuclear attack forever. Only one kind of weapon is harmless: that never ever appears in the human mind; we can talk about safety only if the human community contains proper patterns to handle all, naturally appearing conflict of interests in a way that is acceptable for all the parties.

The life and death struggle, the constant fight for survival among our otherwise “eternal” companies, banks, state offices have no justifying benefit: the aim of their existence and fight is reached. Our civilization became global and total, in order to survive and develop it has to formulate the aims and laws of a new, higher level cooperation, to act as the superior power above the competitions.

Ĉi-momente tio estas eble eĉ tro simpla: difini tiun bezonmason, je kiu ĉiu unuopulo kiel nia kunspeciano havas rajton sendepende de naskiĝloko kaj -tempo (kvankam estas pli ĝuste etendi ĝin pro nia komuna vivospaco al ĉiuj vivestaĵoj). Ĝis tiu nivelo oni devas mallevi la provizadon de la loĝantoj de la „evoluinta mondo” kaj levi tiun de la „evoluanta mondo”, plue certigi, ke ties kontentigo ne malbonigu la eblojn de niaj infanoj. Por vivantoj en la nuna mondo tio aŭdiĝas kiel fabelo, sed fakte ĉi tiu estas la unua tasko, kiun devas solvi socio opinianta sin inteligenta kaj priloĝanta tute-plene sian vivospacon sen la eblo de pluaj „akiraĵoj”: ĝi devas difini la regulojn de la justa divido de la disponeblaj resursoj.

Ĉi tiu celo difinas multnombrajn taskojn, por kies realigo necesas konkurso inter la plej bonaj ideoj kaj realigantoj. Sed la celo de la konkurso estas ne transvivo, „gloro”, akiro de potenco aŭ posedaĵoj, sed tio, ke vere la plej taŭgaj partoprenantoj laboru pri la plej bonaj solvoj, kaj ĉiu ricevu taskon konforman al la propra talento.

Samtempeco

La funkciadon kaj kapablojn de nia civilizo influis ĝis la plej lasta tempo eksterordinare serioza, samtempe nevidebla faktoro: la rapido de la disvastiĝo de informoj. La gravecon de la fenomeno estas malfacile unuavide konscii, sed ekzemplo eble helpas.

La astronomio okupiĝas pri la kosmo, esploras ĝiajn fenomenojn, sed pri unu afero ĝi malmulte parolas: la nuna situacio de la kosmo havas nenion komunan kun tio, kion nun ni vidas el ĝi. Ne nur pro tio, ke antaŭ multa tempo ĝi estis tia, kia nun ni vidas ĝin, *sed efektive neniam ĝi estis tia*. Du galaksioj kovras unu la alian, sed ili ne estis unu malantaŭ la alia, nur dum la moviĝo de la pli proksima (antaŭ kelkaj milionoj da jaroj) hazarde krucis la vojon de la (tiam jam plurajn milionojn da jaroj veturanta) lumradio venanta al ni de pli malproksime. Helpe de la astronomio neniam ni ekscios, kiel la universo aspektas hodiaŭ, en ĉi tiu minuto, ĉar la elektromagneta radiado (lumo, radio, iks-radioj) estas simple netaŭga rimedo por tio.

Unu el la ŝatataj „informadikaj ludoj” de la fiziko estas la kato-eksperimento de Schrödinger, laŭ kiu teorie kreeblas tiaj cirkonstancoj, kiam pri kato ŝlosita en skatolo ne difineblas, ĉu li vivas aŭ mortis, la ŝanco estas ja ĉiuminute po 50%. La rolantoj de la eksperimento en la praktiko estas ni mem. Nenio ekskludas, ke la tera civilizo ĉesis antaŭ dek kvin mil jaroj, kiam iu astro (nevidebla por ni pro bonvola polvonubo) ĉe sia kolapso produktis tian gama-radian erupcion, kiu forbalaos la vivon de sur granda parto de la planedo. Sed ĝi disvastiĝas per lumrapido kaj ankoraŭ ne atingis nin, kaj ni ne scios pri ĝi ĝis la momento, kiam ĝi alvenos kaj forbalaos nin.

Se per niaj hodiaŭaj rimedoj ni trovas hazarde spuron de fremda civilizo, ni scios nur, ke antaŭ centmil aŭ miliono da jaroj io okazis. Ĉiuj niaj informsendoj pri ni povas atingi aliulojn dum similaj tempodistancoj – bela babilo, kie la partneroj atendas centmil jarojn por unu respondo. Se entute ekzistas glaksia komunikado inter diversaj specioj, pri ĝi scieblas du aferoj: ĝi havas nenion komunan kun tiuj rimedoj, per kiuj ni hodiaŭ eksperimentas, kaj: la aligalaktianoj vivas en radikale alia, samtempa universo, pri kiu ni nun (konante la luman botelpoŝton) nenion scias.

Dum ĝia relative tra mallongega historio, por 99% procentoj de la homaro estis eĉ 100 kilometroj „senfina” distanco, oni ja kutime ne iris tiel malproksimen, havis nenian kontaktojn en tia „distancego”. Krome, la informoj atingantaj nin de malproksime, venis ĉiam per unuopaj vojaĝantoj, tiel ili neniel estis nomeblaj fidindaj; trans la persone trairebla spaco imageblis eĉ fabelmondo.

At this current moment it is a bit too easy: we have to define the set of needs that each and every human being has right to, apart from their place and time of birth, as the member of the human race (or rather we should extend this to all living creatures as we share the same territory). We have to reduce sustainment of people in the “advanced” and emerge in the “developing” countries to the same level, and ensure that this does not harm the same right of our children. Sounds utopianism looking from the current mindset – but in fact this is the very first task that a society, that fulfills its territory without the chance of getting more, and considers itself intelligent, must solve: define the laws of fair resource distribution.

This aim creates lots of tasks that need competition among the best ideas and executors. The aim of that competition however is not the survival, the “pride”, or getting power or possessions, but to let the best participants work on the best solutions, and give everyone the tasks that the best fits to their abilities.

Synchronism

The functions and potentials of our civilization were limited until nowadays by a very strong, yet invisible factor: the traveling speed of information. It may be hard to see the importance of this factor, but an example may help here.

Astronomy observes the Universe, researches its phenomena, but talks almost none about the fact that the current state of the Universe has nothing to do with what we see up there. It's not that it looked like that a long time ago – in fact it *never looked like that*. A galaxy covers another, but they have never been behind each other but the closer one along its path (a few million years ago) happened to cross the path of the light coming from the farther (which then had traveled for another millions of years). How the Universe looks like in this very moment we will never know from astronomy, because the speed of the electromagnetic waves (light, radio, X-ray) is simply inadequate for that.

A famous “game of informatics” in physics is Schrödinger's cat: in this experiment we theoretically create a closed box with a cat of which we can't decide if he lives or has died, the chance is 50-50% in every moment. In practice, the cat in the experiment is ourselves. Nothing excludes that the human civilization had ended fifteen thousand years ago, when a collapse of a star (that we may not see because of a dust cloud) created a gamma ray burst that sweeps the life off from most of this planet. This burst travels with the speed of light and has not reached us yet, and we will know nothing about it until it arrives and clears us away.

If we randomly find traces of a civilization with our current equipments, we will only know that a few hundred thousand or million years ago something happened. All our broadcasts can reach anyone in the same time frame – what a chat where partners wait some hundred thousands years for an answer. If there is any kind of intergalactic communication among races, there are only two things we can be sure of: it has nothing to do with what we try today, and: they live in a totally different, synchronized Universe that we (having this light bottle-post only) know nothing about.

Along its (invisibly short when compared to the above) history, even 100 kilometers distance was “the infinity” for the 99% of people: never went that far and had no connection to that distance. Furthermore, all the news that came from that far, always came via a traveler so they were nothing but reliable; beyond the distance that one could walk, even the wonderland could start.

La institucia instruado, la komune akceptita „veroimago” kreis jam iomgrade pli bonan situacion: ĝi povis krei iaspecan interagordiĝon de la mondobildoj en la kapoj de homoj vivantaj fore, vidintaj neniam unu la aliajn: kvazaŭ oni estus montrintaj fotojn de malproksimaj aferoj. Vere, mi neniam estis tie kaj ankaŭ ne estos, sed se mi volas, mi povas scii pri la monto Kilimanĝaro; mi povas scii, ke la homoj travagis ĉiujn angulojn de la planedo; mi povas legi, rigardi sur desegnoj, fotoj, kion ili vidis tie. Tiam, kiam ili veturis tie. T.e. la disvastiĝa rapido de informoj ankoraŭ ne multe ŝanĝiĝis, ĝi estas tia, kiel la scio de la astronomio pri la kosmo.

Kompreneble la militado, politiko ankaŭ ĉi-foje antaŭiras: por ili estas plej grave ricevi kun laŭeble plej malmulta malfruo informojn pri malproksimaj okazaĵoj. Aperas kuriera servo, agentoj provizitaj per mesaĝkolomboj; kiu prenas decidon surbaze de pli rapidaj kaj fidindaj informoj, tiu gajnas. En milito, sed ankaŭ en ekonomiaj bataloj.

Kaj la evoluo estas nehaltigebla, aperas la telegrafo, telefono, la senpera lumrapida kontakto inter du laŭplaĉaj punktoj de la planedo, kio ĉe tiaj ampleksoj signifas samtempecon: la informo aperas preskaŭ tuj inter du punktoj, sen homa peranto kaj en fidinda formo. Interreto fariĝinta atingebla por ĉiuj etendas ĉi tiun kapablon unue de la armeoj al la politikistoj, poste al la rolantoj de la negoca vivo, amaskomunikiloj kaj fine al ĉiuj homoj.

Nun ni estas ĝuste meze de ĉi tiu procezo. La ekonomiaj gvidantoj jam transprenis la potencon de la ĉefrolantoj de la politika vivo: la tuttera samtempeco ebligas tiagradan montransigon, kiu multoble superas la eblojn de ĉiu nacia ŝtato. Indas rimarki: la gvidantoj de la financa mondo mem plenklovis ĉi tiun balonon, rezulte de kio hodiaŭ povas koncentriĝi pli da mono en la mano de unu investanto, ol kiom da valoroj ajna ŝtato, eĉ la tuta planedo povas havi. Ankaŭ ĉi tiu estas duvizaĝa aserto, ĉar unuflanke ĝi diras, ke ĉi tiu investanto estas pli potenca ol iu ajn, kaj aliflanke tion, ke lia potenco efektive neniam valoras.

Por la ĉiutaga homo la samtempeco hodiaŭ signifas tion, ke sur unu kurejo li konkuras kun ĉiuj simile kapablaj homoj de la mondo, ĉu li estas inĝeniero, ĉu dezajnistoj, ĉu telefondejoristo, ĉu fabrika ŝprucmuldisto; kaj la konkurso gajnos, kiu povas pli malmultekoste produkti varon ankoraŭ altrudeblan al aĉetantoj. Kaj la prezon difinas la ĝenerale akceptitaj vivkondiĉoj: kiu pretas vivi en barakoj kaj sklavlabori dek du horojn, tiu gajnos. Nu ne persone, li ja atendeble pli mallonge vivos ol lia malproksima konkurenanto, kiu elbatalis por si hom-indajn cirkonstancojn, kiu tamen venis pro tio en malbonan situacion, li ja fariĝos senlabora, kaj ĉar tio estas socinivela fenomeno, la sociala ŝirmoreto pli-malpli frue ŝiriĝos ĉirkaŭ li.

Por la homoj de la financa mondo, gvidantaj teorie la sistemon, la samtempeco signifas, ke ili analizas la procezojn per komputikaj algoritmoj kaj klopodas akiri sekundonojn da avantaĝo kontraŭ siaj konkurenantoj. Kaj la analizoj baziĝas sur ekskluzive financaj taksadoj, koncentras sin sur borsaj antaŭdiroj, ĉiuj ceteraj vidpunktoj estas sekundaraj. Kiel ĉe la rilato inter Pilato kaj Jesuo, Pilato aperas kiel absoluta potenco, tamen ne povas savi Jesuon, ĉar li ne povas pasi kontraŭ la komuna volo de la teorie de li gvidata amaso.

La formado de la samtempeco, tuttereco kaj lokaj diferencoj troviĝas nun en la manoj de la potenco-posedantoj. Ili reguligas, kiom tuttera estu la mondo, kiom konserviĝu nekredeble grandaj diferencoj inter la regionoj, el tio ja ili povas tiri profiton. Ili protektas per patentoj, minacas per procesoj la tutteran sciofluon, ĉar el tio ili havas gajnon. Ili sufokas memstarajn komunumojn, ĉar ĉiuj transportoj, ĉiuj vojaĝoj ilin riĉigas; ili konceptas al si la tutterecon kiel tien-reen-movadon de varoj kaj homoj.

La malpli evoluintaj zorgas per cenzuro pri tio, ke enhavoj fremdaj por ilia koncepto ne povu veni al la homoj; la pli lertaj ĵonglas per la iluzio de ĉioscio: Guglo, Vikipedio scias ĉion, kvankam ili estas nur la spegulfotoj de la averaĝo de la komunumo, meza nivelo, netaŭga por la konscia memevoluiĝo de la civilizo.

The institutional education, the commonly “image of the truth” created a bit better situation: it could build harmony among the mindsets of people who lived far from, and never saw each other: that was like showing pictures of the distant places. In fact I have never been, and never will be there, but if I want, I can know about the Kilimanjaro mountain, I can know that people explored all the corners of the world, I can read about, or look at drawings and pictures what they have seen there. When they were there. So, at this point the speed of information has not changed much, but at least it is there – like the knowledge of the astronomy about the Universe.

Naturally the progress is lead by military and politics: they need to know reliable news about distant events with the smallest delay. Postilions and agents with homing pigeons appear; those who acts based on the faster and the more reliable information, win. Both in wars and economical battles.

The development is unstoppable, comes the telegraph, telephone, the direct, light-speed connection between two arbitrary locations of the planet which means synchronism in this size: the information travels between the points without human relay, almost instantly and reliably. The internet as it becomes publicly available extends this from the army to politicians, then businesspeople, the media and finally to everyone.

We are in the middle of this transition. Business leaders have taken away the real power from the kings of politics: the global synchronism allows monetary transactions that is the multiplication of the amounts that any state could do. No incidentally: those business people have blown that bubble this huge, that allows an investor today to accumulate more money than a state of even the whole world “worths”. This is an ambiguous statement: from one side it says that those investors are the most powerful entities in this planet, but also that their power worths nothing actually.

For everyday people synchronism means that they struggle for work on single playground with everyone having similar abilities in the world – be an engineer, designer, customer service, factory worker; the winner is who can cheaper produce something that can be forced down the customers' throat. The costs depend on their accepted life conditions: people who accept living in barracks and work for twelve hours, will win. Of course not personally because they will presumably live much shorter than their opponents who live far and among better conditions; and who fall into bad conditions because they get unemployed, and as this is a community phenomenon, the social protection system collapses under them.

Business people, who in theory control the system, synchronism mean that they analyze the economic processes with computer algorithms and struggle for advantages sometimes fractions of seconds in a decision ahead the competition – these decisions are solely based on monetary evaluation, forecast the stock market consequences, all the other aspects are secondary (or rather: invisible). Like the relationship between Pilate and Jesus: the former seems to have the absolute power but totally unable to save Jesus because he can't make a single step against the common will of the mob he in theory controls.

The synchronism, the power of globalization and creating local differences are in the hands of the business leaders. They control “how global” the world should be, how much to keep this unbelievable differences among the regions that give them profit. They stop by patterns, threaten with suits the global circulation of knowledge because this give them profit. They kill the local self sustaining communities, because all the trade, transportation and traveling give them profit. For them, the globalization merely means the continuous transportation of goods and people back and forth.

In the less advanced regions they ensure by dictatorship and censorship that people do not get any information alien to their mindset; the more advanced use the illusion of all-knowing: the global media, the Google, the Wikipedia “knows everything”, but in fact they are just the mirror image of the common average, the mediocrity and totally inadequate for a conscious social self development.

Estas ironie, ke en la centro de la „informa socio” staras taksada sistemo bazita sur la internaj kontaktoj de la senfina rubamaso de Interreto (kaj ni povas nur esperi, ke ekskluzive sur ili ĝi baziĝas, ne kaŝiĝas fone selektado aŭ malpermeso laŭ investistaj interesoj... ĉu reala estas ĉi tiu espero?). Nian „mondcivilitanan” kontaktaran reton ni konservas en informadikaj sistemoj kun niaj multaj personaj datenoj kvazaŭ prezentante ilin al tiuj, kiuj volas analizi nin el nacisekuraj aŭ konsumulaj vidpunktoj.

Ankoraŭ unu mallonga rimarko: se ekzistas fremda civilizo kapabla je interglaksia komunikado, ĝi eble jam ĉeestas en nia planedo kaj tamen povas fari nenion kun ni. Dum nia specio ne kapablas prilabori ĉi tiun planednivelan samtempecon, polvere etan kompare al ili, estas tute sencece paroli pri ia ajn pli granda sistemo.

Sed la evoluo de la samtempeco estas nehaltigebla. Ju pli da realtempaj informoj venas en nian posedon, des pli kreskas la streĉo, nekompreneble pri tio, kiel ni povas tiel stulte trakti la naturtrezorojn kaj niajn homajn resursojn. Kiel povas okazi, ke nenombreble multe da homoj vivas hodiaŭ, en ĉi tiu minuto inter neakcepteblaj cirkonstancoj? Por kiu estas bone, se oni donas al malfeliĉuloj samaĝaj kun miaj infanoj armilojn, plenŝtopas ilin per drogoj kaj lasas, ke amase ili mortpafadu unu la aliajn?

Nuntempe ni venis en epokon, kiam voĉo, vorto, penso povas atingi ien ajn en la mondo. Bonaj ideoj ne plu havas lokon en sekurŝrankoj sub protekto de patentoj, industriaj rajtoj. Ni kapablas koncepti tutterajn revojn, kaj ili enkorpiĝas ne en luksaj vilaoj, mondregado aŭ solvo de la enigmo de la mondogigino, sed en tio, ke ni povas krei tian vivmodelon, kiun ni povas kaj emas dividi kun ĉiuj niaj kunhomoj. Ni kapablas konstrui virtualan templon por la scio levinta nin sur la hodiaŭan nivelon kaj doni efektivan taksadon al la laboro, kiu nutras kaj vivtenas nin kaj finfine kreas harmonion inter ni kaj nia ĉirkaŭaĵo.

Kilkoro, golemo

Al la tibeta monaĥo Pema Tense, kiam li atingis konvenan gradon de spirita evoluo, lia mastro Kang Rinpoche donis la taskon alvoki instruantan spiriton (jidamon). Tio estas longa procedo: oni devas trovi konvenan lokon, desegni tie magian figuron (kies nomo estas kilkoro). Poste la disĉiplo pasigas plurajn monatojn antaŭ la kilkoro senĉese koncentrate sin, por foje ekvidi la spiriton en la interno de la kilkoro. Se tio sukcesas, li devas aŭdi lian voĉon, senti lian tuŝon, fine persvadi lin forlasi la kadron de la kilkoro kaj libere iri apude; en ĉi tiu stato de la spirito jam ankaŭ aliaj perceptas lin kiel realan estaĵon. En iu soleca groto de la monto Himalajo Pema Tense plenumis kun multe multmonata fortostreĉo ĉiun paŝon de la tasko.

Tiam la majstro diris al sia disĉiplo, ke tiu ne plu bezonas lin, ĉar la spirito daŭrigos lian instruadon. En Pema vekiĝis dubo, kvankam la jidamo sciis aferojn, kiujn li ne sciis, faris agojn, kiujn li ne kapablis, li sentis tamen tiel, ke li alvokis fakte ne jidamon (do dion ekzistantan sendepende de li), kaj tiu estas propre lia kreaĵo, devenas el li. Lia majstro skoldis lin kaj preskribis por li rigorajn meditajn ekzercojn, por forpeli lian sakrilegian dubemon. Malgraŭ ĉio la dubo de Pema fariĝis ĉiam pli forta, li do revenis al sia majstro kaj klarigis al li sian problemon: li ne kapablas liberiĝi de la penso, ke la jidamo ne estas reala. „Ĉi vi ne vidas lin? Ĉu vi ne aŭdas lin? Ĉu li ne estas tiel reala por vi, kiel Himalajo mem?” – demandis la majstro. „Jes ja” – respondis la disĉiplo – „tamen mi estas konvinkita, ke li estas nur la produkto de mia menso.” – „Nu, tiam vi fine komprenis la lecionon” – diris la majstro.

It is so ironic that in the center of the “information society” we find an evaluation (recycling) system that analyzes the internal connection net of the endless global informatics garbage heap: the internet (at least we hope that it is based on the links and not contain weights and denials of investor interests... can such a hope be real?) We, as “global citizens” store our personal relationships and data in “free” global information systems – thus we offer ourselves to be analyzed by marketing or security experts.

Another glimpse out: if there is an alien civilization with the ability of galactic communication, it can even be here on our planet, it can't do anything with us now. As long as our race can't handle this relatively microscopic, planetary synchronism, it is useless to talk about any system bigger than that.

However, synchronism is unstoppable. The more synchronic information we have, the more tension and embarrassment rises on how can we use our natural treasures and human resources so stupidly? How can it happen that such a huge mass of people live today, in this very moment among unacceptable conditions? Why is it good to give weapons to children of the same age as my kids, intoxicate them with drugs and make them shoot each other? The list can continue endlessly...

Now we live in an era that one single voice, word or idea can go anywhere in the world. There is no place for a single good idea in strong-boxes, behind patent and industrial protection. We can formulate global dreams, but they should not manifest in luxury houses, world domination or “unveiling the secrets of the creation of the Universe”, but creating life models that we can and want to share with each and every fellow human. We can build a virtual temple for knowledge that raised us to the current level; and can give true respect to the labor that feeds and sustains us; can finally create harmony between us and our environment.

Klykhor, Golem

When the Tibetan monk, Pema Tense reached the adequate level of spiritual development, his master, Rinpoche Kang gave the task to summon a teaching spirit (Yidam). This is a long process, the pupils have to find the proper place, then create a magical drawing (this is the kylkhor). Then they have to spend months at the kylkhor, constantly concentrating on that suddenly they glimpse the spirit inside the kylkhor. If they succeed, they must continue until they hear its voice, feel its touch and finally make it to leave the frames of the kylkhor and walk freely – at this stage other people may sense the spirit as an existing, real entity. Pema Tense, in an abandoned cave of the Himalaya mountains, by serious efforts of many-many months, mastered each step of the task.

When he showed his results to his master, Rinpoche Kang said to him that he does not need his tuition anymore, because the spirit will take it over. However, although the yidam knew things that he did not, could do things that he could not, a doubt appeared in Pema. He felt that the spirit was summoned by him (so that is not an independent god), it is his own creation, a part of him. His master scolded him and ordered strict meditation exercises to send these profane doubt. In spite of all that, the doubt only got stronger in Pema, so he returned to his master and showed him the problem: he was totally unable to break free from the idea that the yidam is not real. “Don't you see it? Don't you hear it?? Isn't it just as real to you as the Himalaya???” – asked the master. “Yes, I do.” – answered Pema –, “but I am still convinced that it is only the product of my mind.” – “Well, then you finally got the lesson.” – said the master.

Laŭ la juda kabalo konvene instruita rabeno povas formi homon el argilo, poste vivigi lin skribante sur lia frunto la hebrean vorton „vero”, sed ankaŭ suspendi lian vivon per la forviŝo de la unua litero de la vorto, tiel la surskribo ja signifas: „morto”. La nevundebla, dolorojn ne sentanta, timon ne konanta, potence forta golemo servos sian kreinton, sed oni devas atenti kun li, li ja ne kapablas paroli, ne havas animon aŭ intelekton, tial li plenumas ĉiun ordonon laŭvorte, sen pripenso; krome, ju pli longe li ekzistas, des pli malfacile eblas direkti lin. Plue leĝo preskribas, ke en *sabbath*, la tago de ripozo, dediĉita al la Sinjoro li ne povas resti viva. Laŭ iu legendo la Praga rabeno Löw preteratentis tion, tial lia golemo, kiun li kreis por la deturno de la pogromaj atakoj kontraŭ la juda kvartalo, komencis furiozi kaj detruis la duonurbon, ĉar li ne povis haltigi lin.

Tiaj historioj enhavas multajn instruojn pri la potenco kaj ankaŭ vundebleco de la homa kreokapablo. Hodiaŭ ni vivas en mondo kreita plejparte de ni. Grandan parton de nia tempo okupas pensoj, kiuj rilatas ne al la efektiva mondo (manĝo, trinko, medio, homoj), sed al tiu kreita de ni (varoj, politiko, ekonomio, kariero, amuziĝo). Ĉi tiu mondo kondukas kiel memstara estaĵo kreita de ni, kiu havas enorman potencon, estas sensenta je ĉia doloro kaj timanta nenion. Efektive ni kreas ĝin, niaj individuaj doloroj, suferoj kaj faladoj okazas en la korpo de ĉi tiu golemo, sed li senpripense interŝanĝas nin por konkurantoj aspirantaj nian lokon.

Ankaŭ la problemoj kun li samas: ni ne respektis la regulojn de la golemokreo. Ni preteratentis, ke la golemo interpretas ĉion laŭvorte, mankas en li „animo” konsideranta la sekvojn de liaj agoj, ties longtempajn efikojn, influon al la pli malfortaj. Se ni diras al li, ke „la homo estas la plej granda valoro”, kaj ke oni devas strebi al efikeco, tiam la golemo anstataŭigas la lokajn „valorajn” homojn per amaso da malproksimaj, senvizaĝaj sklavoj, klopodas laŭeble malmulte uzi el la tro valora „krudmaterialo”. La golemo estas rimedo, kiun oni devas uzi, kaj estas sence transŝovi la respondecon ligitan al lia uzo sur lin, kaj senkulpiĝi nin per „la logiko de ekonomiaj leĝoj”.

Ni lasis lin vivanta en la tago de Sabbath. En profana vortumo: laŭ la ordono de la Sinjoro, pasigu ĉiun sepan tagon per ties observado, kion vi faris dum la pasintaj ses tagoj, kaj faru tion ne inter la kutimaj cirkonstancoj de agado, sed antaŭ Lia vizaĝo, tio estas antaŭ ekstera observado juĝanta en posedo de absoluta, plena potenco kaj scio, en la konscio de via respondeco, sen ekskuzoj kaj senkulpiĝoj! Ĉi tiu tempo estas dediĉenda al la persona renkontiĝo de la homo kun Dio; la golemo, servisto kreita de la homo ne devas interveni, lian vivon ni devas ĉesigi. Ni rompis ĉi tiun regulon, mankas en nia vivo ia kontinua konfrontiĝo kun la sekvoj de ĉiuj niaj agoj, nia respondeco; kaj la golemo kreita de ni kaj havanta enorman potencon komencis furiozi. Li detruadas nian urbon, nian naturan vivospacon kaj endanĝerigas ankaŭ nin mem.

La golemo ni mem kreis per tio, ke ni modlis figuron el argilo: en nia propra sistemo ni modelis la vivon, evolucion, la modelon de nia civilizo, poste skribis sur ĝia frunto: „vero”. Ni opinias veraj la financajn leĝojn, ekonomiajn regulojn, kredas la golemo vivanta kaj forgesis, ke ĉiun sepan tagon ni devus forviŝi la unuan literon de sur lia frunto, kaj anstataŭ al rimedo ni devus turni nin al nia interno, niaj moralaj leĝoj; ni forgesis, ke ni kapablas superi la golemo. Pro tio la golemo fariĝas ĉiam pli nedirektebla, ja liaj mastroj, do ni ne plu kredas pri nia potenco super li, eĉ, ni prefere elturniĝas al mensogoj, anstataŭ konsciigi nian respondecon.

La golemo haltigeblas per tio, ke ni forviŝas la unuan literon de la vorto „vero” skribita sur lia frunto (do la literon alfa, simbolon de la komenco, naskiĝo, kreo), kaj la signifo de la restintaj literoj fariĝas: morto. Ĉi tiu penso inversigeblas tiel, ke la forviŝo ne signifas neniigi la golemo, sed aperigi lian esencon. Ni mem skribis sur li, ke li estas la vero, ke li efektive ekzistas, sed se ni forprenas de li nian kreon forton, anstataŭe restos la morto: la golemo mem ne estas vivanto kaj alportas morton al ĉio, kion li tuŝas. Alivorte: por ke li ne detruu nin, nepre necesas nia kredo, krea forto, respondeco.

According to the Jewish Kabbalah, a properly trained rabbi can sculpt a human figure from clay, than he can make it alive by writing the Hebrew “truth” word on the forehead, he can stop it by clearing away the first letter because then it means “death”. The invulnerable, almighty golem that knows no pain or fear will serve its master who should be careful, because it can't talk, has no mind or soul therefore it executes all the orders word by word without thinking, and furthermore the longer it exists the harder it can be controlled. It is also a rule that it can't be alive on Sabbath, the day of rest sacred to God. The legend of Rabbi Loew of Prague forgot this one, and his golem that he created to protect the Jewish part of the city against the violent attacks, started to berserk and ruined the half of the city until he could stop it.

These stories hold important lessons both about the might and the vulnerability of human creativity. Today we mostly live in a world that we ourselves create. Most of our time is spent on thoughts related not to the real (food, drink, environment, people), but the artificial world (goods, politics, economy, career, entertainment). This world acts like an artificial, almighty, independent entity, insensible to pain, fears of nothing. In fact it is build of us, our individual pain, suffer and fall happens inside the body of the golem, but it simply replaces us to our competitors waiting for our place without any problem.

The problem is just the same: we did not follow the rules of making a golem. We did not consider that it executes the orders word by word, has no “soul” to take care for the consequences, long term effects or the effects on the poor. If we say to him that “the human is the highest value” and “be efficient”, then the golem replaces the local “expensive” people to the mass of distant faceless slaves: uses the minimum of the too valuable resource. The golem is a tool that has to be used; it is nonsense to blame it for the results or use “economical laws” as excuses.

We left it alive on the day of Sabbath. In a profane form: God ordered us to spend every seventh day with looking at what we have done the past six days, but do not do this in the familiar environment of actions but in front of Him: an absolute, almighty and all-knowing external judge, knowing all our responsibility, without excuses. This time is sacred to the personal meeting among us and God – the golem, the servant made by people must have no voice in it, its live must be suspended. We have broken this rule, there is no regular facing to the consequences of our action and responsibility; thus this mighty creature of ours, the golem started to berserk. It ruins our city – our natural environment, and harms us too.

We have created the golem by shaping a human from clay: we modeled in our system our mindset the life, the evolution, civilization, and then wrote the word “truth” upon its forehead. We consider as truth the monetary “laws”, the rules of economy, we think the golem lives and totally forgot that every seven days we should clear this word from its forehead, and should turn to our internal, moral laws instead of that servant; we forgot that we are superior to that golem. This made the golem the less controllable, because its masters, we ourselves do not trust our power above it, we rather hide behind lies from the responsibility.

The golem can be stopped by clearing the first letter of the word “truth”, the aleph (A, alpha, the first letter, the sign of the beginning, birth, creation); the rest of the word means “death”. We can even turn this idea to another way: this is not destroying the golem, but understanding its essence. We have written on it that it is the truth and it actually exists, but if we take away our power of creation, only death remains: the golem itself does not live and brings death to anything it touches. In other words: in order to protect it from destroying all, our faith, creativity and responsibility is necessary.

La instruo de la Tibeta rakonto estas simila, kvankam kondukas alidirekte. La jidamo, estaĵo kreita de nia pensado, se ni pasigis sufiĉan tempon kun li, fariĝos precize tiel reala, kiel ajna, de ni sendependa estaĵo, la diferenco povas tute malaperi. Same reala ŝajnas esti la terkulturisto, meblisto, flegistino, impostokontrolisto, bankiero aŭ ĉefministro, sed dum la rezulto de la laboro de la terkulturisto estas la pano, kiun ni manĝas, dum la meblisto pretigas la ŝrankon en nia domo, dum la flegistino luktas por nia resaniĝo, la aliaj okupiĝas en diversaj punktoj de iu de ni elpensita sistemo pri la konservado de la sistemo mem. La nuntempa „ekonomia krizo” klare montras, ke la konservantoj de la sistemo fariĝis pere de sia potenco multoble kaj nepravigeble dominantaj super la produktantoj de realaj valoroj, tial la „farita mondo” malsanas. Kaj tio estas feliĉa afero, ĉar tiamaniere eble falos la vualo de sur la senĉesaj fabeloj kaj kaŝaĝoj kaj evidentiĝos: la reala mondo grave malsanas, kaj se ni havas farendojn, ni devas serĉi ilin ne ĉe la helpo al la financa sistemo, bankoj, produktistoj de poŝtelefonoj aŭ aŭtoindustrio, sed ĉe la savo de nia planado kaj civilizo de la detruoj, kiujn faras la supre menciitoj.

La kreo kaj detruo de la kilkoro estas logika parto de la evoluo de la disĉiplo, tio estas verŝajne same neevitebla en la ebena de la homa civilizo. Vane priskribas nia majstro la jidamon kiel instruantan spiriton, li ne portas de ni sendependan saĝecon. Ni povas lerni nenion de nia farita mondo, politiko, industrio, historio: ili ne estas eksteraj fontoj, sed potence pligrandigaj speguloj de nia pensado. Ni ne forgesu: por nia evoluo nepre necesas, ke ni kreu la kilkoron, komence ni opiniu lin kiel eksteran, ke ni admiru lian potencon kaj forton. Poste ni rekonas nin mem en li; kaj ĉiuklopede ni luktas kontraŭ la dubo vekiĝinta en ni, kiu sugestas, ke ĉio ĉi havas nenian sencon, ke efektive li ne estas tie, lin kreis ni mem. Estas grave, ke ĉiuforte ni volu kredi lian realecon, kaj fine tamen ni falu kaj konsciigu: efektive li ne estas tie, fakte ni mem elpensis lin, kaj ni lasas forvanui lin kiel ajnan svagan penson alian.

La Tibeta mistero promesas ilumiĝon al la disĉiplo, kiam tiu travivas ĉi tiun ŝanĝiĝon, komprenon de tio, ke io ajn en la mondo povas esti ĝuste tia – de li kreita, de lia konvinkiĝo kaj spertoj vivtenata – iluzio, kaj ke la esenco troveblas ĉiam malantaŭ la videblaj, sperteblaj aferoj. Sekvante ĉi tiun analogion kion do signifas la tuttera, specio-ebena ilumiĝo?

Por kio utilas krizo?

La nuna krizo estas nenio alia ol malkaŝiĝo de tre delonge vualata, forgesi dezirata vero: se ni lasas, ke la valormezurilo, la mono forŝiriĝu de la valorkoncepto de la civilizo (egale, ĉu homa valoro aŭ media resurso), ĉi tiu procezo ne haltigeblos; kaj ajnan sumon oni povos skribi sur papero, en komputilo, la malfacilaĵo aperos nur, se iu volas fakte ŝanĝi ĝin por io. Grandegajn sumojn oni povas ĝiradi sendepende de tio, kiom da homoj produktas valorojn en iu lando, kaj kompare al ili kiom da homoj vivas per liverado, komercado, reklamado, direktado ks.

Norda ventaĉo nun frapfermis nian fabellibron. Kvankam tre multaj klopodas, ke ni resinku en dormon, ankoraŭ ne videblas faktoroj, retransviligitaj de kiuj ĉiuj reprofundiĝus en sian revon pri bela, nova mondo.

Ni ne devas lasi, ke tio sukcesu. Sojle ja staras vera monstro, multoble pli granda krizo ol la ĝisnunaj. Portempe ĝi ankoraŭ pacience atendas: elĉerpiĝantaj provizoj de energioportantoj, mil kruelaj sekvoj de la tutplaneda klimatsanĝiĝo (fakte ties antaŭjetita ombro furiozas nun en la borsoj, ne la fakto mem, sed la timo al ĝi kaŭzas panikon: ĉiuj scias iagrade, ke ĉi-foje sur ĉi tiu vojo ne estos „dek jaroj antaŭe”, nek estonteco simila al la nuno).

The lesson of the Tibetan version is similar but leads elsewhere. The yidam, the entity created by our thinking, if we spend enough time with it, might be just as realistic as any independent external entity, the difference may disappear. A farmer, a carpenter, a nurse, a tax officer, a banker or the president seem equally real, but while the result of the work of a farmer is the bread we eat, the carpenter creates the cupboard in our house, the nurse fights for our health; the others work on sustaining this artificial system at different locations. The current “economic crisis” clearly shows that by their power, the sustainers of this system unduly and seriously dominate upon those who create real values, and this makes this “civilized world” sick. In fact this is a great luck because this may blow away the veil of constant tales and hiding, and turns out that we have a lot to do with the real world as well; if there is anything that we must do, it is not saving the monetary system, banks, mobile phone or car industry, but to cure our very planet and civilization from the harm that the former ones have done.

The creation and the destruction of the yidam is a necessary part of the development of the monk – perhaps the same applies to the civilization. The yidam, in spite that our master declares it a teaching spirit, does not hold any external wisdom. We have nothing to learn from our artificial world, politics, economy, history: all of them is nothing more than a enlarging mirror of our own mindset. Not to forget: for our development it is necessary to be created, accepted as an external phenomenon, admire its might and power. But then we must recognize ourselves in it, later we fight with all our power against the doubt that whispers that the whole system is pointless and does not even exist, it is only our creation. It is important to want to believe it with all our efforts, and then, finally fail and realize: it is truly not there, it is merely our imagination, and let it fade away like any other wandering thoughts.

The Tibetan mystery promises enlightenment to the pupils when they experience this switch of mind, the realization that anything in this world can be like this, a self-created illusion held up by their conviction and experiences, and that the essence must always be searched behind the visible, touchable things. Following this analogy, what can a global, race-level enlightenment be?

Why is this crisis good?

This current crisis is nothing else but a want-to-forget truth hidden for a long time turning out: if we let the value measurement tool: money to break free from the values of the civilization (be that a human value or a natural resource) then nothing can stop the process of writing any amount on a paper or into a computer – the problem only appears when someone wants to trade that money for something. We can toss huge masses of it back and forth, free from the facts of how many people create real values in a state, and compared to them how many live on transportation, trading, advertising, controlling, etc.

Now that nasty northern wind has closed the book of fairy tales, and although so many people work hard on make us asleep again, we still don't see the process that would let us calmly fall back into dreaming about the brave new world.

This should not happen. There is a real monster standing outside the door, a crisis that is greater by magnitudes of this one, and still waits patiently: the lack of fossil fuel, the thousands of rude consequences of the climate change. In fact the foreshadow of this crisis is rioting on the stock markets, yet not the facts but the fears of them cause the panic now: everyone knows in some levels that on this way there is no “next ten years ahead”, there is no future similar to today.

La monstro ankoraŭ atendas, eble ni ankoraŭ havas kelkajn jarojn por malfermi la pordon al ĝi kun iom dormemaj okuloj, enlasi ĝin endomen kaj babili pri tio, kien ni devus turni nin, por ke ankaŭ niaj infanoj havu estontecon, liberan decidopovon, por ke ili ne fariĝu ludiloj de la konsekvencoj de nia senpripenseco. Se ni ne faros tion, ĝi renversos la domon sur nian kapon, kaj ni, uzante komiksan bildon, postrestos kun nura pordo en la mano...

Bonefika estas ĉi tiu krizo! Ni devas konfrontiĝi kun la fakto, ke tuta industribranĉo (nome la aŭtoindustrio vivanta de jardekoj nur el marketiko superanta pluroble la racie pravigeblan amplekson) rompiĝas, la vivopano de centmiloj, milionoj endanĝeriĝas, buĝeto de landoj renversiĝas pro ĝi.

Sed la kreo de ekologia daŭripova stato postulas multe pli grandajn transformojn ol ĉi tiu. Kiam fine ni serioze konsideros kaj taksos la kromajn damaĝojn kaj kostojn – longe forvualatajn – de la longdistanca transporto, subite ĉesos ekzisti kargoŝipaj, kamionaj, kargaviadilaj flotoj, aŭ kuntiriĝos ĝis sia ioma ono. Ĉesos la longdistanca turismo, ĉar la veturado fariĝos ree trokosta; la komunumoj, kiujn por la intereso de la „ripozi dezirantoj” ni tute distaŭzis, restos de unu minuto al la alia tute sen enspezoj. Se ni emos efektive bone uzi la informadikon por la organizado de nia civilizo, la peza kapo de la aktoŝovula memregado preskaŭ tute ĉesos ekzisti. Nenecesa fariĝos la giganta aparataro de la per-mona ĵonglado. Se ĉesos la sinteno de la industrio protektantan ĉiun novan ideon per patentoj, inventanta kaj realiganta ĉion milfoje, kreanta kaj produktanta nenecajn kaj rekte por rubujo projektitajn objektojn, ĝi kapablos kontentigi la efektivajn bezonojn per ioma ono de siaj ekzistantaj rimedoj. En la mondo de individuoj kun sana memtaksado krevos la falsa balono de la modo, lukso, mirmondo de kosmetikaĵoj... Mi scivolos, kion ni tiam faros?

Laŭ pesimisma antaŭvido ni ĉiuj klopodos produkti nutraĵon sur malgrandaj parceloj, luktos en sangaj bataloj por vivo, akvo; nin dekumos ridindaj infektoj, ĉar ĉesos la nun konata kaj kiel natura konsiderata civilizo. Aŭ: ni alfrontos ĉi tiujn demandojn, antaŭ kiuj ni fuĝis en la nunan inkubaĵon kaj projektos la estontecon prizorgante ĉiun unuopan homon, ĉiuklopode ni helpos ilin kompreni la tendencojn kaj ŝultral-ŝultre ni prenos sur nin la taskojn kaj la sekvojn. Ni realigos ne la militon de maŝinoj, civilizoj, religioj aŭ malfeliĉaj ĉifonaj postvivantoj kaj diversajn similajn fantaziaĵojn memdetruajn, sed tian 21-an jarcenton, post kiu troviĝos homoj, kiuj kalkulos la 22-an kaj kiuj kun kontenta, eĉ iom pardonema rideto fieros pri siaj prauloj: pri ni...

Estas mode mire rigardi dirante „ni scias tiel multe pri la klimatsanĝiĝo, kial ni faras nenion kontraŭ ĝi?” Nu, la respondo estas tre simpla: temas pri tio, ke tuttere ni vidas nin leonoj, de kiam ni vekiĝis al konscio, kaj ĉio, kion ni faras kaj per kio ni detruadas nian planedon, sekvas el ĉi tiu leoneco. Por transvivi, ni devos fariĝi ŝafoj... Tuttere, inkluzive ĉiun unuopan homon, ni devus ŝanĝi nian estantecon (en ju pli evoluinta parto de la mondo ni vivas, des pli), por havi estontecon. Eĉ, por ke mi estu pli preciza: ni devus disponi propre tian koncepton pri la estonteco, kun kiu ni povas identiĝi kaj en konscia, kaj en senta ebenaĵoj, kiun ni ne povas desegni laŭ la „evolua” vojo de la nuna mondo. Ne ekzistas ja vojbranĉo, devojo, kiu kondukus nin el la nuna mondo en iun efektive belan.

Ni havas movadon kun bela nomo: Eblas Alia Politiko. Mian respekton pro la ideoj, kiuj ĝin movas, sed... Ĉu ĝi havas fone konon, kiun ni ne scias jam de kvin jaroj (ekz. analizoj de György Soros aŭ klimatesploristoj), de kvindek jaroj (ekz. Ekotopio) aŭ eĉ de dumil kvincent jaroj (Konfuceo), kaj kiu nun, en ĉi tiu momento radikale transaranĝus la interesrilatojn? Aliflanke, ĉu ĉi-kampe ne validus la leĝoj de la evolucio?

The monster is still waiting, perhaps we have a few years to open the door with sleepy eyes and let it in to the house, talk to it about where we should turn in order to give a future and freedom of choices to our children, not to let them become toys of the consequences of our carelessness. If we don't do this, the monster will crush the house upon us, letting us (borrowed the image from cartoons) standing alone holding a single door in our hands...

This crisis is good! We must face with having a whole industry (namely the car industry that has been living only on marketing for years, and is greater than the real need by magnitudes) wrecks, harming the existence of hundreds of thousands, maybe millions, making country budgets fall over.

To create an ecologically sustainable state requires much greater changes. When we finally take seriously and observe the true costs and harm done by the long distance transportation that today we sweep under the carpet, the current fleets of ships, trucks, planes suddenly disappear, shrink to the unmeasurable fractions of their current size. Long distance tourism ends because traveling becomes very expensive again; members of communities that were totally destroyed because of the needs of the "rest seekers" suddenly remain without income. If we at last are ready to use the informatics well in controlling the civilization, the current water brained, file tossing apparatus of self organization goes away. If the current approach of the goods production industry, that protect everything with patents, reinvents and creates the same things many times, that creates useless goods directly to the waste bin; it will be able to fill the real needs by a tiny fraction of its capacity. In a world of human beings with healthy self acceptance, the wonderland of fashion, luxury and cosmetics pops out... What will we do then?

Dark forecasts say that we will all be trying to make food on small farms, fighting bloody wars for food, water, dying in ridiculous diseases, because the civilization that we know and are used to simply ends. Or: we face these questions, don't escape from them into this current nightmare, plan the future, take care each and every human, do our best to understand the current process, and together, shoulder by shoulder we do our dues and accept the consequences. We will not materialize the various fantasies of self destruction, the wars of machines, civilizations, religions or the rugged survivors, but a 21st century after which there will be people to count the 22nd, looking back pleased, with a bit forgiving, but proud smile upon their ancestors: us...

It's quite fashionable to look at ourselves and say "we do know so many things about the climate change, how can we do nothing to stop it?" But the answer is quite simple: we globally consider ourselves lions as far as we remember, and everything we do, and destroying the Earth is based on being lion. In order to survive we must change to sheep... Globally, each and every person should change their present (the deeper as the more advanced part of the world we live) – simply in order to have future. Or more precisely: we should have an image of a future at all, that we can accept both intellectually and emotionally, but what we can't sketch up along the path of the current "development line" of the world. There is no transition, no turn that could take us to a really nice world from this one.

We have a nicely named movement here in Hungary: "Politics Can Be Different". I deeply honor the ideas that move it but... Is there anything new knowledge that we have not been knowing for five (like the observations from George Soros or the climate researchers), fifty (like Ecotopy) or two and a half thousands years (Lao-ce), that would fundamentally change the balance of interests right now? Do the laws of evolution stop working in politics?

Estas nur politiko, kiun nun ni vidas el ĝi (pli precize ties „suna” flanko, en la fono ĉio estas eĉ pli sombra). La socia evolucio de miloj da jaroj formis la rolojn, kondutmodelojn, procedojn. Evidente, ĉio povas esti „alia”, ja povus esti bluaj musoj, sesgambaj rajdĉevaloj, kaj antaŭ ĉio: ĉiu leono povus esti karesinda kateto, por ne murdi tiujn amindajn zebrojn. Sed ne... Ni faris savanon el nia socia vivo – kun multaj remaĉuloj kaj perfektaj rabobestoj; ĉiu ludas sian rolon. La fabeloj, en kiuj la protagonisto faras miraklojn kaj kondukante tute fremdule postvivas neverŝajnajn aventurojn, estas nuraj simboloj kaj en tia formo ne transplantablaj en la ĉiutagan vivon. La „politiko” ne povas esti „alia”, ĉar *ĝi estas precize tio, kio ĝi povis fariĝi pere de ni.*

Ni mem povas esti aliaj. Ekzistas unusola vojo: konsciiĝi pri tio, ke ĉi tiu mondo ja estas senlime grandega, tamen ni, unuopaj individuoj konsistigas kaj prirevas ĝin tia, kia ĝi fariĝas. Se ni emos alfronti la demandojn kaj problemojn, kiuj paralizas kaj tenas nin en ĉi tiu inkubo, jes ja, ni povas ion kaj tion fari por tio, ke ĉio eblu alia; ni estas respondecaj; kaj se ni prenas sur nin ĉi tiun respondecon, ni povas esti kreantoj de la okazaĵoj de nia mondo. Kompreneble, ne estas garantio por tio, ke ni kapablos krei ĉi tiun „alian mondon” – tio estas demando de kredo. Sed estas ja certe, ke se ni ne ekiros sur ĉi tiu vojo, venos al ni alia mondo: tia, kian ni treege ne ŝatus vidi.

The politics is just what we see from it today (well, we still see its “sunny side”, the background must be an even darker story). These roles, pattern, processes were formed by thousands of years of social evolution. Sure, it “can be different”, just like there can be blue mice, six-legged horses, and most importantly: the baby lions should stay a cute kitty, and should not kill those sweet zebras. Well, no... We have transformed our social life to a savanna with lots of plant-eaters and some perfect predators, all participants play their roles. The tales where the hero makes wonders and survives totally insane situations as a total outsider are merely symbols, and there is no way to be “transplanted into reality” as is. The “politics” can't be “different”, *it is already exactly what we could make it.*

We can be different. There is only one way: to realize that in spite of how big this world is, it is created by us, one by one, as we work on it, as we dream it. If we are ready to face with those questions that cripples us and keep us in this nightmare, we indeed can do something to change it; we are responsible for, and if we accept this, we can also change the processes in this world. Of course, there is no guarantee that we can create this “new world” – this is a question of faith. There is only one sure thing: if we don't start walking on this way, an other world will come to us, but of a kind that we really do not want to see.

Eliro

La malantaŭa elirejo

Laŭ mia analizo troviĝas du eblaj eliroj el la nuna stato. La situacio similas plej multe al lanĉo de raketo. La nun kiel malantaŭa elirejo nomata eblo konsistas en tio, ke atinginte apogeon la raketo returniĝas kaj traarkinte trajektorion ĝi ree atingas la teron. Laŭ la dua varianto, pri kiu mi okupiĝas en la tuta libro, la raketo, post forbruliĝo de la unua ŝtupo, funkciigas novan propulsiilon kaj atinginte kun kontinua akceliĝo la apogeon de la trajektoria arko, forlasas ĝin kaj ekvojas al ĝis nun nekonata mondo. La libro tamen ne estus kompleta, se ni ne dirus kelkajn vortojn pri la alternativa disvolviĝo.

La evoluon de la homaj komunumoj karakterizis la etendo de la homogena direktado, la ĉiam pli granda koncentriĝo de resursoj. Al ju pli granda homamaso kaj areo etendiĝis la kapablo de regado, des pli multe da resurso-superfluo povis esti en la centro, kiu ebligis la eltiron de ĉiam plinombra homamaso el la produktadaj procezoj. Ĉi tiuj homoj konsistigis la „kaston” de scienculoj, artistoj kaj gvidantoj, kiuj difinis la direkton de la plua evoluo de la komunumo, formis ties rimedojn. Rajte de ilia naskiĝo doniĝis al ili alia mondo ol al la amaso; pri ili temas la historio gvidata same de ili, dum la vivo de la priserva amaso ne multe ŝanĝiĝis tra la jarcentoj. La amplekso de la direkteblaj amasoj, posedebaj teritorioj dependis de la disponeblaj rimedoj (komunikado, armeo) kaj de la najbaroj (militaj fortorilatoj, aliancoj), ili konsistigis konstantan supran limigon.

Abruptan ŝanĝon alportis la fakto, ke dum la industria revolucio la evoluo de la scienco trarompis de interne la ŝelon de la supra kasto: la inventaĵoj disradiis inter la amasojn kaj transformis ties strukturon. La rilato de la „simpla homo” al la scio ŝanĝiĝis, ĝi fariĝis akirebla, evoluigebla, regebla. Ĉio ĉi abrupte plimultigis la superfluan da resursoj, jam pli multajn ne-produktantojn povis sekure vivteni la sistemo. Krome evidentiĝis, ke la spirita kapablo ne estas naskiĝa privilegio, do valoras „fiŝi” ankaŭ inter la popolo, instrui kaj ellevi kapablulojn (tio estis pli frue la privilegio de la eklezio traradikanta profunde la populacion). La plimultigita evoluiga kapablo rapide laboris, utiligis ĉiam pli novajn inventojn en la produktado, la spiralo alportis evoluon de kaprompa rapideco.

Samspeca evoluo kondukis al la mondmilitoj, al la ĝin sekvanta malvarma milito; la baze ekspansiema koncepto de la komunumoj, rigardanta la najbarojn kiel kunkonkurantojn ja ne ŝanĝiĝis. La kapablo mezuriĝis ankaŭ plue per la amplekso de la homogena direkteblaj teritorio kaj homamaso. Tiel ni venis al la nuna stato, kiam ĉesis la kunkonkurantoj, surface funkcias la homogena direktado: ni ĉiuj konas kaj parolas la lingvon de la mono.

Sed ĉi tiu mondo ne estas perfekta: miliardoj da kontraŭaj interesoj nutrataj de la ideoj de la demokratio, klerismo, opinilibereco kaj egalrajteco faras ĝin ĥaosa. Dum la potence pufiĝinta proviza industrio faras gigantajn negocojn el la stultigo de la amasoj kaj kontentigo de ties artefaritaj bezonoj, ĝi avide voras la lastajn resursojn de nia planedo. La raketo transpasis la supran mortopunkton kaj komencas kraŝi... Se la direktado restos en tia formo, ni pagos por ĝi gigantan prezon, la kolapso de la financa direktado (kies venton ni nun sentas) rezultigos totalan ĥaoson, la disĉifiĝon de la tuttera teksaĵo. Ni *devas* malpufigi la ĝiskreve plenpumpitan balonon, ni *devus* malpliigi la konsumadon de nia specio.

Kiel eblo plu ekzistas, ke la mondo denove disdubiĝos laŭ la malnova modelo al direkta kaj vivtena kastoj. Por tio necesas, ke la vivtenantoj ree fariĝu obeemaj, konscie submetiĝaj servistoj al la direktantoj, mem rezignu eme pri sia libereco por la sekureco (pano, laboro, paco). Laŭ mia opinio nun ni tre proksimas al tio: vastegaj amasoj fariĝis por 5-10-20 jaroj senperspektivaj kaptitoj de la financa mondo, ilia vivsekureco dependas sole de la malstabilaj kurzoj, ŝanĝiĝoj de strangaj kaj nekompreneblaj indicoj. La sociala kaj sanitara sekureco estas same dependaĵoj de la mono, la loĝebleco, laboro, kuraciĝo, vivo estas en konstanta danĝero.

The Way Out

The back exit

According to my analysis we have two ways out of the current state, which is very similar to launching a rocket. The “back exit” option means that the rocket turns back after reaching the top and falls back in an arch. The other option that I deal with along the whole book is that after the first stage burned out the rocket starts another stage and leaves the top of the arch upwards in continuous acceleration, heading to an unknown world. However the book would be incomplete without saying a few words about the less pleasant alternative.

The development of the human civilization was led by the extension of homogeneous control and the higher resource concentration. The larger mass of controlled people and area results a larger amount of excess resources in the centers, allowing more and more people to be revoked from the direct production process. This was the caste of scientists, artists and leaders who designated the directions of further development, created the needed tools. Their very birth gave them a different world than the masses, the “history” is actually their stories written by them also, while the live of the “supporting crowd” has not changed much along the centuries. The size of the controllable mass and the conquerable land depended on the tools (communication, army) and the neighbors (power balance, allies), they acted as a constant upper limit.

It was a sudden change when the scientific development broke through the wall of the higher caste during the industrial revolution: the inventions flooded out to the masses and changed its structure, the relation between “simple people” and knowledge changed: knowledge can be acquired, developed, mastered by them. This suddenly increased the amount of excess resources, the system could hold more non-productive people; and it also turned out that intellectual talent is not the question of birth, it is worth to “fish” among the folks, teach and raise the talented ones (formerly this was the privilege of the church). The increased production capacity worked fast, newer and newer inventions were turned back to the production, this spiral resulted a tremendous development.

The same development led to the world wars, then the cold war because the fundamentally extending, considering any neighbor as opponent approach of the communities have not changed, measured its power in the size of homogeneously controllable land and mass of people. Thus we arrived to our current state, where there are no real opponents, the homogeneous control is global, we all know and talk the language of money.

This world, however is imperfect: the billions of conflicting interests, powered by the ideas like democracy, enlightenment, freedom of speech, equality make it chaotic; the service industry that grow huge and makes gigantic profit on making people stupid and fulfill artificial needs, eagerly eats up the last resources of the planet. The rocket is over the peak and starts to fall... If we keep the current control system, we will pay for it badly, the collapse of the monetary control (of which we already feel the breeze) results a total chaos, tearing the global networks to rugs. Actually we *must* deflate the bubble that is blown up by its own laws to the limit, we *must* decrease the consumption of our race.

There is a chance that following the ancient pattern the world breaks to the controller and the supporter castes again. This requires that the supporters will be obeying, conscious subordinates of the controllers again, should willfully resign their freedom for safety (food, work, peace). I see that today we are very close to this situation: huge masses became hopeless prisoners of the monetary system for 5-10-20 years, their existence depends on the currency rates, strange and incomprehensible numbers. The social and health safety also depends merely on the money, in fact our homes, work, healing – our life is in constant external danger.

La sinjoroj de la financa mondo, se ili sukcesos kunteni sin, povos agi tiel, ke motivante per la financa-direktada krizo, manko de resursoj kaj premo de ĉiam pligraviĝantaj ekologiaj problemoj (ni ne forgesu: ene de kelkaj jaroj multaj milionoj da homoj konfrontiĝos kun la ĉeso de sia vivejo pro la leviĝo de la marnivelo, dum ekzemple parto de la loĝantaro de Hindio povos veni al la sojlo de malsatmorto pro la reduktiĝo de siaj akvoprovizoj) kaj en la posedo de la teritoria plenpotenco (la naciaj ŝtatoj jam de jardekoj ne povas esti nomataj sendependaj) plus informadikaj rimedoj ili deklaras tutteran krizostaton. Tiel rajtigataj, ili povos perforte redukti – pli precize forpreninte de la tutteraj amasoj ebligi por sia etnombra grupo – la malŝparadon kaj efektive „fari ordon” en la planedo kaj certigi en formo de iaspeca klerisma teokratio la sekurecon de la dume neeviteble malpliiganta populacio. Ilia devizo estas plurmiljara kaj tekstas jene: „*Oni povas atingi ĉe la popolo, ke ĝi sekvu la ĝustan vojon, sed ne eblas atingi, ke ĝi ankaŭ komprenu ĝin*” (Konfuceo).

Pri ĉi tiu solvo estas probleme, ke ĝi estas neniam realigebla. La novaj regantoj de ĉiuj epokoj komencis sian funkciadon en la kredo, ke iliaj komunikadaj kaj direktadaj kapabloj, armeaj fortoj multoble superas tiujn de la pli fruaj generacioj, kio certigos por ili stabilecon. Same ili forgesis legi la historion kaj lerni el ĝi la sekvajn regulojn:

Ĉiam troviĝas interna opozicio. Vanas iliaj plej bonaj intencoj komencaj, la oponado estas eterna, kaj se la potenco de la socio (kiu pro sia strukturo ne povas esti nomata „komunumo”) baziĝas sur forto kaj malpermesoj, ili devos pli-malpli frue konfrontiĝi kun tio. Post certa tempo ili jam devas minaci per forto, poste ankaŭ apliki ĝin, fine neeviteble atestos sian pli frue nur supozatan malbonecon, kaj tiel ili perdas la apogon de la amasoj.

La reganta tavolo ĉiam forputriĝas. La belaj ideoj iom post iom rustiĝas pro la narkoto de la ĉiutagoj de la potenco, la leĝon de la senindulga interna selektiĝo moligas la homaj interkontaktoj kaj interesrilatoj, ĉiam etendiĝas eksteren la limo de „mi povus fari...”, „mi faros kaŝe”, „mi konkuras kun aliaj, kiu povas fari pli malbele...”; la generacioj perdas sian personan kontakton kun la motivaro, kiu kreis la sistemon levintan ilin al la pinto.

Ĉiam ekzistas konkuranta sistemo. La potenco de la financa mondo nun ŝajnas laŭvide superreganta, fakte ĝi gvidas porvivan batalon (fojfoje videblan) kun la religio: la „teritorio” estas sendube ĝia, sed devas batali de paŝo al paŝo por ĉiu unuopa membro de la „amaso”.

Efektive oni sukcesis lule direkti nin en mondon de sonĝoj. Efektive oni sukcesis fari supraĵa la instruadon, la rilaton al la konoj, scio, fermi en bestokaĝon la nocion de la saĝeco. Oni sukcesis malbonigi la rektajn kontaktojn inter la homoj, anstataŭigi nian spegulbildon per multnombraj, draste buntaj mozaikeroj, kaj ni ne plu vidas nin mem. Oni sukcesis fari nekompreneblaj la nociojn necesajn por la konservado de la homaj komunumoj, kiel respekto, humileco, honesteco, amo... Oni sukcesis fari kaptitoj de la politiko ĉiujn valorajn pensojn: ajnon bonan iu diras, iu partio neeviteble skribas tion en sian liston de karakterize neplenumoblaj promesoj, se ĝi esperas de tio kelkajn procentojn; poste ni provas trovi ekskuzojn: „mi ne estas tia...”, nur ĉi tiun unu aferon mi volus”. Pluraj enketoj montras, ke de tago al tago ni proksimiĝas esti libere pelebla grego.

Ankaŭ la historio atestas: ne ĉi tiu estas la natura stato de la homo. En senespera situacio li ja kunpeleblas en unu gregon, sed la ŝlosilo estas ne la timo sed la senperspektiveco. Se li vidas ŝancon antaŭeniĝi, li akceptas timon, danĝeron, eĉ neniigon por tio, ke li utilu al siaj ideoj, komunumo. La mono, fizika potenco ne povas longe regi lin, ili ja ne kapablas trakti liajn plej profundajn, plej sanktajn gvidprincipojn, konceptojn. Vane ili anoncas hodiaŭ la finan venkon, vane ili konsideras infanecaj aŭ pentras sovaĝbestoj tiujn, kiuj ankaŭ publike konfesas sian kredon, ili kondamnas sin per tio al eterna batalo kaj fine malvenko.

Tial mi ne volas okupiĝi per la „malantaŭa elirejo” de la direktata surteriĝo, anstataŭe mi serĉos, kiel oni povus bruligi en la nun vere kraŝanta raketo la sekvan ŝtupon, per kiu ni povos elsaviĝi el nia nuna haosa situacio antaŭen, en iun efektive nekonatan mondon.

If they can join, the masters of the financial world can proclaim a global state of emergency, referring to the monetary-control crisis, the more serious ecological problems (remember, within a few years millions of people has to face the loss of their living territory due to the climate change, while a part of the population of India will face starvation due to the sink of soil water level, etc.), exploiting their control monopoly (we can't talk about independent states for decades), and using the global informatics systems. With this power they can reduce the wastage – or more precisely, confiscate it from the masses and allow only for their closed group, and truly “organize” the planet, and in a kind of enlightened theocracy, they can ensure the safety for the population (that inevitably lessened along the chaotic period). Their motto is a few thousands years old and says: “*You can make the masses follow the right way, but can't make them understand it.*” (Confucius)

My problem with this solution is that it could never be made. All the new kings of the new ages started their operation with the faith that their communication and control potentials, their army forces exceeds all the previous generations, and this ensures the stability for them. All forgot to read history and learn the following lessons from them.

There is always an internal opposition. Despite of the best will at the start, the opposition is eternal, and if a society is based on power and denials (therefore can't really be called “community”), the leaders sooner or later have to face it. After a while they have to threaten it with power, then they have to use the power, thus giving a proof of their previously assumed evil, and losing the support of the masses.

The leader layer always go rotten. The nice ideas slowly erode in the everyday groove of might, even the ruthless internal selection gets soften by human relations and interests, the limits slide from “I could do it” towards “I do it in secret” and “I race with the others who can do it more brutally”; the upcoming generations of leaders lose their contact with the motivation that created the system that puts them atop.

There is always a concurrent system. The might of the monetary system looks overwhelming today – on the surface –, in fact it is in a (sometimes visible) life and death struggle with religion: the “territory” it clearly owns, but must fight for each member of the “masses” from room to room battle.

It succeeded indeed to cradle-drive us into a dream world. It succeeded to shallow the education, our relation with knowledge and science, lock wisdom in the zoo. Succeeded to ruin our direct human relationships, to replace our mirrors with scattered colored mosaic pieces, so we can't see ourselves. Succeeded to mystify concepts that are necessary to build a community like respect, humility, honor, love... Succeeded to trap all rational thoughts in politics: any good idea will soon be put on the list of a party among the other, mostly impractical promises if they see a few percent of votes – then you can try saying “I don't belong to them, I just want this single thing...” Series of surveys show that we are closer to a controllable herd day by day.

The history clearly shows that this is not the natural state of a human. When we are afraid of a hopeless situation, we can be driven into a fold, but the key is not the fear but the desperation. When we see a chance to step ahead, we accept the fear, danger or even death to serve our ideas, communities. Monetary or physical might can't control us for long because they can't handle our deepest, sacred ideas and concepts. Today this system declares the final war on religions, it considers childish or describe as bastards those who clearly stand for their faith, totally in vain – it predestines itself to constant fight and final defeat against human thinking.

This is why I don't deal with this “back exit” alternative of “controlled landing”, instead of this I search for a way to ignite the next stage on this, currently really falling rocket, with which we can break out forward, heading to a truly unknown world from this chaotic situation.

Ju pli malbona, des pli bona

Ŝanceliĝas la mirinde konstruita, mondskala merkatekonomio, unu post alia alvenas informoj pri bankrotoj, ŝtataj intervenoj, havaĵoj degelintaj al nulo, kolapso de la merkato de nemoveblaĵoj, recesio. Vanas la armeo da inteligentaj, plaĉe vestitaj kaj tre bone salajrataj financaj fakspertuloj, ili devos miaopinie iom post iom recedi antaŭ la simpla fakto: se oni fabrikas en alia mondoparto grandan parton de la varoj kutime aĉetataj (de nafto tra vestoj, ŝuoj ĝis ludiloj kaj elektronikaĵoj), kaj tiel ĉio iĝas malpli kosta – la ekvilibro renversiĝas, kaj oni senĉese pagas eksteren. Tio povas esti vualata pli-malpli per mono (kreditoj), sed poste senindulge rebatos.

Ni prenu la politikon ĉe ni, en Hungario: „herooj” kaj „primadonoj” okupiĝantaj teorie pri publikaj aferoj, fakte enamiĝintaj al sia voĉo tiras-puŝas unu la aliajn en senfinaj sukerdolĉaj operetoj, dum ni sentas proprahaŭte, ke la sanitara sistemo, la socialaj vivtenaj sistemoj, la instruado iel glitas ĉiujare en pli malfacilan situacion, post ĉiu „imposta plifaciligo” restas ĉiufoje malpli da mono en nia poŝo; en spektaklecaj procesoj konsumantaj pluajn terure grandajn sumojn ridetante forpromenas la veraj utilhavantoj kun milionoj, miliardoj mankantaj el nia poŝo.

La kria bruado en la amaskomunikiloj iĝas ĉiam pli ĝena. En la mila rondo de mirkvizoj, kompreneble, oni povas nur pene „spikumi” estontajn talentulojn, kaj jam estas iom tedaj la fabrikado de falsteloj, la telefonaj babilprogramoj kaj filmoj de speco „mi ja elspuros, kiu sentripigis lin – plaŭd-krak-pum”.

Ĉiam malpli da „veraj viroj” kredas, ke iu nova parfumo, postraza ĵeleo, alkoholaĵo aŭ miraŭto faros lin vera viro, se li devas paŝveturi en tumultoj aŭ trafikŝtopiĝoj; la samo validas pri ŝampuoj, lesivoj, jogurto. La ok-decimetra plasmotelevidilo ne plu ŝajnas tre pli bona ol la sep-decimetra... Aŭdante pri la programo de la „transiro al cifereca programdissendo kun granda distingivo” ne eviteblas la demando: ĉu ne troveblas eble kelkaj pli gravaj aferoj ol ĉi tiu (ne parolante pri tio, ke kio unuflanke estas elspezo, aliflanke estas gajno)?

Kurioza momento: la du ekstretoj de cirklo malrapide rekuniĝas: en la vivon de la Kaliforniaj „pintokonsumantoj” penetras pro la troŝarĝataj provizaj retoj tiuj samaj problemoj, pri kiuj ni pensis, ke ili povas kaŭzi zorgojn nur en iu Dio-forgesita angulo de la mondo: kurentoĉesoj etendiĝantaj al vastaj areoj trudas ilin al komuna pensado, al malpli intensa, komunume bazita energiuzado, mastrumado per lokaj energifontoj kaj lokaj solvoj, do evoluigo de rimedoj, kiuj estos senŝanĝe aplikeblaj ankaŭ en la energimankaj Afriko, Hindio, Azio. La vere fidine funkciantaj rimedoj ja pli valoras ol miraparato, al kies malluma ekrano mi povas nur gapi, kiam mi pleje bezonus ĝin.

La apatio, senfina enuo kaj seniluziigo ne estas agrablaj sentoj, tamen bonefikaj. Pri la rimedoj, kiuj klopodas transformi nin en unuecan, procente kaj indice mezureblan amason, unu post aliaj evidentiĝas, kiom ili fakte valoras kaj kiom kostas al ni kaj nia planedo. La reĝo estas nuda, vanas la hurlaj voko de la diskriistoj kaj flustroj de la pagataj humorfarantoj en la amaso – ni denove komencas serĉi la manon de la najbaro.

Ni jam scias, ke la teamoj pentrantaj nin ruĝaj, oranĝkoloraj, bluaj aŭ verdaj, asertantaj ion ajn por procentoj senĉese kaŝobservas, taksadas nin; ĉiun deziron kaj ankaŭ ties kontraŭon ili skribas sur sia standardo, sed jam malmultas spaco tie apud la pli fruaj principoj kaj promesoj.

Tiel do ĉiam pli forte ni deziras, ke iu eldiru la veron, eĉ se ĝi doloras, kaj li ne ĉesu nur kaŭze de tio. Jes ja, li piku per nadlo, tranĉu karnon, kaŭzu doloron, se necese, sed amo, respondeco kaj kredo brilu en liaj okuloj, li ne tenu glason por mia sango kaj ne intertintu ĝin sub la operacia tablo.

Tio nun estas nura revo – sed ne pro la rolantoj, ĉar kvankam individue ili estas kompreneble respondecaj pro la damaĝoj kaŭzitaj de ili, sed se ni anstataŭigos ilin, samspecaj stariĝos ilialoke. Sed eble ĝuste tio faros nin fortaj, decidemaj preni sur nin la taskon kaj eldiri: jes, mi mem estas ĉi tiu sistemo.

The worse is the better

This wonderfully build global market economy is collapsing, we get the news day by day about bankruptcies, state interventions, wealths melted into nothing, real estate crisis, recession. The army of intelligent, well dressed and well paid market experts are useless, they must slowly retreat against a simple fact: if the goods that people buy here mostly produced in the other end of the world (from oil to clothes, shoes, toys and electronic gadgets), although it is “cheaper”, but the balance is gone and we pay “outwards” all the time. This can be hidden for a while by money creation (debts), but later it hits back.

For example in the Hungarian politics, in theory working for the public, heroes and primadonnas fallen in love with their own voices hustle in endless soap operas, while we feel on our very skin that health care, social networks, education etc. somehow gets worse every year, after each “tax reduction” we have less money in our pockets; “shop window lawsuits” burn huge amount of money but the real criminals walk out smiling, with the millions missing from our purse.

The roar of the media gets more irritating. The thousandth turns of wonder quiz shows they have to hunt for the “new talents”, the falling star factory gets tiring, just like the telling shows and the “I will find out how they killed them – bang-bang” films.

The less amount of “real men” believes that the new perfume, shaving gel, drink or wonder-car makes him “real” – they remember the crawling or scrambling in a traffic jam; the same applies to the shampoo, cleaning agent, yogurt; the eight meter plasma TV is not that much better than the seven meter one... The country wide program of “switching to HD digital broadcasting” one wonders if there is no one or two more important task than this (except for what is cost on one side, is income on the other)?

This is a strange moment: the ends of the circle meet. Due to the overloaded service networks, the Californian “top consumers” have to face problems that we think appears on the other end of the world: large area power outages force them to common thinking, smaller, local energy networks, local and in-house power sources – to invent equipments that are really usable without modifications in the scarce energy regions of Africa, India, Asia. The truly reliable equipments worth more than a wonder-gadget, which shows just a blank screen when I would most need it.

Our tiredness, total boredom and desperation is not pleasant, but fundamentally good. The tools that this system uses to convert us to a homogeneous mass measurable by trends and percentages, one by one turns out what they really worth, but how much they cost to us and our planet. The king is naked in spite of the yelling of the advertisers, the whispers of the payed “mood-makers” in the crowd – and we start searching for the hands of our neighbors.

E have realized that the parties, who pay us to red, blue, orange or green who say anything for a few percents do watch and survey us constantly, they write on their flags anything we wish, and the opposite as well for others – but there is hardly any room there because of the former ideas and promises.

Thus the stronger we desire for someone who tells the truth even it hurts – and who does not stop just because of that. Put that needle in, cut the flesh, hurt if it has to; but be there love, responsibility and faith in the eye and do not hold a glass for my blood to clink under the operating table.

Today this is a mere dream, and not because of the actors, because although they naturally responsible for the harm that they do, but if we remove them, the same kind of people will replace them. Perhaps just this fact makes us finally strong and determined enough to say: *yes, this system is myself.*

Mi mem sopiris, ke oni mensogu al mi pli belan mondon, mi mem deziris, ke oni blindigu, narkotu min kaj mi same partoprenas en la trompado de aliuloj. Sed nun mi volas vidi kaj la averson, kaj la reversion de la aferoj, kiaj ili fakte estas, kaj volas eldiri la veron eĉ tiam, se tio multe kostos al mi, ĉar mi jam tediĝis de ĉi tiu konfuza, memkontraŭdira sistemo, kies parto mi estas. Estas tre malagrabla fali de sur lito, sed se estas necese por tio, ke fine ni vekiĝu el febra sonĝo, tiam valoras fali.

Kreo de pozitivaj modeloj, ekskludo de malutilaj

Ni ekzamenas la tendencojn de nia nuna mondo „racie”, laŭ fakterenoj; baze de ties rekonitaj leĝoj ni taksas kaj agas. Pri tio estas tamen probleme, ke la aliro mem estas erara. Mi povas ekzameni la problemojn de homgrupo el instruadaj, socialaj, kriminalaj, ekonomiaj, etnaj ktp vidpunktoj, mi povas tiri konkludojn, ellabori planojn. Ili ĉiuj estos neeviteble eraraj, la intervenoj elreliĝos, ĉar tiu grupo – kiel ĉio en la mondo – partas en sistemo, mi ne povas ellevi unuopajn vidpunktojn, mi ne povas analizi ilin aparte, for de la ceteraj, mi ne povas modifi la funkciadon nur baze de unu aŭ kelkaj vidpunktoj.

Rekoninte, ke kaj la homa pensado, kaj la mondo mem konsistigas kun ĉiuj siaj fenomenoj „sistemojn”, la tasko estas rekonu la modelojn, la karakterizojn de la sistemoj kaj ties interefikojn, poste baze de la spertoj krei novajn pensadajn, vivgvidajn modelojn, ekzameni ties efikojn kaj laŭnecese modifi ilin.

Deziro de sekureco

Kiel biologia estaĵo kapabla al pensado, antaŭvido mi konscias, ke dum mia vivo kun granda verŝajno mi suferos fizikajn vundiĝojn, malsanojn, kaj se mi ne mortos pro akcidento, la foruziĝo de mia fizika korpo kaŭzos al mi ĉiam pli da problemoj. Por esti trankvila mi bezonas iaspecan sekurecosenton, ke en tiaj okazoj mi ricevos la necesajn helpon, prizorgon, atenton, miaj doloroj estos reduktitaj konforme al la aktuala homa scio, por la restarigo de mia vivokvalito oni faros ĉion eblan.

Ties plej grava antaŭkondiĉo estas nenio alia ol bonstata homa civilizo certiganta, ke troviĝos apud mi homoj dum mia malforteco, kiuj respektos mian vivon, sanon, kiuj havos fakscion kaj disponos la necesan rimedaron. La relevo de la falintoj bezonas enormajn rezervojn kaj ĝi dediĉas resursojn al homoj, kiuj en la donita momento estas senvaloraj, kaj nur espereblas, ke poste ili iel redonos la resursojn foruzitajn por ili. Dum ĝenerala malsato, intercivitana milito, epidemioj, sinsekvaj inundoj tute vanas la bona intenco, eĉ plej granda, ĉar mankas la kondiĉoj por relevi la falintojn.

La garantio por mia sekureco estas do ne la akumulo, koste de la komunumo, de persona havaĵo, kiu ja elstarigas min, sed malfortigas la reton, kiu kuntenas nin; portempe ĝi povas luli min en la esperon, ke se min trafos ia malbono, oni aparte zorge okupiĝos pri mi, sed se mi malsaniĝos tiam, kiam ĉi tiu reto jam estos ŝirita, mi estos en la sama aŭ eĉ pli malbona situacio ol tiuj, sur kies kapoj mi estas stariĝinta.

Por mi estas pli avantaĝe kontribui al tio, ke la komunumo akumulu resursojn: per mia laboro mi apogas la komunumon, dume mi bone utiligas la resursojn konfiditajn de ĝi al mi kaj ŝpareme uzas tiujn, kiujn ĝi disponigas al mi. Per tio mi enigis bonajn modelojn en la komunumon, pliigas nian komunan sekurecosenton, nerekte aŭ eĉ senpere mi helpas tiujn, kiuj nun troviĝas en malfeliĉo. Mi kontribuas al tio, ke aliuloj akiru la kapablojn necesajn al helpodono, konservu sian vokiĝon, restu kaj evoluu la bezonataj resursoj kaj rimedoj – el tio konsistiĝos la sistemo, kiu ankaŭ min vivtenos dum mia falinteco.

I myself wished this lie of a wonder-world, I desired to be blinded and stunned, I myself take my part in fooling others. But now I want to see, color by color, the things as they are, and I want to say the truth even if I have to pay for it, because I am fed up with this weird, constantly self mismatching system that I am a part of. Falling off the bed is bad, but if it is necessary to weak up from a nightmare, it worths.

Create positive patterns, exclude harmful ones

We observe the processes of the world “rationally”, divided to specialties, judge and act upon their rules. The problem is that this approach is fundamentally wrong. I can observe the problems of a group of people from the viewpoint of education, society, crime, ethnics, religion etc., I can derive consequences, create plans. They will be inevitably wrong and the actions fail because that group, just like everything in the world form systems, no single factor can be selected and analyzed without all the others, the current operation can't be modified just by one viewpoint.

If we realize that both the human thinking and the world with all its phenomena form interacting “systems”, our task is to explore the patterns, the significant factors of the systems and their interactions, then, based on the experiences, creating new thinking and life patterns, analyzing their effects and changing them if needed.

Desire for safety

As a biological entity with the ability of reasoning and foreseeing I know, that I will most probably be hurt physically and get sick many times in my life, and if I don't die accidentally, then my wearing off body will make more and more problems. To calm myself I badly need to feel a kind of comfort that suggests that I will get the needed help, care and attention in these cases, people will do anything available at the current moment to ease my pain and restore my good quality of life.

The most fundamental condition of this safety is the human civilization in a good shape, that guarantees that there will be people around me in the time of my weakness who respect my life, health, have the skills and the required equipments. To raise the fallen needs huge amount of resources, the community has to spend lots of efforts on currently “useless” people, and there is only a chance that they will be able to pay it back. In the time of starvation, civil war, pandemic or series of floods the best wishes are in vain in the lack of the required conditions to help.

The key to my safety is not my personal wealth which in fact is a disservice to the community, it raises me up but weakens the net holding us together. The wealth may soothe me in the dream that I will get an exceptional treatment in trouble; but if I will be sick when the net has broken, I will be in just the same, or even worse situation than those whose head I used to stand on.

It is better for me too if I support my community to collect resources: if I handle the resources well that my community entrusts to me and enhance it by my work, use sparingly what it gives to comfort me. With this I add good patterns to the community, increase our common comfort, indirectly or directly help those who are in trouble now; I assist in others getting the skills to help, keeping their devotion, sparing or enhancing the required resources and equipments – this forms the system that will hold me when I will fall.

Mortonteco, posedado, dividado

Nia pensado fuĝas antaŭ la mortonteco, t.e. la konscio de la neevitebla malvenko, al ĉi tio atribueblas la „eterne vivantaj” pensadaj skemoj, organiziĝoj ribelantaj kontraŭ la bazaj leĝoj kaj funkcioj de la vivo, kiel ankaŭ la streboj posedi, konsumi, foruzi. Se mi kapablas integri en mian konscian pensadon la mortontecon, se mi komprenas, ke mia ekzistado malgraŭ mia falemo estas elstara valoro, kaj mia mortonteco, falemo ne estas ia neproporcia puno, sed la sola rimedo de la biologia kaj socia evoluo de la specio, pluraj nun kutimaj modeloj turniĝos en sian kontraŭon.

Mi rekonas, ke enorman laboron enkorpiĝas flanke de la komunumo, ke mi ne devas pasigi grandan parton de mia vivo-tempo per lukto por mia biologia konservado, tiel la restantan tempon mi ŝuldas al mia komunumo. La interrilato estas tiam korekta, se laŭ mia konscio mi klopodas akiri ĉiuforte konojn, kapablojn kaj fortojn, per kiuj mi povas iĝi utila membro de la sistemo vivtenanta min, povas partopreni en la vivtenado de aliuloj, realigi komunajn celojn.

Ĉar mi estas valora kaj utila ano de la min akceptinta komunumo, sen timo mi povas partopreni en taksadaj mezuradoj, kie ĉiuklopode mi montras miajn kapablojn. Individua kaj komunuma celo estas, ke mi ekkonu miajn fortajn kaj malfortajn flankojn, ricevu precizan bildon pri la rimedaro disponebla de mi, tiel mi povu trovi la taskon plej konvenan al mi kaj mian lokon en la komunumo kreita por la solvo de la tasko. (Por tio kompreneble necesas, ke la mezurado okazu sur kampoj kaj inter kondiĉoj, kiuj havas komunuman utilon, male al la nuna konkurenco.)

La aĵoj posedataj de mi servas mian sanon, feliĉon, fizikan kaj psikan evoluon kaj estas destinitaj ne por tio, ke mi signalu per ili mian gravecon, potencon; ĉi lastaj dependas de la taskoj prenitaj sur min kaj realigitaj sukcese laŭ la takso de la komunumo, kaj konforme al tio, sendepende de la posedo ŝanĝiĝas. Samtempe ankaŭ la posedado estas portempa, rilato konforma al la aktualaj bezonoj, taskoj kaj kapabloj – en la morton mi ja nenion kunportos. Tial mi do estas prefere respondeca, portempa mastro de miaj posedaĵoj (ĉu de mi uzataj energioj, resursoj, ĉu daŭraj utilaĵoj, nemoveblaĵoj), ol ilia absoluta, eterna sinjoro. Mia baza respondeco estas transdoni ilin en konvena stato, kiam ne plu mi estos la plej taŭga persono por ilia posedado.

Produkto realigita de mi (de seĝo ĝis scienca teorio aŭ muzikaĵo) portas en si ne nur mian laboron, sed ankaŭ spertojn de pluraj generacioj; laboro de multaj homoj vivantaj kun mi necesas por ili (de miaj instruistoj ĝis la homo eliminanta, fandanta kaj prilaboranta la ŝtalon de la ĉizilo ks), kaj renkontos ilin ankaŭ la generacioj sekvantaj post mi (ĉu la realigitajn daŭrajn produktojn, ĉu la rubaĵojn estiĝintajn ĉe iliaj produktado, uzado, ĉu la mankon de la energio kaj resursoj foruzitaj por ilia realigo, uzado, forigado). Do ankaŭ ili ne estas „miaj propraj posedaĵoj”, sed laŭlogike dividiĝas inter la homa komunumo, tiel mia celo kun ajna kreaĵo povas esti nenio alia ol ĝia dividado. Konsciante tion mi realigas produktojn, kiuj eniras la vivon de la homaj komunumoj starantaj ja tempe kaj space super mi, helpas laŭ mia plej bona scio kaj neniel detruas ilin.

Mortality, possession, sharing

Our thinking flees from mortality, the knowledge of the inevitable defeat as we conceive. This results our “eternal” thinking patterns and organizations that conflict the most fundamental laws of life; our urge to have, consume and throw away. If we can integrate mortality into our conscious thinking, understand that in spite of its fragility our lives are exceptional value, that our vulnerability and mortality is not an unacceptable punishment but the only way of the biological and social development of our race, then many of the today familiar patterns turn to their opposite.

I realize that it is a huge work of my community that I don't have to spend most of my lifetime on fighting for biological survival, so with the rest of my time I owe to the community. The fair play is to do my best to get adequate knowledge, skill and power to become a useful member of the system that sustains me, thus I can participate in sustaining others and realize our common goals.

Being a valuable and useful member of my community, I can participate in contests without fears, where I have to demonstrate all my power and abilities. The point in the contest is the same for me and the community: to know my strengths and weaknesses, have a true image of my potentials, thus we can find the tasks that best fit to me and my position in the teams working on them. (This also requires the contest to be arranged in areas and tasks with real benefit to the community, unlike the contests today.)

The things that I possess serve my health, happiness, physical and intellectual development – and not for representing my importance or might. The latter only depends on, and change according to the received and successfully solved tasks according to the evaluation of my community. Furthermore possession is also a temporal relationship, changes upon the tasks and abilities – and I take nothing to death with me anyway. Thus even for my very personal belongings (be that the energy and the resources I use, or long lasting equipments, home) i am rather a responsible temporal owner than an absolute eternal master; it is a fundamental task to pass them on in good shape when I am not the best to possess them.

Any product that I create (be it a chair, a scientific theory or a music) contains not only my own work, but the knowledge and experience of generations, and also of plenty of people who live together with me (my teachers, people who mined the minerals, melted and shaped the steel of my chisel, etc.), and the next generations will meet it also (either as a long lasting product itself, the waste that appears along its creation, use and destruction and the lack of the energy and resources that were utilized to create, on using and destruct it). Thus even the possession of my very own creations is not a personal relationship, but distributed in the human community; so there can't be any other aim with any creation but sharing. Having this in mind I can create only such things that fit to the life of the human community which is naturally superior considering both of space and time; and according to the best of my knowledge they must help and never do any harm to the community.

Rubo

Tenu ordon en via ĉambro! – ni petas, postulas de niaj infanoj. Sed ili ĉiam ree enportas tien aĵojn, malfermas skatolojn, saketojn, botelojn, flakonojn, poste ĵetas ilin en malluman angulon, balaas sub tapiŝon, kaŝas ilin en „ne uzataj” ŝrankaj tirkestoj. Ĉu tio estas ordo? – muĝas la gepatra rigoro...

Precize la samon ni faras nun al nia hejmo, la planedo nomata Tero. Kiam ni estis „malgrandaj”, sufiĉis ŝovi la rubon ĝis la limo de la konata teritorio, poste ni forgesse lasis ĝin tie. Hodiaŭ ni estas tiel same malgrandaj, sed fariĝis tre multopaj, niaj limoj intertuŝiĝas, kaj ni produktas rubon, kiun nia planedo ne plu povas trakti. Mia ŝatata ekzemplo estas la plasta saketo, kiun, ni supozu, forĵetis sultano Solimano ĉe Szigetvár⁴ – ĝi nun malkomponiĝus. Certe ankaŭ li kelkfoje postlasis rubon, sed forĵeti tiajn materialojn kaj en tia kvanto, kiel ni nun, li certe ne estus povinta.

Ni estas tiuj malsaĝaj infanoj kune kun nia rubo – ne esceptante la aparte kolektatan, reutiligeblan rubon –, longe konservataj konstrrestaĵoj, oficiale traktataj danĝeraj rubaĵoj (foruzitaj oleo, elektronikaĵoj, medikamentoj), ja ankaŭ ilin ni ofte nur transmetas en alian angulon – ne solvante per tio la bazan problemon.

Ĉu tro ambicia estas la principo „nul rubo”? Kiam *nenio venos en la rubujon*, kaj ĉesos la komunuma rubotransporto, kaj la rubotraktado fariĝos escepta, sed por ĉiu produkto unuece reguligita kazo (rompaĵoj, brulrestaĵoj, neeviteble estiĝantaj materialrestaĵoj)? Kvankam tio ne estas „la celo mem”, nur komenco! Temas nur pri tio, ke ni ne plu pliigu tiun teruran ŝarĝon, kiun ni metis sur nian ĉirkaŭaĵon, kaj per kiu ni malbenis niajn posteulojn devigotajn vivi en ĝi. Nur post tio komenciĝos la vera tasko: forlavi la vomaĵojn de nia civilizo, meti nian loĝejon en hom-indan staton...

Tuj videblas, ke tio estas nesolvebla sur individua nivelo. Ne tial progresis nia civilizo al tia evolugrado, ke poste ni eliru el ĝi individue en tendojn kaj mortu pro intesta infekto, ĉar dume ankaŭ aliaj „eliris”, kaj pro tio mankas medikamentoj, kuracistoj, hospitaloj. Ni povas solvi, ni havas ĉiujn rimedojn por tio, ke la produktoj, vere necesaj por nia ĉiutaga ekzistado alvenu al ni en grado de pureco konforma al niaj scio kaj kapabloj, sed sen forĵetotaj pakumoj.

Povas esti, ke en ĉi tiu „aĉetkorbo” ne troviĝos tridek specoj da fruktojogurtoj kaj kombiskatolaj fruktosukoj, povas esti, ke ni ne povos vivteni la multnaciajn nutraĵmagazenajn ĉenojn, formortos ankaŭ la superbutikoj, sed la laboro de la tie okupataj homoj, la energio formalŝparita tie por transporto kaj „spektakloj” ege necesos por tio, ke ekz. mia laktisto portu aldome la tiutage melkitan lakton en kvanto bezonata de mi – ne en odoraĉetantaj, interŝanĝeblaj PET-boteloj, sed uzante eĉ malpli da energio – en higienaj ujoj, vere konformaj al la 21-a jarcento.

Kompreneble, nun ni rilatas al la afero tiel, ke mi povas pagi la luksan brilon, la ĉiam pli novajn ludilojn, la forporton de rubo, do mi havas rajton je ili. *Ne, mi ne havas!* Nenia admirinda merito, nenia nekompareble granda individua aŭ komunuma utilo (se entute ekzistas tia) rajtigas iun ajn al tio, ke li kaŭzu persone damaĝon al homoj, al kiuj la afero ne donas plezuron, kun kiuj li ne faris rilatan kontrakton (niaj infanoj, nepoj, sed ankaŭ ni mem, kiam ni konfrontiĝas kun la odoraĉo, vidaĵaĉo de rubejo aŭ ties fiziologiaj postsekvoj, manko de areoj okupitaj de ĝi). Eĉ tiam ne, se ili (aŭ „ni” mem) ne protestas pro malforteco, mankanta scio aŭ simple tial, ĉar ili ankoraŭ ne naskiĝis.

Ĉi tie temas ne pri la „respondeco al niaj posteuloj”, sed pri la fakto, ĉu ni entute kuraĝas rigardi en spegulon. Jes, ni vivas sub la trudo de katastrofeca regulsistemo, sed ni kreis kaj vivtenas ĉi tiun regulsistemon kaj kiel komunumo ni rajtas krei novan.

---

4 Sultano Solimano sieĝis en 1566 la fortikaĵon de Szigetvár.

Garbage

“Keep your room tidy!” – we ask and assume from the kids. However they just bring stuff into the room, open the boxes, bags, bottles, flasks, then push them to the darker corners, sweep under the carpet, put them into “unused” drawers. “Is this an order?” – says the voice of the parental rigor.

We do exactly this with our home, the planet named Earth. While we were “small”, this was forgivable to push the garbage to the end of the “known land” and forget it there. Today we are still small, but too many and our borders meet each other, and also we create such waste that the planet can't handle. My favorite example is the plastic bag that would degrade today if sultan Suleiman left it at Szigetvar⁴. Yes, he surely “polluted”, but was unable to throw away such materials in such amounts as we do

We are those stupid kids with our garbage, including the selectively collected reusable garbage, the collected and kept house construction waste, the officially handled harmful waste (like wasted oil, electronics, medicines), because this is also only putting them to another corner without solving the core problem.

Does “zero waste” sound weird? When *nothing is put in the trash can*, the public waste transportation gets replaced by the exceptional, and clearly ordered waste handling for all products (when it is broken, burnt, and for remainders that can't be avoided)? But this is not the end, just the beginning! This only means that we do not further increase the terrible burden that we put upon our environment and curse our children with. The real task comes only after this: to clean up the barf of our civilization and make it harmless, to return our home into acceptable conditions.

It is clear that this can't be done at the individual level. Our civilization has got to this advanced level not only to make us flee from it one by one into tents, and then die of a simple diarrhea because “the others” have also fled meanwhile, so there is no medicine, doctor, hospital. We can solve, we have all the requirements to have all that we really need for our everyday existence and comfort, as clean and good as our knowledge and abilities allow, but without packaging which is created only to be wasted.

Perhaps this kind of “customer basket” will not contain fruit yogurts of thirty kinds, no juices in PET or composite containers, perhaps we will not be able to sustain multinational food marts and we may trash shopping malls – but we badly need the power of the people now working for them, and the energy now wasted on transportation and the “show”: thus the milkman will not bring my milk in some revolving, slightly smelly PET bottles, but exactly the amount that I need will be transported to me using even less energy and in really 21st century hygienic containers.

Today our approach is that if we can pay for the shine, the always new toys, the trash transportation, then we deserve it. *We don't deserve it!* No brilliant action, no unmeasurable personal or community benefit (if at all) allows anyone to personally harm other people to whom he has not done any good, has no agreement to do so: our children, our grandchildren, or even ourselves when we meet the smell, view or the biological effects of a waste dump, or the lack of the land it consumes. Even if they (or “we”) do not protest against that because of weakness, lack of knowledge or simply not been born yet.

This is not even “our responsibility for our children” – this is only to be able to look in the mirror at all. Yes, we do live inside, under the force of catastrophic regulations, but these rules are created and sustained by us, and as a community we do have the power to build a better one.

---

4 Sultan Suleiman attacked Szigetvar, Hungary in 1566

Mezurebleco: mono – CO₂ – energio – interveno

La homa specio kreskis el dise vivantaj populacioj el kelkmil homoj al tuttera amasego el baldaŭ sep miliardoj da individuoj. Kresko de tia rapideco metas gigantan ŝarĝon sur la vivtenajn sistemojn, ilia grandkala transformo estas neevitebla. Se ni ne volas draste malpliigi la individunombrojn de nia specio, ni devas kalkuli kun la bezonoj de tia, aŭ eĉ iom pli granda homamasego kaj la postsekvoj de niaj intervenoj. Kalkuli ni devas, ĉar la ekologia ekvacio ekzistas kaj ĉiam pli ĝi efikas sur nin, ĉu ni rekonas ĝin, ĉu ne.

La rimedo de kalkulo estis ĝis lastatempe la mono, kiu konsideras ekskluzive gajnon atingeblan en donita momento kaj kalkulatan same en mono; pli longtempaj efikoj rekte ne influas ĝin. Estas vere, en kelkaj ne ĝeneralaj okazoj, post rekono de la mediaj efikoj oni sukcesis influi la merkatajn procezojn: la plej bela ekzemplo por tio estis la esploro de la rilato inter la CFC-koncentriĝo kaj la ozontruo kaj la koneksaj disonoj. Ĉi-okaze la homaro unuafoje konfrontiĝis kun la drastaj postsekvoj de sia efiko, apud la komunuma konsterniĝo ankaŭ la produktistoj trovis sian negocon en la transformoj, do la afero sukcesis. Sed kontraŭekzemplas la tutteraj malriĉeco, malsato, militoj aŭ arbarneniigo: vanas la spektaklecaj amasprotestoj, ne ekzistas tia financa modelo, kiu iel farus la aferon profitodona, do la protestoj neniam atingos sian celon.

Nova mezurmaniero estas registri la karbondioksidan emision. Laŭdinda iniciato, oni ja sukcesis elekti indicon, kiu estas relative bone kaj objekte mezurebla (kvankam kreiĝas samtempe ankaŭ „industrio” preteriri ĝin por la okazo, se oni prenos la aferon serioza), eĉ, ĝi estas principe sendependa de la financa taksado kaj celas la bremsadon de la senlima evoluo. Se ni konsideras, tre esprima estas ekzemple la sekva donitaĵo: la jara karbondioksida emisio por persono en la listogvida Aŭstralio estas 10 tunoj, por unu usonano 9,5 tunoj, averaĝe por la tuto de EU 3,3 tunoj. Krueblaj ciferoj, se konfrontitaj al la individunombro de nia specio. Malgraŭ tio la CO₂-emisio estas tipe „tubofina” kontrolo, indico, pro kiu oni povas puni, per kiu oni povas komerci; samtempe ĝi diras nenion pri tio, kiel oni devus ŝanĝi la procezojn en la intereso de pli bona funkciado. Karakteriza ekzemplo estas: oni lanĉis la ideon, sorbigi la karbondioksidon per la oceanoj, dume oni preteratentas, ke pro la acidiĝo de la akvoj la atoloj troviĝas jam nun en kriza stato, kaj tio senpere endanĝerigas la nutraĵan ekvilibron de la tuta oceana vivularo.

Pli promesa ŝajnas la esploro de la energibilanco. Ĝi atentigas sur la „enira flanko”, kiom da energio necesas por la funkciado de iu procezo, premiante kompreneble tiun, kiu finsume konsumas malpli. Vestoj amasproduktataj nun en Ĉinio, Hindio, Bangladeŝo per etkosta laborforto kaj veturigataj tra plurmil kilometroj estas ja malpli prezaj, butero produktata en Pollando kaj germana fromaĝo estas ja malpli kostaj ol nia-landaj, tamen se ni konsideras la energibilancon, la ciferoj aspektas alie. Hodiaŭ la loke produktata energio el vento kaj suno ne estas konkurenckapabla kun la prezo de la energio produktata en tradiciaj energiejoj, sed se ni enkalkulas en la energiprezo la (tre malbonan) rendimenton de la energiejoj kaj la konsternajn perdojn en la transporta reto (ĉi tiuj kune konsumas ekz. 85% de la energio el ŝtonkarbo!), la afero aspektas tute alie. Tion ni devas klare vidi, ĉar en tragika grado ni trokonsumas la energiprovizon de la planedo tiel, ke la relative eta kvoto de la populacio respondecas por la pli granda parto de la trokonsumo. La konsumadon de la sistemoj priservantaj nin, „riĉulojn” oni devas redukti ĝis ĝia oneto, se ni volas krei egalecan dividon.

Kaj la fina celo estas la mezurado de ĉiuj intervenoj. La menciitaj kontrolmetodoj liveras ĉiam pli precizan bildon, ĝis ni povos starigi la demandon, de kie venas la resursoj akiritaj por la kontentigo de niaj bezonoj, kiom da kio ni fakte bezonas. Ĉu valoras la kontentigo de la esplorata bezono la uzadon de ĉi tiuj resursoj, la intervenon en la naturon, en la nunan staton de la medio? Ĉu ĉi tiu postulo etendeblas al sep miliardoj da kun ni vivantaj, samrangaj samspecianoj havantaj rajton je samaj vivkondiĉoj, ĉu ĝi estas dividebla kun ĉiuj ĝiaj sekvoj kun la post ni sekvontaj generacioj? La mezurado de la intervenoj rilatas ne al iuj tempopunktoj, sed estas konstanta procezo, kiu daŭras de la planado de la servo ĝis ĝia tuta ĉeso aŭ ŝanĝo per alia. Se la proporcioj ne estas konvenaj, la interveno estas tro granda, la retropaŝo, trovo de nova solvo estas pli ĝusta ol la mildigo de la postsekvoj de eraraj paŝoj.

Measures: money – CO2 – energy – intervention

The human race has grown from a scattered population of a few hundred thousand entities to a mass of almost 7 billion. A growth of this measure has a huge impact on the sustaining systems, their great change is inevitable. If we don't want to drastically decrease the member count of our race, we have to calculate on the needs and their consequences of even a bit bigger population. We must calculate with that because ecological equations exist and hit back on us either we consider that or not.

The means of calculation used to be the money until recently, but it only considers the momentarily available benefit counted in money again, longer term effects do not change it directly. Indeed, in some isolated scenarios we could change the financial processes by the revealed environmental affects: the best example is the proven connection between CFC concentration and the ozone hole and the related actions. Maybe this was the first time when mankind realized the drastic consequences of its actions; and then, besides the global shock, factories have found their business in the change, so it succeeded. Opposite examples are the global poverty, starvation, wars or deforestation: those huge public events are in vain, there is no model to make removing any of them financially beneficial, thus they never succeed.

A new method is to count CO2 emission. This is a honorable intention because it is a relatively objective method and quite well measurable (although the industry of circumvention will raise if they really take it seriously), and in theory it is independent from the monetary system, and aims at the limitation of economical growth. Thinking over these numbers are very telling: Australia leads the the list of CO2 emission per person with 10 tons, then America follows with 9.5 tons, the cumulated EU average is 3.3 tons. Cruel numbers when combined with the size of the human population. In spite of all this, CO2 emission is a typical “end of the tube” control: a measurement that can call for punishment, can be traded, but says nothing about how to change the processes for the better. A typical example: some say that we should pump CO2 into the oceans to reduce the air pollution – and overlook that the coral reefs are already in critical state because of the acidity of the water (caused by the high water CO2 level) that harms the whole food chain of the ocean.

A more usable approach is to check the energy balance. This would monitor the “input”, how much energy a process takes and favor the one consuming less including all. Today clothes, mass created by cheap workers in China, India, Bangladesh travels thousands of kilometers; the Polish butter and German cheese is cheaper than the Hungarian in Hungary; but if we consider the whole energy balance of transportation those numbers change. Today the locally produced wind or solar energy is not financially competitive with the electricity created in the conventional power plants. If we would include the (quite weak) efficiency of the power plants and the shocking waste of the energy transportation infrastructure (they combined throw away 85% of the energy released by the burning coal!) the situation would be different. We should do this because we drastically over-consume the energy resources of the planet in a way that a small part of the population is responsible for the most of this over-consumption. The energy need of those systems that serve us, “the rich” must be reduced to its fraction even to be able to talk about fair distribution.

The final aim is to overview the whole impact. The enlisted control methods go deeper and deeper until reaching the question: where those resources that are used to serve our needs come from, how much do we really need of them? Is fulfilling the observed need really worths all that resource utilization, intrusion into the state of nature and environment? Can this fulfillment be extended to 7 billion equal fellow human having right for similar comfort living together with us; and can it be shared with the next generations also, considering all the consequences? The impact observation does not consider a moment but a continuous process from planning a service to its ending or being replaced by a new service. If the total balance is unacceptable and the impact is too high, it is better to step back and find another solution than correcting the consequences of a wrong action.

Identigeblo, transpreno de respondeco, posteulserĉado

Simile al ĉiu mia samspeciano mi, kiel homa estaĵo, estas posedanto de individuaj kaj neripeteblaj konoj kaj kapabloj difinitaj de miaj naskiĝaj donitaĵoj kaj mia tuta vivhistorio. En ili enestas ĉiuj miaj sukcesoj, luktoj kaj fiaskoj; ĉio, pri kio mi estas fieraj kaj ĉio, pri kio ne. Se iun ajn mi forneas el ili, ili ne plu estos mi. Plue: per ĉiu mia decido, ĉiuminute mi elektas, en kiun aron venos mia sekva ago en la hodiaŭa tago, ĉu en tiun, kiu servas por la utilo de mi kaj mia komunumo, per kiu mi evoluas, kreas ion bonan, kaj kiun mi povas trankvile konfesi publike, aŭ kiun mi volus kaŝi antaŭ ĉiuj. Ties pripenso povus bone servi, se oni devas elekti inter agrabla kaj utila...

Mi do ŝuldas al mi per tio, ke mi akceptas mian tutan memon tiel antaŭ la spegulo, kiel ankaŭ antaŭ la komunumo integrinta min. Farante tiel mi povas reale prijuĝi min kaj taksu, por la plenumo de kiuj taskoj mi plej taŭgas. La komunumo akceptinta min, certiganta miajn vivkondiĉojn, sekurecon havas rajton ekkoni min kaj doni al mi tiel taskon plej konvenan al mi, kaj mi same rajtas aliĝi al la komunumo plej konvena por mi. Konforme al tio identigeble, unusence mi rekonigas min en ĉiuj miaj agoj, rilatoj.

Mi akceptas respondecon por ĉiu mia ago, vorto, penso. Se mi faras eraron, estas plej bone kaj por mi, kaj por la komunumo, se ĝi plej baldaŭ evidentiĝas. Ĝia malkonfeso pliigas unuflanke la efikon de la eraro, povas postsekvi aliajn erarojn, malfaciligas ĝian reĝustigon – rezulte, ĝia misinfluo al la komunumo povas fariĝi pli granda. La respondeco estas ĉiam afero duflanka, en ĝi havas parton la erarinto kaj la komunumo, kiu ebligis ties efektivigon: ĝi ja ne konstatis mian nepreparitecon, ne certigis la konvenajn kondiĉojn, ne kontrolis la taŭgecon de mia stato en la donita momento, ne donis eblon anstataŭigi min, aŭ per nekonvena traktado de la menciitaj faktoroj kreis en mi motivojn kaŝi la eraron – pliigante tiel ties damaĝojn.

Aliflanke la eraro kaŭzas al mi damaĝojn, malpliigas mian memestimon, naskas en mi timon kaj pliigas la ŝancon, ke pli novajn erarojn mi faros ĉu por kaŝi la unuajn, ĉu ĉar mi ne povas sufiĉe koncentri min sur miajn taskojn. La unua eraro estas tio, kio ĝi mem estas: ĝi indikas, ke miaj prepariteco aŭ kapabloj (ankoraŭ) ne estas konvenaj por mia aktuala tasko; tion prijuĝi taskas al pli spertaj ol mi. Se la aktuala tasko ne estas konvena por mi, estas pli ĝuste serĉi novajn vojojn; sed, kompreneble, se laŭ mia instruisto efikos bone al mi, se malgraŭ la eraro mi daŭrigos la taskon kaj evoluos pere de ĝi, tiam ĉi tiu estas la ĝusta direkto. Kaŝitaj eraroj estas veneno, pli novaj eraroj faritaj kiel konsekvencoj estas jam signaloj generitaj sub trudo kaj neuzeblaj.

Se mi kutimigas min al memestimo, mi ne plu bezonos difini min per miaj taskoj farataj aŭ per miaj komunumaj roloj. Mi estas, kio mi estas, kaj ĉi tiu iu nun laboras pri donita tasko, plenumas donitajn rolojn. Ne estas mia celo labori ĝis la fino de mia vivo pri certa tasko, mia celo estas solvi la taskon kontentige por mi kaj por mia komunumo, poste trovi novan. Se en la komunumo troviĝas homo kapabla pli bone solvi la taskon, estas ja ĝuste, se tiu laboros pri ĝi, kaj mi entreprenos novan. Eĉ, konsciante, ke mia ekzistado estas finhava, kaj la de mi farata tasko estas grava por la komunumo, mi havas la devon interese de mi kaj de la komunumo konstante serĉi homon aŭ homojn, kiuj povos transpreni la de mi plenumatajn agadojn, kaj daŭrigi ilin kun laŭeble plej malmultaj perdoj.

Ĉio ĉi kontrastas al la kondutmaniero regata de la nuntempa pensado kaj prijuĝa sistemo: mi ne devas batali kontraŭ eventualaj talentitaj posteuloj; mi ne devas insisti pri kaj kontinue reprodukti la taskon, pri kies solvo mi lertas, per tio mi ja kaŭzas damaĝojn kaj al mia komunumo kaj al mi mem.

Identifiability, responsibility, search for successors

Like all other human beings, I have a unique, irreproducible collection of knowledge and abilities determined by my born talents and the whole story of my life. It includes all my success, fight and failure; all that I am proud of and all what I am not; if I deny the smallest bit of it, it's not me anymore. Going on: with each and every decision I make, I choose into which collection my next action, the next day will fall: the one which is beneficial for me and my community, which is creative, which improves me, which I calmly show anyone – or the other that I would like to hide in any circumstances. Sometimes it helps to think about before choosing between the pleasant and the useful...

This way I owe myself to stand for my whole self in the mirror and in the communities that integrate me. Only this makes me able to clearly judge myself, to survey what tasks I am prepared for the most. The community holding, sustaining, comforting me has the right to know me and thus be able to assign the best fitting tasks to me; and I have the right to connect to the communities that best fit me. In this way, I identifiably introduce myself in all my actions and relationships.

I am responsible for all my actions, words and thoughts. If I make a mistake, it is the best for both myself and my community to turn it out. Hiding only increases the effects of the mistake, may cause other errors and makes it harder to correct – all in all, the negative impact on the community probably grows. Determining the liability always has two sides, shared between the person making the mistake and the community that allowed the error to happen: have not found out my lack of being prepared, not given the proper conditions, failed to check my state in that moment, not provided chance for me to be replaced; and by handling the listed factors poorly created a motivation in me to try to hide the error and thus increase the damage.

This story also damages me, reduces my self-respect, generates fear and increase the chance that I will make more mistakes either because I want to hide the first error or because I can't concentrate on my tasks. The first error is what it is: a sign of that my preparation or potentials are not adequate (yet) for my current task; some more experienced people has decide which is true. If the task is not good for me, it is better for me to find another one, but if my teachers say that it helps me to continue and advance this way despite this error, then that is OK. On the contrary, any hidden error is a poison, and the following consequential errors are forced, useless signs.

If I get used to self respect, I don't need to define myself by the tasks and roles in the community. I am who I am, and the “self” currently works on this task, plays in that role. I don't want to work on a specific task all my life; my aim is to solve my task for the benefit of the community and myself, and then find another. If there are people in the community who can do this task better than me, it is better to let them work on it, and find another task to me. Furthermore: knowing that my existence is finite and the task I do or role I play is important to the community, it is my due to myself and the community to constantly search for those people who can take over and continue my tasks with the minimum loss.

This approach is totally opposite to the behaviors driven by the current thinking and evaluation system, because in this way I don't have to fight against the talented possible successors; I don't have to hang on and constantly recreate the need that I can fulfill the best because I damage both my community and myself with doing so.

Koncepto de lokaj valoroj, neces-baziteco

Ni estas pli efemeraj, malfortaj kaj falemaj ol ni ŝatus; la homoj vivantaj ĉirkaŭ ni ne estas tiaj, kiaj ni; ili pensas kaj faras ne tion, kion ni ŝatus. Por harmonie kunvivi, ni devas ŝanĝi nin. La allogon de nia nuna mondo donas ĝuste tio, ke ĝi povas forturni nian rigardon de ni mem, de nia senpera ĉirkaŭaĵo, esperigas nin per senĉese novaj kaj senlimaj ebloj. La fabrikistojn de revoj pelas iliaj intereso al tio, ke la problemojn nesolvitajn en ni ili senĉese kaŝvualu per ĉiam pli novaj surogatoj – trudante nin doni al ili nian unusolan trezoron: nian vivotempon koste de la akiro de ĉi tiuj „bonoj”. Ili celas ankaŭ apartigi nin unu de la aliaj penetrante en niajn komunumojn, kaj por ĉio, kion la membroj de viva komunumo nature donas unu al aliaj, ni devu turni nin al ili. Sekvante iliajn logojn ni ĉiam pli apogas nin sur ili, klopodas realigi modelojn sugestitajn de ili, ni forapartiĝas de nia ĉirkaŭaĵo kaj ni mem – alportante finrezulte pereon por ambaŭ.

Se mi ne volas esti trafita de ĉi tiuj postsekvoj, restas nur unu vojo: mi devas forŝiri mian rigardon de ĉi tiu revomondo kaj starigi al mi la plej gravajn demandojn: *kiu mi estas, kaj kio estas bona al mi mem?* Ne al la mozaikfiguro kunflikita el televidaj filmoj kaj reklamoj, gazetanoncoj, modaj opinioj, deklaroj de partiaj kaj spiritaĵoj, amaskomunikaj personecoj, efemerfamuloj, sed *al mi mem* kiel individua kaj neripetebla homa estaĵo ekzistanta ĝene mallongtempe, infano, patro, edzo, kolego, amiko...

Ĉu vere mi bezonas ĉi tiun novan televidilon, trilantan poŝtelefonon, aŭton „donantan senkomparan travivaĵon de stirado”, forlandan somerumadon? Kiom valoras vide al mia finohava tempo la duonkuŝa „amuziĝo” antaŭ la televidilo aŭ „frenzumado” en partioj? Kiom valoras vide al miaj kapabloj kaj estonteco la ĝuekskito kaŭzita kaj taŭzita de konscimodifaj rimedoj? Ĉu momenta adrenalina narkotiĝo valoras la riskon de vundiĝo aŭ morto, ĝenon aŭ endanĝerigon de miaj apuduloj, la elspezitajn tempon kaj resursojn? Kiuj estas miaj efektivaj bezonoj kaj kiuj estas bezonoj adherintaj sur mi el la ĉirkaŭ mi frenezanta bazara kirliĝo?

Ĉu la nuna strukturo servanta laŭaserte nur miajn interesojn kaj libersopiron restigas al mi eblon kontentigi miajn efektivajn bezonojn? Jen tiajn: sankonserva nutraĵo en kvanto ĝuste konforma al mia organismo kaj de konvena konsisto..., pura akvo, por ke mi povu sensoifigi min... silento kaj senvenena aero... respekto de mia libera tempo, dum kiu miaj korpo kaj menso vere povas refreŝiĝi kaj regeneriĝi... sufiĉa atento al mi, postulebla ĉe la hodiaŭaj konoj, kiu ĝustatempe helpas preventi sano- aŭ psiĥoproblemojn... amoplena homa medio, kiuj respektas kaj uzas miajn kapablojn, helpas trovi mian vojon, mian taskon kaj min mem, kiu rekuraĝigas min, se mi faras erarojn, helpas min, se mi falus kaj hom-inde adiaŭas min ĉe la fino de mia vojo.

Ĉar jenaj estas la efektivaj bezonoj, je kies kontentigo ĉiu homo rajtas, kaj se ni povas suprenrigardi el la pelateco de nia senfina revomondo, ni eble trovos ankaŭ eblon por tio.

Taskoj translandlimaj

Nia pensado senĉese turniĝadas kvazaŭ ensorĉita ĉirkaŭ respondoj, senĉese ni serĉas respondojn, ni premias, rekonas, starigas ekzemplige tiujn, kiuj trovas la ĝustajn respondojn, dum ni konsideras demandojn per si mem donitaj, naturaj. Tio estas vera, sed ankaŭ ne. Ne vera, respondo ja estas nur la alia flanko de demando, ĝin ja unusence difinas la ĉirkaŭaĵo kaj la aktuala stato de la demandanto – ni povus diri –, ke la respondo estas unu paŝo antaŭen, sed la paŝdirekton difinas la demando. Pro tio same gravas meti bonan demandon, kiel trovi respondon.

Local values, need-based approach

We are mortal, weaker and more vulnerable than we would like; “the others” around us are not like, don't think and do what we would like; in order to live in harmony with them we have to change. The temptation of the current world is actually its ability to distract our attention from ourselves and our direct environment, deceiving us with constant and unlimited chances. Their financial interests drive the dream-makers to cover our unsolved inner problems with newer and newer substitutes and force us to trade our only treasure: our lifetime with them for these drugs. They also try to invade our communities to separate us from each other, so for everything that the members of a living community provide each other naturally, we have to turn to them also. Following the temptation the more we depend on them, try to achieve the patterns they suggest, we separate from our environment and from our self, finally bringing disaster to both.

If I don't want to face these consequences, I have no other options: I have to turn my eyes away from from this dream world and ask the most important questions: *who am I, and what is good to me?* Not for a mosaic figure build from films, TV ads, news, popular ideas, statements of party and spiritual leaders, media figures and celebrities, but *for me*, the annoyingly short living, unique and unrepeatable human entity, child and parent, spouse, colleague, friend...

Is it really me who needs that new TV, the shiny mobile, the car with that “unmatching driving experience”, the distant holiday? How much of my finite time worths “entertainment” sitting at the TV or “spinning” at a party? How much of my potentials and future worths the groove created or enhanced by drugs? Does the temporal adrenalin shock worths the chance of injury or death, embarrassing or even harming my neighbors? What are my true needs, and what are those that have just stick on me in the bazaar whirling around me?

Does this current structure that theoretically only serves my interests and need for freedom, give a chance at all to find and fulfill my real needs? Just like: healthy food of just the proper amount and content for my body... clear water to ease my thirst... silence and pollution-free air... respect of my spare time to let me relax and refill my body and soul... the assumable attention on the level of our knowledge to prevent physical or mental disorders... loving human surrounding that respects and uses my talents, helps me to find my way, tasks and myself, encourages me when I make a mistake, helps me when I fall and humanly says farewell when my journey is over?

Because these are our true needs, that every single human being has the right to have, and if we can look up from the endless chase of our dream world, we can find the way to fulfill them.

Tasks beyond our limits

Our thinking is mystified by the answers, we are looking for them all the time, we reward their finders, honor them, show them as examples; while we take questions as given and natural. We are right about this – and wrong at the same time. We are wrong because the answer is just the other half of the question determined by the conditions and the current state of the asker; we can say that the answer is a step forward, but the question determines the direction. Consequentially it is equally important to finding the answer is to ask a good question.

Ĉi lasta frazo enhavas, kial ni pravas: la demando estas vere donita, pli precize la donita medio kaj la rilato al ĝi naskas aron da demandoj. Inter ili ni elektas, trovas la starigotajn demandojn. La respondoj al ili kreas novan situacion, kiu aliigas la demandojn. La starigo de demandoj generas ĉiam ŝanĝigojn, ja la fakto, ke mi scias pri iu problemo, sed ne kapablas trovi solvon al ĝi, aŭ se mi konas la solvon, tamen mi ne faras paŝojn por ĝi, rezultigas novan situacion, kvankam estas ja vere, la ŝanĝigo okazas ne ekstere, sed interne.

La rilato de la tuttera homa komunumo al si mem kaj al la planedo same generas aron da demandoj, ilin oni povas starigi kaj trovi al ili respondojn nur je komunuma nivelo, tio estas la respondeco de la komunumo pri la propra medio, pri si mem kaj pri siaj membroj. Per tio ni ricevas konsolon en nia forpaseco: ni ja estas fieraj pri nia vivo, se ni povis kune agadi por grandaj celoj taskigitaj al ni, povis kredi, ke se ni mem ne vidos ĉiujn rezultojn, ni tamen klopodis doni bonajn respondojn al vere gravaj demandoj.

La „demandoj” estas problemoj solvendaj de la homa civilizo, tio estas taskoj, kiujn ni devas trovi, starigi vicordon inter ili kaj konforme solvi ilin: labori por tio, ke poste oni ne plu devu labori pri ili. Ĉi tiuj demandoj estas malagrablaj, kaj ilia solvo diagonale kontrastas al la interesoj de la nuntempa direktada sistemo, tial ni ne povas, ne volas solvi ilin. Jen kelkaj hazardecaj ekzemploj:

Plimultiĝo de la populacio... malgraŭ la nuna maljuniĝo de la evoluintaj socioj la individunombro de la homa specio kreskas kun alarma akceliĝo – danke al la iom pli longa vivodaŭro kaj pli multaj infanoj restantaj vivaj. Ne estas bela solvo, sed klarigante per ekonomiaj kialoj ni provas reguligi ĝin tiel, ke ni lasas malsat-, soif- kaj malsanmorti milionojn da homoj, infanoj, kiuj estus saveblaj koste de elspezoj, por ni ridinde malmultaj. Samtempe estas fakto, ke ankaŭ tiel ni malfacile regas la plimultiĝon de la populacio, kaj se ni ebligus plenan asistadon, la situacio kondukus al katastrofo. Estus pli ĝuste eksporti la 21-an jarcenton, kie infanoj ne hazarde faladas el la ĉielo, kaj en feliĉa okazo nur du el dek ekvidas la taglumon; sed kiu naskiĝas, tiu havas tre bonan ŝancon ĝisvivi la maljunaĝon. Tiel la akcepto de infanoj signifas rangon, samtempe taskon: personan respondecon pri la plenkreskigo de nova homo kun konvenaj kapabloj kaj vidmaniero; tuttera respondeco estas la tenado, je konvena nivelo, de la individunombro kaj genetika pureco de la homa specio.

Jes, *genetiko*... nia civilizo de la 21-a jarcento draste reduktis la rolon de la selektaj faktoroj, kiuj gardis super la pureco de la genprovizo de nia specio dum la evolucio: la sankteco de la homa vivo estas pli alta valoro ol la fizikaj kapabloj de rifuĝo aŭ ĉasado, ĉi tiuj estas donitaj pere de la vivsekureco certigata de la komunumo. Sed estas neeviteble trovi meĥanismojn, kiuj malgraŭ tio kapablas pensade kaj genetike („mimetike”⁵) selekti, purigi, evoluigi kaj respondece ĝardenadi super nia specio eĉ tiam, se tio rezultigus je individua nivelo gravegajn sekvojn. Ni posedas la necesan scion, sed elekti metodon estas neeble, dum kontraŭvivaj interesrilatoj similaj al la nunaj difinas nian pensadon.

Ni devas identigi la *bazajn bezonojn* kaj resursojn necesajn por kontentigi ilin en maniero, ke ni povu efektive dividi ilin kun la sep miliardoj da homoj vivantaj kun ni kaj kun la nenombreblaj kunhomoj sekvontaj post ni. Pri la supraj limoj zorgos la publikeco... la intimeco de la privata vivo, kiun la nuntempaj amaskomunikiloj en pluraj formoj malhonorigas, misuzas, devas esti ja sankta, sed tio ne rajtigas je tiaj agadoj aŭ je tia akumulado de havaĵoj, kiuj estas damaĝaj por individuoj aŭ ajnaj komunumoj, eĉ nur per tio, ke ne valoras krei, uzi ilin.

---

5 mimetiko = mim[ado] + [gen]etiko

The latter sentence hides why we are right: in fact the question is also given, or more precisely the current environment and our relations to it create a certain set of questions. From this we select, “find out” the questions that we ask, the answers change the situation and thus change the question set. Asking the question alone always changes the situation, either I know about a problem but can't handle it, or know the solution but I don't go that way result a new situation; although the change happened inside, not outside.

The relationship of the global human community with itself and the planet also generates a set of questions that we can ask and search for answers only on community level; this is the responsibility of the community to its environment, itself and its members. This is how it comforts us in our mortality: we can be proud of our lives if we worked for common, great aims, that we believed in that though we can't see all the results, but tried to find good answer to important questions.

These “questions” are the problems that the human civilization must solve, or tasks that we must find, have to prioritize and solve them in this order: work for reaching a state when we don't have to work for them anymore. These questions are unpleasant, and the solution is in a direction that is in total opposition to the interest of the current control system, this is why we can't, we don't want to solve them. Just a few examples:

Population... the size of human population, despite of the aging of the advanced societies, grow at a frightening rate – thanks to the slightly longer life and the more living children. It is not a too nice solution trying to control this process (and blaming economical causes) by letting millions of people and children die in hunger, thirst and in diseases that can be cured with ridiculous efforts. However it is also a fact that we can hardly cope with the population growth in the current situation; if we give all the help then it would lead to a disaster. It would be better to “export the 21th century”, when children are not just accidentally fall on the earth and good to have one adult from ten of them, but all who is born has a fair chance to live long. This gives a rank and task to have a child: it is personal responsibility to raise a new human with good abilities and mindset; while a global responsibility is to keep the global human population and genome in good conditions.

Yes, *genetics...* the 21th century civilization has drastically decreased the role of the selective factors that have controlled the clearness of the genome of our race on evolutionary level until now, when human life itself is a sacred value, superior to the physical abilities of hunting or escaping – this comes together with the safety of the community. It is inevitable at the same time to find the mechanisms that in spite of this do the task of genetic and thinking (“memetic”) selection, cleaning, developing; thoughtfully garden our own race even if that means serious impact in individual level sometimes. We have all the knowledge needed for this, but finding the right methods is impossible while our mindset is determined by the current, life destructive interest relations.

We must identify the *fundamental needs* and the resources needed to fulfill them in a way that can really be shared with the seven billion people living with us now, and the uncountable masses of the next generations. The upper limit can be controlled by the publicity... our privacy, that is abused and turned out by the media in countless ways is sacred, but this does not give right or excuse such actions and collection of wealth that can do any harm to any individual or community – even that its creation or use does not worth.

Ŝlosilfrazoj de la kredo

Ĉi tiuj ŝlosilfrazoj estas por mi difinaj punktoj en la rilato inter homo kaj kredo; ili konstruiĝas unu sur la alia, la nova elemento ne „transpasas” la antaŭan, nur kompletigas, sekvebligas ĝin. Por la nova regulo validas, ke estus estinta sence koncepti ĝin ĉe la ekesto de la pli frua regulo, ĝian estiĝon ebligis ja la funkciado de la pli frua regulo en la komunumo. La du unuaj estas historiaj, la trian mi volus vidi miaflanke komplete realiĝi.

1. Eĉ se vi ne vidas, ekzistas ia ĉiopova, ĉioscia potenco, kiu enkorpiĝas la komunumajn postulojn starantajn super viaj individuaj intereso kaj la regulojn devigajn ankaŭ por vi kiel komunumano. La malobeo al la reguloj havas postsekvojn, kiujn ŝarĝos ne nur vin, sed ankaŭ viajn posteulojn. Mallonge: „*timu la Ĉiopovan*”. Problemo: kun la tempo estiĝas kasto de nekredaj kredantoj, kiuj opinias, ke la observo de ia komplika regularo garantias por ili la gracon de Dio, tiel ili povas procedi kiel perantoj inter la „ĉiutagaj homoj” (kiuj, kvankam sincere timas la Sinjoron, sed ne povas observi la regulojn) kaj la Sinjoro, kaj ili faras el tio bonan negocon (tavolo de „skribistoj kaj fariseoj”).
2. La esenco de ĉiu komunumo estas, ke ĝiaj membroj konsideras sin unu kun la aliaj komunumanoj, konceptas siajn postulojn estiel membroj de la komunumo, kaj tiamaniere la postuloj vortigitaj de ili validas ankaŭ por la ceteraj. Kiu povas observi ĉi tiun simplan regulon, tiu estos ĉiam „kara al la Sinjoro”, li ja, sekve de sia sinteno, ne kapablas kulpi kontraŭ siaj kunhomoj, tio ja estus, kvazaŭ li turnus sin kontraŭ si mem. Mallonge: „*amu vian proksimulon, kiel vin mem!*” Problemo: se iu ne amas sin mem, por tiu ne validas ĉi tiu regulo, la amo ja baziĝas sur profunda ekkono, akcepto de ecoj konsiderataj bonaj kaj malbonaj, signifas senindulgan sincerecon al ni mem kaj sekvadon de rigoraj reguloj. Estiĝas do kulturo, kiu konstruiĝas sur frustrigoj, estas interesita konservi ilin kaj organizas al si komunumon el individuoj altgrade izolitaj unu de aliaj, ne okupiĝantaj unu kun aliaj – spilante ĉiujn eblajn procezojn, kiuj okazadas inter homoj.
3. La bazaj leĝoj de la vivo ne atentigas niajn personajn aspirojn, bezonojn sentatajn pravigitaj, sed ĝuste male: ni ricevas finohavan tempon en medio, en kiu ni devas perlabori ĉiun valoron. En ĉiu feliĉo enestas la kerno de doloro, kiel ankaŭ ĉiu perdo enhavas la ĝermon de nova eblo. Ĉi tiuj estas la neŝanĝeblaj reguloj de la vivo, oni povas provi preteriri ilin, sed kiu faras tion, tiu fakte jam ne vivas, nur vegetas. Oni povas batali kontraŭ ili, sed estas tute sence, tio alportas nur suferojn kaj adigas la streĉon, la internan konfuzon, ĉio ĉi malebligas la kompletan akcepton de ni mem kaj kreon de komunumo bazita sur amo. Pli valoras ekkoni kaj akcepti ĉi tiujn regulojn, ellerni, kion ili donas al ni rekompence, kiamaniere ili pliriĉigas, plisencigas nian ekzistadon. Mallonge: „*amu la Sinjoron samkiel vian patron!*” Problemo: nur malmultaj kapablas interpreti tion ĝuste. Patro ne volas interveni en ĉion. Li starigas nemalobserveblajn regulojn, kiujn li, en posedo de pli profunda scio, opinias taŭgaj, por plej progresigi sian infanon. Li ne atendas post ĉiu ago la demandon „vidu, patro, ĉu bone farita?”, li volus, se mi mem decidus, kio ĝustas, kio konformas kaj kio ne al la leĝoj. Li atendas nur unusolan okazon, kiam mi finas la laboron, turnas min al li kaj diras: „rigardu, patro, ĝi estas preta. Mi uzis ĉiujn miajn fortojn, scion kaj bonan intencon. Ĉu ĝi plaĉas al vi?” Kion do „volas” efektive la patro? Kia precize li estas? Kiel oni devas voki lin? Eĉ, ĉu li estas fakte tie, ie apud la pordofosto, ĉiam ekster mia vidospaco? *Ĉu ne estas egale?*

Keywords of faith

The following key statements are determining stages in the relationship between people and faith; they build upon each other, the new is not “better”, but extends and makes it livable. It is always true to the new rule that it could not be formed when the previous one was born, its creation actually is the result of the social operation of the predecessor. The first two are in our history, the third is what I would like to see unfolding.

1. Although you don't see, there is an almighty, all-knowing power that realizes the community needs superior to your individual ones, and considers the rules of the community mandatory to you too as you are a member. Breaking the rules have consequences not only you but your descendants. In short: *“Fear the Almighty!”* The problem with this approach is that a caste of unfaithful believers appears, thinking that keeping complex rituals guarantees the favor of the Lord to them, so they can act as agents between “common people” (who in contrast honestly fear of God but can't keep all the rituals) and the Lord, and make a good business in that (the caste of the “scribes and Pharisees”).
2. The essence of each community is that its members consider themselves and the other members as a whole, they form their needs as members of the community and these needs are valid for all of them. Those who can keep this simple rule will always be “dear to the Lord”, this approach makes them unable to harm any other human because it feels like making harm to themselves. In short: *“Love you fellow as you love yourself!”* The problem with this approach is that those who do not love themselves fall out of reach of this rule – and love is based on deep self understanding, accepting all the good and bad attributes, requires merciless honesty to ourselves and following strict rules. A culture emerges that is based on and depends on keeping up frustration, organizes communities from the most separated individuals who do not take care of each other at all, taxes all available relationship among people.
3. The fundamental laws of life do not consider our personal wishes and “rightful” needs – but the opposite: we have a finite time in an environment where we must work for all the values, where all the joy hold the seeds of pain, as all the loss brings the germ of another chance. These are the unalterable laws of life; we can try to cheat them but those who do it in fact do not live anymore, but vegetate. We may fight against them but it's all futile and causes pain only and creates a constant tension and inner embarrassment, that makes fully accepting ourselves and creating a love-based community totally impossible. It is better to understand and accept these laws, learn what they actually give us, how they make us more, give reason to our existence. In short: *“Love the Lord like your father!”* The problem with this approach is that very few people can understand what this statement means. A father does not want to chip in everything. He creates unbreakable laws that he considers to be needed to bring the best out of the kids according to a deeper knowledge. He does not want me to ask after all of my actions: “look dad, is it OK?” - he wants me to tell what is right and fits the laws, and what is not. He is waiting for one single moment, when I finished all my tasks and turn to him saying: “Look father, it's done. I have put in all my power, knowledge and best will. Do you like it?” What does Father “want”? What does he look like? How should I call him? Furthermore, is there anyone at all, somewhere in the door, always outside my view? *Does it matter at all?*

Bazaj kondiĉoj

Ekzistas kelkaj bazaj kondiĉoj, kiujn estas grave antaŭe konsciigi. Ĉi tiuj aŭdiĝas tre-tre malagrabla – praktike antaŭ ili ni fuĝas en la nunan kalejdoskopecan revomondon konstruitan sur memtrompo. De Randy Pausch mi aŭdis la sekvan eldiron: *Se elefantoj troviĝas en la ĉambro, prezentu ilin!* Jen estas la elefantoj!

Organiziteco

Nia tuta civilizo estas konstruita tiel kaj kreigis por tio, ke ni povu centri la direktadon. Triba komunumo, teokratio, diktaturo aŭ demokratio – sub la multkoloraj manteloj troviĝas egale la sama gvidprincipo: kapablo difini la agadojn de la individuoj per pli altnivela organizo reprezentanta la interesojn de la komunumo. La fakto de direktado kaj direktateco estas komuna en ĉiuj sistemoj, diferencoj troviĝas nur en la rilato inter rolantoj kaj potenco. Kiam mi serĉas elvojon el ĉi tiu nuna ĥaoso, mi volas trovi organizan manieron, kiu estas pli efika ol la nuna demokratia reĝimo vualanta finrezulte ĉi tiun simplan, sed malbone sonantan taskon per materialaj intereso kaj procezoj.

Jes, vere mi serĉas tutecan direktadan sistemon, kaj tuttere kaj loka funkcikapablan, kiu povus regi la mondon fariĝintan samtempeca. Simple pro tio, ĉar la nunan financon sistemon servantan al la sama celo oni devas ŝanĝi, antaŭ ol ĝi igas nin ekstermi nian propran specion.

Informoj

Efikan sistemon oni povas krei en posedo de realaj informoj, samtempe ni difinas parte la „liberecon” per tio, kion ni povas kaŝi unu antaŭ aliaj kaj la „sistemo”. Ĉi tiuj du kondiĉoj diagonale kontrastas unu al la alia kaj generas senĉesajn konfliktojn: la rolantoj de la ŝtato kaj ekonomio seninterrompe „nazospuras” post ni, „civitanoj” kaj „konsumantoj”, klopodas eltrovi aferojn, kiujn ni ne malkaŝas (ekzemple tio estas la prezo por Iwiw, MySpace, Gmail, tial sekvas Guglo niajn kizadojn en la reto – AdSense).

Kiel konsumantoj ni provas trovi fidindajn informojn pri la ofertataj produktoj, kaj ĉi tiu nia intenco ofte kolizias kun la deziro de la produktisto: li volus influi nin prefere trainstinkte – sendepende de la efektiva utilo, enhavo, efikoj de siaj produktoj. Ni klopodas forkaŝi nian sanstaton, parton de niaj rilataj kutimoj, kvankam nia vivo povas dependi de tio, kiom la helpanta kuracisto sukcesas ekscii pri ni, kiam ni mem ne kapablas komuniki.

Resume: sur informada kampo ni strekas frontlinion kaj gvidas konstantan batalon meze de sistemo. Efikan direktadan sistemon kapablan trovi post konsidero de niaj retrosignalojn taskojn idealajn por ni kaj inverse: laŭeble plej bone apliki la disponeblajn resursojn (niajn kapablojn kaj tempon), oni povas krei nur en posedo de precizaj informoj pri ni. Oni povas batali kontraŭ ĝi, aŭ akcepti ĝin kiel fakton kaj tiri el ĝi konkludojn, ĉiel estas ja vere, ke la libereco ne egalas al tio, ke mi provas sekreti pri informoj; la vera libereco estas kreo de sistemo, al kiu mi trankvile konfidas ĉiujn informojn, ĉar ĝi akurate reguligas la manieron de alioj kaj uzas la informojn konforme al miaj longtempaj intereso.

Fundamental requirements

There are a few fundamental requirements that is important to understand beforehand. They sound very-very bad – in fact we are flee from them into this kaleidoscopic dream world based on self cheating. I have learned the following statement from Randy Pausch: *“If there are elephants in the room, introduce them!”* Well, here are the elephants:

Organization

Our whole civilization is based on, created to centralize control. Tribes, theocracies, dictatorships or democracies – under the colored cloaks there is the same essence: to be able to coordinate the actions of the individuals by the needs of a superior organization, the community. The fact of the control and being controlled is common in all these systems, the difference is only in the relationship of the actors and the might. When I am looking for a way out of this current chaos, I am actually looking for an organization method that is more efficient than this current democratic system, which hides this simple, but bad sounding task behind the financial interests and processes.

Yes, I am looking for a total control system, which is able to act both globally and locally and can handle this synchronous world. I do it simply because this current global financial system that was created for the same task must be replaced – before it makes us kill out our own race.

Information

An efficient control system can only be built upon valid information, however we partly define “freedom” by how much we can hide away from each other and the “system”. These requests are in total opposition and generates a constant conflict: actors of the political and economical world are constantly “sniffing” around us: “citizens” and “customers”, they try to find out what we have not told them (this is the real price of the “free” Facebook, MySpace, Gmail; this is why Google follows our movments on the web – AdSense).

As customers we try to get valid information about the goods offered to us, but this wish often conflicts with the desire of the manufacturers: they rather want to affect us emotionally, independently from the real use, content of effects of their products. We try to hide parts of our health state and some of our habits that affect it, although our life may depend on how much the doctors who try to help us know about them when we may be unable to communicate.

To sum it up: we have created a frontline on the information field and fight constantly in the very middle of the system. An efficient control system – which is able to find perfect tasks for us considering our feedbacks, and from the other side: to use the resources (our potentials and time) optimally – can be created by using valid information about us. We can fight against this, or accept it as a fact and derive the consequences: freedom is not the ability of hiding any personal information; the real freedom is to build a system that I can calmly let to know everything about me, because it exactly controls the access rights and uses them for my long term interests.

Motivado

La bazo de ĉiuj decidoj kaj agoj estas la motivado aganta en mi; forto, kiu movas kaj antaŭenigas. Celoj povas ŝanĝiĝi efike de la medio, sed miaj intencoj fontas el mia propra memo kaj estas konstantaj, ĝis mi mem radikale ŝanĝiĝos.

La bazon de miaj motivoj konsistigas la strebo kontentigi miajn proprajn bezonojn aŭ la kunsento – ĉi lasta estas celado al tio, ke la individuaj kaj komunumaj bezonoj de la min akceptintaj komunumoj egale plenumiĝu. En feliĉa okazo preskaŭ ĉiuj miaj bezonoj kovras sin kun tiuj, kiujn mi kiel komunumano konsideras dezirindaj por ĉiu membro de la komunumo.

Tute ĝis nuntempe ni ne sukcesis krei tian socian ordon, kiu kapablas daŭre solvi la oftan kontraŭecon de individuaj motivoj en la komunumo, anstataŭe observeblas iaspeca ondado. La senespereco de individuaj sortoj kunigas en komunumon suferantojn, subprematojn, kiuj pretas oferi sin konforme al la interesoj kaj estonteco de la komunumo. La komunumo atingas sian celon, ĉesas la individua premo sur ĝiajn membrojn, kun tio ĉesas la forto kuntenanta ilin, kaj se ne pli frue, en la sekvaj generacioj la individuaj interesoj certe ree fariĝos pli gravaj.

La tasko do estas formi sistemon kapablan transheredigigi la motivojn, kiu estiĝas ne por difinita celo, ĉefe ne kontraŭ io, sed ekskluzive por stiri la motivojn de siaj membroj en konvenan direkton. Tio aŭdiĝas terure, sed ĉi tiu estas la plej malbona de ĉiuj negativaj utopioj, supozeble tial, ĉar ni profunde konscias: ĉiu sistemo strebas al tio, ke ĝiaj membroj feliĉe oferu sin konforme al ĝiaj interesoj, ĉi tiun modelon ili transheredigigu al siaj posteuloj kaj laŭeble eĉ ne konsciu tion. Ne esceptas ĉi-rilate ankaŭ la moderna demokratio trumpetanta pri la libereco de la individuo, sed ĉi tiujn katenojn nun ni nomas kariero, salajro, kredito kaj vivasekuro.

Resume: demandindas ne tio, ĉu la ekzistanta sistemo volas influi niajn motivojn, ĝi ja ĉiam kaj ĉie volas. La tasko estas krei sistemon, kiu eldiras, kion ĝi faras kaj kion donas interŝanĝe kaj certigas al siaj membroj la eblecon elekti, publikigi kontraŭopiniojn – kaj ĉe sufiĉa subteno – ŝanĝi. Samtempe ĝi malebligas la kaŝiĝon antaŭ la rilata plena respondeco. Se iu kaŭzas damaĝon referencante min, mi havas la nepran devon, formetante ĉiujn ceterajn taskojn, provi reĝustigi la mison.

Kredo

La vera bazo de la „elvojo” estas mia kredo pri la homa boneco. Mi scias, ke mi *volas* trovi senkulpigon por ĉiuj eraroj, kiujn mi renkontas, kaj ĉi tiu intenco metas demandosignon pri la objektiveco de la tuta analizo.

Ĉio klarigeblus simple per tio, ke la homo estas origine fuŝa konstruo malkapabla ĝuste regi sin je individua kaj tuttera niveloj. Se ni akceptus tion, tiam ĉio ŝajnus vana, ni efektive ne lernos el nia historio kaj nunaj eraroj, nia nuntempa civilizo neeviteble kolapsos. Ne maleblas tia evoluo, sed *min ĝi ne interesas*, kaj konscie mi turnas min al la alia eblo.

Se iu opinias simpatiaj, sekvindaj miajn pensojn, simile al mi li devas konsciigi al si: povas esti, ke mia pensovico estas erara, ĉar ĉi-punkte mi faris decidon laŭ mia individua kredo. Se mi eraras, tiam la menciita rimedaro venos en laŭeble plej malbonajn manojn: tuta informadika sistemo akceptita de ĉiuj kaj donanta samtempe enhavon influatan kaj filtratan de direktantoj, estas taŭga por la kreo de perfekta diktaturo.

La afero similas al la kernofuzio: se ni povus sekure manipuli ĝin, ni disponus praktike neelĉerpeblan, puran energiofonton, sed ĝis nun ni ne povis tion. Sed por praktike neniigi per ĝi ion ajn, estas superflue kontroli ĝin: la hidrogenbombo estas stabila, ankaŭ hodiaŭ ekzistanta, funkcia inventaĵo.

Motivation

All my decisions and actions are based on my motivations, this is the power that drives, moves me forward. The aims may be changed by the conditions, but my intentions come from my inner self and are constant until I myself deeply change.

The base of my motivations are my pursuit to fulfill my needs, and empathy – the latter is an intention to fulfill the individual and common needs of the members of my communities. In lucky conditions, almost all of my needs can be covered by those that I consider important as a member of a community, for all the members of that community.

Until this very day we could not form a society that would be able to constantly solve the often conflicting individual interests within the community – we can observe a fluctuation instead. The hopelessness of individual fate forms communities from the suffering and suppressed people who are ready to sacrifice their interests or even life for the interests and future of the community. When the community reaches its aim, the individual suppression disappears, so the power holding the together vanishes, and if not sooner, but in the next generation personal interests prevail.

Our task is to form a system that is able to transmit the motivation to the next generations, which is not formed to reach a specific aim, especially not against something, but only to drive the motivations of its members to the right direction. This sound awful, the worst of all negative utopias – presumably because deeply we all know: all the systems want their members to sacrifice themselves happily for their interests, transmit these patterns to their offsprings, perhaps not knowing anything about this process at all. Our modern democracy, proclaiming the importance of individual freedom is no exception at all, but we call our chains as career, salary, mortgage and life insurance.

To summarize this: it is not a question that our systems want to modify our motivations, they do it all the time and everywhere. The task is to create a system that tells what it does and what it gives for it; and which lets their members the freedom of choice, free publication of objections and – in the case of proper support – the chance to change it. At the same time it must make it impossible to hide away from the total responsibility. If someone does any harm in my name, I am due to put away all my tasks and correct it as much as possible.

Faith

This whole “way out” is based on my faith in human good will. I know that I *want* to find excuses for all the errors I meet, and that this desire questions the objectivity of the whole analysis.

We could easily explain everything by saying that human being is a fundamentally failed construction and simply unable to handle itself both individually and as a global race. In this case, anything is in vain, we will never learn from our history and our current mistakes, our civilization will inevitably collapse. This is possible – but *I am not interested in* this chance and consciously turn to the other one.

Anyone who finds these concepts sympathetic or followable must keep in mind: the whole structure may be fundamentally wrong, because at this point I have made a decision based on my personal faith. If I fail, then these tools will get into the worst hands: a total information system accepted by everyone, but shows content that is filtered and altered but the controllers can create the perfect dictatorship.

This is like the nuclear fusion: if we can handle it, we would have an endless, clear energy source – but alas we could not get there yet. But in order to destroy practically everything with it, we don't have to control it – so the hydrogen bomb is a stable, existing and working invention today.

Resursoj

Kiel ĉe ĉiu plano, ankaŭ ĉi-okaze endas klarigi, kun apliko de kiuj resursoj ĝi realigeblas. Mia unua kaj plej grava aserto estas: ne sencas paroli pri financaj resursoj. La monbazan optimumigon sendube evoluigis ĝis perfekteco nia nuna mondo, sed dume la mono tute dispartiĝis de la nocio „resurso”, kiun ĝi iam reprezentis. Pro tio mi nun parolos pri la efektivaj fizikaj, homaj rezervoj, kiujn ni, blindumataj de la peliĝo por financa gajno, en konsterna grado malŝparas.

Senpera ruboproduktado – pakumo

Oni devus resumi, kiom da energio, krudmaterialo, homa laboro (de planado ĝis pakado) eliras el la fabriko sen vera utilo en la rubujon, de la reklamsaketoj ĝis la individue dezajnitaj parfumflakonoj. Tio estas totala, 100-procenta malŝparo de resursoj. Nu koncede, konsiderante la recikligan industrion 98%.

Ekzistas ja efektiva bezono rilata al transporto, magazenado, tamen ĉi-rilate oni devas aparte zorgi pri daŭreco, interkonformeco, antaŭvidita vivociklo, ĉe kies fino la foruzita pakumo reuzeblas kiel krudmaterialo. Ne apartenas al ĉi tiu kategorio ekz. la superbazara objekto ŝajnanta trinkbotelo, kiu difektiĝas dum du semajnoj kaj kiu apartenas laŭ mi al la kategorio de rekta rubo.

Ekzistas postuloj, kiujn starigas la granddistanca transporto (ŝarĝeltena, malpeza, surpaledigebla) kaj la portempa stokado antaŭvenda (brila, senaera, travidebla, ...) – ĉefe por produktoj, kiuj estus fabrikeblaj eĉ loke kaj transporteblus en praktika „tenujo” eĉ en unu paŝo de la produktisto al la konsumanto...

Senpera ruboproduktado en la dua potenco – pasioj

Ĉu temas pri insista uzo de malrapide efikantaj venenoj, ĉu pri ĉiam pli ekscesaj manifestiĝoj de la seksa vivo, ĉu pri pluraj formoj de la adrenalina-dependeco aŭ kontinua nokta televidado, komputado (ĉi lasta katenas ankaŭ min) – ili ĉiuj estas eksplicitaj formoj de resurso-malŝparo. Ni ofertas seriozajn resursojn por produkti, venigi al la uzantoj kaj popularigi la uzon, trans ĉiuj raciaj limoj, de alkoholaĵoj, tabakaĵoj, drogoj (kaj sammaniere uzataj oficialaj aŭ neleĝaj medikamentoj), amuzelektronikaĵoj, diversaj rimedoj de la „teĥnikaj sportoj”: motorcikloj, aŭtoj, kvadoj ks.

Ĉi tiuj estas la primaraj efikoj, sed krom fortiri resursojn uzatajn por ilia produktado for de efektivaj, sencohavaj celoj kaj la senperaj mediodamaĝaj efikoj ĉe ilia uzo ili kaŭzas ankaŭ pluajn malutilojn. La regula konsumado de alkoholaĵoj kaj drogoj draste reduktas komunumajn valorojn: la kapablojn, fideindecon de iliaj uzantoj, ili efikas negative al homoj kunvivantaj en personaj kontaktoj, ĉu pro la konstantaj konfliktoj, ĉu pro la disvastigo de pasiomalsanoj; la viktimoj de la rapidecfrenezumo endanĝerigas sian propran sanon kaj vivon kaj tiun de sia ĉirkaŭaĵo kaj tiel plu.

Dum la evolucio de la homa komunumo la mem- kaj komunumdanĝeraj, resurs-malŝparaj kondutformoj rolis kiel rektaj selektaj faktoroj, ilia sekvo estis la brulstampado de la kondutformo, elkomunumigo de la individuo. La resursoj de la komunumo estis nome tre limigitaj, por sia vivtenado kaj evoluo la komunumo devis marki kaj ekskludi kvazaŭ en karantenon la danĝerajn kaj infektajn modelojn negativajn. Per la devio la individuo do konscie riskis sian sekurecon, vivon kaj kvankam la kontraŭrimedoj evidente ne povis kuraci la jam superregan malsanon, sed forte reduktis la ŝancon de la transpreno de la malbona modelo kaj la daŭron de la infektodanĝero.

Resources

As with any plans, it is also very important here to clarify, what resources are available to complete the tasks. My first and most important statement: there is no reason to talk about financial resources. Our world is indisputably fully monetary optimized – but alas the money itself got separated from the “resources” it used to represent in the old days. Consequentially here I will talk about real physical and human resources that we, blinded by the haste for profit, waste in shocking amounts.

Direct waste production – packaging

We should summarize how much energy, raw materials, human labor (from planning to wrapping) are transported directly from the factories to the waste, from plastic bags to uniquely designed perfume bottles. This is total, 100% resource waste. Well, considering the whole (energy thirsty) recycling industry, say 99%.

Of course there is a real need of packaging for transportation and storage; but for them the key factors are durability, standards, planned life cycles where the worn out container can be directly reused as raw material. None of them seems to apply to a thing that looks like a gourd which I bought in a supermarket and busted in two weeks, it rather belongs to the direct waste category.

There are “correct” requirements set by long distance transportation (durable, light, standard pallet-sized), and the temporal “selling” package (shiny, air proof, transparent, ...) – but used mostly for goods that could be produced locally and transported from the manufacturer to the user in one step, in a simple basket.

Direct waste production on the square – addictions

Be it an addiction to a slow poison, the more extreme sexual habits, the various kinds of adrenaline addiction, the constant nightly watching the TV or computer (which sometimes applies to me too) – these are exceptional forms of resource wasting. We utilize huge amount of resources on producing, transporting to their users and advertising the totally uncontrolled use of these garbage: alcohol, tobacco products (and the legal or illegal drugs used the same way), entertainment electronics, the various equipments of “technical sports” like motorbikes, cars, quads, etc.

Apart from their direct damage: revoking the resources used for their production from rational aims, and the direct environmental impact of their usage, they cause secondary harm. The regular alcohol and drug usage drastically decreases the public value: abilities, reliability of their users; they negatively affect the people in their neighborhood and in direct relationships – either by the constant conflicts or spreading the addiction; the victims of the speed-groove threatens themselves and others by injury or death, and so on.

Along the evolution of the human community the self and publicly dangerous, resource wasting behaviors were direct selection factors; the result was condemning the action and banning the individual. This was because the community resources were very limited, in order to stay alive and progress it had to mark and exclude the dangerous and infecting negative patterns, just like a medical quarantine. In this way any individual consciously risked their safety and life with a deviation; this could not help much in a dominating disease, but seriously reduced the chance of picking up the bad patterns and the length of the infection period.

Hodiaŭ sur la korpoj de la socioj, parazite vorantaj resursojn evoluas diversaj variantoj de memdetruaj, mem- kaj komunumdanĝeraj, komunumdetruaj kondutformoj. La obseditoj de laŭleĝaj kaj neleĝaj pasioj akiras kaj uzas enormajn resursojn por kontentigi siajn dezirojn, kiujn ili fortiras de aliaj, pli utilaj celoj. Ilia ĉiutaga valoro malpliĝas, kaj se kaŭze de ilia pasio ili suferas damaĝojn, ili povas kalkuli tiel same je la helpo de la komunumo, kiel tiuj, kiuj estas senkulpaj viktimoj de vundiĝoj, malsanoj. Kompreneble la pasioj kaj dependecoj generas grandegan negocon, ĉu pro la spektakleca kontentigo de iliaj laŭleĝaj, ĉu pro la fona priservo de ilia neleĝaj variantoj, ne parolante pri la spektakleca publika batalo kontraŭ ili kaj la rilataj reklamoj.

La komunumo devas klare limigi la pravan bezonon de ludo kaj distriĝo servantaj la bonon, evoluon kaj ekvilibron de la individuoj disde la nepermesbla malŝparo per la tropelado de la sango. Ĝi devas montri pozitivajn vivmodelojn (taskojn kaj distriĝojn) por tiuj, kiuj havas pli grandan bezonon je fizika, spirita ŝarĝo, samtempe ĝi devas liberigi sin de la reklamado de negativaj modeloj. Oni devas trakti la eraran konduton ne kiel eblon por negoco sed kiel efektivan malsanon, helpi kaj konsciigi, ke per la insistado pri ĝi la individuo malplivalorigas sin mem, kaj de tio povas dependi lia sorto kaj finrezulte ankaŭ lia vivo.

Senpera ruboproduktado en la tria potenco – armiloj

Kvankam armiloj aperas malofte publike, sed kiam jes, ni klopodas etikedi ilin „necesa malbono, kvankam plej bona”. Nekredeble grandan onon de la resursoj de la tuttera homa komunumo foruzas la plej evoluintaj ŝtatoj, la memelektitaj gardantoj de la tuttera paco por produkti detruilojn, esplori kaj testadi novajn armilojn. Tio ne estas la sekvo de hazarda aŭ malica intenco: el financa taksado armilo estas *perfekta produkto*!

En la armada konkurso aperas ne pere, sed rekte la timo al senpoveco, morto: ju pli teruran armilon oni sukcesas *inventi*, des pli granda estas la timo al la malamiko, ja eble ankaŭ tiu havas tian, eventuale pli teruran. Tiel do la komunumo malpliiganta sian propran sekuresenton ĝis nulo pelas sin sen ĉia ekstera efiko en senfinan spiralon, volas uzi ĉiajn siajn ekzistantajn resursojn dum sia peliĝo por sekureco, kaj ni ankoraŭ ne parolis pri la okazo, kiam pluraj komunumoj turniĝas en tia magia cirklo.

Inkubo en la tria potenco: la malamiko ŝtelas mian mirarmilon kaj uzas ĝin kontraŭ mi! Iu ajn povas esti malamiko, eĉ mia najbaro, mia kolego laboranta de jardekoj apud mi, mia edzino, kiu vivas apud mi, lavas miajn tolaĵojn kaj edukas miajn infanojn, ĉar ŝi estas konfidita de la malamiko! La „penetra punkto” de la revomondo kreita laŭ financaj interesoj estas ĉiam la individuaj kaj komunumaj frustrigoj – jen la perfekta fonto.

La *konservado* de la produktitaj armiloj postulas seriozajn fortostreĉojn: homan laboron kaj bontenadon, por havi rilatajn konojn oni devas uzi ilin (karburado, poluado, foruziĝo). Ĉion ĉi pravigas la interesoj de la defendo, sendube „ili estas” super ĉio „necesaj”.

Dum *uzado* ili baldaŭ difektiĝas, nemalgranda ono da ili estas unuuzaj: bomboj, raketoj, municio, tiel do multo da ili bezonatas. Se uzataj, ili kaŭzas problemojn, necesigas taskojn (konstruaĵoj, vojoj, infrastrukturo), kio generas pli novajn investojn, postulas resursojn.

Kaj ankoraŭ unu detaletio: la uzadon laŭeble oni devas eksporti. Ne pro tio, ke la loko kaŭzataj damaĝoj ne ebligis tiel same bonajn investojn kiel en ajna angulo de la mondo, sed tial, ke multaj homoj, kiuj proprahaŭte spertas la efikon de la armiloj, la sencecon de la militado, fariĝas ĝene pacifistaj kaj pretas prefere eĉ morti, ol mortigi por kamuflitaj devizoj. Eĉ, ili eble pretus turni la armilojn kontraŭ siaj veraj subpremantoj...

On the bodies of the currently resource-wealthy societies parasites grow: the various self and community threatening, destructing behaviors. The addicts of legal and illegal passions grab and utilize huge amount of resources to fulfill their desires thus revoking them from other beneficial aims; their value for the community shrinks, and if they get hurt due to their addiction they would get the same help from the community as those who are innocent victims of accidents and diseases. Of course, passions and addictions are great business: either the attractive fulfillment of the legal versions, or serving the illegal ones on the background while fighting against them spectacularly in the foreground – and all the advertisements attached to them.

The community must clearly separate the healthy human need of playing and entertainment that serves the comfort, development and balance from their exaggeration and the unacceptable luxury. It favors the positive life patterns (both for tasks and relaxation) for those who have higher need for physical and intellectual pressure, and have to get rid of advertising the negative patterns. Deviations must be handled not as a business opportunity but a real disease; the community must help but make it clear that those who stick to them actually degrade themselves, that risks their future and maybe their life as well.

Direct waste production on the cube – weapons

Weapons relatively seldom appear on the surface, and when they do, they are tagged as “a needed bad, but the best of it”. In fact unbelievable portion of the resources of the global human community is utilized by the most advanced countries, the self nominated defenders of global peace to create equipments of destruction, research and test new ones. This is not a mere coincidence or the result of an evil will: according to the financial evaluation *weapons are the perfect products!*

Our fear of vulnerability and death do not hide in the shadow, but appears directly in the arms race: the more frightening weapon we can *find out*, the more scared we get from the others: maybe they have something like this, or even stronger? In this way, on the haste for safety, the community totally annihilates its own comfort and can drive itself alone, without any external affects, into an endless spiral, can grab all the resources available – not to mention if there are more communities whirling on the same path.

Nightmare on the cube: my enemy steals my ultimate weapon and uses against me! Anyone can be an enemy agent, maybe my neighbor, my colleague who has worked with me for decades, maybe my wife who probably lives with me, washes my clothes, raise my kids only because the enemy assigned to it! The dream world created by financial interests always breaks in through an individual or public frustration – and this is the perfect point.

We have to put serious efforts: human labor and maintenance into *sustaining* the weapons, and we have to use them in order to keep up the experiences (that needs fuel, pollution and they wear off). All this is justified by the interests of defense, it is not a question that “we need it” above all.

Along the *usage* they get damaged fast – most of them are single use: bombs, rockets, bullets, so we need a lot of them. When used they cause problems, create tasks (buildings, roads, infrastructure) that requires further investments and resources.

A tiny whatnot: it is better to export the usage. Not because the local damage would not be just as good business as those created on the other end of the world, but because very many people who feels the impacts, the stupidity of fights on their own skins become annoyingly pacifist, and some of them are rather ready to die instead of killing others while following artificial slogans. They may even turn their weapons against their true suppressors at home...

Multe pli utila modelo (senĉese martelata en la mensojn ekde infanaĝo) estas la eterna batalo, en konvena distanco, de la artefarite generita „heroo” kontraŭ la senvizaĝa, ĉiam malica, nere konebla „malamiko”. Tia pensmaniero ne konsideras valoro la homan vivon, vane paliĝas la brilo de malnovaj herooj post la ekkono de faktoj kaj la historio. Iam fiere trumpetataj devizoj fariĝas hontomakuloj (vd. „Nur mortinta indiano estas bona indiano!”, „La koloro de la homo estas blanka!”), sed tio ne malhelpas la estiĝon de analogaj devizoj aŭ la revenon de la samaj.

Sekundara ruboproduktado

Al ĉi tiu kategorio apartenas ĉio, „kion mi, en mia situacio, povas permesi al mi”, nu jes, ja ankaŭ mia konato havas ion tian. Do amuzelektronikaĵoj, kosmetikaĵoj, „furora” meblaro, modaj vestoj, ŝuoj, sportiloj, veturiloj, trinkaĵoj, manĝaĵoj ks. Ĉio, kio kontentigas ne efektivajn sed amaskomunikile generitajn bezonojn aŭ io ajn, por kio estus pli efika, simpla solvo.

Tio estas la plej tikla tereno, ja ne povas esti celo konstrui kubodomojn, havi unuformajn vestojn, uniforman vivon kaj uniforman pensadon konatajn el 1984 de Orwell. Sed ni devas konsciigi al ni, ke 1: ni trokonsumas la resursojn de nia planedo, ni pli multe foruzas, ol kiom – inkluzive ĉion – dum unu jaro rikoltiĝas, 2: se ĉiu loĝanto de la planedo vivus „je eŭropa nivelo” laŭ ĉi tiu nuna difino, eĉ ĉi tiu trokonsumado multoble pliiĝus.

Konklude: ni devas multe reteni ĉi tiun nunan voradon, por povi krei medion bonfartigan, atingeblan por ĉiu homo. Eble pli bone sonas: per la malpliigo de la bezonoj super la efektiva neceso liberigeblas enormaj resursoj.

Rubiĝo

Alivorte: planita malnoviĝo, vivociklo de produkto. La celo de ĉiu produktisto estas la kontentigo de iaj aĉetulaj bezonoj, sed lia praktika celo estas la financa utilo per fabrikado kaj vendado de laŭeble plej multaj produktoj. Ĉar la rondo de uzantoj estas limigita, la unusola solvo de la formulo estas redukti la vivodaŭron de la produktoj kaj akceptigi tion per la uzantoj. Dum la teorie okazanta merkata konkurso kreiĝas efektive karteloj, kies celo estas konkuri sur la kampo de servoj: ĉiam pli da kapabloj, pli allogaj ciferoj kaj mezuroj. Kvankam dujara produkto povas resti ankaŭ plu en uzebla stato, tamen ĝi ŝajnas „malnovaĉa aĉaĵo” kompare al la novaj variantoj. Kie tio ne „sufiĉas”, la produkto „devas” bedaŭrinde difektiĝi, kaj la difektita parto elŝanĝeblas nur kune kun grandaj blokoj, en fakservejoj – „neniu ja ripar-lutaĉu hejme”. Tiel la riparado revenas al la fabrikisto, kaj pro ĝiaj kostoj sentiĝas granda premo instiganta al aĉeto de pli nova produkto.

Se ni povos forŝiri nin de la motivado „vendi-vendi-vendi” kaj anstataŭe koncentriĝi efektive al la longtempa, malaltkoste efektivebla kontentigo de bezonoj, ni povas malkaŝi pli novan orminejon.

Dividado

Hodiaŭ ĉiu servanto, produktisto ks estas interesita alparoli laŭeble plej vastan rondon de aĉetontoj kaj vendi laŭeble plej multajn pecojn el siaj produktoj, aŭ ke la fabrikado efektiviĝu je laŭeble plej malaltaj kostoj. Konforme al tio ili tenas en sekreto ĉiun teĥnologian trukon, per kiu ili optimumigas la produktadon; klopodas dezajni siajn produktojn laŭeble plej individuaj, por ke aliaj produktistoj ne povu fari interkomformajn kun ili. Sufiĉas menciigi la variecon de retadaptiloj, akumuloj de elektronikaĵoj.

Ni malkovrus enormajn neekspluatatajn eblojn, se ni ĉesigus la paralelajn solvojn servantajn sole financajn avantaĝojn, kreus tute malfermitajn industriajn normojn, kaj komuna, moduleca projektado transprenus la lokon de la nuna vidmaniero „laŭeble plej multe en mian aparatuojn”.

A far more usable (and repeated from the very early ages) pattern is the artificially generated “hero” and his eternal fight against the faceless, always evil, unknowable “enemy”. This mindset does not consider the human life as a sacred value, although the shine of the old heroes always wear off in the light of the facts and history. Former proudly cried slogans become shame (like: “The only good Indian is a dead Indian”, or “men are white”), but this does not stop similar slogans to appear – or even the old ones to return.

Secondary waste production

Anything that “I can afford, and my friends have it anyway” belongs here. Entertainment electronics, cosmetics, “trendy” furniture, fashion clothes, shoes, sports equipments, vehicles, foods, drinks, etc. Everything that fulfills not real but merely media-generated needs, or that has a more efficient and simpler solution available.

This is a problematic area because the aim is not cube-homes and uniforms, uni-thinking and uni-life known from Orwell's 1984. However we must consider that 1: we overuse the planetary resources, we simply spend more than it produces counting all, each year; and 2: if all the people lived on the “European average level” by the current definition, then this overuse would grow multiple times.

Consequently: our current luxury must shrink seriously to set the aim of providing reachable comfort for all human beings. To word it more pleasantly: *we can release huge amount of resources by reducing the unnecessary desires above our real needs.*

Becoming waste

By other words: planned wearing off, product life cycle. In theory, all the firms want to fulfill a need of their customers, but in fact the aim is to make profit – by making and selling more and more products. As the amount of customers are limited, the only solution to the formula is to reduce the lifetime of the product and make the user accept that. The theoretical market competition is in fact a silent cartel agreement where the real competition runs on the level of the service: more abilities, appealing numbers and measures. Thanks to this “race” the two years old product is still usable conditions but is considered as “a piece of old junk” compared to the new versions. Where this is still not enough, it must break down, the failed can be replaced in big blocks in specialized shops – no one should solder at home. In this way the profit on “fixing” returns to the factory and its high price is another pressure towards buying a new item.

If we can separate from this “sell-sell-sell” motivation and concentrate on fulfilling the real needs for long term and at the lowest (non monetary) cost, we can discover another gold mine.

Sharing

Today all the service and production companies are interested in calling the widest available customer base, selling the greatest amount of its product and make them by the lowest (monetary) cost. To achieve this they keep all the technological tricks that can optimize the production; and tries to make their product unique, not to allow any other manufacturers' products to connect to their ones. It's enough to remember the variety of batteries and power supplies of the electronic equipments.

We can unfold huge potentials by stopping the parallel solutions that serve only financial reasons, and create totally open industry standards; replace the current “put the most into my own box” approach with a public, modular planning.

Transportado

Iam preskaŭ ĉiu produkto kontentiganta ĉiutagajn bezonojn de la konsumantoj pretiĝis surloke, aŭ veturis laŭeble plej mallongajn distancojn pro la fizikaj malfacilaĵoj kaj riskoj de la transportado. Ankaŭ nun ni ne manĝas miloble pli multe, ne konstruas kaj mebligas miloble pli grandajn domojn, tamen eĉ la plej simplaj produktoj veturas nekredeble longajn distancojn, kelkfoje eĉ plurfoje (sufiĉas preni ekzemple la lakton elportitan en Italion kaj reportitan en formo de fromaĝo).

Kompreneble, por certigi la nunan, kutiman medion necesas multe pli granda areo; produktoj de nenombreblaj fabrikistoj kaj servantoj akumuligas en la hejmoj de ni ĉiuj, tiel do transporto estas ne malhavebla. Samtempe validas bazregule, ke ju pli malriĉa estas la laboristo kaj ju pli riĉa la aĉetanto, des pli granda iĝos la profito akirebla per la produkto. Ĉi tiu leĝo formas de jardekoj la tutteriĝantan, ĉiam pli grandajn distancojn traarkantan livernegocon.

„Malriĉeco” kaj „riĉeco” estas nocioj kreitaj nur de la financa mondo, dum la vojreto, la ŝipoj kaj havenoj, aviadiloj kaj kamionoj konsumas efektivajn kaj terure grandajn resursojn kaŭzante enormajn kromdamaĝojn. Se oni sukcesus optimumigi la transportadon laŭ la efektivaj bezonoj, malaperus evidente multaj produktoj de sur la vendotabloj, el ludilvendejoj, vesto- kaj meblobutikoj, sed samtempe pretiĝus nur ono de la hodiaŭa kvanto da kamionoj, aviadiloj kaj ŝipoj, kaj ili ne forbruligus la ĉiam malpliigantan nafton; anstataŭ senarbarigo, grundovendado kaj similaj ni direktiĝus al daŭripova agrikulturo kaj tiel plu...

Komerco

La celo de la komerco estas alvenigi produktojn aŭ servojn elde la produktanto al la konsumanto, almenaŭ teorie. Praktike ĝi celas trovi laŭeble plej vastan tavolon de konsumantoj kaj superŝuti ilin per produktoj kaj servoj konformigitaj por ili ĝis la limo de ilia financa pagokapablo. Aŭ malpli elokvente: elspurado de stagnantaj monoj en la poŝoj de la homoj kaj ties ekspluatado per la altrukado de ia produkto aŭ servo. Por tio oni serĉas kaj uzas homojn aŭ firmaojn, kiuj realigas la elpensitan produkton (ĉio povas okazi kompreneble ankaŭ ene de unu entrepreno, sed valoras streki la limon ne laŭjure sed laŭfunkcie). El financa vido la rolo de la komerco estas ideala: ĝi metas sin inter du rolantojn kaj ekspluatas ties kontraŭajn interesojn – maksimumigante per tio sian profiton. Ĝia funkciado estas rimarkinda ankaŭ pro tio, ke ĝi ebligas la „spiladon” de la natura interhoma varo- kaj servotrafiko. Ekzemple: el la varinterŝanĝo de iu plejparte memvivtena komunumo oni ne povas elgajni profiton, sed se la sama komunumo laboras en fabrikoj kaj aĉetas en vendejoj, ĝi produktas gajnon al la komercisto malgraŭ tio, ke ĝi daŭrigas la saman agadon kiel pli frue.

En plej bona okazo la tasko de la komerco estas loke kaj tempe optimumigi la produktadon kaj distribuadon de bonoj (transporto, magazenado, minimumigo de perdoj kaj mankoj), portempe magazeni kaj venigi ilin al la konsumantoj. Por specio disponanta tutteran informadan sistemon tio ne povas prezenti problemon. Eĉ tiam ne, se oni ne uzas por (kontraŭ) tio produktomanaĝistojn, reklamfakulojn, merkatikistojn, superbutikojn kaj supermagazenojn.

Veturado

Ni veturas lige al nia laboro – multaj navedas inter siaj labor- kaj loĝlokoj, aŭ faras longajn oficajn vojaĝojn. Ni veturas private, kutime pli mallongdistance: por aĉeti, aranĝi aferojn, amuziĝi, transporti infanojn aŭ pli maljunajn parencojn; longdistance pro familiaj kialoj aŭ por ekskursi, somerumi. La traveturita distanco de la homoj dum ilia vivo subite, dum unu generacio enorme kreskis. Ĉu tio estas efektiva bezono aŭ plie nur deziro nutrata de ebloj? Eventuale, pli precize: bezono generita por vivteni la establitajn transportsistemojn...

Transportation

Once upon a time, almost all the goods that covered our everyday needs were made locally, or were transported only to the minimum distance because of the physical problems and the risks. We don't eat thousands times more, build or furnish houses of thousands of the former sizes, but even the simplest products unbelievable distances sometimes more times (like the Hungarian milk transported to Italy and the cheese made of it comes back to us).

Naturally our current level of comfort needs more, we collect the products of many factories and service providers in our homes, so transportation is inevitable. The basic rule is that the poorer manufacturer and the richer buyer makes the bigger profit; this rule forms the more and more globalized and longer distance transportation business.

“Poverty” and “wealth” are only terms created by the monetary system, while roads, ships, ports, planes and trucks utilize real and enormous amounts of resources – making huge collateral damage. If we can optimize transportation according to the real needs, that would take many goods from the shelves in the toy, clothing or furniture shops, but only a small fraction of the current truck, plane and ship army would burn the decreasing amount of oil; we would move from deforestation, soil destruction and alike towards sustainable farming, etc...

Trade

The aim of trade is to transfer goods and services from the provider to the consumer – in theory. In fact trade wants to find the widest range of consumers and stuff them with customized goods and services – up to their financial abilities. Or even more rudely: discover and extract the money lying in peoples' pockets by pumping in some goods or services. To achieve this, they search and use people or firms that produce those goods (of course, trade and production can be within the same firm, this boundary is functional, not legal). From financial viewpoint, the role of trade is ideal: separates two actors, utilizes their conflicting interests and maximizes its own profit. Its operational is exceptionally important because it allows “tapping” the natural goods and service traffic among people. No profit can be made on a mostly self-sustaining community, but if the same people work in a factory and buy in the shops, they make profit to the tradesmen even if they do just the same thing as they did before.

In an ideal situation trade works to optimize the production and distribution of goods both geographically and in time; for a race with global communication system this should be no problem. Even if it does not use product managers, ad experts, marketing specialists, shopping malls for (or rather: against) it.

Traveling

We travel to work; many people shuttle between their workplaces and homes, others travel long distances for business. We travel in self-affairs, regularly in short distances: shopping, arrange official things, for entertainment, transport the kids or older relatives; long distances for family matters, hiking, holidays. The distance that people travel along their lifetime grew suddenly, and in an enormous rate within a single generation. Is this a real need or rather a desire fed by the opportunity? Or maybe more exactly: an artificial need, generated in order to keep up the transportation infrastructure...

Klerigado

Ĉefe pri evoluintaj socioj validas, ke ili starigas kiel allogajn, pozitivajn ekzemplojn – ĉefe por junuloj – karierojn, kiuj bezonas longan lernejan klerigadon (altlernejo, universitato, pluraj diplomoj, plukleriĝo post studofino), kaj estas fakto kaj vero, ke la „gajnuloj” de la financa mondo elvenas karakterize el ĉi tiu tavolo. La rilataj institucioj, luktante por sia vivtenado, klopodas havi kiel eble plej multajn junulojn inter siaj muroj, por ricevi pli multan monon por la klerigado. Tia sinteno kaŭzas seriozajn damaĝojn.

Junuloj, kiuj povus esti elstaraj majstroj de multegaj utilaj, produktadaj profesioj, ne ricevas por tio konvenan subtenon, instigon, esperigon pri sufiĉe taksata kariero, kvankam nia socio ege bezonas metiistojn, kiuj vivigas ĝin per la lerto kaj forto de siaj manoj. La vivantaj komunumoj similas al piramidoj: ili bezonas multajn fortajn manojn, por vivteni tiujn, kiuj per siaj spiritalaj kapabloj povas alporti pli grandan utilon, da ili bezonatas pli malmulte, nur vere elstaraj. Funkcia hospitalo bezonas multajn flegistinojn, malsanulportistojn, laboratoriajn asistantojn kaj kompare al ili malmulte da kuracistoj, kiuj tamen posedas la scion, kredon necesan por la praktikado de sia profesio, kaj prenas sur sin ties enorman respondecon.

La klerigaj institucioj ne havas rektan kontakton kun la publiko, por kiu ili produktas fakulojn, ili perdas la motivadon de elektado, kvankam taskus al ili kiel eble plej baldaŭ forkonsili junulojn, kies kapabloj aŭ diligento ne konvenas. Tiel do ne intensas la motiva forto, per kiu ili povus instigi siajn studentojn por la akiro de la necesaj konoj kaj koncentriga kapablo. Kaj ĉi tiuj venas kun diplomoj eldonitaj de la institucio sed ne promesantaj certan estontecon sur necertan vivovojojn, aŭ fuĝas en pli novan klerigon.

Resume

Ni voras konsterni multe da tempo, resursoj, energio per la sistemo konstruita de ni, dume ni timzorgas, ke da ili ni ne havos sufiĉe. Ni havas unu vojon ireblan: malkonstrui ĝis la efektive necesa nivelo kaj tiel longtempe vivteni niajn prizorgajn sistemojn. Se ni ne faros tion, ili post iom da jaroj kolapsos. Alivorte: ni povas fari, ke ilian povon ni reduktas de 100 ĝis la efektive bezonataj 5 procentoj per kontinua transformado, dume ni ekspluatas kaj resurse reutiligas la malŝparitajn 95%-ojn! Se ne, povos okazi, ke ilia povo falegos ĝis nulo, dum ni tute ne estas preparitaj por tio.

Vojplano

Estus naive atendi, ke la nun reganta potenco subtenus aŭ eĉ nur tolerus la kreon de sistemo, kiu tute neglektus la nunajn konceptojn, rilatojn. Verŝajne estus por ĝi pli oportune eĉ, se ĝi deklarus militon por la potenco; tiam forto kaj adaptiĝemo decidus pri tio, kiu kian parton akaparos por si kaj siaj aliancanoj el la nova sistemo. Pro tio mi neniel volas konfrontiĝi kun la reprezentantoj de la sistemo: laŭ mia analizo ili (ilia scio, forto, spertoj) estas ja bezonataj sed ne iliaj roloj. Se mia teorio estas erara, kaj la nuna sistemo tamen kapablas funkciigi la planedon, ili, laŭ miaj esperoj, ne povos damaĝigi ĝin; kaj se ĝusta, tiam post kelkaj jaroj ni devos alfronti gravegajn konsekvencojn. Ĉu mia teorio estas ĝusta aŭ ne, mia celo estas egale, ke Mondo Aŭrora estu sufiĉe preparita kaj forta, por povi doni efikan helpon inter ajnaj cirkonstancoj.

Mondo Aŭrora pridubas la nocion de la potenco, se ĝi estas funkcikapabla, tute sensencas ajna dispartigo, akumulado, negocado kaj sekretado simila al la nuna. Ĝia koncepto baziĝas sur tio, ke pere de informdikaj, komunikadaj, trafikaj, transportaj rimedoj de la nuntempo estas transinterpreteblaj multaj fizikaj kaj tempaj baroj; nia medio radikale ŝanĝiĝis, kaj la homa estaĵo ankoraŭ ne povis adaptiĝi al ĝi.

Education

It is mostly true to the developed societies that they show such careers to the youth as positive, attractive patterns that require long term education (high schools, universities, multiple graduations, post graduation education); and most of the “winners” of the monetary world really belong to this layer. The schools fight for survival, to be able to keep the more young people “inside” to increase the money they get for their education. This process is very harmful.

Those young people who could be masters of many beneficial, productive professions don't get adequate support, encouragement, promise of a respected life – although our society truly needs those people who keep it up with the power and agility of their bare hands. Living communities are like pyramids: they need plenty of strong hands to keep up those who can be more beneficial by their intelligence; for the latter there is a much smaller need, only for the most exceptional ones. In a working hospital there must be lots of nurses, patient carriers, labor assistants, etc., and a relatively small amount of doctors, who do possess the knowledge, faith and accept the huge responsibility of their profession.

If the education organizations have no direct contact to the community to which they “produce” the required experts, they lose the motivation for selection although they must send those young people away who do not have the adequate abilities or diligence; and they also have very little amount of power to force the pupils to get the required knowledge and concentration. They will get an “official” graduation by the school which does not guarantee any career, or hide into another education round.

Summary

We fed our system with unbelievable amount of time, resources, energy, and are scared at the same time that we don't have enough. There is only one way: degrade our sustaining systems down to the really required level, and thus keep them alive; if we don't do this, they will collapse within the next few years. In other words: we can reduce their throughput from 100 to the really required 5 percent with continuous changes, thus revealing and reusing the now wasted 95 percents! If we fail to do so, we may have to face with their performance crashing down to zero when we are not prepared for it at all.

Road map

It would be pointless to assume that the current authorities would support or accept at all that a new system emerges which totally neglects the current terms and relationships. It would even prefer me to call for war for the leadership – in that case power and adaptation abilities would determine who grabs what portions for itself and allies from the new system. Contrary to this I don't want to conflict with the representatives of this current system: according to my analysis we need them (their knowledge, power and experiences) although we do not need the roles they have now. If my theory is false and this system can manage the planet, then I hope I can't do any harm to it, but if it is true, we have to face very serious consequences within a few years. True or false, my aim is to make Dawnworld ready and strong enough to help in any circumstances.

Dawnworld questions the term of power itself, if it works, it makes any kind of separation, collection, bargaining and keeping secrets that we do today totally senseless. Its concept is based on that our current informatics, telecommunication, travel and transportation systems allow us to fundamentally change many physical and temporal limitations; our very environment has fundamentally changed although we, human beings could not adapt to this change yet.

Mian kredon, ke ĝi kapablas por tio, ne konfirmas historiaj spertoj, la signifo kaj aplikeblo de la teorio ne antaŭdifineblas. Konforme al tio mi povas koncepti nur vojplanon, kiu tempe ne limigeblas, sed enhavas esencajn mejloŝtonojn; mi nur supozas la rilatajn bezonojn, antaŭvideblajn okazaĵojn.

Sinprezento – virtuala subjekto

Hodiaŭ la homa estaĵo deviĝas krei en virtualaj medioj (telefonnumeroj, retpoŝtaj adresoj, retlistoj, rolludoj, blogoj, sed ankaŭ bankaj sistemoj, ŝtataj oficejoj, servantoj) kreitaj de la informadiko kaj kontaktantaj nur tuŝe unu la aliajn, multegajn lokajn „identigaĵojn” (ensaluto, enpaŝo), ne malofte li aperas en la sama sistemo kiel paralela rolanto, ĉu por amuziĝo, ĉu por ia alia celo. Ĉi tiu konduto estas rezulto de rolakumulado, forte subtenata de la nuntempa mondo, kaj kaŭzas gravegajn damaĝojn: la rolantoj de la virtuala mondo ne identas kun si mem sed kun roloj alprenitaj unu por la aliaj, homecaj interrilatoj apenaŭ kreiĝas, nur maskoj interkomunikas. Aliflanke ĉi tiu konduto etendiĝas ankaŭ al la ĉiutaga pensado, mondkonceptado.

La unua tasko estas krei Mondon Aŭroran kiel virtualan spacon kun la enpaŝanta individuo kiel virtuala subjekto. Ĉiu partoprenanto disponas *precize unu* virtualan subjekton, kiu ekde la ensaluto kontinue ekzistas: ne estas elsaluto, forstreko, rea registriĝo kun malplena konto, tri diversaj roloj: mi estas unusola estaĵo en Mondo Aŭrora, postlasas eternan spuron, kiu eĉ post mia morto ĉeestos tiel same, kiel en la efektiva.

Ĉiu ago, opinio, manifestiĝo restas neforviŝebla, neŝanĝebla, mi havas rajton nur postfakte noti rimarkojn. Tio laŭ mia espero reportos en la virtualan mondon la nocion de fido ŝajnanta jam eĉ en la ĉiutagoj elmodiĝinta. Kaŝata sub elektitaj nomoj mi povas altavoĉe kriaĉi, trafiki tra kaŝpordoj de leĝoj kaj firmaoj kaj permesi al mi ion ajn; sed se ĉio ĉi akompanos min eterne kaj videbliĝos por ĉiuj, la memlimigo havos pli fortan validon. Estas grave, ke la kondutformoj, pensadaj strukturoj kaj organizoj detruantaj la personecon kaj komunumon aperos ne kiel „kulpoj”, sed regeblaj eraroj; povos formiĝi komunuma kulturo, kiu helpas ĉe la adaptiĝo, donos modelojn, eble eĉ personan helpon ĉe la traktado de la neeviteblaj interpuŝiĝoj de opinioj kaj intereso.

En Mondo Aŭrora ne ekzistas elpensitaj rolantoj kaj historioj, ĝi ne estas unu el la „paralelaj” fantazimondoj. La celo de ĝia ekzistado estas, ke la informadiko ebligu al la homo persone travivi la eblon de superlimaj interkroĉiĝoj, kunlaborado, helpado. Ĝi helpas formi kaj funkciigi komunumojn por memvivtenado, memprizorgo kaj realigo de lokaj celoj.

Ĉe la projekciado kaj efektivigo de la komputilaj programoj uzotaj por la realigo elstaras la celo, povi funkciigi ilin en laŭeble plej vasta rondo, kun laŭeble malplej granda resursobezono, ebligi konektiĝon al laŭeble plej vasta rondo aŭ aliron plej facilan. La informadika sistemo estas malfermita, pluevoluigebla de iu ajn, dum ilia evoluigo kaj uzo estas akordigeblaj kun la celoj de Mondo Aŭrora, sed estas malpermesite uzi ĝin por celoj kontraŭaj al ĝi. Konforme al tio ĝi neniel uzeblas por kreo de sistemoj rilataj al armiloj, perforto, potenco, mono aŭ kontraŭaj al la baza individua kaj komunuma moralo.

Kio do restos post ties ekskludo? La esenco: krei kontaktojn, interkomunikadi, dividi nin mem: niajn konojn, spertojn, fizikajn fortojn kun nia loka komunumo, koncepti komunajn celojn, organizi la realigon, kolekti spertojn kaj dividi ilin kun similaj grupoj.

Laŭ miaj espero la unuaj setlantoj de Mondo Aŭrora rekonos la eblojn imenantajn en la virtuala subjekto, fariĝos respondecaj, kreemaj partoprenantoj de siaj naturaj kaj elektitaj komunumoj. Ili rekonos la valoron de diferencaj opinioj kaj la kreivajn manierojn de ties akordigo kaj helpe de ili riĉigos la rimedaron de Mondo Aŭrora per ekzemplodonaj solvoj. Dumtempe la informadika sistemo de Mondo Aŭrora tiom vastiĝos, ke jam eblos plenumi per ĝi delikatajn publikajn taskojn.

My faith in that we can adapt to it can't be proven by any historical experiences, the importance and usability of this theory can't be foreseen. According to this, I can only form a road map which has no time estimations but contains the most important milestones; while I only suppose the related requests and future events.

Introduction – virtual subjectum

Today a human being has to create several local “identities” in the parallel virtual environments of the countless weakly interconnected informatics systems (login, user, identifiers: phone number, e-mail address, forums, role playing games, blogs; but the public portals of banks, state offices and service provider companies also belong here); sometimes they appear as multiple parallel actors either for fun or with some reasons. This behavior is the result of the role-collecting approach that is heavily supported by our current world, and is very harmful: the actors in this virtual world are not themselves but only roles played for each other, there is hardly any real human connection, only the masks talk to each other. On the other hand this approach is transferred to our everyday thinking and world recognition.

The first task is to create Dawnworld as a virtual environment, and an entering human as a virtual subjectum. Each and every participant has *exactly one* virtual subjectum that exists from the first entry: there is no logout, drop avatar, restart with a clean sheet, three different identities: I am one single entity in Dawnworld, I leave an eternal trace that will exist even after my death – just like in the real world.

All my actions, arguments, talks are unchangeable, non-deletable, I can only attach notes to them later on. I hope this brings back into this virtual world those terms like responsibility, respect, politeness, attention, trust, all which seem a bit obsolete even in the real world too. As long as I can quarrel behind various nicknames or go across the backdoors of firms and rules – I can allow anything to myself; but if my actions will follow me forever and become visible, it will seriously enforce the self control. It is very important that the private and public destructive behaviors, mental structures and organizations are not “crimes” but mistakes that need treatment; a community culture can appear that helps in integration, gives patterns to handle the inevitable conflicts of ideas and interests even personally.

In Dawnworld there are no artificial actors and stories, it is not yet another “parallel” fantasy world. The only aim of its existence is to let the informatics allow people to personally experience the chance of connecting, cooperating and helping beyond any physical boundaries. It should help organize and coordinate communities for self sustaining, self care and to solve local tasks.

It is a key feature along planning and implementing the required computer systems to make them usable in the widest areas with the minimum resources, thus make connecting to it already given or easy to reach. This informatics system is open and can be improved by anyone until the development and use is in sync with the aims of Dawnworld – using it to conflicting tasks is forbidden. Following this path, it can never be used in creating systems related to weapons, aggression, power or money, or something that conflicts the basic personal and public morals.

What is left after omitting these ones? The essentials: making connections and communicating; sharing ourselves: our knowledge, experiences and physical power with our local communities; creating common aims, organizing the execution, collecting the experiences and sharing them with similar groups.

I hope that the first “settlers” of Dawnworld will realize the potentials in the virtual subjectum, and they will become responsible, creative members of their natural and chosen communities. They will realize the value in their conflicting ideas and the creative methods of resolving the conflicts, thus they will extend the pattern set of Dawnworld with exemplary solutions. Along the way the information system of Dawnworld will reach to a level when it can be utilized in critical public services.

Kolekto de fortoj

Se la setlantoj ricevos efektive valoran helpon de Mondo Aŭrora, la alireblo, „famo” de la rimedaro disvastiĝos, la formiĝantaj solvoj, spertoj donos funkcikapablajn, elprovitajn kaj alireblajn modelojn al komunumoj solvontaj similajn taskojn. Al ĉi lastaj vicigeblas la organizado de loka energioprovizado, energisekureco, loka divido de bazaj nutraĵoj, sezonaj laboroj kaj komunumaj taskoj (flegado de publikaj areoj, ludejoj, infanĝardenoj, lernejoj ktp, organizado de sociala prizorgado, transportado, minimumigo kaj traktado de rubo). Pligraviĝos la konkretaj taskoj kaj la necesaj resursoj; la fone direktanta potenco de la mono kaj aŭtoritatoj transformiĝos en rimedojn kaj venkeblan portempan baron.

Dume supereblas landlimoj kaj etnaj diversecoj danke al la dividado de spertoj kaj personaj travivaĵoj, la komunumoj rekonos siajn fortojn, eblojn kaj limojn. Realigeblas pli grandskalaj solvoj per kunteno de komunumoj, plue okazos la unuaj seriozaj konfliktoj, el kiuj la koncernatoj espereble pli saĝe elvenos.

Mondo Aŭrora povos paŝi en la periodon de fortokolekto: ĝi komencos prepari sin kontribui al la solvo de taskoj starantaj antaŭ la tutteriĝinta specio de la homaro. Kreiĝos rimedoj, kiuj doneblas en la manon de ĉiu homo, ilin bezonanta, por ke aliĝo al la lokaj komunumoj povu fariĝi subjekta rajto tra la tuttera sistemo. Tio signifas permanajn rimedojn kun minimuma konsumo, ŝargeblajn eĉ per sunenergio aŭ manforto, retajn nodojn kun malalta konsumo. Por ili jam nun disponeblas granda parto de la necesaj konoj kaj teknologio, sed mankas motivo uzi ilin tiamaniere.

En posedo de la rimedaro kaj jam fidindaj programoj la sistemo povos kontribui al la solvo de specialaj situacioj (katastrofoj, fermitaj areoj, humaneca helpado, naturprotektado) kaj doni pli efikan helpon ol nun. Apartan gravecon havos la transportebleco de la sistemelementoj kaj konoj akumulitaj en ĝi, kiu faros la individuajn kazojn, loke investitan laboron, pozitivajn kaj negativajn organizadajn spertojn tuj utiligeblajn en ajna angulo de la mondo. Rezulte ĝi katalizos, simile al la industria revolucio, la evoluon de krizaj teritorioj neglektataj de la nuna mondo.

Disvolviĝo

Se la fazo de la fortokolekto okazos laŭ la imagita maniero, post certa tempo iĝos evidente, ke spertiĝas rapida evoluo male al la nuna „ŝlimoluktado” sur ĝis nun neglektataj kampoj (kie homoj ariĝintaj en aktivaj komunumoj koncentriĝantaj al siaj taskoj transprenos la lokon de firmaoj kaj organizoj specialiĝintaj al produktado de financa gajno; kie la dividado kaj uzo de la faka scio ricevos subtenon male al ties sekretario kaj kaŝado per patentoj). Mondo Aŭrora demonstros, ke la direktada strukturo baziĝanta sur la akordigo de intereso kaj liberigo de informoj ne postrestas en la konkurso, eĉ, estas pli efika sur la kampo de la efektiva taskosolvado ol la merkata-politika sistemo. En certaj okazoj ĝi kapablos konfronti la deklaritajn principojn de la demokratio kun la ŝtataparato reprezentanta ofte kontraŭajn interesojn, ĝi jam iĝos pli efika komunikada rimedo ol la amaskomunikiloj mem. Tio estus la momento de la eksplodo de la „granda milio”, kiam la malnova kaj nova reĝimoj provus laŭ praa kutimo muskole superi unu la alian anstataŭ argumentoj kaj objektiva komparado, kaj eĉ la dediĉiteco kaj bonaj intencoj de la civitanoj de Mondo Aŭrora estos subigataj al seriozaj elprovoj fare de la amaskomunikiloj, intencita perturbado.

Sed laŭ mia opinio ne nepras, ke tio okazu, en la fono ja atingos nin la kruela rebato de la ekologiaj sistemoj, kiam ne plu eblos kontentigi la ĉiam kreskantan energibezonon de la ekonomio, senĉese pelata de la senindulgaĵaj financaj sistemoj; kiam sinsekvaj naturkatastrofoj malplenigos la kasojn de la internaciaj asekuraj kompanioj; kiam oni vere volus lanĉi militon por nafto, akvo; kiam oni devos vere elloĝigi milionojn el teritorioj venintaj sub la marnivelon, provizi per nutraĵo amasegojn malsatantajn pro la agrikulturo kolapsinta manke de akvo.

Gathering strength

If the settlers really get valuable support from Dawnworld, the news of these tools will spread, and the appearing solutions and experiences offer working, checked and accessible patterns for communities that want to solve similar problems. This may include local energy supplies and organizing energy safety, local food production and distribution, temporal works and public tasks (maintaining public places, playgrounds, kindergartens, schools; organizing social care and transportation; minimize and handle waste). They will be able to focus on the actual tasks and resources; the background control of money and offices become tools or manageable temporal obstacles.

Along the process, country boundaries and ethnic differences can be crossed by sharing the experiences and personal feelings; communities realize their power, potentials and limitations. Cooperating communities can solve greater tasks, and the first serious conflicts will also arise that will hopefully make the participants wiser.

Dawnworld can now enter the phase of gathering strength: it starts preparing to be able to help solving the tasks that the global human race faces. The equipments are planned and created that can be given to each and every human being who wants it, that makes a natural right to contact to the local communities through this global system. This means low consumption equipments that can be powered by solar energy or manual power and also low consumption network nodes. The majority of the required knowledge and technology is already available today, but we have no motivation to use them.

The toolkit and the stabilized softwares allow this system to cooperate in solving exceptional situations (disasters, closed territories, humanitarian help, environment protection) with higher efficiency than what is available today. The transportability of the parts and the gathered knowledge of this system gets extreme importance: this makes the specific cases, the local efforts, the positive and negative organization experiences immediately reusable at any locations of the world. As a result, just like the industrial revolution, it acts as a catalyst in the development at the critical, today neglected areas of the world.

Unfolding

If this gathering strength phase progresses as expected, it makes obvious that at those neglected, peripheral locations (where people concentrating on their tasks and cooperate in groups take over the place of firms and organizations focusing on making profit; where sharing and using all the skills is favored instead of keeping them secret and hiding behind patents) there will be quick development contrary to our global catfight with no progress. Dawnworld demonstrates that the control structure based on harmonizing the interests and freeing information is competitive, or more efficient in really solving the tasks than the current market – political system; in some cases it can turn the declared disciplines of democracy against the state authorities that work in the opposite direction; and it becomes more efficient information transmitter than the mass media. This moment should be the breakout of the “great war”, when the old and the new order, following the old habits, should try to overcome each other not by arguments and objective comparison but muscles – even the devotion and good will of Dawnworld citizens would be tested by the media, the intentional disruption.

I think this will not necessarily happen, because in the meantime we will get the merciless hit back of the ruined ecological systems: when we will really be unable to feed the energy hunger of the economy chased by the monetary system; when series of natural disasters smash the budgets of the global insurance companies under the ground; when states will get close to open wars for oil, water; when millions must be really relocated from lands going under water; when we really must feed masses starving because of the collapsing agriculture systems.

Por ĉi tiu situacio ne ekzistas solvo elpensebla en blanka ĉemizo, malvarmeta ĉambro ĉe susuranta fonmuziko, realigebla per konkursoj kaj leĝoj, por tio bezonatas fortaj, rapidaj, oferemaj kaj spertaj komunumoj, ĉiam kunsentaj kun siaj homfratoj, pretaj ĉiuforte labori por ili; fidindaj gvidantoj kunluktantaj kun siaj grupoj kaj individue konantaj ĉiun sian grupanon. Necesas plue komunikadaj kaj organizaj sistemoj funkciaj inter la plej ekstremaj kondiĉoj kun minimuma energibezono, evoluintaj dum la jaroj fidindaj – do ĉio, kion signifas Mondo Aŭrora.

La tasko ne ĉesas post la tuja damaĝodeturo ĉe katastrofoj; ludos gravan rolon ankaŭ en la reorganizado de la vivo tiu komunuma sperto, kiun Mondo Aŭrora akiris en la sinprezenta kaj fortokolekta fazoj. Por ĝia vivtenado ne necesas konstanta ĉeesto, la komunumoj aliĝintaj senpere al Mondo Aŭrora povas senpere aliri la konojn de similaj grupoj, kun minimuma komenca helpo povas elekti kaj formi solvojn plej konvenajn por si.

Plena disvolviĝo

En la fina fazo Mondo Aŭrora revenos al sia lulilo; utiligante la spertojn akiritajn dum la helpado kaj reorganizado pace ĝi transprenos ankaŭ la lastajn remparojn de la „malnova reĝimo”. Por tio ĝi havos eblon, nur se la skizitaj procezoj povos vere ĉi-maniere okazi, ja tiutempe jam por ĉiu homo evidentiĝos, ke ilia senĉesa, kramfa timo al siaj kunspeccianoj estas superflua, ĝi estis nur la necesa, sed nun jam transpasita parto de pli frua evolucia periodo.

Kune kun ĉiuj ni elserĉos tiujn orminejojn kaj kadavrejojn, kiuj akumuligis dum la jarcentoj de la reciproka kaŝiĝado; ni elektos, kion ni povos utiligi por niaj sencohavaj, komunaj celoj, la ceterajn ni eterne konservos en la memoro de nia specio, por ke ĉi tiu scio kaj sperto servu kiel instruo kaj retenu nin proksime unu al aliaj.

Ŝancoj?

Ĉio ĉi estas bela revo, sed racie trapensinte mi donus 1%-an ŝancon por la sukcesa realiĝo. Necerta estas la evoluigo de la necesa informadika sistemo kaj ankaŭ, ĉu la spertoj de la unuaj aliĝintaj uzantoj kaj komunumoj estos vere pozitivaj, ne okazos misuzo per datenoj kaj funkciigo de la sistemo, ĉu ĝustatempe ni povos evoluigi la homan kaj teĥnologian fonojn por la efika problemtraktado, kaj ĉu efektiviĝos la pozitiva, paca transiro el la nuna direktada sistemo en la regadon fare de Mondo Aŭrora. Plua demando estas por la kazo, se ĉio ĉi funkcios, ĉu ni sukcesos kroĉfiksi nin transflanke, konservi kaj transheredi la kognajn modelojn, kiuj elkondukos nin el la nuna sakstrato...

Sed ĉio ĉi ne forprenos mian emon okupiĝi pri ĝi. Finsume mi ja povas esplori samtiel iun ajn alian, supozatan estontecon, la ŝanco de realiĝo de ajna konkreta imago estas samtiel ereta, kiel tiu de Mondo Aŭrora. Sed spite al tio mi opinias, ke valoras kredi Mondon Aŭroran, klopodi helpi ĝian realiĝon; se miaj supozoj estas ĝustaj, tiam mi povas fidi la apogon de simile pensantaj homoj, mi povas kredi, ke en la aktuale sekvaj minutoj ĉiufoje klariĝos la sekva paŝo.

Ĉi tiun gvidadon senĉese mi sentis dum mia vivovojo, ankaŭ nun mi skribas pro tio. Mi kredas, ke se mi iras la ĝustan vojon, ĝi ne forlasos min, kaj se mi vojerarus, ĝi helpos tiujn, kiuj sekvas la ĝustan direkton.

For such situations there are no solutions that can be created in white shirts, cool rooms, listening to quiet music, realized by tenders and laws; but strong, fast, devoted and experienced, empathic groups ready to work for others with all their power, and trusted leaders who fight together with their teams and know their people one by one. We also need reliable communication and organization systems tested for years that can operate in the harshest environments, with the minimal consumption – the Dawnworld informatics.

The task does not stop at the direct emergency management at the disasters; the community experiences that Dawnworld has integrated along the introduction and gathering strength phase are essential in reorganizing the life at the affected areas. At the same time there is no need for continuous presence: the local groups that connect to Dawnworld can directly access all the knowledge of the similar groups, can select and create the best fitting solutions with a minimal initial help from the best experts.

Completion

In the final phase, Dawnworld returns to its cradle: using the experiences it gathered in emergency management and reorganization, it peacefully takes over the last resorts of the “old regime”. This peace depends on whether the above described process goes in this way, because at this point everyone will realize that the constant fear of other people is pointless, it is merely a required, but now obsolete factor in our evolutionary progress.

We together will explore the treasuries and cemeteries piled up along the centuries of hiding from each other; we select what we can use in our real, common aims, and keep the rest in the memories of our race forever, to use this knowledge and experience as a lesson that can keep us close to each other.

Chances?

This is a nice vision, but rationally I can give less than 1% chance for its realization. I have doubts about creating the informatics system, about the positive experiences of the first connecting settlers and communities, whether there will be no abuse with the data and operation of the system, if the adequate human and technological background for conflict management will be ready in time and if the peaceful transition from the current control system to Dawnworld can be achieved. A further question is if this all works well, will we be able to hang on the other side, keep up and pass on the thinking patterns that lead us out of this current maze?

These questions do not take away my devotion to deal with it. Anyway, I can pick any other, randomly selected vision of the future; the chance of any of them to come true is just as tiny as Dawnworld's script. On the other hand I feel that it is worth to believe in Dawnworld and work on its materialization; if my analysis is correct then I can trust in the support of people having similar ideas, I can believe in that I will be able to see the next step in the proper time.

I could feel this “drive” all along my way, and I keep writing now because of it. I believe that if I am on the right track it will be with me, and if I get lost, it will help others who do it right.

Komuna konscio

(Kvankam mi tre klopodis, mi ne povas elturniĝi sen spiritaj kromtonoj. Bedaŭrinde ĉi tie mi povas skribi nur la pretan tekston kaj ne la procezon: kiel mi vekigās de mateno al mateno kun ĉi tiu bildo, kiel ĝi disvolvigās antaŭ miaj okuloj, kaj kiel mi komencas kompreni, kion ĝi signifas...)

La scio, inteligenteco, kreivo – kiuj fine alprenas formon, videbliĝas kaj ekkontaktas sian medion en pensoj, vortoj kaj agoj – similas al la maldika haŭto de sapveziko: fenomeno individua, ĉiufoje kolora, ĉiufoje ŝanĝiganta. Kaj la saĝeco similas al la aero loĝanta ene de ĉi tiu haŭto: nevidebla, konstanta, senŝanĝa en ĉiuj vezikoj, ni povas diri, ankaŭ en la tuta ekstera medio. Niaj konoj, ebloj kaj spertoj faras nin individuaj, sed la leĝoj de la ĝusta homa vivo, la reguloj de la moralo, la ecoj de la trankviliĝinta animo estas konstantaj sendepende de tempo kaj loko; ili rigardas propre egale al ĉiu veziko, al la en-kaj ekstervezika partoj de la mondo, ili ja egale ĉeestas en ĉiuj.

Nia nuntempa mondo perdiĝas en la kalejdoskopio de koloroj, koncentras sin nur al la eksteraĵo de la veziko. Bedaŭrinde klara estas la regulo: ju pli granda estas veziko, des pli ĝi similas al alia; malgraŭ la individueco pli akcentiĝas la nevidebla enhavo; diference de tio malgrandaj vezikoj estas tre buntaj, individuaj kaj distrumpetas nur ties gravecon; celo do estas produkti laŭeble malpli grandajn, pli specifajn vezikojn, ĉar tio estus la „libereco”.

De tempo al tempo aperas en nia historio la tendenco akcenti anstataŭ diferencoj la serĉadon de similaĵoj. Aŭ en pli preciza vortigo: dum sia evoluo ĉiu reĝimo „individueblas”, kontentigas ĉiam pli la personajn bezonojn de la potencohavantoj. Tio daŭras, ĝis la „substantoj” komencas konscii sian sortokomunecon. Ju pli da homoj enfokusigas la reciprokajn similaĵojn anstataŭ la diferencoj, des pli granda fariĝas la forto de la tiel formiĝanta komunumo. Fine ĝi superas la forton, kiun la regantoj de la reĝimo povas kontraŭmeti, kaj „venkas la revolucio” – ĉu koste de bataloj, ĉu per paca transformiĝo. En Hungario estas bone konata la regado de la kolektivismo, kiu, laŭ mia opinio, eraris ne pri tio, ke ĝi formis komunumon el la homoj, sed pri tio, ke sendepende de siaj nomo kaj ideoj neeviteble transformiĝis dum sia historia evoluo favore al la priservo de la potencohavantoj. Estas jam alia demando, ke la „revolucio” kondukis nin en tian „novan reĝimon”, kiu eĉ pli baziĝas sur tio.

Sed la komunumformantaj procezoj spertataj dum la historio baziĝas laŭ karakteriza maniero sur la surfaco de la veziko: materiala situacio, rasobazaj grupiĝoj; aŭ sindiferencigo disde alia grupo interligas la membrojn – tio estas bedaŭrinde sufiĉe karakteriza ankaŭ pri ĉiuj religiaj/spiritaj grupoj: iliaj anoj deziras elstariĝi inter kaj diferencigi sin de la „nekredantaj ceteruloj” – ne parolante pri la „konfesantoj de fremdaj kredoj”.

Sed ĉio ĉi estas la eksteraĵo de la veziko: socia situacio, rango, religio, libroj, ritoj. En la profundo de la tuto sidas la silentema, ne videbla esenco, sur kies surfaco okazadas nia vivo, pensoj, agadoj, spertoj. La sekva paŝo estas nekredeble malfacila, kaj interese, retrovebla laŭ mia opinio en ĉiuj religioj, orientaj instruoj: serĉi nin mem (per moderna vorto: nian identecon) ne sur la surfaco, sed en ĉi tiu nevidebla profundo ŝajnanta homogena kaj nediferencigebla, ekstreme „senindividua”. Scio, spertoj, mondovido, bildo pri ni mem – ili ĉiuj estas ne pli multaj aŭ tempe pli stabilaj ol ŝatata vestaĵo aŭ kolĉeno: same ili povas perdiĝi, rompiĝi aŭ esti forĵetataj pro seniluziigo; novajn, tute diferencajn ni povas ekŝati dum nia vivo. Kaj jen el tio fontas nia nesuperebla malcerteco: senĉese ni serĉas ion kapteblan, samtempe sekuran en la vivo, ĝis evidentiĝos: kio kapteblas, estas ĝuste pro tio ankaŭ nesekura. Ni do kreis la nekapteblan, universalan tenilon: la monon kaj ellernis ĉion pendigi sur ĝi. Ĝi havas nur unu mankon: estas farita de ni, tiel ĝi heredis ĉiujn niajn necertecojn.

Common consciousness

(Although I tried very hard, I can't avoid a bit of spiritual touch. Alas I can write the "ready" text and not the process as I wake up to this vision morning by morning as it unfolds in front of my eyes and I start realizing what it means...)

The knowledge, intelligence, creativity that take shape in ideas, words and actions, thus become visible and interact with their environments are like the thin film of soap around a bubble: always a colorful, constantly changing miracle. Wisdom is like the air within: it is invisible, constant and unchanging in all the bubbles – or the whole environment if you like. Our knowledge, potentials and experiences make us unique, but the laws of right human life, the morals, the attributes of a still human soul are the same, free from time and place; they consider as the same or as One all the bubbles, and also the world within the bubbles and outside of them, because they are there everywhere.

This current world gets lost in the whirling colors, focuses on the surface of the bubbles. Alas the law is evident: the greater a bubble is, the more it looks like the other, against the uniqueness the inner invisible content gets more emphasized; while the small bubbles are very vivid, colorful and unique, they harsh only the importance of there features, so the aim is to produce the smaller and more "special" bubbles because this is "freedom".

From time to time a direction appears in our history that favors searching similarities to the differences. Or more precisely: all systems progresses towards being "personalized" for the first time, it fulfills the personal needs of the mighty ones. This goes until the people "below" start to realize their common fate. The more people focuses on their similarities instead of the differences, the more power their community has. Finally this power exceeds the force that the lords can cope with, and "the revolution prevails" either peacefully or by war. In Hungary we know the rule of collectivism, of which the greatest failure was not making communities out of people but that despite of its names and disciplines, it inevitably transformed to serving the needs of the leaders. Unfortunately our "revolution" lead us to another system which is based on the same concepts even stronger.

Along the history all the community-forming processes were mostly founded upon the surface of the bubbles: financial conditions, ethnics groups; or the members were connected by their separation from another groups; unfortunately this is quite typical for religious/spiritual groups as well: the members wish to emerge and distinguish themselves from the "irreligious others", not to mention the "alien believers".

This all is only the surface of the bubble: social position, rank, religion, books, ceremonies. Behind this all there is the silent, invisible essence above which our life: thoughts, actions and experiences happen. The next step is extremely hard, but I can see them in all the religions or eastern lessons: to start searching ourselves (self identity as we call it today) not on the surface, but in this invisible, seemingly the same and indistinguishable, extremely "non-personal" depth. Knowledge, experiences, ideologies, self image – these are neither more nor last longer than a familiar piece of clothes or a necklace: we may lose, break or throw them away with disappointment; we may start loving new and totally different ones along our lives. Our unsolvable uncertainty is based on this: we constantly search for something touchable and safe support in life until we realize: anything that we can touch is uncertain as well. So we have created the untouchable, universal support: money, and learned to hang everything upon it, thus it inherited all our instability.

Estas jam tempo akcepti, ke la unusola efektiva certeco, la unusola „absoluta valoro” loĝas en ni mem, tie, kie „nenio estas”. Mia plej bona komparo pri tio originas el mia infanaĝo, kiam mi gapis en la spegulon kaj serĉis en ĝi mian memon: ĉu ĝi estas mia korpo? miaj manoj? miaj gamboj? mia vizaĝo? miaj okuloj? La rezulto estas bizara: mi komenciĝas kun la nigraj punktetoj meze de miaj okuloj (pro tio kompreneble, ĉar mi provis kapti min *per vido*, se mi eksperimentus per palpado, mi estus veninta al miaj fingropintoj): la „individueco” de miliardoj da diversaj figuroj kaŝiĝas en tio, kio en ni ĉiuj estas precize samtia.

Patrujo, lingvo, religio, mondovido – estas nura vesto, la esenco estas la homa estaĵo komuna en ni ĉiuj, kiu ricevis ĉi tiun lokon kaj tempon por ekzisti. Se ni kredas, ke „nia memo” estas sendependa de ĉi tiuj, tiam ni ne bezonas konstrui baron ĉirkaŭ ni: ni ne devas konscie apartigi, forlimigi nin de niaj kunhomoj. La miliardoble miliardoj da koloraj, ĉiuklopode konservataj interhomaj muroj, al kiuj ni kroĉas nin, kiam ni diras: mi – estas superfluaĵ.

Mi restos mi ankaŭ, se anstataŭ ĉi tiuj mi enfokusigas min mem, mian internan, nevideblan memon, se mi ekaŭdas en mi la voĉon de ĉiuj miaj homfratoj, ni ja ĉiuj kundividas ĉi tiun nivelon. Dume, kompreneble, mi restas la sama, mia ekstera mantelo ne ŝanĝiĝas: miaj patrujo, religio, lingvo restas la samaj, sed ekzemple la kanto kaj danco ne plu estas por mi la fiera manifestiĝo de mia nacia aparteno, nur maniero donita al mi, travivi feliĉon.

Uzante alian komparon: kvankam ni fariĝis unusola tuttera specio, je individua konscinivelo hodiaŭ ni estas unuĉeluloj, ĉiu kun propra „tegumento”: mi estas mi kaj la ceteraj estas „aliaj”. La problemo ĉe tio estas, ke niaj specinivelaj kapabloj superkreskis ĉi tiun pensmanieron: la ses miliardoj da estaĵoj pensantaj kiel unuĉeluloj venis al vojdisiĝo. Se ili daŭrigas sian ekzistadon kiel unuĉeluloj, metas siajn individuajn motivojn antaŭ tiujn de la komunumo, koncentras sin al diferenciĝo disde sia medio, tiam plupasante laŭ la nuna vojo ene de unu generacio praktike ili kondamnas sin al katastrofo: per la definitiva poluado de siaj biologia kaj homa medioj draste reduktos ties vivtenan kapablon, la postsekvoj fariĝos netrakteblaj je individua nivelo, kaj tio kondukos al la disfalo de ĉiuj hodiaŭ konataj sistemoj kaj haoso.

La elvojo? Fariĝi plurĉelaj organismoj. Ni ja estas jam nun tio: ĉio, kion ni vidas ĉirkaŭ ni, kion ni manĝas, trinkas, uzas, ĉio, kion ni scias, estas la rezulto de la laboro de multaj miloj da nevideblaj, kun ni vivantaj aŭ jam antaŭ jarcentoj forpasintaj homfratoj, kiel espereble ankaŭ ni ĉeestas (videble aŭ kaŝe) en la ĉiutagoj de kelkaj kun ni vivantaj aŭ eĉ post ni naskiĝontaj homoj. Sed ĉion ĉi ni travivas je konscia nivelo konstante batalante unu kun aliaj, defendante niajn limojn, dezirojn kaj identecon enkorpiĝintan en objektoj kaj principoj.

Propreca ironio de nia mondo estas, ke ĝuste la batalo por individueco faras nin vere homogena maso. Ni prenu ekzemple ajnan reklamon, kiu helpe de kosmetikaĵoj, aŭtoj, trinkaĵoj, elektronikaj pepiloj promesas blindige: jen estas via tono, via stilo, vi meritas tion... Tiel do mi povas fariĝi parto de plurcentmila amaso, kiu per uniformeco esprimas sian „individuecon”. Nu jes, en kazo de luksaj ŝipoj ĉi tiu „amaso” konsistas nur el kelkdek homoj, sed propre ankaŭ ili enkorpiĝas plurcentmilan amason en formo de „aĉetoforto”.

Eblon specialiĝi, individuigi donas nur organiziĝo, en kiu ĉelo aŭ homo trovas taskon, lokon, al kiu vokas ĝin respektive lin kapabloj, sorto, individuaj proprecoj. Li renkontas kunulojn kun simila koncepto. Ili mezuras sin ne en formo de persona „premio” aŭ „sukceso”, sed per tio, ke kune ili evoluas dividante inter si rezultojn kaj erarojn, ĉiam lernante kaj donante reciproke ekzemplojn kaj priservante la organizon per tio, kion ili scipovas plej bone. Tio povas esti vitkultivo, aktorado, lignoskulptado, aŭtostirado – io ajn. Kaj pere de ĉi tiuj agadoj mi konscie travivas, ke antaŭ ĉio kaj unuavice *mi estas homo*, unu kun ĉiuj, unu el la ses miliardoj, kiu ricevis taskojn kaj lokon, tempon kaj kapablojn por ties realigo, same kiel ankaŭ aliuloj ricevis alian lokon, alian tempon kaj aliajn kapablojn por aliaj taskoj; aliajn spertojn kaj alian mondovidon. Kaj ĝuste tiel estas bone.

This is the time to realize: the only true certainty, the only “absolute value” is within us, there where we “see nothing”. My favorite analogy comes from my childhood, when I stared at the mirror searching for myself: is it my body? My hands? My legs? My face? My eyes? The result was bizarre: I start with that two little black holes in the middle of my eyes (and there only because I tried to catch myself with *vision*; if I tried with touch, I would have ended at my fingertips): the “personality” of the billions of different shapes are hidden behind something that is totally the same in all of us.

Patriotism, language, religion, ideology – all are clothes only, the essence in all of us is the human being that is given this time and place to exist. If we believe that our “self” is free from the former list, then we don't have to draw borders around us, we don't have to consciously separate ourselves from our fellow humans. Those billions of billions of colorful walls kept up with all our powers and that are among us and the other people, that we hang upon when we say: this is me – are futile.

I stay myself even if I focus on myself only, my invisible inner self, when I start hearing the voices of all the human beings within – because we all share this level. Of course I remain myself along the way, my surface does not change: my home, religion or language is still the same, but perhaps the songs and dances are not the “proud expression of my nationality”, but a way of being happy given to me.

With another analogy: although we became a global race, in our personal consciousness we still are unicellular creatures today, we all have our own “skin”: this is me, the others are “the rest”. The problem with this is that our race-level abilities have grown over this approach, the seven billion creatures thinking in “unicellular way” reached a decision point. If we favor our personal motivations to the community and focus our being different, then following this track we sentence ourselves to death within a generation: by fatally polluting biological and social environment we drastically decrease their sustenance capacity, the consequences can't be handled on individual level and this leads to the disruption of all the systems we know today, to chaos.

What is the solution? It is to become multicellular. In fact we are it anyway: everything that we see around us, what we eat, drink, use, everything that we know is the result of the work of thousands of invisible fellows who live with us or have died centuries ago; just like we hopefully are there (either visibly or hidden) in the everyday lives of many people living now or being born far after us. However we realize this co-existence as a constant fight against each other, defending our identity that we see in our boundaries, desires, goods and ideas.

A spectacular grimace of our world that this constant fight for being unique makes us a truly homogeneous mass. Just pick any of the ads flashing a cosmetics, car, drink, gadget as: this is your voice, your style, you worth it, ... So I can become a member of that mass of some hundred thousand people who express their uniqueness with exactly the same product. Okay, in the case of luxury yachts this “mass” is some ten people, but they embody a huge mass of people in terms of consuming capacity.

To become really special and unique is in fact allowed by becoming an organization, when the cells – or the people – find their tasks, the role to which their talents, fate and personal attributes call them. They meet partners with similar approach; they measure themselves not by some personal “prize” or “success” but in the way they together, sharing results and failures, always learning the develop and serve the community with what they know the best. Be this raising grapes, acting, carving wood, driving cars – anything. Behind all this we find the conscious understanding that above all and first of all, *I am a human being*, unite with everyone, one from the seven billion, who was given tasks and to fulfill them place, time and talents – as everyone else: for other tasks other places, times and talents; other experiences and other ideologies. And this is how it should be.

La fina konkludo de mia analizo estas relative simpla: mi estas konvinkita, ke ni troviĝas meze de evolucia salto. Ni faras gigantajn paŝojn antaŭen, kaj necesas tempo por tio, ke la prezentiĝantaj novaj ebloj, la bildo de la nova mondo transprenu la lokon de la malnovaj.

La nunan situacion mi povus plej bone kompari kun tio, kiam la homo rektigis sin kaj pasigis la pliparton de sia tempo restante sur du piedoj. Iom post iom li kutimiĝis al tio, ke por kuri li ne bezonas relasi sin sur la kvar piedojn kaj dupiede li povas pli rapide kuri, krome, dume li povas porti objektojn en siaj manoj. Ankaŭ liaj manoj fariĝis multe pli lertaj, povis fari ĝis tiam neimageblajn aferojn.

Sed la plej grava ŝanĝo estis, ke dum ĝis tiam li gapis al la tero kaj nur mallongtempe suprenrigardis aŭ rektigis sin, de tiam estis nature, ke rektigita en plena alto, li vidas pli malproksimen. Li konsciiĝis, ke li dividas sian vivospaĉon kun multaj similaj, evoluintaj kaj admirindaj estaĵoj. Unuavice li perceptis ĉirkaŭ si ne nutraĵojn, radikojn kaj odorojn, sed vizaĝojn, homfigurojn, kiujn li povis kontakti. La distanco signifis ĝis tiam eternan baron, nekoneblecon, sed nun la tuta vivospaĉo fariĝis por li sinkrona, li sciis pri la okazaĵoj en ĝi, pri la estaĵoj vivantaj tie.

Kvankam laŭŝajne nenio ŝanĝiĝis, ĉi tiu estis radikale alia mondo por la homo, kaj li ankoraŭ ne sciis, kiel vivi en ĝi. Antaŭe li vivis en malgrandaj grupoj, klarajn interesojn, vivovojojn destinis por li la fermitaj fortorilatoj kaj la laŭsorte akceptenda medio, sed nun li povis travidi grandegajn distancojn, veni malproksimen, plani longperspektive; li akceptis la momentajn malavantaĝojn por realigi pli grandajn planojn. Liaj intencoj devis do konformiĝi al pli granda sistemo, al la komunumo konsistanta el ĉiuj samspecianoj, ĉiuj vivestaĵoj; li ja vidis, perceptis ilin, sciis, ke ili troviĝas tie, kaj nun li jam influas ilin.

Sed la modeloj estis ankoraŭ malnovaj, originis el la tempo, kiam oni devis dividi malvastan spaĉon, malmultajn fermitajn resursojn, kiam li ankoraŭ ne havis kapablon serioze interveni en la okazaĵojn ĉirkaŭ si. Tial neeviteble li faris grandegajn erarojn, kiam senŝanĝe li uzis la malnovajn skemojn en posedo de siaj novaj fortoj, kapabloj. Li spertis, ke ĉiuj liaj provoj turniĝas en sian kontraŭon, eĉ liaj bonaj intencoj havas katastrofajn sekvojn.

Li provis fermi sin en revomondon, imagis iaspecan fatalan trudon ĉirkaŭ si, de kiu li estas nur senpova rimedo, tiel li povis eskapi la respondecon. Sed tio ne estis eskapo: se iu ricevas tranĉilon en la manon, ne senkulpigas lin, se li svingas ĝin kun fermitaj okuloj.

Li bezonis novajn modelojn, novan pensadon, kuraĝon alpreni respondecon. Al la kapablo vidi malproksimen aliĝis multaj, ĝis tiam nekonataj problemoj, apero de sufero kaj timo, ties prilaboro nepre necesis, por fariĝi el la de fojo al fojo surkvarpiediĝanta duonsimio eterne rektiĝinta, pura homo.

La tempo de elekto, ŝanĝoj alvenis kaj ne forpasos de tio, se ni elektas memkompaton, enfermiĝeman senpovemon, anstataŭ fiere akcepti la sorton donitan al ni – la grandegan eblon.

Ek do kun levita kapo!

The final conclusion of my analysis is quite simple: I am convinced that we are in the middle of an evolutionary jump. These are huge steps and it takes time while the new potentials and the image of the new world replaces the old one.

My best analogy to the current state is when the human race raised up and spent most of their time standing on their feet. They got used not to go down for run but could go faster on two feet as well, and they can also carry things in their hands. Their hands got more skilled, they could create things that used to be impossible before.

However the most important change was that until this time they stared the ground and emerged only for moments, but from now on it is natural to be emerged and look far away. They realized that they share the territory with lots of other similar, advanced and wonderful beings. They mostly experienced not food, roots and smells but faces, human figures whom they could contact. So far distance meant a final barrier for knowing more, now the whole territory became synchronous, they know about the processes and the creatures living here.

The change is not too spectacular, but for the humans this is a totally new world and don't know yet how to live in it. Until this point they lived in small groups, the closed balance of power and the environment that they had to accept as their fate determined obvious interests and life; but now they can see long distances, can go far and plan for longer times; they can accept temporal shortages for the sake of greater plans. According to this, the new aims must fit into a greater system, the community formed by all the humans, all the living creatures, because now they can see and feel them, know that they are there and that they now affect their lives.

However the patterns come from the old times, when they had to share that small place, manage those scarce resources, when they did not have the potential to change the processes in their environment. It is inevitable that they make huge mistakes when using the same old schemes with the new powers and abilities; they see that all their experiments turn to their opposites, all the good will results disasters.

They try to escape into a dream world, imagine a sort of given fate around them, of which they are only powerless tools so they can get rid of the responsibility. But this is not a solution, if someone has a knife it gives no excuse closing the eyes while cutting with it all around.

We need new patterns, new approach, the braveness of taking the responsibility. The new ability of being able to see far have lots of so far unknown problems, pains and fears attached, we have to assimilate them in order to become a forever emerged, clean human from the constantly slanting half-monkey.

The time of choose and change has come, and it does not go away if we select self pity and act like a moron instead of proudly face with this fate and huge challenge.

Heads up, folks!

Penseroj

Plurfoje mi provis aŭtori ion pli ampleksan, „koheran” kun certa strukturo, tiel mi renkontis la malfacilaĵon, ke dume neeviteble venas en mian menson pensofragmentoj, kiuj ne enigeblas en la kreotanton. Tro malgrandaj ili estas, por ke mi skribu ĉapitron ĉirkaŭ ili, sed samtempe tro gravaj por mi por ellasi ilin, ĉar iel ili rilatas al la tuto. Tiajn penserojn mi kolektis en ĉi tiu parto.

Vivo

La homa vivo estas admirinda: ĝojoj, amo, amoro, sindediĉo, ekscitoj, flugado; kaj terura: sinsekvo de eraroj kaj fiaskoj, suferoj, malsanoj, perdo de amatoj kaj morto. La kuna ĉeesto de ambaŭ faras la vivon bonega, nekutima donaco, kiun ni ne povas travivi, se ni neas, klopodas forgesi unu aŭ alian ĝian flankon.

Inversa Parkinsona malsano

Se la celo de iu grupo estas solvi certan taskon, la nombro de la grupanoj optimumiĝas laŭsperte konforme al la efikeco: ĝi havos tiom da anoj, kiom necesas, ĉiu ricevas ian rolon kaj kreiĝas rezervoj. Ĉies intereso estas, ke la plej bonaj ĉeestu kaj povu kunlabori en bona etoso. Sed se la individua celo de la grupanoj estas laŭeble plej multe akiri el la mono destinita por la solvo de la tasko, ĉiuj motivoj turniĝos en sian kontraŭon: inter ju malpli da homoj dividiĝas la mono, des pli multe al mi akireblas, eĉ se mi devas ĝiskreve labori; ju pli saĝaj estas, ju pli multe scias la kolegoj pri la laboro, en des pli granda danĝero estas mia pozicio kaj mono... Mi do gajnos pli multe, se mi hunde formordas de mi la vere valorajn homojn, tiel pli bone videblas mia brilo (kvankam pli verŝajnas ankaŭ, ke fine iu vere senvalora konkunkuranto elpuŝos min el mia pozicio – sed eĉ tio ne gravas, mia manko tiam ja pli akre sentiĝos).

Ĉevalkurigo

Tre mode estas diri, ke la merkata konkurso estas bona por la konsumantoj. Kelkaj bagateloj tamen nuancas la bildon. La konkurantoj ne estas malamiko de siaj intereso. Kio de ekstere ŝajnas konkurenco, tio transformiĝas fakte en kartelajn interkonsentojn en la momento, kiam fermiĝas la merkato. Konkurenco viglas efektive nur, dum ekzistas malfermita, „virga” merkato. La alia afero: estas mode forgesi, ke sufiĉe malofta besto estas tia „konsumanto”, t.e. homo, kiu senlime disponas monon kaj bezonas nur konsumi. Ni, „ceteraj” devas perlabori ĉi tiun monon en la „konkurenca merkato”, kiu similas al ĉevalkurigo, en kiu ni estas... la ĉevaloj.

Incitaĵuloj

Senpripensa ribelanto neeviteble fariĝas ties rimedo, kontraŭ kiuj li ribelas.

Mondo Aŭrora

Antaŭ nelonge mi legis la libron de Isaac Asimov: Antaŭ la Fondaĵo, kies hungara traduko ofte mencias „Mondon Aŭroran” kiel praplanedon loĝatan de homoj. Pri ĝi ĝis nun mi ne sciis, la nomon „Mondo Aŭrora” mi elektis sendepende de tio kaj post multa cerbumado – ĉiukaze la koincido estas interesa...

Raisins

I have challenged with writing a longer, “coherent” text with a strict internal structure, so I have also met with the phenomenon that there always come small thought-fractions into my mind which can't be integrated into the system. They are too small to write a whole section around them, but also too important to me so I can't leave them out, because they are somehow linked to the image. These are collected here in the “raisins” section.

Life

Human life is wonderful: joy, love, devotion, excitement, flying – and terrible: series of mistakes and falls, suffer, sickness, losing our loved ones and death. They together make life great, an exceptional gift that we can't fully perceive if we deny any of its sides or try to forget about them.

Inverted Parkinson

If the aim of a group is to solve a task, the member count is optimizing according to the efficiency by the experiences: it will have as many members as needed, roles and reserves emerge. It is a common interest that the best should be there and that they should be able to work together in good mood.

However if the aim of the members is to get the most of the money assigned to solving the task, all motivations turn to their opposites: the less people that money must be distributed results the more for each member, even if they have to die for it. The smarter my colleagues are, the more they know about my work means the greater risk for my position and my money... It is the best for me to banish the truly valuable people so my shine gets visible (although this increases the chance of being finally banished by a truly invaluable competitor; but that's not a problem, they will miss me more).

Turf

It is very popular to say that the market competition is good for the consumer – but a few odds shade this image. The competitors are not against their own interests. What seems to be a competition from the bottom becomes in fact a cartel agreement in the moment when the market closes; competition works only while the market is open and there are new areas. Furthermore, it is so popular to forget that the “consumer” is a rare bird, who has infinite money and only has to choose what to buy. We, “the rest” must work for that money on this “competing market”, which actually looks like a turf where we are... the horses.

Rebels

Unwise rebels necessarily become the tools for those whom they rebel against.

Dawnworld

I have just read the Prelude to Foundation from Isaac Asimov, where 'the World of the Dawn' or 'Aurora' is mentioned as an ancient, human populated planet. I have not known this before and have chosen the name Dawnworld (or Mondo Aurora in Esperanto) after a lot of thinking – this is an interesting coincidence anyways.

Kredo 1

Racie observata, la vivo estas tre granda maljustaĵo: limigita, sekve ĉiel mallonga, plena de fizikaj kaj spiritaj suferoj (ekzemple malsanoj kaj morto de nia propra korpo kaj tiuj de niaj amatoj). Kredi estas decidi: ni metas ĉion ĉi en neracian medion, en sistemon transan de nia vivo. Ni klopodas koncepti la vivon donaco de ekzistanto aŭ ekzistantoj, de ni ne komprenataj, tamen nepre bonintencaj, kaj konsideri ĝin malgraŭ ĉio kaj tiel komprenante – sencohava. Sekve la kredo estas neracia bazo kreita de la kredanto, tamen konsiderata kiel ekzistanta, laŭ kiu li povas akcepti siajn suferojn kaj ne punas aliulojn en sia doloro, eĉ male, klopodas kompreni aliulajn dolorojn, kunlabori kun ili. Eĉ tiam, kiam ĉio iras al li bone. Ĉar la racia menso akompanas lin nur ĝis la limo de malfeliĉoj, kaj kiam ĉesas kurento, uragano forlavas la urbon, la medicino ne plu povas kuraci lian infanon, tiam la racia homo tamen komencas preĝi.

Demandoj kaj respondoj

Nia vivo pasas kun tio, ke ni serĉas respondojn al demandoj, kvankam la demando mem estas multe pli grava: kio estas tio, kion mi volus ekscii, kaj kial ĝuste tion?

La unua paŝo de la evoluo estas: trafi demandon, kiu ja ĉiam ŝvebis en mi, sed ne konsciiĝis al mi, ke ĝi povas esti ankaŭ demando, ke ĝi povas funkcii alie ol „kutime”. La respondo estas nur la „alia parto” de la demando, ĉiam po unu paŝo antaŭen, sed la direkton fiksas la starigo de la demando. En la momento, kiam mi starigis la demandon, la respondo estas antaŭdestinita konforme al miaj konoj kaj homa malfermiteco. Malgraŭ tio povas kosti multan tempon kaj fortostreĉon, ĝis mi „trovos”, akceptos ĝian enhavon, fariĝos matura por vortigi ĝin, kvankam poste retrorigardante ĝi ŝajnas evidenta.

Se tiel plaĉas, la demando estas „absoluta”, sed la respondo ĉiam relativa, dependas de la konoj de la respondanto kaj malfermiteco de la akceptanto (ĉefe, se ambaŭ estas la sama persono). La plej bona ekzemplo por tio estas la por ĉiu homo, tiel ankaŭ por mi plej grava demando: kiu mi estas? La demando estas dumvive senŝanĝa, la respondo ĉiam portempa kaj senĉese ŝanĝiĝanta. La demando ŝanĝiĝas en la momento de fermado, morto je: „kiu mi estis?” kaj nur ĉi-momente respondeblas definitive.

Nia nuna civilizo vivas ravita de la serĉado de respondoj forgesante, ke al ĝi taskas la respondeca vortigo de la demandoj, tiel ankaŭ la fiksado de ĝia evoluvojo. Ĝi konsideras donita sian strukturon, ne starigas rilatajn demandojn, kvankam ĉi tiu strukturo unusence decidas la respondojn troveblajn en ĝi, tiel ĝi fiksas la nunan memdetruan direkton de la „evoluo”.

Kredo 2

Mi sonĝis pri tio, ke kredanta homo povis fari miraklojn, sed lia filo ne kredis tion. Foje doniĝis perfekta okazo, kaj la homo preĝis jene: mi petas vin, Sinjoro, montru vin al mia filo – kaj *ne okazis miraklo*. La esenco de la kredo estas ne tio, ke ni akiras certecon pri la supernatura, sed male: ni akceptas la breĉon, kiu faŭkas inter nia mondobildo kaj la objektiva realo, ĉar ĝi restas eterne tie. Ni trankviliĝas pri tio, akceptas tion kiel ĝustan kaj nepridubeblan bazan regulon kaj ni komencas tiel vivi, ke ni scias: ĉio estas nia respondeco, ĉar profunde de ĉiu nia scio kaj logiko sidas nia propra decido: kia ni volas vidi la mondon.

De la alia flanko: nian homan valoron donas ne nia scio kaj niaj raciaj paŝoj bazitaj sur ĝi, sed ĝuste male: nia kredo. Kaj sub ĝi komprenendas ne religia konvinkiĝo, sed tio, pro kiaj ideoj, sonĝoj, esperoj ni emas preni neraciajn decidojn. Jen pro tio enkuregas homo en brulantan domon konsciante la minimuman ŝancon, se li aŭdas kriojn de interne.

„Jesuo diris al li: Ĉar vi vidis min, vi kredas; feliĉaj estas tiuj, kiuj ne vidis, tamen kredas.” Laŭ mia lego: nur tiel ni povas esti feliĉaj, se egale ni konas kredon kaj scion; ni scias, kiu kie havas sian lokon, kaj ni ne konfuzas ilin unu kun la alia.

Faith 1

From a rational viewpoint life sucks: it is limited, so it surely seems too short at the end, it is full of physical and mental suffer (the diseases of our body and the bodies of our beloved ones, and our death). Faith is a decision: let's put all this into an irrational context, a system beyond our own existence. Try to accept the whole as the gift from one or more entities whom we can't know but suppose that they are good, and consider life as rational according to this assumption. Thus faith is an irrational ground created by the believers that makes them be able to accept their pains without punishing others for them, but even more: they try to understand other peoples' pain and cooperate with them. Even when everything goes fine. Because the rational mind goes only to the borders of the problems, when the light goes out, the hurricane flushes the city, the medicine can't help the child, even the most rational human starts praying.

Questions and answers

We spend our lives on finding answers to questions; but the question itself is also very important: what do we want to know, and why that?

The first step in a progress is to realize a question, which has always been there but I have not seen that it can be asked, it can be in another way than I "know it". The answer is only "the other half" of the question, a step forward – but the direction is determined by the question. At the very moment I ask a question, the answer is predestined by my knowledge and openness. Of course it can last for a long time and require lots of efforts to "find" it, to accept its content, to get ready to word it – and looking back they seem so obvious.

We can say that the question is "absolute" while the answer is relative, it depends on the knowledge of the responder and the openness of the asker (especially when both are the same person). The best example is the most important question for all human: who am I? This question is constant all along our lives but the answer is always temporal and constantly changes. The question changes only at the moment of death: Who was I?, and can be answered only at this moment and in this form.

Our civilization today is enchanted by the answers and forgets that it also has the responsibility of asking the questions – and thus setting the direction of the progress. It considers its structure as given and finite, does not ask questions about it, although this structure obviously determines the available answers and thus fixes the current, self destructive direction of "progress".

Faith 2

I have dreamed about a faithful man who could make wonders, but his son did not believe in him. Once the perfect moment came and the old man prayed: "Please, show yourself to my son!" – but *the miracle did not happen* that time. The essence of faith is not to get some proof of the supernatural, but the opposite: to accept the gap that exists between our mindset and the objective truth, and will remain there for ever. We peacefully accept it as a proper and indisputable law and start living with knowing: we are responsible for everything because behind all what we see and know there is our own decision: how we want to see the world.

From the other side: our human values are not shown by our knowledge and our rational decisions, but the opposite: our faith. This does not mean our religion but our morals, dreams and hopes by which we can make irrational decisions. This is why people can run into a burning house if they hear a scream from inside, even knowing about the very little chance of success.

"Jesus said to him, Thomas, because you have seen me, you have believed: blessed are they that have not seen, and yet have believed." In my understanding: we can be happy only if we know both faith and knowledge, know their place and do not mix them.

Kred-ito

Estas ĉiam interese lingve ludi, jen tia ludo estas ankaŭ jena: super ĉia ordo, reguligo kaj trudado estas la plej forta faktoro influanta la anojn de la socio la komuna bildo de la estonteco, alivorte la kredo: kia estos la mondo, en kiu miaj infanoj vivos.

Jen estas la forto, kiu kapablas konstrui novajn urbojn sur ruinoj, traarkigi pontojn, krei trafikajn retojn. Ĝi montras taskojn, por kies realigo valoras uzi nian finohavan tempon, valoras fari nian plejeblon, neglektante laciĝon kaj dolorojn kaj forpasi fieraj pri niaj vivo kaj faroj, kiam alvenos ties tempo.

Ĉi tiun kredon povas nenio anstataŭi; se ĝi perdiĝas, perdiĝas la grandaj revoj, celoj kaj sinofero, anstataŭ la rikolto de la futuro restos ties forkonsumo, anstataŭ pliriĉiĝo formagriĝo, *anstataŭ kredo kred-ito*...

Moderna sklaveco

La sklavismo estas afero malbela. Unu homo traktis la alian kiel sian proprajon; li povis humiligi, uzi lin kvazaŭ ludilon, povis turmenti, eĉ mortigi lin. Samtempe gravas ankaŭ memori, ke propre li gardis lin kiel ĉiun sian alian posedaĵon, sklavoj ja kostis multe. Dum li povis, li kontinue certigis al ili manĝon, klopodis konservi ilin sanaj, fortaj, ĉar se li donis malpi da manĝo-trinko, ne okupiĝis pri ilia sano, aŭ trolaborigis ilin, la sklavoj perdis de sia valoro, fariĝis neuzeblaj, kaj li devis aĉeti anstataŭ ili novajn. Tial la komunumo de la sklavoposedantoj iel reguligis la sklavokonsumon, oni ja devis perbatali ilin (ĝis oni faris ankaŭ el tio industrion en la moderna epoko): gvidi militojn aŭ kalkuli kun la kreskanta, en certaj okazoj danĝera kontraŭstaro de la konkeritaj gentoj; tio certigis, se ne home, tamen posedaĵe, grandan valoron al la sklavoj.

Demandindas, ĉu la nuna mondo estas pli bona ol tiu? Estas vere, la homo alpreninta kredon estas libera, nur sklavo de siaj revoj aŭ fojfoje de siaj vivnecesaĵoj; la kreditanta banko ja ne estas lia posedanto, ĝi pretendas havi nur parton de liaj bonoj akirotaj en la sekvaj kelkaj jaroj. Ĝi ne devas streĉi sin, por akiri novajn, la amaskomunikiloj kaj la senpova ŝtato ja pelas amasojn kiel ŝafojn al ĝiaj pordoj. Ĝi ne estas interesita, ke ĝia „sklavo” bone funkciu, ĝi ne zorgas pri lia nutro, sano, ne donas al li laboron; ili ne havas komunan respondecon, li ja estas libera, li solvu mem siajn problemojn, kiel li povas, ĝi „ekstermurigis”, puŝis ilin al la ŝtato, same ŝuldiĝinta al ĝi. Ĝi ne minacas lin per morto, nur per tio, ke ĉion lian ĝi povas forpreni, elĵeti lin el tiu vivo kaj iluzia sekureco, por kiu li vendis sian necertan estontecon. Lian falegon haltigus la ĉiam pli disfadeniĝanta sociala reto menciata jam nur en malnovaj gazetoj, fakte li trafalas tra la truoj, ĉiam pli larĝiĝantaj ĉe kunkulpula prisilentado.

Glaso

Ofte ni mencias la gravecon de vidangulo ekzempligante, ke la saman glason iu vidas duone malplena, alia duone plena. Estas homo, kiu koncentras sin nur al atingeblaĵoj kaj sentas mankon, alia ĝojas pri jamaj atingoj. Iom nuancas la bildon, ke ankaŭ ties prijuĝo ne estas unusenca, ofte ni laŭdas homon, kiu ne klinas sin dorsen kontente en sia fotelo ĉe akiro de rezultoj, sed sekvante siajn revojn rigardas ĉiam antaŭen kaj strebas pluen, alifoje ni mallaŭdas la saman homon pro lia nekontenteco.

Ĉu enmensiĝas al ni dum tia meditado, ke la pleneco, senco, difino de la „glaso” estas ĝuste tiu ĉi situacio! Malplena glaso kun nenio ene estas sensenca, ĝi ja ekzistas por enhavi ion en si, kaj same sensenca estas plena glaso, nenio ja plu verŝeblas en ĝin. Gravus ne la diferenco inter la vidpunktoj duone malplena – duone plena, sed tio, ĉu ni komprenas la necescon de ĉi tiu stato, la konstantan kaj laŭnecesan ŝanĝiĝon de nia vidpunkto (kaj prijuĝo de la vidpunkto), la totalan sencecon de la prijuĝo, taksado de la du vidpunktoj...

Credo - credit

It is always interesting to play with the language, like this: above all orders, rules and quarrels, the most important factor that affects the members of a society is a common image of the future, a faith (credo): what the world of our children will look like?

This is the power that can build new cities upon ruins, build bridges, create travel networks. This shows the tasks that worth spending the finite time on, worth doing our best, put away all the tiredness and pain, and pass by being proud of our lives and what we have done, when our time comes.

This faith can't be substituted by anything; when it is gone, all the big dreams, aims and devotion leaves with it, and instead of creating the future we use up its resources, construction is replaced by consumption, *credo with credit*.

Modern slavery

Slave society was evil. Some human beings could handle others as their property, could humiliate, abuse, torture or even kill them. However they had to keep in their minds: they had to take care of them just like any other properties because they were expensive. As long as they could, the owners fed them, tried to keep the slaves in good health and strength because if the slaves were handled badly, sick or overloaded, they have lost their value, became unusable, had to be replaced by another. Therefore the community of slave owners regulated their "slave consumption" because (until in the modern era this was also industrialized) they had to work for them: fight wars or cope with the increasing and sometimes dangerous resistance of the conquered masses – this ensured a higher value to the slaves, not as a human being but as a property.

I have doubts if our current world is better than that. The people who borrow loans remain free indeed, they are slaves of their own dreams or sometimes their fundamental needs; the bank is not their owner, it only wants a portion of their production in the upcoming years. The bank does not have to work hard for getting new debtors, the media and the powerless state lead masses to their gates like sheep. The bank does not care about its slaves, does not feed or cure them, does not give them work, there is no shared responsibility: they are free, solve their problems as they can – so it "externalized" the problems and tossed it onto the also indebted state. The bank does not frighten people with death, only that it can take away everything from them, can throw them out of their lives and illusion of safety for which they have traded their future. Their fall could only be stopped by the always weakening social network that only mentioned in old school newspapers today, but in fact then fall through the holes that are widening in the pandering silence.

Glass

We often emphasize the importance of the approach with the example of the half full – half empty glass; some people focuses on the available and feel the lack of the water while others are happy with the achievements. The image is shaded by the fact that the judgment is not obvious: sometimes we praise people who do not lean back satisfied with what they have done, but follow their dreams, look forward and go on – other times we blame the same people for their constant disaffection.

Do we realize along this big speculation that the essence, the reason, the definition of "glass" is exactly this state? An empty glass that contains nothing is pointless, because it exists in order to contain something; but a full glass is also pointless because nothing new can be put into it. The lesson is not in seeing the difference between the half full – half empty approach, but in whether we realize the necessity of this state, the constant and inevitable change in our ideas about this, and the total futility of judging and qualifying the two approaches...

La limoj de kreado

La tri limoj de kreado estas la valora, la sensenca kaj la neebla. La homan civilizon spronas al kontinua kreskado la konscio, ke ĝi *ne povas* efektivigi aferojn, kiujn *indus* realigi. Sed lastatempe ĝi nehaltigeble ŝovadas la limon de la realigebleco trans la *indecon* (do kreis aferojn, kies suma efiko estas negativa malgraŭ la momente mezurebla pozitiva efiko), poste ĝi fore transpasis ankaŭ la limon de la *sensenca* kreinte amasegon da aĵoj, kies pozitiva utilo eĉ en la estanteco ne montriĝas.

Kontakto de civilizoj

Teme de la vojaĝoj mi jam meditis pri tio, kian influon havas nia civilizo al konkerita komunumo, tiel mi pensis ankaŭ pri tio, kiel oni povus fari la aferon bone.

Al pli evoluinta civilizo ŝajnas logike elpreni individuojn el neevoluinta grupo, instrui al ili la transdonindan parton de siaj konoj kaj konfidi al ili, kiel ili pludonos ĉi tiujn konojn. Ĝi atingas ne multe, se ĝi forrabas kelkajn homojn, ĉar tiel ĝi aperas kiel malamiko. Logika solvo ŝajnas, ke ĝi elektas individuojn, kiuj suferas je morta malsano aŭ vundiĝo, pri kiuj la propra grupo jam rezignis, kaj kiujn ĝi konsideras mortontaj. Ĉi-momente povas senprobleme ekagi la pli evoluinta grupo, preni al si la mortantojn, resanigi kaj poste uzi ilin kiel perantojn.

Tio donas okazon al konkludoj interesaj el du vidpunktoj. Unuflanke, en la neevoluinta grupo estiĝas la kredo pri la postmorta vivo, ja homoj, por ili nesaveblaj, do mortintaj, ree aperas inter ili sanaj, kvankam ne estas tiaj, kiel ili: „ili vojaĝis transmonde”, scias multe pli pri ĉio. Aliflanke, kio okazos, se la pli evoluinta civilizo interrompas la kontakton? Supozeblas, ke ĝis tiam kreiĝis ia formo de kunlaboro inter la du kulturoj, estiĝis iaspeca „pastraro” inter la „fremduloj” (iliaj perantoj) kaj la ĉiutagaj homoj; ilian potencon certigas ilia kontakto, kunlaboro kun la superestaĵoj.

Se la fremduloj foriras, ĉi tiu privilegio ĉesas, kvankam la pastroj tre ŝatus, se ĝi restus; ili volus revoki la fremdulojn en maniero plej simpla por si: ili proponas perantajn subjektojn, eventuale puŝante ĉi tiujn en situacion, el kiu la fremduloj devas savi ilin... t.e. aperas la homoferado al la dioj.

...instruu lin fiŝi...

Estas bela proverbo: „Donu fiŝon al malsatanto kaj vi satigos lin por unu tago, instruu lin fiŝi kaj vi satigos lin por la tuta vivo”. Bedaŭrinde la sekva frazo ĉiam forlasiĝas ĉe la fino: „...kaj li ne plu dependos de vi, ne aĉetos viajn fiŝojn!”

Kiu estas tiel *malsaĝa*, instrui fiŝi malsatanton, anstataŭ forpreni de li la lagon interŝanĝe por fiŝoj, kiujn li poste elkaptos por tiu eble el la sama lago kaj igos lin elfiŝi ĉiujn fiŝojn el sia iama lago, por „satmanĝigi” aliajn malsatantojn? Ĉu ekzistas ŝtato, kiu apogus nin, solvi mem niajn problemojn, eventuale interhelpe kun nia najbaro, anstataŭ servi por mono, kiun poste ni pagos por la laboro de la najbaro, ĉiupaŝe subtenante per impostoj tiun ŝtaton, kiu „ebligas ĉion ĉi”, sed samtempe ne emas fari konton pri nia mono?

Ĉu mirige? Semproduktantaj firmaoj okupiĝantaj pri genmanipulado klopodas malpermesi al mastroj per patentoj pri spiritaj produktoj, uzi parton de sia tiu-jara rikolto kiel sekvajaran semaĵon, trudante ilin aĉeti la semojn de ili. Ekzemplo: de la jaro 2004 leĝo malpermesas semi grenon rikoltitan el grajnoj liveritaj al Irako kiel usonan „subvencion” al la irakaj mastroj, kiuj tra jarcentoj tiel kultivis siajn kampojn konforme al la reguloj de la sobra menso. Ĉu mirindas, ke ili ne entuziasmas?

La proverbo do tekstas ĝuste jen tiel: *Forgesu ĉiuj fiŝi, mi de tago al tago manĝigos vin ĉiujn, kaj vi servos al mi, por ne malsatmorti!*

The limits of creation

There are three limits in creation: Worth, Pointless and Impossible. The human civilization was hastened into constant development by seeing things that would *worth* making, but they were *impossible*. However by today it has pushed its potentials through the level of *worth* (this means creating things that have positive present effects, but the global cumulative effect is negative) without stopping, and far passed the limit of pointlessness: creating masses of things that have no positive effects at all...

Connection of civilizations

When thinking about traveling I wondered what effects our civilization has upon a conquered community; so I thought about how this can be done right.

From the viewpoint of the more advanced civilization it seems logical to pick entities out of the other group, teach them to the knowledge they want to share and let them decide how they want to pass it on. However it has no benefit to kidnap some people because this would look evil. It seems logical to pick people with lethal diseases or injuries so the other group abandon them, consider them as dead anyway. The advanced group may enter here without problems, collect the dying people, cure them and can use them as their agents.

This allows two very interesting consequences. First, this creates a faith in the life after death in the less advanced group: people who were helpless, so dead for them appear healthy among them after some time, although now they are a bit different: “they have been on the other side” and know much more about everything. Second: what happens if the advanced civilization breaks the connection? Presumably a kind of cooperation have formed between the cultures, a kind of “priesthood” appears between the “aliens” (and their agents) and the everyday people; whose power is supported by their connection to the “supernaturals”.

When the aliens go away, this privilege is lost, although the priests would like to keep it very much and wants to call the aliens back in the easiest way for them: they offer potential agents to them, perhaps artificially create situations in which the aliens should save them... in other words, this can be the root of human sacrifices to the Gods.

... teach them to fish...

We have this nice saying: “Give a man a fish; you have fed him for today. Teach a man to fish; and you have fed him for a lifetime.” Unfortunately the end of this sentence is always forgotten: “... and he will not depend on you anymore, will not buy your fish!”

Who is so *stupid* to teach starving people to fish, instead of taking their lake away for the fish that were perhaps taken from that very lake, then perhaps make them fish out the whole lake to “feed” other starving people with them? Can any state support us in joining and solving our own, and perhaps any problems in the neighborhood instead of serving for the money that we then pay for the neighbor for the job; and pay taxes everywhere to the state that “allows this”, but does not want to show the scores?

Surprised? Genetics technology seed factories use intellectual property patents to stop farmers in reusing the part of the current production in the next year instead of buying it again from them. In Iraq, state laws deny the farmers to do this since 2004, who have done this for centuries. Is it a wonder if they are not happy?

The phrase should sound like this: *Everyone must forget to fish, I will feed them day by day – and they will serve me in order to survive!*

La freneza forĝista majstro

Ĉu vivis, ĉu ne, estis iam forĝista majstro. Ĉi tiu forĝisto estis tre brava homo. La loĝantoj de la vilaĝo amis lin ekde lia infanaĝo, ĉar li tre longe lernis sian malfacilan metion, pri ĉio alia li rezignis por ĝi kaj praktikis ĝin kun granda dediĉiteco. El liaj manoj elvenis ĉiuj sarkiloj, falĉiloj, hakiloj de la vilaĝo, unuvorte en ĉiu domo troviĝis multaj nemalhaveblaj iloj formitaj de liaj manoj.

Post kiam li ellernis sian profesion kaj scipovis fari perfektajn hakilojn, la forĝisto fariĝis ĉiam pli malĝoja: ne sufiĉis al li feliĉigi la loĝantojn de la vilaĝeto per sia arto. Ofte li parolis al siaj amikoj pri tio, ke li estas destinita por io pli alta kaj vidas perdiĝi sian vivon en la ĉiutagaj taskoj, kiujn ajna forĝisto povus fari. Ĉi tiuj laboroj ja ne konformas al liaj kapabloj, scio.

La vilaĝanoj komprenis lin, kapjesadis, konsoladis la forĝiston, kiom ili povis, ili ja alte taksis lin kaj – ne estis alia forĝisto en la vilaĝo. Dume al ĉiuj memoriĝis io: rompita sarkilo, antaŭ longe promesita tranĉilo, iam mendita ĉe la forĝisto, kiun li ne havis tempon fari. Eble ankaŭ la forĝisto sentis tion, ĉar ĉiam malpli ofte li iris en la preĝejon, drinkejon, se li renkontis iun, li resalutis ĉiam pli malafable.

Iun tagon lia najbaro kaj plej fidela amiko konsilis al li, vidi ne nur ilon en la hakilo, kiun li ĝuste faras, sed ankaŭ ĝian belecon. La forĝisto brakumis lin kaj kuris hejmen. La loĝantaro de la vilaĝo feliĉe orelumis al la forĝejo esperante, ke la forĝisto resaniĝis, lia amboso ja denove gaje tintas. Kaj sekvatage la najbaro ricevis la delonge atendatan hakilon, kiu estis ne nur bona, sed plibeligita per enbatita birdo. Prave, la forĝisto postulis por ĝi monuj-malpezigan prezon, sed la amiko volonte pagis, ĉar tian hakilon havis vere neniu vaste en la ĉirkaŭaĵo.

Tian vere ne. Sed jes ja ornamitajn per arbaro, folioj, vinbero, dancistoj, ĉasistoj ... Depost tiam la forĝisto ne plu faris simplajn ilojn, al ĉiu el ili li donis nomon, rakontis pri ili historiojn, arte ornamis ilin – kaj vendis ilin multe pli preze ol ĝis tiam, li ja laboris multe super ili kaj demonstris per ili ĉiujn fajnaĵojn de sia metio. Ĝis iun belan tagon arbohakisto, simpla homo, kiu ne ŝatis la grandan ŝanĝiĝon de la forĝisto, reportis en la forĝejon rompitan segilon, en kies klingon tiu estis preginta arbaron. Li ĵetis la rompitan ilon sur la plankon de la metiejo kaj jene parolis: „He, forĝisto, mi ne scias, kio vin obsedis. Sed mi bezonas nenian miraklaĵon, mi volas segilon, kian vi antaŭe faris, kiu estis neniel aparta, sed servis dudek jarojn! Ne plu donu al mi tian luksan fatrason, ĉar nur kelkfoje mi eliris kun ĝi en la arbaron, kaj ĝi fariĝis rubo en miaj manoj. Por ĉi tiu vi postulis kvinoble pli ol por la malnova, sed eĉ dudekonon de tio ĝi ne valoras. Redonu, forĝisto, mian monon!”

La forĝisto estis forta homo, elpuŝis la hakiston kaj ne plu laboris por li, vane oni petegis lin, kompati la malfeliĉulon, kiu per siaj malnovaj, breĉiĝintaj iloj ne plu povis tiel bone labori; kaj oni ankaŭ timzorgis, ke ne sufiĉos ligno por la vintro, malpli haviĝos por konstruado, al ĉarpentistoj, meblistoj. Novaj, ĉiam malpli uzeblaj iloj pretiĝis en la forĝejo, ankaŭ malpli multe, kvankam la amboso tintadis senhalte, la blovilo spiregis tage-nokte...

Iun tagon la forĝisto vizitis sian najbaron kun stranga feraĵo en la mano. Tiu apenaŭ rekonis lin: anstataŭ la malnova, flegata vizaĝo de la forĝisto li vidis antaŭ si taŭzhararan, longbarban figuron kun ardaĵ okuloj, ĉifonaj, brulmakulitaj vestaĵoj. Li alportis forĝitan piedripozilon, kiu, pedale pelata, komencas vibri kaj malstreĉas la enmetitajn piedojn. Li montris ĝian funkciadon al la najbaro, kiu ne komprenis, por kio utilas, se iu pedalas, por ke la piedoj de iu alia malstreĉiĝu. Tiel do li ne volis aĉeti la aparaton.

Tiam la forĝisto komencis petegi lin, aĉeti ĝin eĉ malpli preze, ĉar apenaŭ restis fero en lia metiejo, karbo tute mankis, kaj li jam de monatoj ne manĝis bonguste, ĉar lia edzino iun nokton forlasis lin, ŝi ne plu povis vivi kun li. La najbaro donis vespermanĝon al la forĝisto, poste transiris kun li en la forĝejon, kie iam li ofte gastadis.

The mad forger

Once upon a time there was a skilled forger. This forger was a good man. The folks in the village loved him since his childhood because he learned his hard profession for a long time, gave up everything for it and did it with devotion. He forged all the hoes, scythes, axes in the village, so in all the homes there were many necessary tools made by him.

When this forger has got the hang of his profession and could create perfect axes, got morose: he was not satisfied with his job, to use his skills to make a small village happy. He often moaned to his friends that he has higher calls and just wastes his time on those odds and ends they give him, that any forger could do; these do not worth his talents and skills.

The friends understood and nodded, soothed the forger as much as they could because they respected him – and anyway: he was the only forger in the village. In the meantime all of them recalled a broken hoe, a promised knife that they asked from the forger but he had no time to make them. Perhaps the forger felt this too because he went to the church and the pub less often, and when he met someone he just saluted morosely.

One afternoon his neighbor and most loyal friend advised him to see not only the tool in the ax he makes, but the beauty as well. The forger hugged him and rushed home. The village people were happy to hear the singing anvil, perhaps the forger has healed at last. The next afternoon the neighbor got his ax he was waiting for, but it was not good only, but the forger hammered a beautiful bird into it. He asked a lot of money for it, but the friend happily payed because no one had such a nice ax in the whole neighborhood.

Well, none exactly like that. But with a forest, a leaf, some grapes, dancers, hunters... The forger no longer made simple tools, he gave name to each, told stories about them, decorated them finely – and sold them for more money, because he worked a lot and shown all his skills with them. This happened until the day when the woodcutter, who was a simple man and did not like the forger's new habits, brought back his broken saw, with a forest in its blade. He threw the tool on the floor and said: 'Listen you, forger, I don't know what is with you. I need no miracles, I want a saw like you made before, that had nothing special but worked for twenty years! Do never give me such a nice crap again, I go out to the forest with it once and it turns to garbage in my hands. You asked five times more for this, but it did not worth a tithe. Give my money back, forger!'

The forger was a strong man, threw the woodcutter out of the forge and never worked for him again, although he was asked to help him, because he can't work well with his old tools, there will not be enough wood for the winter, or for the carpenter to work with. The forge created newer and less usable tools and less of them although the anvil tinkled, the windbag huffed all the time...

One day the forger appeared at his neighbor with a strange gadget. He hardly identified the forger, instead of the formerly handsome man a shockheaded, bearded tramp in burned clothes stood in the doorway. He hold a forged feet rest equipment that if pedaled starts to wobble and relaxes the legs. He demonstrated it immediately, but the neighbor did not understand why it is so good that someone pedals in order to relax the others' legs and of course did not require it.

The forger started begging him to buy it, because he has no more iron and coal in the forge, he had not eaten a good meal for months; it turned out that his wife had left because she could not live with him any longer. The neighbor gave him a supper and walked back to the forge with him where he used to be a guest so many times.

La vidaĵo estis konsterna. Ĉie amase diskuŝaĉis duonpretaj, strangaj meĥanismoj, sarkiloj kun tratruitaj kapoj, akrarandaj ansoj, enormaj seruroj, disĵetitaj forĝiloj, karbopecoj, fulgo, senordo. La forĝisto kuris kun brilantaj okuloj de unu amaso al alia, montradis al sia amiko siajn kreaĵojn, kiu aŭskultis lin kun kreskanta amareco. Fine la forĝisto tiris lin en la ĉambron de sia edzino, de kie malaperis ĉiuj mebloj (la malfeliĉulo vendis eĉ la keston, kiun li ricevis nuptodonace de la meblisto...), kaj en kies mezo tronis grandega ferglobo. Pri ĝi la forĝisto plej fieris, nomis ĝin la pinto de sia arto. Li diris, ke ĉi tiu estas la plej granda ferglobo en la mondo, ĉiufoje, kiam li havas iom da superflua materialo, li ruĝardigas kaj alforĝas ĝin. Ĝi havas perfektan rondoformon, kaj eĉ li mem ne povus forpreni peceton el ĝi, tiel perfekte ĝi estas kunforĝita.

La najbaro urĝeme forlasis la forĝejon, vendis sian domon kaj transloĝiĝis al la alia fino de la vilaĝo.

Kaj la forĝisto komencis produkti armilojn... glavojn, lancokapojn, ĵettranĉilojn, ĉiaspecajn kutimajn kaj nekutimajn murdilojn... Li disdiradis ĉie, ke oni devas defendi sin, ĉar malamiko iam ajn povos surprizataki ilin, li ĉie ofertadis siajn armilojn, sed nur tre malmultajn li sukcesis konvinki, kaŝe oni pensis, ke prefere oni devus defendi sin de la forĝisto, eĉ, la forĝiston de li mem. Konsternitaj oni aŭskultis, kiel li fiere trumpetas pri la detruaj kapabloj de siaj novaj inventaĵoj.

La homoj forturnis sin de li, tiel li iris al la infanoj kaj komencis rakonti al ili terurajn fabelojn, vendis al ili siajn produktojn: al iuj plumbosoldatojn, al aliaj ŝildojn, lancojn, glavojn. Kaj la infanoj komencis militludi per la veraj armiloj de la forĝisto, ĉiam pli multaj vundiĝis aŭ kripliĝis pro ili. La homoj komencis malami unu la aliajn pro la malfeliĉoj kaj damaĝoj, la paco malaperis el la vilaĝo, ĉiam pli multaj forloĝiĝis el la vilaĝo, la restintoj retiriĝis en siajn domojn, kun kreskanta timo al siaj najbaroj kaj ĉefe al ties infanoj, ili meditis pri tio, kien malaperis la iama beleco, trankvilo kaj amo.

En la laborejo de la freneza forĝisto ankaŭ nun ardas karbo alportita de la infanoj, flamoj ruĝigas la forĝejajn murojn. El la vilaĝo malaperadas la metalaj iloj, ĉar ŝtelataj, por fariĝi pli kaj pli novaj meĥanismoj kaj armiloj sur la eterne tintanta amboso de la forĝisto. La homoj timante aŭ eble esperante atendas la tagon, kiam la forĝejon kaptos flamoj kaj ruĝa koko trakuros la vilaĝon detruante ĉion, kio ankoraŭ restis, konsumos fine la forĝejon kaj inter ardaĵoj kaj flamoj revenigos la tempon, kiam iĝos necese kunteni sin, por havi ŝancon transvivi la proksimiĝantan vintron. Kaj kelkaj esperas pri tio, ke iun matenon la forĝisto dormos iom pli longe kaj...

...kiam li malfermas la okulojn, frotas la vangojn, konsternita konsciiĝas, kiom neflegata li estas. Li ĉirkaŭrigardas en sia laborejo kaj fine ekvidas tion, kio puŝis lin en frenezon: la amason da fatrasoj, la interrompitajn, malsaĝajn revojn, la ĉie flamantan, ĉies vivon minacantan, liberlasitan fajron. Malrapide li stariĝas, komencas serĉi inter la fatrasoj kaj trovas senornaman, malnovan sarkilon, kiu surhavas krom la faka perfekteco de sia kreinto ankaŭ la simplecon de la humileco, kiu rekondukos lin en iun malperfekte perfektan, ronde homan mondon, kie forestas armiklako, ŝtelo, detruo kaj frenezumo. Tamen estas akraj sarkiloj, per kiuj oni egale faras kavon en la tero por semoj kaj eterne ripozemaj homoj, kaj dume ŝvitogutoj perlas de la vizaĝoj sur la teron, el kiu fontas nova vivo, kaj fine de la tago manoj serĉas unu la aliajn, kaj laboristoj kune salutas la liberigan vesperon.

Ĉi tiun sarkilon li najlas sur la ĉeftrabo, ripozigas sian rigardon sur ĝi, dum li preĝas por beno por sia laboro; kaj reflamas la fajro, sed nun ĝi ne vomas detruon, sed konsumas la memoraĵojn de la freneza fantazio, kaj la scio akirita ĉe ilia kreo nun denove formas simplajn, utilajn objektojn.

Fine, kiam la forĝejo refariĝas templo anstataŭ buĉejo de la metio, kiam la fatrasoj malaperas, la amboso suspiras por fero, kiam la malvarmeta mano de la forpelita kunulino tuŝas tiun varman de la forĝisto,

la martelo peze falegas sur la feran globegon.

He was shocked by the view. Half-ready strange gadgets all around, hoes with hollow head, sharp latches, and such thing piled upon each other, the fire burned everywhere, smoke trails on the walls, coal, smut, mess. The forger run from pile to pile with sparkling eyes, showing the “masterpieces” to hi friend who listened in the deeper despair. Finally the forger tossed him into his wife's room which was totally empty (that moron really sold the chest he received for his wedding from the carpenter...) and a huge iron ball puffed in the center. The forger was the most proud of it, what he called the top of his skills. He said this is the greatest steel ball in the world; whenever a bit of iron is available he heats it up and forges into the ball. It is a perfect sphere and even he can't take a bit out of it because it is so well hammered.

The neighbor rushed out of the forge, left hi home and moved to the other end of the village. He took all combustible things, beat the roof down, gave the lumbers to the woodcutter.

And the weapons... swords, spearheads, throwing knives, all the known and unknown killing equipment... The forger rumored that the have to defend themselves because the enemy may hit them anytime. He offered weapons to everyone, but only a few agreed, and privately thought that they should defend themselves from the forger, or even the forger from himself. They were horrified by the destructive power of his new inventions.

So the forger turned to the children, told them terrifying stories and sold his products to them – without selection: toy soldiers to this, shields, spears, swords to those. The children started to fight with the real weapons, more and more were injured or dead by the weapons of the forger. People started to hate each other for the damages, the peace have disappeared from the village, many people moved away – the rest hide in their homes, scared of their their neighbors and mostly from their kids and wondered where the old beauty, peace and love have gone.

In the mad forger's yard the coal is burning, kids bring to him; flames are burning all around. The metal tools disappear from the village, the kids steal them to let the forger create new gadgets and weapons on his always clattering anvil. The people are waiting in fear and hope for the day when the forge starts burning, the flames rush over the village and ruins all that yet remained, and destroys the forge at last, burns everyone back to the times when they all had to join to survive the winter. Yet a few of them still hope that one morning the forger sleeps a bit longer and...

when he opens his eyes, rubs his face he realizes how untidy he is. He looks around the forge and finally realize what hastened him into this madness: the piles of crap, the futile dreams given up in the middle, the everywhere burning, released fire that threatens all the life. He slowly stands up, and searching in the waste finds an old, bald hoe which holds not only the master skills of its creator, but the simplicity of humility, that integrates him into a round, smoothly rolling world without fear, clashing of arms, stealth, destruction and madness. He finds a hoe that equally makes place in the soil for the seeds and the body of a passed man, while sweat falls from the faces to the ground, and new life grows on all of them; by the end of the day hands join and the workers salute the evening together.

He nails the hoe on the principal, looks at it while prays for blessing on his work. The fire burns in its place again, but now it does not flood but destroys the garnish of madness, and the received knowledge transforms them to simple, useful tools again.

Finally, when the forge becomes the temple and not the shambles of his profession, when all the garbage disappears and the anvil asks for iron, when the cool hand of the beloved one touches his arm again, and her sight burns his back,

the hammer pounds down on the iron ball.

Postvorte

Mallonga demand-respondado

Ĉu vi pensas serioze, kion vi skribis?

Jes, tute serioze mi pensas. Certe pluraj ideoj ŝajnas utopio, sed mil diabloj! – troviĝas ne malmultaj, kiuj pensas serioze, ke ili bezonas unu (aŭ eĉ ok) Ferrari-aŭtojn, por esprimi sin; troviĝas tiaj, kiuj pelas sin post vivobildoj prenitaj el magazinreklamoj. Kial mi ne povus elekti al mi memkreitan revon kiel vivotaskon?

Vi gustumas plurajn sciencojn – ĉu vi scias entute, pri kio vi parolas?

Efektive mi kompetentas nur pri programado, sed ĝin mi opinias bona lernejo. Mi povas skribi programojn rilatajn al ajna faceto de la vivo, sen bezono pli profunde koni ĝin, sed nepre mi devas kapabli konstrui modelojn el la scio de la fakspertuloj de la tereno.

Programoj ne „malboniĝas” kaj ĉefe ne „pliboniĝas”; se io misas, la erarojn faras mi, ankaŭ al mi plej bone estas, se iu laŭeble plej baldaŭ atentigas min prie, per tio li ja helpas min. Pli bone estas kompreneble, se mi mem trovas kaj riparas la erarojn, tiel mi ja lernas plej multe el ili. Mi devas scii peti helpon, ĉar okazas, ke mi ne vidas krian eraron en mia programo: vane mi kontrolas ĝin, mi ne vidas, kion mi skribis, nur kion mi volis skribi. Ĉe la projektado mi devas scii, ke la solvo konsiderata de mi unusence bona kaj reprezentata ĉiukonvinke povas esti mankohava aŭ ankaŭ fundamente malbona, tial dum la diskutoj ĉiuklopode mi devas atenti, eble ja miaj „kontraŭuloj” efektive pravas. Estas tre malagrabla ĵeti multan laboron en rubujon, eĉ pli malbone estas scii, ke la kritikataj punktoj estas tiuj, kiujn mi estus devinta atenti, sed malsaĝe mi ne havis orelojn por ili.

Fakte mi kompetentas pri neniu el la tuŝitaj temoj, mi nur klopodas vidi kaj pensi. Mia celo estas trovi kaj starigi demandojn, bonajn demandojn, mi klopodas doni al ili laŭ miaj kapabloj plej bonajn respondojn akcepteblajn por mi. Pro tio ili povas esti ja principe misaj, por fakulo laŭnecese skizaj, sed la detala prilaboro taskas ne al mi, eble ne eĉ ĉe konkreta programado.

Similaj iniciatoj?

Ekzistas multaj similaj ideoj, proponoj, planoj, homoj, komunumoj; miaopinie mi diras aŭ skribas nenion tian, kio ne ekzistus en la nuna mondo. Se ion mi aldonas, tio estas la strukturo, esploro de tio, kial izolitaj iniciatoj ne trovas unu la aliajn, kial ne sufiĉas la bona intenco por ŝanĝi la mondon. Kiel granda estas fakte la kontraŭvento, kontraŭ kiu ni luktas, ĝis kie ĝi atingas, kio movas ĝin, kaj kion fakte faras la „nevidebla mano de la merkato”.

Se sufiĉe bone mi faras mian aferon, mi donas rimedojn en la manojn de homoj kaj komunumoj, kiuj imagas al si alian estontecon. Mi ŝatus montri miajn revojn, por ke ni povu formi komunajn revojn, krei taskojn komunajn kaj longdistancajn, tamen realigeblajn kaj porluktindajn. Se mi bone faros mian taskon, ĝi dismultiĝos sendepende de mi en unuopajn taskojn en multaj komunumoj, kiuj ĉiam trovos unu la aliajn, se la tasko superkreskos ilin. Tiel teksiĝos unusola, planede vasta reto baziĝanta sur amo, respekto, kredo kaj homa forto, en ĉiu unuopa homo ni fariĝos tuttera specio.

La historio de tri ŝtonĉizistoj saltas en mian menson, kiuj unu apud la aliaj faras ŝtonkubojn el la sama materialo, per la samaj iloj, sed al la demando, kion ili faras, ili tamen respondas diference. La unua ĉizas ŝtonkubojn, la dua preparas materialon por apogarko kaj la tria konstruas katedralon.

Mia granda revo estas veni al la nivelo de la tria ŝtonĉizisto.

Closing words

Short Q and A

Are you serious?

Yes, dead serious. Surely many of these ideas sound utopianism, but damn, some people think that they need a (or maybe eight) Ferraries to express themselves; others chase life images copied from newspaper ads. Why can't I select a self-made dream to be the task of my life?

You touch various sciences – do you know what are you talking about?

Actually I know computer programming only, but I think this is a good school. I can write software about any parts of life, I don't have to understand them in full depth but I have to be able to build models out of the knowledge of the experts of that field.

A software does not “go wrong”, but especially: do not “heal”; when something is wrong then I have made a mistake, the best for me too to have someone pointing at my error and helps me. Of course it is better to find and correct it alone because this teaches the most. But I have to be able to ask for help, because sometimes I can't see the roaring error in my code: I watch it in vain because I see what I wanted to write, not what I actually wrote. I have to keep in mind all along the planning that my current solution, that I think is perfect and I support with full power can be defective or fundamentally wrong, so all along the arguments I must be in full alert, perhaps my “enemies” are right! It is very bad to throw a lot of work out of the window; but it is even worse to know that the viewpoints that I should have to consider were mentioned but I was too stupid to listen to them.

In fact I am not skilled in any of the other mentioned topics, I only try to see and think. My aim is to find and ask questions, good questions, and the best answers to them that I can create and accept. Of course they can even be fundamentally wrong, and they are undoubtedly rough in the eyes of an expert; the fine planning is not my level, perhaps even on the field of actual programming.

Similar initiations?

There are many of them: ideas, offers, plans, people, groups; I don't think that I wrote anything that would be new to the world. If I add something at all, it is the structure, the exploration of why these isolated initiatives can't work together, why the good will is not enough to change this world. How strong the headwind that we must cope with actually is; how far the “invisible hand of the free market” can reach and what moves it and what it really does.

If I am good enough, I can give tools to the people and the communities who imagine a different future. I want to show my dreams to build shared dreams, to create common, distant but reachable tasks that are worth working for. If I do it well, it will unfold into actual tasks independently from me, in many communities that can find each other when a task overcomes them. By the end we will form single, global network based on love, respect, faith and human power; we will become a global race in each and every person.

I remember of the story of the three stone cutters, who created stone cubes at the same location, with the same tools from the same material, but to the question 'What are you doing?' they gave different answers. The first carved stone cubes, the second made blocks for a pillar – the third was building a cathedral.

My greatest dream is that we all reach the level of the third stone cutter.

Kio sekvos post ĉi tio?

Io tute alia... Estas interesa ĉi tiu tempodeŝoviĝo, al mi signifas Mondo Aŭrora la pasintajn unu kaj duonjarojn, kaj mi ĝojas, ke mi finis ĝin, ke mi povis diri, kion mi volis. Evidente, mi faras al mi la demandon, kio okazos, se eventuale multaj interesiĝos pri la temo? Ĉu interparoladoj, prelegoj, intervjuoj? Nu, tio tute ne plaĉus al mi, tio signifus, ke mi ne povis kompreneble vortigi tion, kio koncipiĝis en mi. Mi estas programisto, ne verkisto aŭ filozofo; mi esperas, ke nun mi pli bone povos koncentri min al mia sekva tasko, planado kaj kreo de la sistemo menciita en la Vojplano de Mondo Aŭrora. Mi fidas, ke mi havos helpon kaj konvenan medion por krei ĝin. Gravus ne atingi multajn komunumojn, sed formi kun tiuj kelkaj, kiujn mi povas atingi, vere utilan rimedaron kaj spertobazon, ke estu bonaj modeloj, kiuj poste transherediĝos.

... kaj la amaskomunikiloj?

Ĉi-momente mi ne kredas, ke ni bezonus unu la aliajn. Laŭaserte ajna temo atinginta 5%-ojn de la populacio, penetros „en la publikan konscion” kaj generas interesiĝon; sed por mi tio ne estas celo. Multe pli gravas evoluigi la enhavon, kiun poste komunumoj transdonos unu al aliaj; la rolo de la mediatoj ĉe tio estas preteratentbla.

La amaskomunikiloj vivas per tio, ke per la iluzio de diskonateco sorbas en sin ĉion kreivan, poste malplenigas ĝin sur la propran sedimentamason inter la tie akumulitan, sufiĉe dubindan enhavon. Ion ajn ili varigas, atentis nur unu aferon: ne endanĝerigi la propran rolon. Se mi sukcesis sufiĉe bone klarigi, ke la nunaj formoj de la amaskomunikiloj devos baldaŭ malaperi el la mondo, tiam mi povas esperi, ke ili lasos min por ioma tempo en paco, de si mem ne „distrumpetos” Mondon Aŭroran „kiel novaĵon”. Se malgraŭ tio ĝi fariĝos novaĵinformo, tiam aperos la klaĉjurnalismo aŭ la politika kolorigado esperante subtiri ĝin en sian marĉon. Mi esperas, ĝis tiam mi atingos tian nivelon en la realigo, ke tio ne plu signifos danĝeron.

Ĉu mia sinteno ŝajnas pesimisma? Jes. De neniu rabobesto mi esperas, ke ĝi amu min por miaj du belaj okuloj, se ĝi ankaŭ povas manĝi min ...

Ĉu vi ne timas?

Jes ja. Ne malofte mi sidadas antaŭ mia televidilo, spektas ian boksan matĉon („mi ne estus kredinta, ke ni estas tiel unuformaj, patro...”) aŭ ian pensvomaĵon en la kanalo Spectrum kaj mi meditas: kiel kompatinda estas ĉi tiu mondo-aŭrorumado. Ĉu ne povus resti ĉio same? Kion mi efektive volas? Mi havas familion, domon, vivon...

Kiom da homoj montros sin nekomprenemaj, priridos min, faros ŝercojn pri mi tial, ĉar mi prezentas tiajn patetikajn malsaĝaĵojn? Aŭ kiom da homoj kaj kiel multe koleros min, minacos aŭ ofendos min, se mi estas vere sufiĉe bona kaj tuŝos vunde ilian sentemon aŭ negocajn interesojn? Kaj se vere senvalora ideofatrasaro estas, kion mi prezentas, ĉiuj prave forĵetos ĝin en rubujon, kaj la mondo trankvile plupasos sur sia vojo, kaj okazos nenio malbona, kaj mi nur malŝparas mian tempon, kiam mi okupiĝas pri tio?

Jes ja, mi timas, estas necerta. Sed mi sentas kun plena certeco: ĉi tiuj ideoj enestas min kaj volas liberiĝi el mia kapo; ne estas nun pli granda timo, ol vidi en la momento de mia morto: mi ne donis al ili ĉiujn ŝancojn.

What next?

Something totally different... This is an interesting shift in time – Dawnworld is the past one and a half years, I am happy that I have finished it, I have told what I wanted. Of course it came up in me what if many people will be interested in this? Talks, lectures, interviews? Well, I would not like that, it would mean that could not write clear enough about the things that I saw. I am a programmer, not a writer or a philosopher; I hope now i can concentrate more on my next task, planning and implementing the software mentioned in the Dawnworld road map. I believe I will have the help and the proper circumstances to make it. The point is not to reach lots of groups, but to create a truly usable tool set and experience base together with the groups that I can reach, to build good patterns that can be reused later.

... and the media?

I don't think we would need each other now. I have read that any topic must reach 5% of the population to be in the “common speak” and induce further interest – but this is not my aim. I want to focus on developing the content that the groups will pass on to each other; the role of the mass media in this process is irrelevant.

The media makes its business in sucking up the creativity with the illusion of fame, and then stools it upon its own pile of wash among the collected content of questionable quality. It sells just anything and cares for a single thing: it should not harm its own positions. If I could clarify that the current form of mass media must disappear from the world in short time, then I can hope that it will leave me in peace for a while and will not pick Dawnworld by itself ans a “story”. When it becomes known, tabloids and politicians come, they will try to push in into their swamp. I hope I will reach a level in the implementation that it will not be a threat.

Sounds pessimistic? Sure. I don't assume any predators to love me for my beautiful eyes if they can also eat me...

Aren't you scared a bit?

Of course I am. I often sit at the tv watching boxing (I did not know that we were so similar, dad...) or a brain dump on a scientific channel and wonder how pathetic this Dawnworld struggle is. Why not to leave all the things in peace as it is now? I have a family, home, life...

How many people will not understand, laugh at or make jokes on me for talking about such pathetic craps? How many people will be angry with me and how much, will they threaten or harm me if I will be really good and ruin their ideas or business? Or, if this ideology is really just a senseless toy of mine, that everyone can throw away, the world goes on fine on the same track and there will be no problem, I just waste my time on dealing with it?

Of course I am scared and in doubts. But what I feel for sure is that these ideas are in me and wanted to break out of my head; and I have no stronger fear than looking back on my life at the moment of my death and see that I have not given them all the chance that I should have to.

Motivoj

El la supraj vortoj ne sentebblas miaintence, sed kompare al ili grava demando estas, kio instigis min skribi. Miaaserte mi esploras la fenomenojn de nia mondo el vidpunkto, tute diferenca de la ĝenerala. Kio faras min kapabla je ĉi tiu alia vidmaniero? Ĉu mi havas ian kaŝitan, fonan celon, kiun mi povas atingi per ĝi? Kiaj motivoj movas min? Al ĉi tiuj demandoj mi mem kompreneble ne povas respondi, mi povas fari nur, ke mallonge mi skribos pri mi, klopodas resumi la decidajn okazaĵojn de mia vivo, poste mi cedos al la Leganto: ĉu li akceptos aŭ ne la analizon – ekkoninte la analizanton.

Mi naskiĝis la 6-an de januaro 1973 en Szeged, miaj gepatroj estis muzikistoj. Mi aĝis ĉirkaŭ ses jarojn, kiam mia fratino naskita kun mongolismo mortis en aĝo de unu kaj duonjaro, ŝia truhava koro kaŭzanta al ŝi malbonfarton ĉe ĉiu veterŝanĝo, ne estis operaciebla. El ĉi tiu periodo mi praktike ne havas memorbildojn. La memorkapablo funkcias ĉe mi depost tio strange: procezoj, strukturoj bone konserviĝas en mia memoro, sed konkretaĵoj (okazaĵoj, datoj, vizaĝoj, nomoj) apenaŭ.

Post la infanĝardeno en Szeged mi komencis la lernejon en Debrecen kaj post la disedziĝo de miaj gepatroj mi plulernis de mia triaklasana aĝo en Szombathely, pro transloĝiĝo en mia kvinaklasana aĝo ree en nova loko. Ĝenerale en ĉiuj komunumoj mi bone sentis min kaj mi kredas, ankaŭ nun ne kaŭzas al mi problemojn adaptiĝi al nekonata sed ne malamikema medio. Mi klopodas rapide mezuri la fortorilatojn kaj meti min en neŭtralan pozicion, klarigi en mi mem kaj konigi al mia medio miajn motivojn. Ofte mi konfrontiĝis kun la tuta ŝanĝo de la homa medio, tiel mia „pozicio” perdis sian signifon, multe pli gravis ĉiufoje, kion mi povas fari kaj lerni en la donita loko. Tiel unu post aliaj estiĝis kaj forpasis amikecoj, eble tial mi klopodas plejeble riĉigi la kontakton, dum ĝi daŭras, kaj poste mi ne proploras, se ĝi ĉesas.

Mian patrinon, kun kiu ni vivis duope ekde mia triaklasana aĝo ĝis la fino de la gimnaziaj jaroj, la perdo de mia fratino, gravaj kaj doloraj malsanoj kaj la ĉiutagaj luktoj puŝis en profundan krizon. Tiel ĉiutage mi devis alfronti problemojn, kiujn mi povis nek kompreni, nek solvi. Dudekjara mi komprenis, kiel multe mi povas danki al ŝi, kiel multe ŝi oferis por tio, ke mi fariĝu tio, kio nun mi estas. Ŝi kreis tiun medion, antaŭ kiu mi senĉese fuĝis internen, al miaj pensoj, praktike mi vivis monaĥan vivon en la ĉiutaga medio, ĉar la distriĝoj kaj interbataletoj, de kiuj plenas la vivo de ĉiuj lernejaĝaj buboj, tute preteris la problemojn okupantajn min. Kiam mi fine povis unufoje sincere danki ŝin por tio kaj rigardi ŝin kun amo post dek jaroj da rankoro, ofenditeco kaj mamedaŭro, mi perdis ŝin: hejme ŝi falis kaj trafiĝis de kronika cerbolezo, hodiaŭ ŝia fratinoj flegas ŝin.

Mia patro signifis por mi iaspecan foran rifuĝejon, sed mi sciis, ke li ne povus esti por mi plenvalora patro. La somerajn feriojn ni ĉiam kune pasigis, ni bone sentis nin kune. Mi devis fariĝi preskaŭ tridekjara, kiam mi komprenis, kiel multe ni similas unu la alian. Tiam mi ekkonis la senton travivi kiel mision mian laboron, mi eksentis, ke ekzistas aferoj, kiujn mi volas fari ĉiukoste, ĉar mi vidas perspektivon pri la realigenda tuto. Mi spertis, kiel malfacile estas harmoniigi tion kun la familio, kun la taskoj de la ĉiutagoj, kun la gvidado de la propra vivo. Ankaŭ al mi tio ne sukcesis, kiel mi ŝatus. Al mia patro ne estis donita la donaco de sana, feliĉa, sentragedia kunvivado, kiu al mi finfine jes. Li ne estus povinta plenumi sian vivotaskon, se ni restas kune. La 23-an de januaro 2007 li mortis post la dua apopleksia atako. Lia forpaso postlasis ne nur malplenon, sed ankaŭ plenigis alian: li estas *mia patro*, kiun mi konis, kaj kiu paŝis inter la *Praulojn*, de kiuj neniun mi konis. Nun mi estas la akraĵo de ĉi tiu instrumento, ĝis ankaŭ mi mem foriros. Dum mia ĝisnuna vivo ĉiam akompanis min kelkaj frazeroj, plej bone esprimantaj mian pensadon. Tio estis ĝis la morto de mia patro iu frazo el la filmo Blade Runner: „...ĉiuj tiuj minutoj malaperos en la Tempo kiel larmeroj inter pluveroj”.

Motivations

There is a question that I wanted to hide from the analysis, but is just as important: what makes me writing this. I state that I explore the phenomena of our world from a totally unusual viewpoint. What makes me be able to have this different approach? Do I have a hidden background desire that I can reach in this way? What are my motivations? Of course I can't answer these questions, I can only write a few words about myself and try to summarize the most important events of my life, thus the Readers can decide if they accept this analysis knowing the analyst.

I was born in 6th January, 1973 in Szeged, Hungary, my parents were musicians. I was about six when my sister who was born with Down syndrome has died: there was an inoperable hole in her heart that caused sickness in any weather change. From this time I have no memories. My memory is strange since then: to processes and structures I can remember well but exact events, times, faces, names fall out.

After the kindergarten in Szeged I started primary school in Debrecen, then after the divorce of my parents I learned in Szombathely from the third class, and after a move in yet another school from the fifth. Basically I felt fine in all the classes and I think I have no problem with integrating a new but not hostile environment. I try to survey the balance of power and find a neutral position, clarify my motivations in myself and make them obvious to the others. I had to manage the total replacement of my human environment many times, so “my position” became irrelevant; what I can do and learn at the new place got more important. Friendships came and gone one by one – perhaps this is why I try to put everything into a relationship as long as it exists, and I don't cry it back when gone.

My mother, with whom I lived together from the third elementary class to the end of the secondary school, the lost of my sister, serious and painful diseases pushed into deep crisis. Thus I had to face a problem day by day that I could neither understand nor solve. In my twenties I realized how much I should thank to her, what sacrifice she made according to my faith to make me the person I am today. She created the environment from which I escaped inwards, into my thoughts, I lived like a monk in an everyday environment because those fun and fighting that fills a schoolboy's life just could not reach the level of my problems. When I could honestly say thanks for this for the first time in my life, and after more than a decade of anger, pain and self pity I could look at her with love, I have lost her: she fell at home and had a permanent brain injury, today her sisters care for her.

My father meant a distant shelter for me but I knew he could not do anything with me; we spent the holidays together and it was fine. I had to become almost thirty to understand how similar we were. That was the time when I started to feel the call behind my work, when I felt that I want to do something whatever it takes because I have a vision of the whole to be created. I saw how hard it is to tone in with a family, the everyday tasks, managing my own life; I could not manage as good as I wanted to. To him the gift of a healthy, happy, tragedy-free family was not given, what I have. He would not be able to follow his call if we stayed together. He died in the 23rd January, 2007 after the second stroke. His passing by has left a hole but also filled another: he is my *Father* whom I knew and who has entered the line of the *Ancestors* of whom I knew no one. Now I am the blade of this tool until I myself pass away. Along my life I was escorted by fractions of a statement that best fit to my thinking. Until the death of my father this was a sentence from the *Bladerunner* film: “... *all those moments will be lost in time, like tears in the rain.*”

Hodiaŭ mi skribus jenon sur mia neekzistanta blazono:

*Honore al la Prauloj,
Utile al ĉiuj kunuloj,
Ĝojige al la posteuloj.*

De li mi ricevis mian unuan komputilon en mia kvinaklasana aĝo, iun Commodore C116. Mi ludis per ĝi duonjaron, poste ĝi ektedis min kaj mi komenci programadi. Tio estis bonega eskapo de la problemoj de la ĉiutaga vivo, kio funkciis ja nebone en la maŝino, tio estis mia eraro, kaj almenaŭ mi havis ŝancon rebonigi ĝin. Tiu ĉi sinteno ankaŭ nun karakterizas min: mi konsideras nature, ke mi faras erarojn, ties rekono ne kaŭzas al mi ĝenon, eĉ, mi ĉiam ĝojas trovi ties kaŭzojn (laŭ mi programisto fariĝos el tiu, kiu sincere ĝojas, se li povas skoldi sin stulta...). En mia gimnaziana aĝo, dum la someraj ferioj mi laboris plurajn semajnojn pri programo, kiun hejmenveninte mi nerevenigeble forviŝis per mia unua movo, kiam mi volis transkopii ĝin en lernejan komputilon. Post kelkminuta furiozado mi ekkonsciis, ke la efektiva laboro estis ne la skribo de la programo, sed ke mi fariĝis kapabla krei ĝin: en mia kapo ankaŭ plue troviĝas la tuta kaj post kelkaj horoj ĝi denove funkciis. Mi enskribiĝis en programistan fakon en la universitato, sed post la akiro de la altlerneja diplomo (3 jaroj) mi forlasis ĝin: estis nenio, kio instigis min daŭrigi. Sekvis unu kaj duonjaro da civila militservado (Medicina Universitato de Szeged, infankliniko, malsanulportisto), decida periodo de mia vivo, depost tiam mi ŝatas labori pri sanitaraj sistemoj. De tiam mi senĉese sidas antaŭ komputilo, havis ŝancon labori pri belaj taskoj kun bonaj homoj. Krome, de kiam mi programadas, formiĝadas en mi la ideo de sistemo: mi volus renversi ankaŭ la mondon de la komputotekniko.

En miaj kontaktoj kun virinoj mi estis feliĉa. De mia infanĝardeno „etcino” forŝiris min la transloĝiĝo, la postaj jaroj pasis sen similaj epizodoj, la interesiĝojn kaj ekzaltiĝojn de la adolesko mi transpasis sen efektivaj tiaj interrilatoj. En la mezlernejo plaĉis al mi knabino, en la someraj ferioj mi prenis al mi kuraĝon skribi al ŝi leteron, kaj kiam ni renkontiĝis, ŝi rakontis, ke li havas koramikon. Post tio sekvis Platona periodo, eble neniam mi malkaŝis al tiu knabino, ke ŝi plaĉas al mi. Dum la universitataj jaroj unu kaj duonjaron mi amikis kun la unua serioza parulino, kun kiu ankaŭ nun ni estas bonaj geamikoj, tra ŝi mi ekkonis post multaj jaroj mian duan amikinin, kiu de dek jaroj estas mia edzino kaj patrino de niaj tri infanoj. Inter la du sentoj mi estus havinta eblojn por geaj kontaktoj, sed la respekto al la alia homo neniam permesis al mi, ke por agrabla tempopasigo mi mensogu neekzistantajn sentojn. Inter senĉasaj luktoj mi prefere atendis kaj esperis havi tiel intensan allogon, al kiu mi ne povos kontraŭstari. Retrorigarde mi diras, mi perdis nenion kaj fine mi ricevis ĉion, pri kio mi revis: post jaroj plenaj de laboro, luktoj, multaj internaj ŝanĝigoj kaj tri knaboj nun ni amas unu la alian eble iom pli mature sed kun neŝanĝita intenso.

Kiel patro mi spertis, kiom for mi estas de tiu idealo, kiun mi imagis al mi. En la paniko kaptinta min post la unuaj semajnoj de la entuziasmiĝo mi ne hontis demandi, ĉu ni volas havi nian naskiĝontan infanon... mi prefere estus eskapinta, sed Renata persistis, helpis min transpasi ĉi tiun punkton. La streĉa laboro, manko de sufiĉa dormo, la nova respondeco forprenis de mi pli multe da forto, ol mi iam ajn imagis, mi estis neatentema kaj kruda al la tri infanoj, kiuj senescepte heredis eksterordinare viglan menson. Tio nun estas ĝojo, sed tiutempe konkretiĝis en „por nenio mi dormiĝos”, kion mi tre malbone toleris: jen nova problemo, kiu tre ĝenas min, tamen mi ne povas solvi ĝin... Nun, kiam la knaboj jam kreskis pli grandaj, estas multe pli facile al mi, kaj maloftiĝis frontaj interpuŝiĝoj inter ni. Nun mi havas la grandan revon retiriĝi el la „regulkrea kaj -observiga” rolo kaj transiri en rilaton bazitan prefere sur priparolo, konvinkado. Sed eble mi tro multe esperas, kaj tio eblos nur post pluraj jaroj. Mi komprenas kaj sentas, kion kaj por kio ili faras, sed ofte mi forgesas, ke min, infanon formis tiaj decidaj influoj, kontraŭ kiuj mi ĉiuklopede volas ŝirmi ilin, krome tiu sistemo, kiun mi provas transdoni al ili, formiĝis en mi dum multaj jaroj. La vortoj, reguloj estas simplaj, kompreneblaj, sed eĉ kun tio ne pli facile observeblaj sendemande.

Today I would write this to my fictitious crest:

*To the honor of the Ancestors,
To the benefit of all the partners,
To the joy of the descendants.*

My father gave me my first computer, a Commodore C116. I have played with it for a half year, then I got bored and started writing programs. This was a perfect shelter from the everyday life problems, because if something went wrong it was my fault and I have the chance to correct it. This approach is typical ever since: I think it is natural that I make mistakes, I have no problem with admitting it; in fact I am always happy when finding the cause at last (I think programmers are people who can be honestly happy when they call themselves stupid...) When I attended secondary school, in a summer holiday I spent weeks on writing a program, and when I went home I have destroyed it beyond recovery with my first command when I wanted to copy it onto the school's computer. After a few minutes of fury I realized that the real work was not writing the code, but becoming to be able to write it: the whole program was there in my head and after a few hours it was written and working again. I went to the university to learn programming, but after 3 years and the Bsc grade I have left it: I had no motivation to continue learning mostly math. I became a civil servant for one and a half years (instead of going to the army for nine months, I was a patient carrier at the SOTE Pediatrics Clinic in Szeged); this was an important part of my life and I would like to work on health care systems some time. Since that time I sit in front of computers and had the privilege of working on interesting tasks with good colleagues. Furthermore, ever since I write software, a new idea is forming in me, a system that could turn the world of informatics upside down.

In my liaisons I was very lucky. From my “wife” in kindergarten I was torn by the move, and the next years have gone without such stories, I have passed the interests and adorations of the awkward years without any real relationships. In the secondary school I liked a girl, and I have collected the courage to write her a letter in the holiday – when we met she told me that she had a boyfriend. Then a platonic period came, perhaps I have never told that girl that I liked her. In the university years I was together with my first “real” girlfriend for one and a half years, who is a good friend of mine today; and I have met my second girlfriend via her, who is my wife for ten years now, and the mother of my three sons. Between the two I think I had the chance to make liaisons but my respect for the other person never allowed me to lie about non existing feelings in order to have fun. I rather waited in constant internal fights, and hoped in a relationship of such strength that I could not resist. Looking back I can say that I have lost nothing and finally I have got everything I could dream of: after the years that we have spent with work and struggles, after the many internal changes and the three boys, we love each other, maybe with a bit more mature thinking but the same power.

As a father I have experienced how far I am from the ideal that I thought I am. Starting with that after the first weeks of enthusiasm I could ask my wife if we really want our child... I wanted to escape but Renata held on and helped me get through this point. The hard work, lack of sleep and the new responsibilities exhausted me more than I could ever imagine, I was careless and rude to the boys who all have inherited very active brains. Today this is a joy, but it realized in an “I don't sleep” approach that I could not handle: a problem again that disturbs me but I can't solve... It is much easier today as the boys grew a lot and we have much less direct confrontations. My great dream today is to be able to withdraw from the “rule maker and keeper” role into a relationship based on discussions and conviction, but I may want too much and it will take more years to come. I understand and feel what and why they do, but I often forget that the most significant factors that affected my thinking are those from which I try to protect them with all my power, and the system that I want to deliver has been forming in me for lost of years. My words and rules are simple and straightforward – but this does not make them easier to follow without warnings.

La spiriteco ĉiam altiris min, en ĝi mi esperis trovi la solvon de la streĉoj inter la efektiva funkciado de la ĉiutaga vivo kaj la publike konfesataj principoj, samtempe mi klopodis observi kun sobra-mensa kritiko la diversajn instruantojn kaj metodojn. Kiel subaklasana bazlerneano mi trafis Daŭdeĝingon de Laozio kaj meditadojn de Ĝuangzio; tiam mi opiniis, ke estas tute superflue fari ion ajn, ili ja diris ĉion esencan... Poste sekvis la paroladoj de Budho, libroj pri la zen-budhismo, la tiutempe aperinta Silva-metodo, TM, Rejkio. Tre longe daŭris, ĝis mi sukcesis diferencigi la misaĵojn de la nuntempa kaj historia eklezio disde la principoj de la religio kaj legi unuafoje kun akceptema spirito la Novan Testamenton. Mi ne konsideras min homo kun kristana religio laŭ la ĝenerala kompreno, sed profunde mi respektas tiun senkompromisan, matematikecan purecon kaj precizecon, kiuj enestas en la vortoj de Jesuo; mi lernis respekti la ofereman laboron de la konservantoj kaj sekvantoj de la eklezio. Libere mi elektis, ke mi kredas la Amon kaj amas Dion, sed ne multe mi okupiĝas pri tio, per kiu nomo mi devas alparoli kaj per kiaj ritoj respekti Lin. Mi pensas, ke la sola mezurilo estas miaj vivo, agoj, vortoj – kaj miaj revoj, kiujn sekvante mi elektas mian morgaŭon.

En mia studenta aĝo mi renkontis la homon, kiun de tiam mi konsideras mia spirita majstro, kvankam tre malofte ni renkontiĝas. Tiam mi havis multajn ideojn, revojn kaj esperojn kaj li persone spertitan travivaĵon de mortoprosimeco kaj el ĝi fontantan nekutiman certecon, liberecon kaj scion. Estas karakterize, ke li fariĝis mia majstro ne tiel, ke mi tre serĉis kaj fine trovis lin, sed tiel, ke mi havis imagon prie kaj spite ĉian mian kontraŭemon mi devis akcepti, ke jes ja, li estas tio. Ni kreis fondaĵon (kaj el ĝi duan pro la ŝanĝiĝo de la kondiĉoj), kiu okupiĝas ĉefe pri demandoj rilataj al la nocio de la Amo, ties travivado kaj aperigo, kaj kiu danke al la oferema laboro de multaj eminentaj homoj hodiaŭ aktive funkcias en pluraj lokoj de la lando. Mi mem venis sufiĉe for de ĝi, ĉar trans iu certa punkto mi ne sentis sincera la rolon, kiun mi plenumis, estus povinta plenumi. Mi ekhavis novajn taskojn: familio, infanoj, laboro kaj mi sentis tiel, ke la Vojo, por kies trairo mi venis, postulas de mi koni la hodiaŭan vivon ne nur teorie, sed ankaŭ pere de spertoj.

Ĉi tiu sufiĉe ŝrumpigita historio kondukis al mia nuna stato, kiu, refoje mallongigita, estas jen tia: fine mi komencis okupiĝi pri la programada laboro prirevata kaj formadata tra pli ol dek jaroj, per kiu mi volas kap-al-ter-igi la hodiaŭajn konceptojn de la komputotekniko, aŭ pli ĝuste re-surpiedigi tion, kio hodiaŭ staras kap-al-tere pro la superregado de financaj vidpunktoj. Mi kreis fondaĵon por tio, ke ĝi estu proprietulo de ĉiuj kreaĵoj aŭtoritaj de mi – malebligante tiamaniere, ke ĉu mi, ĉu iu ajn vendu kaj senigu ilin je tiuj bazaj principoj, kiujn mi konsideras super ĉio gravaj. Tiel estiĝis ankaŭ ĉi tiu verketo.

Se mi eraras, tiam malsaĝe mi malŝparas ne malgrandan onon de mia vivo – kiuj konas min, ili scias, ke mi havas grandan praktikon en tio... Se mi pravas, mi semas venton kaj rikoltos tempeston. Mi konscias tion kaj *volas* rikolti tempeston, ĉar ĉiuj miaj analizoj, pensoj kondukas min al la konkludo, ke mi vivas en memdetrua sistemo, en kiu mankas motivoj mem starigi sin sur novan vojon; kaj ĉar ene de limigita tempo ĝi konsumos siajn resursojn, ĝi ĉiel radikale ŝanĝiĝos. Se la tempesto jam estas neevitebla, ĝi atingi min almenaŭ sur la ferdeko, ĉe la veloj aŭ remiloj aŭ ie ajn, kie mi sentas havi ŝancojn fari alion, ol nur kaŭri en la kajuto, dum la ŝipon direktas intencoj, kiuj laŭ mia plej bona scio stiros ĝin en detruon.

Kion mi volas atingi per tio? La cindroj de mia patro en maniero inda je li estis metitaj en perfekta, nigra granitkubo. Kiam ĉe la lasta adiaŭado mi forpaŝis de tie, mi trarigardis la kolektiĝintajn homojn, profunde suspiris, kaj kvankam tio ne estas karakteriza pri mi, du versoj venis en mian kapon. Mi sentis tiel, ke en ĉi tiu minuto Patro adiaŭis en mi ĉiujn, kiuj akompanis lin sur la vojo. Kiam ankaŭ por mi konsumiĝos la tempo, mi samtiel volas adiaŭi sen nei, plendi kaj ekskuzi min.

Dankon al vi, viv'!
*Estis amuzo bona, virlabor'!*⁶

---

6 Tradukis: Kolomano Kalocsay

Spirituality has always attracted me, I hoped to find a solution in it to the conflict between the actual operation of the world and the declared disciplines, but I handled the different teachers and methods with the criticism of a sane mind. I was about ten when I met the Tao te king from Lao Ce, and the speculations of Chuang Ce; then I thought it was futile to do anything, they have told all the important things... Then Buddha's lessons, books on Zen Buddhism, brain control, TM, Reiki came along the years. It took me a lot of time to separate the ambiguities in the everyday and historical operation of the Christian church from the disciplines of faith, and read the New Testament with an opened soul for the first time. I don't consider myself a traditionally religious Christian, but I deeply respect that doubtless, mathematical clarity and precision in the words of Jesus; and I have learned to respect the humble work of the keepers and followers of the church. I have freely chosen that I believe in Love and love God, but I don't care much about what name I should call and what ceremonies I should please him. I think the only bases of evaluation are my life, acts, words – and my dreams that I follow and pick my tomorrow.

I was an university student when I met the man whom I consider as my spiritual master, although we rarely meet. At that time I had plenty of ideas, wishes and expectations – he had a personal near death experience and that unique certainty, freedom and knowledge. This is also typical: he became my master not after a long and finally successful search, but I had an image, and despite of all my resistance I had to admit that he is it. We have created a foundation (and then because of the changing conditions, a second) that focuses on the questions of Love and how to live with and represent it. This foundation today, thanks to the devoted work of many splendid people, works actively in many locations of the country. I myself am quite far from it today, after a point I did not feel honest the role I could, I was supposed to play. I had new tasks: family, children, work, and I felt that my Path requires me not only theoretically know, but personally experience the everyday life of today.

This really condensed story lead me to my current state which can be summarized like this: I finally started to work on my programming project that I have been nurturing and shaping for more than a decade, with which I want to turn the current concepts of informatics upside down – or rather stand it on its feet instead of its head as it is required by the current, financial evaluations. I have created a foundation to own everything that I create, and thus make it impossible for me or anyone else to sell them and so ruin their essence that I consider the most important. This is why this text was born.

If I fail then I stupidly waste a quite big amount of my life; all those who know me also know that I am quite experienced in this... If I am right, then I seed wind and harvest a storm. I know it and I *want* that storm to come because all my analysis and thinking leads to the consequence that I live in a self destructing system without any motivation to change its path, and as it soon uses up most of the resources it will surely change. So, if this storm is inevitable, it should find me on the deck, at the sails, the paddles or anywhere, where I feel I have the chance to do something – instead of hiding in a cubicle while the ship is controlled by motivations that as far as I know lead to the doom.

What are my aims? The ashes of my father were put into a perfect black granite cube that I felt perfectly fit to his life. When at the ceremony I stepped away from him, looked at all the people there, took a deep breath and although this is not typical to me, two lines of a poem popped into my mind. I felt that my Father said good bye in that moment through me to all who were with him along the way. When my time comes, I want to go without denials, moans and excuses in the same way.

*Thank you, life, for thy blessings -
this has been great joy, yea, the Work of Men!*⁵

---

5 Vörösmarty Mihály: Thoughts in the library (1844), translation H.H. Hart